МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Всеукраїнська науково-практична конференція

Збірник тез наукових доповідей
(Київ, 19 квітня 2024 року)

Електронне видання

Київ - 2024

УДК 351.86(477)

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет та до друку Вченою радою Державного науково-дослідного інституту МВС України (протокол № 3 від 01.05.2024)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Вербенський Михайло Георгійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Опришко Ігор Віталійович – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, заступник директора Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Рядінська Валерія Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Ірха Юрій Богданович – кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, начальник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Гаврилюк Людмила Володимирівна – кандидат юридичних наук, старший дослідник, начальник 3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Хальота Андрій Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Мацько Віта Андріївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник 3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України.

Актуальні питання забезпечення безпекового середовища в Україні : зб. тез наук. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 квітн. 2024 р.) [Електронне видання] / упоряд.: М.Г. Вербенський, В.О. Рядінська, А.І. Хальота, В.А. Мацько. Київ : ДНДІ МВС України, 2024. 415 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання забезпечення безпекового середовища в Україні», яка відбулася 19 квітня 2024 року у Державному науково-дослідному інституті МВС України.

Видання розраховане на працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників інститутів громадянського суспільства, науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів вищої освіти і на широке коло читачів, які цікавляться проблемами забезпечення безпекового середовища в Україні. Матеріали конференції можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у освітньому процесі, а також у законотворчій та правозастосовчій діяльності.

Доповіді відтворені безпосередньо з оригіналів тез наукових доповідей авторів. Організаційний комітет залишає за собою право не поділяти думку авторів.

УДК 351.86(477)
© Колектив авторів
© ДНДІ МВС України, 2024

ЗМІСТ

Вербенський М.Г.
Вступне слово……11

Кісілюк Е.М.
Вітальне слово……15

НАПРЯМ № 1
ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Бабін Б.В.
Концепція безпекового середовища та програмні документи з деокупації та реінтеграції територій України…….16

Гайдук М.О., Гаврилюк А.Ф.
Стан сучасної перевірки відповідності вогнезахисту деревини, що експлуатується ……..19

Галілей Я.В.
Проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану……...23

Ганаба С.О.
Політика безпеки та оборони Європейського Союзу у контексті забезпечення безпекового середовища в Україні ……..26

Голіна В.В.
Культурологічний напрям запобігання дорожньо-транспортним правопорушенням – шлях до гарантій безпеки дорожнього руху в Україні...28

Гончаренко М.М.
Інформаційна політика держави в умовах воєнного стану як засіб подолання дезінформації, поширеною ворогом…….31

Давидова Т.О.
Забезпечення безпекового середовища дитини через евакуацію……...34

Демедюк С.В.
Показники кіберстійкості……...38

Дивнич А.В.
Дослідження тенденцій поширення кримінальних правопорушень у регіонах України……42

Гаврилюк Л.В.
Корупційні ризики щодо використання матеріальних ресурсів, залучених на відбудову України, та заходи щодо їх усунення…….47

Жалубак В.М.
Теоретичні підходи до формування безпекових основ національної системи захисту критичної інфраструктури України……49

Коллер Ю.С.
Національна транспортна система як один з елементів формування безпекового середовища……...53
Колесник В.А.
Забезпечення цивільного захисту як елемент безпекового середовища…….56
Колодяжний М.Г.
Безпека дорожнього руху як елемент безпекового середовища в Україні та стратегія її забезпечення……..59
Користін О.Є.
Сутність та наукові концепції стійкості……63
Користін О.О.
Ризик-орієнтований підхід у формуванні політики кібербезпеки……..68
Кравець І.П., Кравець Л.І.
Профілактичні заходи для створення безпекового середовища при експлуатації електроустановок……71
Кравченко В.В.
Особливості домедичної підготовки працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану……..75
Краєвський О.О.
Залучення громадськості до формування безпекового середовища в умовах воєнного стану та в повоєнний період……...79
Левадний І.А., Фігура О.В., Боровик О.В.
Науково-методичний інструментарій управління розвитком прикордонного безпекового середовища України……82
Ніщук Ю.А.
Щодо шляхів отримання спецслужбами РФ інформації про об’єкти критичної інфраструктури України в умовах правового режиму воєнного стану……86
Олійник О.В.
Концепт «публічна безпека» в правовій доктрині……...90
Пекарська О.О., Гаврись А.П.
Проблема формування безпечного середовища для життєдіяльності населення територіальних громад……...93
Пелешко М.З.
Забезпечення безпекового середовища для маломобільних груп населення в умовах воєнного стану……....96
Пономаренко А.В., Мацько В.А.
Окремі аспекти формування безбар’єрного простору для маломобільних груп населення в умовах воєнного стану в Україні.....……..99
Рендаренко Г.В., Шарко В.В.
Загроза виявлення безпілотними літальними апаратами Російської Федерації джерел радіовипромінювань у прифронтовій зоні бойового зіткнення……...102

Розпаченюк А.С.
Краудсорсинг в публічному управлінні: правова основа та особливості застосування……107
Свірін М.О., Коцюбинська Ю.М.
Протидія незаконному поширенню вогнепальної зброї та боєприпасів – важливий напрям розбудови безпекового середовища в Україні……..110
Стефура В.І.
Правовий аспект застосування вогнепальної зброї у діяльності працівників Національної поліції в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи покращення……115
Ференц Н.О., Вовк С.Я.
Евакуація населення з будівель різного призначення – важливий чинник створення безпекового середовища……119
Хальота А.І., Буличев А.О.
Аналіз безпекових ризиків під час волонтерської діяльності……...122
Хоменко Д.В.
Застосування проактивних технологій з метою забезпечення антитерористичної безпеки держави……127
Циганов О.Г.
Реінтеграційні заходи на деокупованих територіях України як один з головних напрямів забезпечення її безпекового середовища……130
Черненко В.В.
Роль дактилоскопічного обліку у формуванні безпекового середовища України……134

НАПРЯМ № 2
ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ангеленюк А.-М.Ю.
Використання технічних можливостей під час перевірки електронних документів у процесі доказування кримінальних правопорушень……137
Баліна С.Н.
Особливості імпорту лікарських засобів в умовах воєнного стану……..140
Берестенко Д.О.
Прокурор у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 130 КУпАП……144
Богуцький П.П.
Правове забезпечення оборони України та захисту національних інтересів від воєнних загроз в умовах правового режиму воєнного стану……..147
Брисковська О.М., Мотиль В.І.
Окремі проблеми запобігання незаконному розповсюдженню наркотичних речовин в умовах воєнного стану……...150

Вандоляк В.А.
Контрольована поставка - ефективний захід із протидії загрозам державній безпеці……154
Віткалова А.Є.
Актуальні питання вдосконалення інституту колаборaційної діяльності……..156
Гавриш В.І.
Судово-психіатрична експертиза: поняття, історія, сутність……...160
Єлаєв Ю.Л.
Напад як кримінально-протиправна дія, що посягає на громадську безпеку……..164
Єсімов С.С.
Правові особливості використання земель повітряного транспорту у контексті національної безпеки…….168
Желізняк А.С.
Психологічне забезпечення поліцейських в умовах правового режиму воєнного стану…….171
Зубкевич М.С.
Роль штучного інтелекту у розслідуванні воєнних злочинів……174
Кардашевський Ю.Р.
Реалізація філософії ILP у Великій Британії……..177
Кирилюк О.С.
Розмежування термінів OSINT TA OSINF…….180
Козенко О.О.
Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з тероризмом, акти та угоди, якими визначаються основні засади боротьби з тероризмом…….184
Кріцак І.В.
Протидія суїцидальності: комплекс важливих і необхідних рекомендацій для впровадження на практиці в умовах сьогодення……..188
Купнєвич Л.В., Бєліков А.С., Харченко В.В., Зеленін С.А.
Особливості та потенціал задач судової експертизи у царині захисних споруд цивільного захисту…….195
Ленко Л.Г.
Прихід до влади ультраправих політичних сил у Європейському Союзі як одна із загроз національній безпеці України……...198
Макарова О.П.
Теоретико-правові засади призначення судово-психіатричної експертиз……..202
Мартьянова Р.А.
Взаємодія суб'єктів протидії нелегальній міграції щодо «невиїзних мігрантів»: проблемні питання та шляхи їх вирішення……...206
Музика А.А.
Про місце вчинення хуліганства……..211
Неліна Н.В.
Кадрова безпека як чинник публічного управління……..218

Нізовцев Ю.Ю.
Можливості штучного інтелекту при судово-експертному дослідженні шкідливих програмних засобів……..221
Павленко В.Ю.
Стратегічні виклики та перспективи національної безпеки: пошук ефективних рішень у сфері захисту національних інтересів……..226
Пісклова Ю.С.
Критерії класифікації та види функцій державного ладу України…..230
Перегін А.В., Некора О.В., Удовенко М.Ю.
Порядок утворення пожежно-рятувальних підрозділів органами місцевого самоврядування для забезпечення місцевої пожежної охорони як осередок безпекового середовища в Україні……233
Самсін Р.І.
Віртуальні активи: ризики для світової та української фінансової стабільності……..237
Свиридюк Н.П.
Використання OSINT в антитерористичній діяльності…….240
Ступак Т.В.
Застосування заходів адміністративного попередження під час воєнного стану…….244
Ткаченко О.В.
Вплив міжнародно-правових санкцій на забезпечення національних інтересів України в умовах збройної агресії Російської Федерації ……...248
Ткачов І.В.
Щодо механізму впровадження правил антитерористичної безпеки в Україні……..252
Христич І.О.
Забезпечення безпеки при переміщенні громадян вулично-дорожньою мережею……257
Цапович В.А.
Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу: деякі аспекти кримінально-правової характеристики……260
Чалик В.Р.
Розвиток сучасних інформаційних технологій та процес глобальної інтеграції у соціальній сфері……..263
Чубай Є.В.
Проблематика визначення правового статусу командувача Національної гвардії України…….267
Якубчик Т.В., Бурбій А.В., Пшенична А.В.
Запобігання проявам корупції: нинішні проблеми України та досвід зарубіжних країн (приклад Данії)……..270
Яшин О.В.
Актуальні питання перспективи нормативного регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї……..274

Roman Martyniuk, Oleksii Datsiuk
The National security and defence council of Ukraine: functional nature and place of the body in the state mechanism……..279

НАПРЯМ № 3
РОЛЬ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Афанасьєв Д.С.
Specific features of economic security crime investigation……284
Багаденко І.П., Оцел В.В.
Запобігання незаконному перетинанню державного кордону України: проблемні аспекти діяльності, взаємодія органів системи МВС та громадськості……...288
Бєлікова К.Г., Потеряйко С.П.
Функціонування органів управління залежно від стану безпекового середовища……...292
Васильєв І.О.
Впровадження досвіду управління охороною праці зарубіжних країн для забезпечення безпеки особового складу при виконанні завдань за призначенням……...295
Галілей Я.В.
Реформування системи МВС в контексті умов воєнного стану……...300
Дрозд В.Г., Бурлака В.В.
Роль Національної поліції як складової сектору безпеки та оборони України в забезпеченні громадського порядку……303
Зінченко Д.А.
Профілактика правопорушень та захист прав громадян в умовах воєнного стану: роль і місце Національної поліції……..306
Калачик Т.О.
Роль органів системи Міністерства внутрішніх справ у протидії тероризму на території України…….310
Колесніков А.П.
Обмеження використання штучного інтелекту в правоохоронній діяльності відповідно до AI ACT ……..313
Кравченко В.В., Декусар Г.Г.
Напрямки забезпечення внутрішньої безпеки МВС України……...316
Кравченко В.В.
Актуальні проблеми фізичного виховання в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання……..320
Лісна К.А.
Заходи Національної поліції України в умовах воєнного стану……..324
Муліванова А.А.
Аналіз внеску поліції України у підтримання громадського порядку і безпеки……..327

Рудик М.М.
Трансформуємо сервіс – створюємо безпечну та інноваційну країну……...331
Рядінська В.О.
Роль МВС у забезпеченні безпекового середовища……..335
Сачко Я.М.
Peculiarities of the National police operation during the state of war in Ukraine……..339
Таран А.А.
Новітні елементи захисту австралійського долару, як профілактика фальшивомонетництва ……...341
Ткачова Т.П.
Проблемні аспекти відбору комплексу порівняльного матеріалу для проведення судової почеркознавчої експертизи……..344
Чернишов М.С.
Ensuring public order and combating crime during martial law…….347
Шамша Д.Д., Нагорна О.О.
Особливості діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану……..350
Шопіна І.М.
Проблеми підвищення рівня корпоративної доброчесності Національної поліції України…….353

НАПРЯМ № 4
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Авдєєва Г.К.
Проблеми законодавчого забезпечення прав і свобод людини та громадянина в епоху штучного інтелекту……356
Басиста І.В.
Використання можливостей штучного інтелекту у перебігу кримінального провадження та захист фундаментальних прав (продовження огляду)……..360
Богдан Д.О.
Experience of the EU countries in establishing a democratic state…….365
Дзюбенко М.О.
Психологічна підтримка та соціальна адаптація населення в умовах воєнного стану……..…367
Дуняшенко О.О.
Особливості адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану……...370

Ірха Ю.Б.

Посилення правового захисту військовослужбовців та поліцейських як один із напрямів зміцнення безпекового середовища в Україні……373

Логвиненко Б.О.

Окремі аспекти забезпечення права на охорону здоров'я в умовах воєнного стану…….377

Пелех К.Б.

Правовий захист військовослужбовців служби правопорядку ЗСУ……380

Максименко О.В.

Проблеми формування адміністративних правовідносин реалізації права дитини на безпеку…….384

Мельник Г.Г.

Правові проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина під час використання результатів контррозвідувальної діяльності СБ України при розслідуванні кримінальних правопорушень……387

Негребецький В.В.

Можливості сучасних інформаційно-аналітичних технологій в сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина в сфері розповсюдження інформації та новин…….390

Новицький А.М., Новицька Н.Б.

Система державного регулювання забезпечення прав людини органами публічної влади держави……394

Плугатар Т.А.

Забезпечення права громадян на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні……..397

Татунько Є.В.

Застосування технологій та інновацій у роботі Національної поліції для забезпечення прав і свобод громадян у воєнний і повоєнний період……402

Федченко С.М., Землянський О.М., Пелипенко М.М.

Нормативно-правове регулювання соціального захисту працівників та членів пожежно-рятувальних підрозділів…….406

Шаройко Д.О.

Порушення прав людини під час збройного конфлікту……410

Яремчук В.О.

Інновації криміналістики у забезпеченні прав і свобод людини в умовах воєнного стану…….414

Вербенський Михайло Георгійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, директор,
Державний науково-дослідний інститут МВС України

ВСТУПНЕ СЛОВО

Вітаю з початком Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання забезпечення безпекового середовища»!

Важливість такої теми в сучасних умовах не викликає сумнівів.

У нашому науковому заході беруть участь науковці, працівники системи МВС, інших органів державної влади, а також представники інститутів громадянського суспільства. Хочу висловити подяку всім, хто долучився до дискусії, і запевнити, що ми робитимемо все можливе, щоб наша зустріч була змістовною, цікавою та плідною.

Безпекове середовище – поняття відносно нове і недостатньо науково опрацьоване. Стисло його можна визначити як сукупність умов, необхідних та достатніх для виживання, відновлення і розвитку людини та суспільства. Тобто це сприятливе середовище, в якому ми маємо жити та в якому має функціонувати наше суспільство і держава. Безпекове середовище – це захист від загроз, які можуть мати різне походження і характер, хоча наразі найбільшою загрозою безпековому середовищу є пряма воєнна агресія російської федерації щодо нашої держави.

У підході до формування безпекового середовища важливим, на нашу думку, є визначення основних його складників, це низка таких елементів:

1. Соціальна стабільність – створення сукупності умов життєдіяльності людей, функціонування громад, які забезпечать баланс інтересів основних груп населення, безконфліктне вирішення наявних суперечностей та мінімізацію загроз внутрішнього характеру. Соціальна стабільність насамперед ґрунтується на забезпеченні належних можливостей для реалізації кожною людиною своїх прав через гарантування рівного доступу до ресурсів, благ і соціальних послуг, а також рівного доступу до правових механізмів захисту та відновлення прав та законних інтересів; створення ефективної системи соціального захисту; забезпечення стабільності, безпеки і розвитку суспільства, зменшення його вразливості до можливих кризових ситуацій.

2. Економічна стійкість полягає у здатності суб'єктів безпекового середовища до запобігання та протистояння надзвичайним та кризовим явищам в економіці, а також у здатності до швидкого відновлення та підтримки відповідного рівня економічного розвитку.

Економічна стійкість базується на здатності держави і суспільства до своєчасного передбачення та подолання надзвичайних і кризових явищ в економіці; відновлення функціонування економічної системи після будь-якого деструктивного впливу на неї. Зокрема, успішна протидія російській

агресії і подолання її наслідків значною мірою залежать від спроможності держави забезпечити економічну стійкість.

3. Забезпечення цивільного захисту передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист населення, майна, природного середовища, територій від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим, а також створення системи органів управління, сил та засобів для здійснення таких заходів.

Завдання цивільного захисту можуть бути досягнуті через виконання заходів щодо захисту життя та здоров'я людей, майна і довкілля від надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, інших небезпечних подій, забезпечення належного реагування на такі події; розвиток спроможностей єдиної державної системи цивільного захисту; запровадження системи управління ризиками надзвичайних ситуацій; розвиток цивільного захисту в територіальних громадах.

4. Захист життєво важливих для суспільства та людини прав, свобод і законних інтересів від можливих протиправних посягань, який полягає в комплексі заходів, що вживаються уповноваженими органами державної влади та інститутами громадянського суспільства та спрямовані на протидію злочинності, іншим порушенням прав і свобод людини.

Захист суспільства і людини від протиправних посягань досягається системною протидією злочинності, виявленням, розкриттям та розслідуванням кримінальних та інших правопорушень, виявленням і усуненням причин та умов їх настання; забезпеченням безпеки публічних просторів, дорожнього руху, громадської безпеки та інших сфер життєдіяльності людини і суспільства.

5. Охорона громадського здоров'я передбачає забезпечення медичного захисту, поліпшення санітарного та епідемічного благополуччя населення, створення безпечних умов життєдіяльності з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих чинників навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій.

Охорона громадського здоров'я здійснюється через створення належних умов для зміцнення здоров'я, запобігання хворобам, покращення якості життя населення; забезпечення медичного захисту, поліпшення санітарного та епідемічного благополуччя населення; виявлення та нейтралізацію негативного впливу психотравмуючих чинників, а також надання професійної допомоги та підтримки особам у вирішенні психологічних проблем, зумовлених кризовим станом, складними життєвими обставинами, збройною агресією; організацію оздоровчої активності.

6. Інформаційна безпека може бути охарактеризована як стан захищеності інформаційного простору, за якого забезпечується дотримання прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, а також захист і протидія нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів.

Інформаційна безпека формується шляхом створення механізму раннього виявлення, запобігання та прогнозування розповсюдження неправдивої інформації; захисту суспільства від деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації, підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності населення; оптимізації національної системи інформування світової спільноти про події в Україні; удосконалення системи стратегічних комунікацій.

7. Безпека освітнього середовища, тобто стан захищеності учасників освітнього процесу, за якого забезпечується сукупність умов у закладі, установі освіти, що унеможливлюють заподіяння суб'єктам освітньої діяльності фізичної, майнової і моральної шкоди, а також забезпечують безпеку для всіх учасників освітнього процесу, що включає компоненти фізичної та психологічної безпеки, кібербезпеки.

Безпека освітнього середовища базується на розбудові безпечної інфраструктури закладів та установ освіти відповідно до стандартів фізичної безпеки освітнього середовища, в тому числі в разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій; забезпеченні належного медичного обслуговування і безпеки харчування в закладах освіти; запровадженні психолого-педагогічної підтримки для учасників освітнього процесу; підтриманні у всіх закладах освіти готовності учасників освітнього процесу до дій під час загрози виникнення або виникненні надзвичайних ситуацій; забезпеченні закладів освіти засобами безпеки, захисними спорудами цивільного захисту, системами оповіщення та евакуації.

8. Безпека суспільного простору полягає у створенні умов безпечного перебування людей на об'єктах суспільного простору (об'єкти соціальної інфраструктури, благоустрою, прибудинкові території, будівлі і споруди, призначені для використання необмеженим колом осіб, інші території загального користування) за умови дотримання відповідних правил і процедур.

Безпека суспільного простору може бути досягнута через забезпечення правопорядку та контролю за дотриманням встановлених правил поведінки в суспільному просторі; розширення системи засобів безпеки і технічного контролю на таких об'єктах; запровадження загальної доступності і рівності в користуванні об'єктами суспільного простору; удосконалення механізмів інформування населення про стан безпеки об'єктів суспільного простору.

9. Суспільна толерантність може бути охарактеризована як сформоване в суспільстві ставлення до різних категорій осіб, культур, ідей, поглядів та поведінки, яке базується на повазі, прийнятті та правильному розумінні різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності.

Суспільна толерантність формується через побудову ефективних взаємовідносин суспільних груп на основі визнання їх різноманітності та суспільно-допустимого ступеня прояву своїх дій; підвищення ефективності міжкультурного, міжетнічного, міжконфесійного, міжособистісного діалогу, зокрема між ветеранами війни та іншими групами суспільства; набуття

здатності встановлювати і зберігати мирними способами спільність між різними групами суспільства за наявності соціальних суперечностей; налагодження в суспільстві ефективного співіснування груп відмінних ідентичностей (зокрема, осіб з особливими потребами, ветеранів війни, осіб, що реінтегруються в єдиний правовий простір України); забезпечення соціальної злагоди, безпеки держави та особи в умовах сучасного полікультурного, поліетнічного, поліконфесійного суспільства.

10. Захист дітей, постраждалих від воєнних дій, може бути визначено як комплекс заходів, спрямованих на надання ефективної соціальної, медичної, правової, психологічної та іншої допомоги особам, які на дату введення в Україні воєнного стану не набули повноліття, у тому числі, які внаслідок воєнних дій отримали поранення, контузію, каліцтво, зазнали фізичного, сексуального, психологічного насильства, були викрадені, депортовані, незаконно вивезені за межі України, зазнали інших протиправних посягань.

Захист дітей, постраждалих від воєнних дій, може бути забезпечено через створення умов для соціально-психологічної адаптації, соціальної реінтеграції, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру; створення безпечних та нешкідливих умов навчання, утримання, побуту та виховання дітей; доступність медичних, освітніх, культурних, соціальних та інших послуг; належне розслідування фактів порушення прав дітей та притягнення до відповідальності винних осіб; удосконалення механізмів у сфері ювенальної юстиції, зокрема щодо актуалізації безпеки та захисту прав дітей, забезпечення допомоги та безпеки потерпілим і свідкам, які постраждали внаслідок війни.

Це не повний перелік елементів безпекового середовища, проте, на нашу думку, вони є саме такими, які дають можливість зрозуміти його сутність.

Проблеми, пов'язані із забезпеченням безпекового середовища, не належать до суто правоохоронних, вони набагато ширші. Тому побудова такого середовища потребує об'єднання зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства та безпосередньо громадян.

Широке публічне обговорення актуальних питань формування безпекового середовища сприятиме напрацюванню раціональних підходів до проведення такої роботи.

Творчого натхнення, плідної дискусії, позитивної творчої атмосфери всім учасникам конференції.

Дякую за увагу.

Кісілюк Едуард Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора - начальник управління організації наукової діяльності та інновацій Департаменту освіти, науки та спорту, Міністерство внутрішніх справ України

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Доброго ранку, шановні учасники конференції!

Вітаю усіх із початком роботи науково-практичної конференції, яка присвячена надзвичайно важливому та нагальному питанню сьогодення – забезпеченню безпекового середовища в Україні.

Виступаючи у 2023 році під час відеоконференції лідерів Східного партнерства, Президент України Володимир Зеленський наголосив: «Стабільне безпекове середовище, фундаментом якого є суверенітет і територіальна цілісність держав, – головна передумова для реалізації цілей ініціативи Східного партнерства».

Воєнна агресія російської федерації зумовила значну трансформацію життєдіяльності нашої держави, адже на перший план виходять насамперед потреби врегулювання та забезпечення стабільності суспільних відносин, що пов'язані з відстоюванням державного суверенітету, а також захист особистої безпеки громадян України та інших осіб, які мешкають на її території. Сучасні тренди в зовнішній та внутрішній політиці зумовили появу в юридичній площині нових термінів, які застосовують для характеристики діяльності державних органів у сучасних умовах, одним із яких є поняття «безпекове середовище», що все частіше використовують у сфері діяльності МВС України.

Сьогоднішній захід присвячений з'ясуванню особливостей забезпечення безпекового середовища і підіймає важливі питання та, впевнений, надасть дієві рекомендації для покращення безпекового середовища в Україні.

Зараз нашим завданням є не лише об'єктивне вивчення проблем, які виникли в умовах військової агресії, а й генерування ідей, проєктів, нормативно-правових актів, які б у подальшому позитивно вплинули на забезпечення безпеки в Україні.

Заявлене проблемне поле конференції свідчить про те, наскільки великий науковий інтерес до вивчення питань безпекового середовища в Україні. Усвідомлення значущості цих подій дозволяє глибше зрозуміти суть багатьох процесів, що зародилися в період військової агресії.

Дуже радий бачити, що до роботи конференції долучилася значна кількість дослідників та практиків. Сподіваюся, що під час наукової дискусії ви зможете визначити нові напрями для подальшого дослідження, більш об'єктивно подивившись на минуле та краще усвідомивши нинішні проблеми.

Бажаю учасникам конференції успішної та плідної роботи!

Слава Україні!

НАПРЯМ № 1
ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Бабін Борис Володимирович
доктор юридичних наук, професор,
експерт Асоціації реінтеграції Криму
ORCID ID: 0000-0002-9317-3845

КОНЦЕПЦІЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРОГРАМНІ ДОКУМЕНТИ З ДЕОКУПАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

На початку 2024 року Україна у особі Президента Володимира Зеленського уклала на найвищому рівні серію угод стосовно співробітництва у сфері безпеки, яка носить риси системності та створює єдину та комплексну систему колективної безпеки, одною з ключових особливостей якої є формування спільного підходу до механізмів реінтеграції тих територій України, включаючи Крим, які наразі є окупованими. Підходи угод щодо процесів реінтеграції роблять основний акцент на питаннях ефективності, контрольованості та прозорості надаваної фінансової допомоги, а також на аспектах протидії організованій злочинності, яка укорінилася на окупованих територіях [1, с. 11, 13].

Згадки про підтримку зусиль України з реінтеграції Криму найбільш чітко визначені у українсько-британській [2] та українсько-французькій [3] угодах. Відповідно до цих норм Франція та Великобританія допомагатимуть Україні у плануванні реінтеграції тимчасово окупованих територій, сприятимуть стабілізації життєво важливих галузей та соціально-економічному відновленню, особливо на звільнених територіях, прифронтових територіях і територіях, які межують з росією, у сприянні інклюзивному соціальному відновленню й задоволенні потреб найбільш вразливих верств населення, включаючи заходи з підтримки жінок, систем соціального захисту та ветеранів.

Таким чином планування реінтеграції окупованих територій стає не просто складовою українських організаційних та бюджетних механізмів, але виходить у вимір наднаціональних безпекових домовленостей з цивілізованими націями світу, й таким чином стає складовою виключної важливості стосовно формування концепції безпекового середовища як у національному, так й наднаціональному вимірах. Тому аналіз поточного стану відповідного планування стає надважливим дослідницьким завданням.

Як пише Т. Линник, розвиток законодавства України з питань окупованих територій за перші роки окупації Криму носило насамперед реактивний характер, а відповідні підходи правотворця, хоча й носили окремі риси програмування, не відрізнялися сталою послідовністю [4, с. 136]. Експерти наводять відповідні норми плану заходів, спрямованих на

реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо Криму, схваленого розпорядженням Кабміну від 28 березня 2018 р. № 218-р та скасованого у 2021 р., Стратегію деокупації та реінтеграції Криму, затверджену рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 р. та указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 117/2021, план заходів з реалізації цієї Стратегії, затверджений урядовим розпорядженням від 29 вересня 2021 р. № 1171-р та його нову редакцію, передбачену розпорядженням Кабміну від 4 квітня 2023 р. № 288-р [5].

Щодо цього питання А. Приходько констатує, що схвалення та реалізація бюджетних програм які стосуються реінтеграції тимчасово окупованих територій наразі не має характеру чіткої послідовності, завдання щодо реінтеграції різних територій України та інші потреби, зокрема правозахисні у відповідних програмах носять змішаний характер що ускладнює контроль за ефективністю їх реалізації.

Додається, що масштабна російська агресія та відповідні фінансово-бюджетні виклики зумовлюють пошук додаткових форм фінансового забезпечення реінтеграції, крім загального фонду Державного бюджету України, а підготовка відповідних форм міжнародної технічної підтримки конкретних проектів фінансування заходів з реінтеграції має розпочатися вже зараз, до невідворотного моменту деокупації відповідних територій [6, с. 376].

Тому в листопаді 2023 року учасниками ІІ Стратегічного форуму «Майбутнє Криму» було проаналізовано згаданий вище план заходів у новій редакції від 4 квітня 2023 р. № 288-р та запропоновано загальні та детальні рекомендації до цього документу. Відповідно до рекомендацій, план потребує оптимізації кількості заходів за рахунок об’єднання повторюваних заходів та виключення тих, що були реалізовані до виконання плану, які не передбачають конкретних дій або не мають прямого стосунку до процесу деокупації та реінтеграції.

Також, згідно з рекомендаціями, необхідне скорочення тексту опису заходів плану, уникнення плутаних громіздких формулювань і використання некоректних, суперечливих, таких, що не визначені чинним законодавством, термінів і понять. Визначення та описи заходів Плану здебільшого мають максимально загальні формулювання, які притаманні документам рівня доктрини чи концепції, а тому необхідною є додаткова конкретизація заходів плану, що уможливить визначення ефективності виконання відповідно до запропонованих індикаторів.

Крім того, відповідно до рекомендацій, доцільним є перегляд загальної структури плану та принципу його побудови, оскільки розділи плану частково дублюють власні завдання та сферу регулювання, а заходи плану часто не мають стосунку до розділу, в якому вони зазначаються; у структурі плану варто враховувати попередні тематичні напрацювання авторитетних аналітичних центрів, та водночас необхідним є істотне уточнення виконавців плану, які наразі часто визначені некоректно, за повної відсутності серед виконавців військових адміністрацій. Більш того, згідно з рекомендаціями, терміни виконання заходів плану потребують переоцінки, оскільки більшість

їх якраз згортається в момент деокупації, при цьому насправді потрібне системне і постійне їх здійснення та встановлення індикаторів такого виконання на конкретних часових етапах; крім того, подібні заходи плану часто мають різні терміни виконання. експерти щодо цього пропонують визначити кількісні показники та індикатори результативності виконання заходів плану, оскільки результат їх виконання часто прописано як процес, що розмиває зміст та ефективність таких заходів.

Крім того, на думку учасників Стратегічного форуму, необхідно визначити етапи виконання заходів та при цьому передбачити форми реалізації плану відповідно до можливих варіантів розвитку ситуації під час та після деокупації залежно від катастрофічного, кризового або проблемного сценаріїв щодо населення, екології, економіки та інфраструктури.

Таким чином відповідні доробки стосовно програмних документів з деокупації та реінтеграції територій України безперечно вплинуть на опрацювання згаданих вище концепцій безпекового середовища.

Список використаних джерел

1. Бабін Б., Приходько А. Нова правова реальність безпекових угод та реінтеграційні процеси в Україні. *Юридичний вісник України.* 2024. № 11. С. 10-13.

2. Agreement on Security Co-operation between the United Kingdom of Great Britain & Northern Ireland and Ukraine, 12 January, 2024. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277 (дата звернення: 11.04.2024).

3. Agreement on security cooperation between Ukraine and France, 16 February, 2024. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005 (дата звернення: 11.04.2024).

4. Линник Т. Правове програмування деокупації та реінтеграції Криму в сучасних умовах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 1. С. 135–140.

5. Урядовий план реінтеграції Криму: міжнародний вимір / Б. Бабін, Е. Плешко, Т. Линник, А. Чвалюк, О. Плотніков, В. Філатов. Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/analytics_ua/2023/04/20/uryadovyj-plan-reintegracziyi-krymu-mizhnarodnyj-vymir/ (дата звернення: 11.04.2024).

6. Приходько А. Фінансові правовідносини у сфері деокупації та реінтеграції Криму. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 373–376.

7. Реінтеграція Криму: урядові плани та формування механізмів міжнародної підтримки; за заг. ред. Бабіна Б., Барієва Е.; Кримськотатарський Ресурсний Центр. Київ, 2023. 48 с.

Гайдук Максим Олександрович,
начальник дослідно-випробувальної лабораторії
аварійно-рятувального загону спеціального призначення,
ГУ ДСНС України у Хмельницькій області
ORCID ID: 0009-0002-5248-322X

Гаврилюк Андрій Федорович,
кандидат технічних наук, доцент, докторант,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0002-8727-9950

СТАН СУЧАСНОЇ ПЕРЕВІРКИ ВІДПОВІДНОСТІ ВОГНЕЗАХИСТУ ДЕРЕВИНИ, ЩО ЕКСПЛУАТУЄТЬСЯ

Щороку пожежі завдають колосальних збитків, як суб'єктам господарювання різних форм власності, так і державі в цілому. Згідно з аналітичними даними за 9 місяців 2023 року в Україні виникло 2212 пожеж на об'єктах різних форм власності, на яких здійснюються заходи державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки. Більшість пожеж виникають по причинах, які можна попередити.

Однією з основних норм Правил пожежної безпеки в Україні, яку посадові особи до повноважень яких належать функції здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням та виконанням вимог законодавства у сферах пожежної і техногенної безпеки, цивільного захисту вказують під час виконання перевірок та, яка ефективно впливає на перешкоджання виникненню та поширення пожеж у будівлях, є норма необхідності оброблення дерев'яних елементів засобами вогнезахисту. Вогнезахист деревини є дієвим профілактичним заходом, це підтверджено значною кількістю наукових досліджень, проте існують суттєві чинники, які впливають на зниження його ефективності безпосередньо [1], а також чинники, які не впливають безпосередньо на ефективність вогнезахисту проте забезпечують об'єктивне визначення якості вогнезахисту. Одним з чинників об'єктивного визначення якості вогнезахисту є перевірка відповідності вогнезахисту.

Існуюча перевірка відповідності вогнезахисту описана розділом IX Правилами з вогнезахисту та вступила в дію в квітні 2019 року. Згідно з Правилами з вогнезахисту суть перевірки відповідності вогнезахисту полягає в створені комісії, яка перевіряє, на різних етапах виконання робіт, відповідність вогнезахисту вимогам проектної документації, регламенту, нормативно-технічним документам та якість виконаних робіт.

Згідно з Правилами з вогнезахисту для поверхневих способів просочування якість здійсненого вогнезахисту, а також якість вогнезахисту в процесі експлуатації визначається експрес-методом. В [2] встановлено, що під час вогнезахисного обробляння будівельних конструкцій здійснюють контролювання якості виконання робіт відповідно до [3] та регламенту робіт

з вогнезахисту на конкретний вид вогнезахисного засобу. Вогнезахисну здатність вогнезахисних засобів для вогнезахисного обробляння будівельних конструкцій оцінюють шляхом проведення випробувань за методами, наведеними в розділі 7 [2]. Для поверхневого просочування застосовується розділ 7.2 «Метод визначення вогнезахисної здатності вогнезахисних просочувань для будівельних конструкцій з деревини, які було піддано вогнезахисному обробляннюю способами поверхневого просочування». Сутність методу полягає у визначенні температури самозаймання вогнезахищеної деревини. Для проведення випробувань застосовують випробувальне обладнання згідно з [4]. Зразки для випробувань відбирають із поверхневого шару вогнезахищеної конструкції. Відбирання зразків проводять через кожних 15 м - 20 м довжини об'єкта вогнезахисту, але не менше ніж у 10 рівномірно розташованих точках. Зразки виготовляють прямокутної форми із стороною розмірами (25 ± 1) мм, товщиною (0,9 ± 0,1) мм. Для отримання заданої товщини зразків допускається їх сточування з боку, який не було піддано вогнезахисному обробляннюю. Зразки накладають шарами один на інший до досягнення маси (3,0 ± 0,1) г. Всього для випробувань необхідно підготувати 10-15 зразків. Маса кожного зразка має бути (3,0 ± 0,1) г. Вогнезахищену деревину вважають такою, що відповідає встановленій для неї групі вогнезахисної ефективності, якщо отримане значення її температури самозаймання відрізняється не більше ніж на 20 °С у порівнянні із значенням температури самозаймання, що наведено підприємством-виробником у технологічному регламенті, технічних умовах або результатах випробувань на відповідний вогнезахисний засіб.

Першочергово необхідно констатувати факт відсутності визначення терміну «перевірка відповідності вогнезахисту», який застосовується в [3]. Відсутність нормативно-врегульованого значення даного терміну, призводить до його різностороннього трактування та спонукає виникнення колізій, що і чому має відповідати, та по яких критеріях це оцінюється.

Наступним важливим фактором, що впливає на роботу комісії є відсутність чітко визначених обов’язків та повноважень членів комісії, а також відсутність необхідного кворуму згідно якого може бути прийнято рішення. Дані прогалини призводять до суперечливих рішень серед учасників комісій, що унеможливлює об’єктивну оцінку виконаних робіт в цілому.

Не менш важливим фактором, що негативно впливає на оцінку якості виконаних робіт по вогнезахисту є те, що в [3] визначено не коректні шляхи перевірки для вогнезахисного просочування. Зокрема для вогнезахисного просочення встановлено, що проводиться зовнішній огляд захисного покриву, на відсутність пропусків, рівномірність покриву. Даний захід реалізувати не можливо, оскільки більшість вогнезахисних засобів, що забезпечують просочування постачаються безбарвними, а додаткове забарвлення потребує додаткового фінансування, що замовляється вкрай рідко. Окремі вогнезахисні засоби мають забарвлення, проте ці забарвлення переважно червоного, оранжевого та зеленого кольорів, що при повторному

нанесені одним і тим же засобом візуально визначити без застосування спеціального обладнання неможливо.

Не ефективним є і встановлений шлях застосування експрес-методу для вогнезахисного просочування. Це зумовлено технічно низькою точністю та моральною застарілістю самого експрес-методу. Даний метод впроваджений в 1998 році та надає можливість визначити відповідність вогнезахищеної деревини лише ІІ-й групі вогнезахисту, при тому, що в існуючих нормативно-правових актах передбачено підтвердження І-ї групи вогнезахисту або інших критеріїв. Експрес-метод передбачає відбирання зразків з деревини, висушеної до повітряно-сухого стану, що реалізувати неможливо, оскільки зразки відбираються з конструкцій безпосередньо на об'єктах і в різні пори року, та при конкретній вологості, що є на момент відбору зразків. Також варто зауважити, що метод передбачає зрізання зразків товщиною до 1 мм. Зразки такої товщини зрізати з конструкцій, які експлуатуються десятиліттями та набули природньої твердості технічно надзвичайно складно. Окремо варто відзначити, що у більшості регламентів на вогнезахисні засоби для просочування згідно Таблиці 2, не вказано глибину, на яку проникає вогнезахисний засіб, тому зрізи зразків до 1 мм відбирати не об'єктивно.

Як уже зазначалось вище, в подальшому зразки піддаються впливу полум'я сірника впродовж 15 с, проте не вказано чітких критеріїв даного впливу: на яку відстань підносити зразок до полум'я; з якої сторони піддавати зразок впливу полум'я (зі сторони яка поверх просочувалась чи з внутрішньої сторони); в якому положенні має бути зразок та сірник по відношенні один до одного; час самостійного горіння і тління потрібно фіксувати разом чи розділяти на 2 окремих проміжки. Висновки за результатами експрес-методу робляться в залежності від того, чи зразки підтримують самостійне горіння та тління після видалення джерела вогню. Проте на сьогодні значна кількість сучасних вогнезахисних засобів, зокрема в основу яких входять фосфорні кислоти, має механізм вогнезахисту, що передбачає короткочасне горіння з подальшим виділенням негорючих газів, що його призупиняють.

За результатами роботи комісії з перевірки відповідності вогнезахисту оформляється Акт перевірки відповідності вогнезахисту. Найбільш суттєвим недоліком даного акту (по відношенню до перевірки відповідності вогнезахисного просочування), є те, що в ньому передбачається фіксація глибини вогнезахисного просочування (вимірювання якої не можливо реалізувати для деревини, без лабораторних умов) та не передбачена можливість фіксації даних отриманих за результатами застосування передбаченого експрес-методу.

Об'єктивним і коректним є метод визначення вогнезахисної здатності вогнезахисних просочувань для будівельних конструкцій з деревини, які було піддано вогнезахисному оброблянню способами поверхневого просочування передбачений в [2]. Проте висновки щодо температури самозаймання зразків отримані за результатами випробувань мають

порівнюються з значенням температури самозаймання, що наведено підприємством-виробником у технологічному регламенті, технічних умовах або результатах випробувань на відповідний вогнезахисний засіб, яких згідно Таблиці 2, в понад 93% випадках не вказано. Також варто зауважити, що в основному документі, що регламентує перевірку відповідності вогнезахисту [3] відсутнє посилання на [2], та не передбачено проведено лабораторних випробувань щодо визначення температури самозаймання. В Акті перевірки відповідності вогнезахисту також не передбачено можливості фіксації температури самозаймання.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк А.Ф., Гайдук М.О., Дуленко Д.І. Дослідження впливу взаємозаміни вогнезахисного засобу на зниження показників вогнезахисної ефективності дерев'яних будівельних конструкцій. *Пожежна безпека*. № 39. С. 12–20.
2. ДСТУ-Н-П Б В.1.1-29:2010 Захист від пожежі. Вогнезахисне обробляння будівельних конструкцій. Загальні вимоги та методи контролювання [Чинний з 30.12.2010]. Київ : УкрНДІПБ МНС України, 2010. 9 с.
3. Правила з вогнезахисту : наказ МВС України від 26.12.2018 р. № 1064. База даних «Законодавство України» / ВР України. (дата звернення: 17.08.2021).
4. Пожежовибухонебезпечність речовин і матеріалів. Номенклатура показників і методи їхнього визначення. Класифікація : ДСТУ 8829:2019 [Чинний з 01.01.2020]. Київ : УкрНДНЦ, 2020. 75 с.

Галілей Яна Валеріївна,
здобувачка вищої освіти рівня магістр
спеціальності правоохоронна діяльність (1 курс)
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Гребененко Ірина Олександрівна,***
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0006-2987-6729

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови прямого воєнного конфлікту роблять інформацію ключовим інструментом для досягнення перемоги над загарбниками. Ефективна державна інформаційна політика може сприяти тактичним, оперативним і стратегічним успіхам. В останні кілька років в Україні спостерігається значне зростання кількості кіберзагроз, спрямованих на об'єкти критичної інфраструктури, спричинене їх інтеграцією з інформаційними технологіями. На жаль, зі зростанням кількості користувачів у мережі відбувається неминуче зростання кібератак та їх варіативності.

У ситуації, коли кожен може бути джерелом інформації та впливовою фігурою в суспільній думці, поширення інформації не завжди відповідає національним потребам безпеки.

Нині немає єдиного визначення інформації, як наукового терміна. З погляду різних галузей знання, це поняття описується своїм специфічним набором ознак. Як зазначає Котерлін І.Б. «у контексті інформаційної безпеки термін "загроза" вказує на можливість негативного впливу на будь-кого або будь-що у сфері обробки інформації» [1, с. 152].

У зв'язку з масовою інформатизацією сучасного суспільства все більшої актуальності набуває знання морально-етичних норм та правових засад використання засобів нових інформаційних технологій у повсякденній практичній діяльності. Важливо визначити та дослідити таке юридичне поняття та актуальну загрозу інформаційної безпеки, як «кіберзлочинність». Протягом останніх десятиліть у різних регіонах були використані різні підходи до міжнародно-правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю, і були укладені відповідні міжнародні угоди регіонального характеру. Однак в міжнародному праві відсутній єдиний підхід до тлумачення терміну «кіберзлочинність». Питання концептуально-категоріального апарату є одним із важливих пунктів у міжнародних договорах.

У 2020 році була прийнята нова редакція «Стратегії національної безпеки України» з підзаголовком «Безпека людини - безпека країни». Згідно з цією стратегією, одними з пріоритетів забезпечення національної безпеки є

зміцнення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективного протистояння кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі [2].

Доктрина включає в себе ряд стратегічних методів для забезпечення інформаційної безпеки, зокрема: 1) Гарантування технологічної незалежності України у важливих сферах інформатизації, телекомунікацій та зв'язку, які визначають її безпеку. Особливу увагу приділяється розробці спеціалізованої обчислювальної техніки для зразків зброї та військової техніки. 2) Закріплення в законодавстві пріоритету розвитку національних мереж зв'язку та вітчизняного виробництва космічних супутників зв'язку.

Варто також зазначити, що розвиток інформаційних технологій значно вплинув на військову сферу. Протягом всієї історії нові технології створювали революції у війні. Це також сталося з інформаційними технологіями. Комп'ютери та Інтернет змінили економіку та надали арміям сильних держав значні переваги. Наприклад, однією з таких переваг є можливість відправляти дистанційно керовані літаки по всьому світу для збору розвідувальних даних та нападу на цілі. Британський журнал "The Economist" описує кіберпростір як "п'яту потенційну зону проведення війни після суші, моря, повітря та космосу" [3].

Якщо питання стоїть щодо здійснення ефективних заходів та реформ для покращення інформаційної безпеки, то варто звернути увагу на пропозицію Котерліна І.Б. який встановлює реформацію за трьома аспектами. Для побудови ефективної системи інформаційної безпеки необхідно покласти в основу три логічні компоненти механізму цієї системи: 1) технічний аспект – це створення та функціонування всіх необхідних технічних складових систем, що забезпечують безпеку інформації; 2) політичний аспект – державна політика повинна бути спрямована на забезпечення інформаційної безпеки, зокрема через прийняття відповідних рішень та виділення необхідних ресурсів для цього; 3) правовий аспект – це оформлення всіх пов'язаних елементів у якісні нормативно-правові акти, що регулюють заходи зі збереження та захисту інформації [1, с. 154].

Отже, відповідно до базового документа стратегічного планування в галузі безпеки, інформаційна безпека в Україні обґрунтовано включена до числа стратегічних національних пріоритетів. Це стало важливим та актуальним кроком керівництва країни в реакції на зростаючу загрозу сучасних викликів і загроз. Посвячення ясного та компетентного визначення завдань забезпечення інформаційної безпеки як складової частини національної безпеки України може сприяти посиленню механізмів захисту національних інтересів України в інформаційній сфері.

В контексті війни в Україні, таке рішення стає ще більш важливим, оскільки інформаційна безпека є ключовим елементом в боротьбі за національний суверенітет та збереження територіальної цілісності. Окрім того, у зоні конфлікту важливо забезпечити захист інформаційних ресурсів від проникнення ворожих агентів та заборонити незаконний доступ до конфіденційної інформації, що може бути використана проти країни. Такий

підхід допоможе зміцнити обороноздатність України в інформаційній сфері та забезпечити ефективність управління в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Котерлін І.Б. Інформаційна безпека в воєнному стані в умовах забезпечення інформаційних прав і свобод. Актуальні проблеми вітчизняного правознавства. 2022. № 1. С. 150–155. URL: https://doi.org/10.32782/392257 (дата звернення: 06.04.2024).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 06.04.2024).
3. The Economist. War in the fifth domain. The Economist. URL: https://www.economist.com/briefing/2010/07/01/war-in-the-fifth-domain (date of access: 06.04.2024).

Ганаба Світлана Олександрівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та
соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-4373-7075

ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Створення Європейського Союзу відповідно до Маастрихстського договору (1992р.) ознаменувало поширення інтеграції на політичну сферу, а відтак - зростання його впливу на міжнародні справи. Одним із інструментів такого впливу стало формування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС. Її метою є підвищення ролі ЄС у сфері безпеки. Контури Спільної безпеки і оборони почали окреслюватися ще у 90-х роках XX століття у Петерсберзьких деклараціях Західноєвропейського союзу (1992р.) та Спільної декларації з Об'єднаної Європи (1998р.). Конфлікт у колишній Югославії (1991-1995рр.), Косовська криза (1995р.), теракти у США (2001р.), війна в Іраку (2003р.) виявили неготовність об'єднаної Європи оперативно та ефективно діяти як того вимагають обставини врегулювання кризових ситуацій. Зауважимо, що у Маастрихстському договорі предмет Спільної зовнішньої політики і політики безпеки чітко прописано не було. Лише Амстердамський договір (1997р.) вперше надав ЄС певний військовий вимір, безпосередньо включивши до сферу компетенцій ЄС питання безпеки та оборони.

На початку XXI століття (після укладення Лісабонських договорів) розпочинається побудова європейської спільної політики безпеки й оборони як частини Спільної зовнішньої політики й оборони. Оскільки між державами-членами існувала різниця у області військових стандартів, підходів до забезпечення безпеки, то при формуванні СПБО велике значення надавалося вирішенню питань військово-технічного співробітництва, а також розробці загальної стратегії та концепції врегулювання криз. Певні кроки у цьому напрямку зроблено у 2002 році, коли у Декларації НАТО-ЄС про європейську політику у сфері безпеки та оборони були закріплені принципи стратегічного партнерства Альянсу та ЄС, а у так званих домовленостях "Берлін плюс" було визначено порядок доступу Євросоюзу до ресурсів НАТО і умови їх спільної або самостійної діяльності під час врегулювання кризових ситуацій. У 2003 році було розроблено й прийнято Європейську стратегію безпеки та Стратегію ЄС з нерозповсюдження зброї масового ураження. У 2005 році ЄС ухвалив стратегію по боротьбі з тероризмом.

У Європейській стратегії безпеки наголошувалося, що довгострокові рішення для врегулювання конфліктів повинні об'єднувати усіх регіональних

гравців, що роблять загальну ставку на відновлення миру. При цьому суверенні уряди мають брати відповідальність за забезпечення поваги до суверенності, незалежності і територіальної цілісності держав, а також мирне вирішення розбіжностей, дотримання фундаментальних принципів Статуту ООН та принципів й зобов'язань ОБСЄ [1, с. 369]. У 2005 році Євросоюз уклав документ - Європейський консенсус з питань розвитку, у якому зазначається, що сталий розвиток неможливий без мирної та безпечної обстановки, а тривалий мир неможливий без ліквідації бідності, злочинності. Для європейської спільної політики оборони й безпеки трансатлантичне партнерство залишається незмінним фундаментом, заснованим на загальній історії та відповідальності. ЄС і НАТО й надалі має поглиблювати співробітництва задля забезпечення безпеки, гарантування дотримання прав людини, демократичного розвитку та політичної стабільності.

Широкомасштабна війна росії проти України, змінила картину світу, зумовила ризиків та загроз, спричинила турбулентні процеси у політичному, економічному, безпековому середовищах, наслідки яких важко спрогнозувати. Об'єднана Європи продемонструвала рішучу підтримку Україні в боротьбі з агресором. Поступово сформувалася нова якість стратегічного партнерства Україна-ЄС, головною складовою якої є спільне протистояння російській інтервенції. ЄС здійснює політичну, дипломатичну, гуманітарну, військову, фінансову допомогу Україні. Оновлюється й посилюється санкційна політика проти росії. Держави ЄС постачають Україні широку номенклатуру зброї та військового обладнання, здійснюють фінансування українського оборонного сектору через Європейський фонд миру. Допомога ЄС сприяла організації ефективного опору російської агресії і стабілізації соціально-економічного ситуації. Однак, темпи й обсяги є недостатніми для забезпечення воєнних потреб України. Вагомим напрямом підтримки є поглиблення економічного співробітництва України з країнами ЄС.

Список використаних джерел

1. Шамраєва В.М. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна.* Серія : "Право". 2020. № 29. С. 369–377.

Голіна Володимир Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID ID: 0000-0001-9166-3472

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗАПОБІГАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ – ШЛЯХ ДО ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ[1]

Специфіка правопорушень у сфері дорожнього руху така, що серед причинно-наслідкових чинників дорожньо-транспортних пригод (ДТП) левова їх доля припадає на людський фактор, тобто на певні властивості, які притаманні конкретним учасникам дорожнього руху, і саме вони відіграли «рушійну силу» у вчиненні дорожньої пригоди. «Фактор» як поняття, означає допоміжний чинник процесу, що відбувається, або суму з його необхідних умов; утворюючу силу, причину якогось процесу, явища, які визначають його характер чи одну з характерних рис. Деякі дослідники галузі дорожнього руху відмічають, що серед 300 різних причинних факторів (чинників екзогенного (зовнішнього) і ендогенного (внутрішнього) характеру походження і знаходження, які впливають на виникнення ДТП найбільш уразливим серед них є людський фактор. Його пов'язують з водієм транспортного засобу. За авторським поясненням, уразливість людського фактору учасників дорожнього руху і, в першу чергу, водіїв транспортних засобів, знаходить свій прояв в їх протиправних діяннях, що коливається у межах девіантної до антисуспільної поведінки, яка в конкретній ситуації стає вирішальною причиною транспортних правопорушень. Виходячи з цього, незамінним та ефективним засобом впливу на людський фактор та убезпечення дорожнього руху має належати, перш за все, належному законодавчому забезпеченню дорожнього руху [1, с. 77]. Погоджуючись у цілому з висловленою думкою с стосовно ролі людського фактору в ґенезі ДТП, слід зауважити, що ймовірно, мова іде про «уразливість» (його синонім – слабкість, погану захищеність, дуже відчутний до болю та інше подібне), а помітну частку різних за природою і проявами соціальних, біофізичних, психофіліологічних та інших властивостей, рис, вад, звичок, уявлень (як позитивних, так і негативних), якими природа і соціум «нагородили» людей і які цивілізована людина повинна постійно тримати під контролем за будь-яких обставин, тобто йдеться про культурацію, дисциплінованість поведінки, що потребує виховання і наративний примус.

Як свідчить дослідження у сфері безпеки дорожнього руху, деякі з цих

[1] Тези підготовлені на виконання теми фундаментального дослідження відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні».

якостей людини (водія, пішохода) передують вчиненим ДТП і слугують поясненням порушень Правил дорожнього руху (ПДР), але не більше, не виправдовуючою обставиною (наприклад, неуважність, ігнорування безпеки руху, випадкове відволікання, задумливість, ризикованість тощо). Дослідження 810 архівних кримінологічних проваджень за ст. 286 Кримінального кодексу України, розглянутих судами України упродовж 2018-2020 рр., підтверджують нашу думку. Залежно від частини ст. 286 КК України (103) визначальними мотивами вчинення ДТП було: водійська бравада (4,2%, 5,3%, 16,7%); схильність до ризику (2,1%, 3,4%, 8,3%); ігнорування обережності (9,0%, 87,0%, 83,3%). Отже, ми уважаємо термін «людський фактор» відповідно до учасників дорожнього руху у негативному аспекті: прояв людського свавілля (свавілля розуміється як самочинні дії і схильність до них при нехтуванні думки і волі інших), лихацтва, ганебна залежність від звички діяти безконтрольно та ін. саме проявами свавільного людського фактору є перевищення безпечної швидкості, порушення правил маневрування, недотримання дистанції, порушення правил проїзду перехресть, керування транспортним засобом у стані сп'яніння, порушення правил проїзду пішохідних переходів, перехід пішоходами у невстановленому місці, що створюють переважну більшість ДТП зі смертністю і травматизмом. Подолання саме такого людського фактору може гарантувати безпеку дорожнього руху, оскільки це є шляхом до Vizion zero (нульової смертності на дорогах) [2, с. 181–216].

Безпека дорожнього руху визначається сталим дотриманням ПДР його учасниками, інакше кажучи, подолання свавілля людського фактору. У перспективі поняття «людський фактор» повинно зникнути під час характеристики стану безпеки у галузі дорожнього руху. У Стратегії сталої і розумної мобільності – Європейський транспорт на шляху майбутнього» (Брюссель, 9 грудня 2020 року) Європейська комісія поставила за мету «до 2050 року кількість загиблих від усіх від усіх видів транспорту в ЄС буде близькою до нуля» [2, с. 263]. Безпека дорожнього руху вимірюється як в абстрактних кількісно-якісних показниках смертності і травматизму від ДТП, так і вираховуються у відносних величинах (коефіцієнти смертності і травматизму на 100 тис. населення). За питомими показниками аварійності та наслідками ДТП Україна є одним з лідерів серед європейських держав. Так, коефіцієнт смертності в країнах ЄС у середньому на 100 тис. населення складає 5%, в Україні – більше 8% [3].

Безпека – це і стан законності у сфері дорожнього руху, шлях та способи її досягнення у часі. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки на дорогах – довготривалий, витратний, науково обґрунтований, концептуально задуманий, ресурсно забезпечений процес рішучих наступальних дій на «епідемію протиправності»: потрібна, так би мовити, «культурологічна вакцинація». Культурологічний напрям (концепція) запобігання транспортним правопорушенням виходить з уявлення, що силою і тривалістю нормативно-правового тиску на свідомість, волю, емоції, звички учасників дорожнього руху підвищенням вимог, умов, заборон,

процесуальних обтяжень, ускладнення процедур підготовки водіїв, юридичної відповідальності за грубі порушення ПДР, ігнорування модусу обережності тощо, поєднаних з додатковими заходами і засобами соціального, етичного, психологічного, технічного, технологічного, віктимологічного та іншого характеру, спеціально відібраних і перевірених практикою, які підвищують у громадян усвідомлення невідворотності реального покарання і змушують утримуватися від проявів вседозволеності. Життю і здоров'ю людини не може бути альтернативи.

Отже, шлях до гарантії безпеки дорожнього руху є впровадження у запобіжну національну практику культурологічної концепції, про що ми неодноразово наголошували у наукових публікаціях [4].

Список використаних джерел

1. Мисливий В.А. Безпека дорожнього руху: законодавчий вимір. *Державна політика у сфері убезпечення дорожнього руху: теорія, законодавство, практика : матеріали Всеукр. наук. практ. конф*. (м. Харків, 5 листоп. 2021 р.) : електрон. наук. вид. / уклад.: А. В. Калініна. Харків: Право, 2021. 134 с.

2. Колодяжний М.Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія. Харків, Право, 2022. 300 с.

3. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року : Розпорядження КМУ від 21 жовтня 2020 року № 1360-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text

4. Голіна В. В. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням : монографія / В.В. Голіна, С. С. Шрамко ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 184 с. DOI: https://doi.org/10.31359/9789669986870

Гончаренко Михайло Миколайович,
аспірант, помічник командира військової частини А4681 з правової роботи – начальник служби, капітан юстиції;
ORCID ID: 0000-0003-2819-783X

Науковий керівник: ***Гордеюк Алла Олександрівна,***
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права,
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є.Жуковського "Харківський авіаційний інститут"
ORCID ID: 0000-0001-7423-3673

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ, ПОШИРЕНОЮ ВОРОГОМ

На сьогоднішній день триває війна не лише на полі бою, а також в інформаційному просторі. Ворог застосовує різноманітні засоби для поширення паніки, своєрідної «зради» влади та «покинутості» людей на окупованих територій. Враховуючи тривалість повномасштабного вторгнення на територію нашої держави, то можна з упевненістю зазначити, що у нас відбувається інформаційна війна.

Внаслідок сучасної інформаційної революції відбувається формування нової інформаційної реальності у вигляді глобальної інформаційної інфраструктури. Побудова провідними державами світу інформаційного суспільства, їхнє прагнення до інформаційного домінування та здійснення певного контролю за спрямованістю та змістом інформаційних потоків, породжують протиріччя нового типу, вирішення яких уже неможливе традиційними управлінськими способами. Поряд із позитивними явищами глобальної інформатизації чіткіше проступають нові глобальні проблеми. Насамперед, це стосується сфери інформаційної безпеки та інформаційних війн. Зрозуміло, що не можна стверджувати, що ці проблеми виникли лише в умовах глобальної інформатизації, але виникнення єдиного світового інформаційного простору, дозволило перетворити його на ще одне поле протистояння. Використовуючи свою інформаційну перевагу, окремі держави здійснюють інформаційне протистояння із менш сильними суперниками. Водночас, активне використання інформаційних технологій у військово-політичній справі істотно впливає на всю військово-політичну практику. Відбуваються значні зміни у військовій стратегії та тактиці досягнення політичних цілей військовими засобами, розширюються уявлення людей про військову політику, військово-політичні відносини, інформаційну війну. Інформаційні війни – це особливий виклик для сучасної системи цінностей. Маніпулювання інформацією через психологічний вплив на опонента історично давно виступав засобом ведення війни. Особливістю інформаційної війни є не тільки те, що вплив здійснюється з використанням

новітніх засобів, а й те, що це непідконтрольний ресурс, який дуже слабко піддається правовій регламентації, тому активно застосовує неправдиву, перекручену інформацію, як засіб маніпуляції свідомістю. Сучасне глобалізоване суспільство трансформує роль держави, державної влади, системи державної оборони у військовому конфлікті [1].

Мета інформаційної війни – послабити моральні та матеріальні позиції супротивника або конкурента й посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Очевидно, що інформаційна війна – складова частина ідеологічної боротьби [2].

У змісті сучасної війни чітко вирізняється боротьба за інформацію. При чому, якщо інформаційна перевага розглядалася як одна з найважливіших умов перемоги у війні, то в умовах російсько-української війни акцент у збройному зіткненні сторін все частіше зміщується у бік завоювання та утримання цієї переваги. У цьому контексті інформаційно-медійна активність представників української влади та особисто Президента України В. Зеленського є новітнім проявом подібної боротьби.

Державна інформаційна політика повинна закласти основи для вирішення фундаментальних завдань розвитку суспільства, головними з яких є формування єдиного інформаційного простору України та її входження у світовий інформаційний простір, гарантування інформаційної безпеки особистості, суспільства й держави [3].

На рівні нормативно-правового регулювання питання здійснення державної інформаційної політики в умовах війни врегульовані у таких законодавчих актах, як: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [4], Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» [5]. Відповідно до останнього, Рада національної безпеки і оборони України вирішила постановити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об’єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення котрих складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UAразом».

Також на особливу увагу заслуговує наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03 березня 2022 року №73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» [6]. Саме цим документом затверджено Алгоритм роботи з акредитованими представниками засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану. Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань

за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану та Правила роботи представника засобу масової інформації у районі ведення бойових дій. В Алгоритмі роботи з акредитованими представниками засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану закріплено, що у період дії воєнного стану, заборонено поширювати інформацію, котра стосується: найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів у районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування; чисельність особового складу військових частин (підрозділів); кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання; інформацію щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються; інформацію про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їх дій та способи застосування за призначенням тощо.

Враховуючи реальність, можемо зазначити, що росія застосовує багато дезінформації, яку поширює саме в інформаційному просторі України. Здійснення інформаційної політики на належному рівні, донесення спростувань та правдивої інформації про належний стан реальних речей – це обов'язок держави, яка має не лише регулювати на нормативному рівні, а також забезпечити належний стан реалізації донесення інформації до суспільства.

Список використаних джерел:

1. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7. № 2. С. 56–61
2. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення. URL: https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/./
3. Заніздра Н.О. Державна інформаційна політика на сучасному етапі та шляхи вдосконалення. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. 2012. № 4. С. 193–196.
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 URL: https://www.president. gov.ua/documents/642022-41397.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» : Указ Президента України URL: https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761.
6. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного : наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03 березня 2022 року № 73. URL : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_050322.pdf?fbclid=IwAR3 BFiXuFblkYZgRCWVYGHffTJhtmhBbQXAEVE7 KZ-MR00Q_i6gzSslnkFg

Давидова Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
заступник директора науково-організаційного центру,
Національна академія Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0001-8431-9024

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДИТИНИ ЧЕРЕЗ ЕВАКУАЦІЮ

Дослідження безпекового середовища, шляхів його забезпечення пов'язане з питаннями соціальної відповідальності.

У вітчизняних наукових колах соціальна відповідальність розуміється, насамперед, як волевиявлення, тобто процес втілення волі особистості у соціальну дійсність, який визначається поведінково щодо дотримання усвідомлених обмежень та соціальних норм і гарантує безпеку та розвиток. Таким чином остання виступає невід'ємним елементом системи «людина-суспільство-держава» .

Головними завданнями соціальної відповідальності в умовах дії правового режиму воєнного стану, серед іншого, стають: гуманітарна допомога окупованим територіям; вирішення соціальних проблем на вже звільнених територіях; повернення депортованих; а також вирішення питань збереження життя цивільного населення і, насамперед, дітей, зокрема через проведення евакуаційних заходів. Останнє корелює з нормами, зокрема Конституції України, якою задекларовано, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1], а також Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року, в якій йдеться про те, що дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності [2].

Одним зі шляхів дотримання прав дитини, припинення та запобігання їх порушенням стало прийняття Кабінетом Міністрів України розпорядження від 22 березня 2024 року № 256-р «Про затвердження національного плану превентивних заходів щодо припинення та запобігання грубим порушенням прав дітей в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» [3]. Відповідальними за виконання Плану визначено: Мінсоцполітики, Офіс Президента України, Робочу групу ООН в Україні з питань дітей та збройних конфліктів, МЗС, Мін'юст, МОН, МОЗ, Мінмолодьспорт, МКІП, Мінреінтеграції, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Нацсоцслужбу, Національне інформаційне бюро, ДП «Український національний центр розбудови миру», Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, військові адміністрації, сектор безпеки і оборони тощо.

Одним із важливих кроків припинення та запобігання порушенням прав дітей стало вжиття заходів для забезпечення проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії.

Через постійні обстріли, що спричиняють реальну загрозу життю і здоров'ю, як фізичному, так і психічному, Законом України від 9 липня 2022 року № 2394-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту» закріплено норму про проведення евакуації населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони [4]. Відповідно до зазначеного на постійній основі вносяться зміни до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, прийнятого Кабінетом Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 [5]. Абзацом 2 пункту 3 зазначеного Порядку передбачено, що з метою захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, в умовах воєнного стану обласні військові адміністрації за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії. Абзац 3 цього ж пункту передбачає, що обов'язкова евакуація в примусовий спосіб дітей здійснюється за супроводом одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника. Цей пункт доповнено згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 209 від 07 березня 2023 року [6], що ознаменувало дату першої примусової евакуації неповнолітніх дітей з міста-фортеці Бахмут. Згодом дітей почали евакуйовувати з інших громад області. Цього року рада оборони Харківської області підтримала проведення евакуації дітей з їх батьками, або особами, які їх замінюють, іншими законними представниками з населених пунктів Великобурлуцької та Вільхуватської територіальних громад, наразі вирішується питання щодо запровадження примусової евакуації на правому березі Куп'янської громади.

Слід зауважити, що абзац 3 внесено до правового акту саме з метою дотримання прав дитини та створення безпекового середовища. Так, якщо віднайти аналоги в історії, то,наприклад, у виробленій спільній позиції «Подальші міркування щодо евакуації дітей з колишньої Югославії», підтриманій Міжнародним комітетом Червоного Хреста і Федерацією товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (1992), агенції заявили, що «якщо було ретельно визначено, що допомога та захист не можуть бути надані на місці, а евакуація вважається необхідною, керівним принципом мають бути найкращі інтереси дитини, зокрема, впевненість, що евакуація не завдасть

більшої шкоди, ніж користі для конкретної дитини. Досвід показує, що найефективніший спосіб зменшити ймовірність заподіяння шкоди – залишити дітей разом з батьками або опікунами. Таким чином, будь-який розгляд евакуації має ґрунтуватися на діях, які дозволяють евакуацію сімей» [7].

За словами Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, аби не наражати дітей на небезпеку, потрібно вносити зміни безпосередньо до законодавства, а не лише керуватись відповідними підзаконними правовими актами [8].

Міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України підкреслювала під час перших евакуацій, що якщо дорослий ухвалює рішення, він має підписати відповідну форму і відмовитись від евакуації. Якщо є малолітня дитина на утриманні, ця опція не працює щодо одного з дорослих. Вони зобов'язані супроводжувати дитину до місця, куди буде здійснюватись евакуація. Досвід показав, зауважила Міністр, що якщо Нацполіція або евакуаційні групи прибувають на місце, де перебуває дитина з дорослим, як правило, люди не відмовляються від евакуації [9]. Мова має йти саме про соціальну відповідальність дорослих при захисті прав дитини.

І одним зі шляхів дотримання прав дитини стало прийняття зазначеного вище розпорядження № 256-р «Про затвердження національного плану превентивних заходів щодо припинення та запобігання грубим порушенням прав дітей в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України», в якому, серед іншого, ним передбачено: вжиття заходів для забезпечення проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії; утворення спеціальних груп «Білий янгол» та забезпечення їх діяльності для евакуації дітей з територій, на яких ведуться бойові дії; розроблення методичних рекомендацій (алгоритму дій) щодо виконання Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, у частині проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту, на території якого ведуться бойові дії [3].

До заходів забезпечення проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей долучено також за згодою органи і підрозділи Служби безпеки України. І починати слід саме з розроблення спільного алгоритму дій, бо найчастіше якраз лякає невідомість і люди відмовляються від евакуації. Водночас має діяти політика «м'якої сили». І тут можна погодитися з висловлюванням повноваженої Президента України з прав дитини, яка закликає не засуджувати тих громадян, хто знаходиться на окупованій території чи у зоні бойових дій і не завжди можуть ухвалити правильне рішення стосовно виїзду, евакуації з дитиною. Потрібно зрозуміти, що це наслідок стресу. Коли людина знаходиться в стані постійного стресу внаслідок бойових дій, вона намагається триматися за те,

що дає їй опору. Її опора – зазвичай це будинок. І багато людей говорить, що залишатиметься, поки стоятиме їх будинок…». Вияв розуміння також є проявом соціальної відповідальності, якою має бути наділений кожен.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 08.04.2024).

3. Про затвердження національного плану превентивних заходів щодо припинення та запобігання грубим порушенням прав дітей в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.03.2024. № 256-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 06.04.2024).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту : Закон України від 09.07.2022 № 2394-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#Text (дата звернення: 09.04.2024).

5. Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 30.10. 2013 № 841. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.04.2024).

6 Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854 : постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2023 № 209. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.04.2024).

7. Круглякова Г. «Чи є евакуація правом або обов'язком батьків?» HSA URL : https://www.hsa.org.ua/blog/ci-je-evakuaciia-pravom-abo-oboviazkom-batkiv-ganna-krugliakova (дата звернення: 08.04.2024).

8 Ізвощікова А. «До законодавства потрібно внести зміни: Лубінець про примусову евакуацію дітей з Бахмута». *Суспільні новини*. URL : https://suspilne.media/423630-do-zakonodavstva-potribno-vnesti-zmini-lubinec-pro-primusovu-evakuaciu-ditej-z-bahmuta/(дата звернення: 10.04.2024).

9. Примусова евакуація дітей: Верещук роз'яснила, як це відбуватиметься. *Фокус* URL : https://focus.ua/uk/voennye-novosti/553951-prinuditelna-evakuaciya-detey-vereshchuk-razyasnila-kak-eto-budet-proishodit (дата звернення: 10.04.2024).

10. Герасимчук - про евакуацію родин із дітьми: Потрібна лагідна, але рішуча політика. *Укрінформ.* URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3797160-gerasimcuk-pro-evakuaciu-rodin-iz-ditmi-potribna-lagidna-ale-risuca-politika.html (дата звернення: 11.04.2024).

Демедюк Сергій Васильович,
кандидат юридичних наук,
заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
ORCID ID: 0009-0008-1359-5265

ПОКАЗНИКИ КІБЕРСТІЙКОСТІ

Зростаюча залежність громадян, бізнесу та суспільства від кіберінфраструктури поставила національну безпеку під значний ризик непередбачуваних і невідомих загроз. Високий рівень взаємозв'язку в сучасному суспільстві відкрив багато шляхів для кібератак, в тому числі внутрішні та зовнішні загрози і вразливості в мережах ланцюгів постачання [1]. Як наслідок, маломасштабні шкідливі програми, доступні на чорному ринку, завдають шкоди, неспівмірної з їхньою вартістю та складністю. Більше того, швидке розгортання передових технологій для розподілу критично важливих послуг (наприклад, електроенергії) свідчить про те, що в майбутньому атаки на інфраструктуру можуть мати руйнівні наслідки для громадянського суспільства [2]. Незважаючи на постійний прогрес в управлінні ризиками в кіберпросторі, очевидно, що передбачення і запобігання всім можливим атакам і збоям в роботі неможливе для нинішніх або майбутніх інфраструктурних кіберсистем. За визначенням (Merriam-Webster) [3], стійкість – це здатність відновлюватися після нещастя або легко пристосовуватися до змін. У системах, що надають критично важливі послуги, стійкість характеризується чотирма можливостями: планувати/готуватися, поглинати, відновлюватися та адаптуватися до відомих і невідомих загроз [4]. Впровадження комплексного плану забезпечення стійкості кіберінфраструктури систем має на меті зменшити потенційні збитки та сприяти швидкому відновленню після атаки. Однак, сучасні концепції та методи, що обговорюються як способи підвищення стійкості, часто об'єднують стійкість (тобто здатність протистояти і швидко відновлюватися після невідомих і відомих загроз) і ризик (тобто, добуток ймовірності настання несприятливої події та величини спричиненої нею шкоди). Зокрема, регуляторні органи закликають до розробки та впровадження стандартів, заснованих на оцінці ризиків, для захисту критичної інфраструктури від кіберзагроз, проте підходи, що базуються на оцінці ризиків, не обов'язково створюють стійкість [5]. Натомість, стійкі системи повинні використовувати узагальнюючі концепції, що відрізняються від оцінки ризиків, але доповнюють її, для інформування і підтримки співпраці між різними федеральними відомствами, відповідальними за критично важливі об'єкти інфраструктури.

Стійкість є властивістю всієї системи і повинна оцінюватися відповідно. Наприклад, у випадку атаки, система може повідомити про стан і дії окремих комп'ютерів і серверів (фізичний домен). Інформація повинна ефективно та оперативно передаватися відповідним особам, які приймають рішення, які використовують цю інформацію для оцінки шкоди і визначення

відповідної реакції на атаку (когнітивна сфера). Визначивши осіб, які приймають рішення, і делегуючи системні ресурси конкретним особам, можна чітко визначити, хто повинен діяти на основі інформації, що надходить з фізичного домену. Стійкість системи значною мірою залежить від ефективності міждоменної комунікації та координації на кожному етапі циклу управління.

Для планування та оперативних рішень показники кіберстійкості мають важливе значення і забезпечують засоби для визначення і визначення пріоритетності потреб, моніторингу прогресу і розподілу ресурсів [4]. Проте, спроби експертів зібрати показники кіберстійкості не дають такої інформації. Наприклад, огляд, проведений Науковою радою з питань оборони (Defense Science Board – DSB) [2] не знайшов у літературі жодних показників, які були б корисними оборонним системам для управління кіберризиками. Крім того, показники, розроблені DSB [2] були визначені як неповні, оскільки вони ігнорують процеси управління стійкістю [6]. Незадовільний стан розуміння та визначення показників стійкості не викликає здивування, особливо у сфері кібербезпеки. Дійсно, навіть показники кіберризику є недостатньо зрозумілими і прийнятими, хоча ризик можливо, є більш вивченим поняттям, ніж стійкість. Існуючі на сьогодні алгоритми оцінки кіберризиків покладаються здебільшого на простих евристиках, таких як суми вразливостей у балах або кількість таких речей, як відсутні патчі, відкриті порти тощо. Такі показники широко розглядаються як слабкі та потенційно оманливі [7]. Наприклад, індивідуальні оцінки вразливостей, як правило, є суб'єктивними та потенційно неточними; прості суми не враховують, як вразливості розподілені між хостами або у часі; вони також не враховують топологію мережі, роль та динаміку міжхостової взаємодії, ні нелінійну взаємодію між вразливостями, ні наміри зловмисника та потенційно неточну інформацію, ні наявність чи відсутність відповідних механізмів мережевого захисту, ні те, як компроміс може вплинути на місію організації [8]. Загалом, сувора теорія або моделі того, як різні фактори можуть поєднуватися в кількісну характеристику справжніх кіберризиків, бракує так само, як і суворої емпіричної перевірки показників кіберризиків. Подібні, а можливо, й більші недоліки та обмеження впливають на показники кіберстійкості. Запропонований в літературі підхід на основі матриці стійкості інтегрує чотири системні здібності планувати/готуватися, поглинати, відновлюватися і адаптуватися до відомих і невідомих загроз [4] з чотирма операційними доменами (фізичний, інформаційний, когнітивний та соціальний), що пропонує ефективний метод для класифікації показників стійкості.

Нещодавні досягнення в сфері стійкості визначили кілька важливих атрибутів ефективних показників для кіберсистем, призначених для оборони та критичної інфраструктури. У звіті 2013 року про «Стійкі військові системи і сучасні кіберзагрози» (Resilient Military Systems and the Advanced Cyber Threat) Наукової Ради з питань оборони (DSB) [2] рекомендується, щоб показники були:

- *достатньо широкими*, щоб їх можна було використовувати в різноманітному діапазоні систем;

- *достатньо точними* для вимірювання конкретних системних процесів і компонентів.

Лінков та ін. [6] стверджують, що поєднання доктрини мережецентричної війни (Network-Centric Warfare – NCW) [9] і визначення Національної академії наук [4] стійкості до катастроф може бути використане для розробки показників, які відповідають цим критеріям. Національна Академія наук (National Academy of Sciences – NAS) визначає чотири етапи циклу управління подіями, які система повинна підтримувати для того, щоб бути стійкою:

- *планування/підготовка*: закладення основи для забезпечення доступності послуг та функціонування активів під час руйнівної події (несправності або атаки);

- *поглинання*: підтримка найбільш важливих функцій активів та доступність послуг під час відбиття або ізоляції збоїв у роботі;

- *відновлення*: відновлення всіх функцій активів та доступність сервісів та їх функціональність як до події;

- *адаптація*: використовуючи знання, отримані під час події, зміна протоколу, конфігурації системи, навчання персоналу або інші аспекти для досягнення більшої стійкості.

Доктрина мережецентричної війни (NCW) визначає чотири сфери, які створюють загальну обізнаність про ситуацію і забезпечують децентралізоване прийняття рішень, а саме:

- *фізична*: фізичні ресурси, можливості і структура цих ресурсів;

- *інформаційна*: інформація та розвиток інформації про фізичну сферу;

- *когнітивний*: використання інформаційного та фізичного доменів для ухвалення рішень;

- *соціальний*: організаційна структура та комунікація для ухвалення когнітивних рішень.

Лінков та ін. [6] об’єднали визначення чотирьох функцій системи NAS і чотирьох доменів NCW, щоб створити загальну матрицю показників стійкості та адаптовано до кіберсистем. Показники доповнюються оцінкою їхніх наслідків на різних етапах і в різних сферах, так що відомі показники на одному з етапів циклу управління подіями або в межах однієї операційної сфери мають прямий вплив на показники в інших сферах.

Незважаючи на те, що запропонований підхід інтегрує декілька сфер стійкості та реагування системи на загрози за допомогою інтегрованих показників стійкості, подальша робота повинна бути зосереджена на визначенні стійкості як мережевої властивості системи. Однак, незважаючи на критичну важливість міждоменних явищ, дослідження систем як багатодоменних мереж є відносно рідкісним явищем. Зв’язки між доменами, особливо зв’язки гетерогенної природи, можуть впливати на стійкість мережі і повинні оцінюватися за допомогою інструментів мережевої науки.

Список використаних джерел

1. Department of Defense (2011). Department of defense strategy for operating in cyberspace. Retrieved from http://www.defense.gov/news/d20110714cyber.pdf

2. Defense Science Board (2013). Task force report: resilient military systems and the advanced cyber threat. Retrieved from http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ResilientMilitarySystems.CyberThreat.pdf

3. Resilience. Retrieved from http://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience

4. National Academy of Sciences (2012). Disaster resilience: a national imperative. Washington DC, United States. Retrieved from http://www.nap.edu/catalog.php?record_id=13457

5. Park, J., Seager, T.P., Rao, P.S., Convertino, M. & Linkov, I. (2012). Integrating risk and resilience approaches to catastrophe management in engineering systems. *Risk Analysis*, 33(3), 356–367.

6. Linkov, I., Eisenberg, D., Bates, M., Chang, D., Convertino, M., Allen, J., Flynn, S. & Seager, T. (2013). Measurable resilience for actionable policy. *Environmental Science & Technology*, 47, 10108–10110.

7. Jansen, W. (2009). Directions in security metrics research. *The National Institute of Standards and Technology* (NISTIR), 7564. Retrieved from http://csrc.nist.gov/publications/nistir/ir7564/nistir-7564_metrics-research.pdf

8. Kott, A. & Arnold, C. (2013). The promises and challenges of continuous monitoring and risk scoring. *IEEE Security & Privacy*, 11 (1), 90–93.

9. Alberts, D. (2002). Information age transformation, getting to a 21st century military. DOD Command and Control Research Program. Retrieved from http://www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA457904

Дивнич Анатолій Володимирович,
заступник завідувача відділу економічних досліджень,
Полтавський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
ORCID ID: 0000-0003-2247-9131

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ПОШИРЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Вивчення тенденцій розвитку кримінальних правопорушень є невід'ємною складовою забезпечення правопорядку для своєчасного вжиття заходів реагування та попередження негативних наслідків. Тому належному опрацюванню підлягають як науково-методологічний інструментарій оцінки вказаного суспільного явища, так і аналіз сучасної практики з дослідження та прогнозування напрямів та масштабів розвитку кримінальних правопорушень.

Загалом, кримінальні правопорушення як протиправне суспільно-небезпечне явище з економічної точки зору характеризуються несанкціонованим перерозподілом чи знищенням ресурсів (рухомого чи нерухомого майна, зменшенням людських ресурсів у контексті зниження рівня працездатності людини чи заподіяння шкоди психіці потерпілої особи, заподіянням репутаційних втрат як своєрідних нематеріальних активів тощо). Нами наголошувалося, що злочинність як складова кримінальних правопорушень здійснює деструктивний вплив і на взаємовідносини індивідів у соціумі, і на стійкість державних інститутів [1, с. 141].

Зазвичай відповідні аналітичні дослідження здійснюються з урахуванням тренду поширення кримінальних правопорушень у розрахунку на 1 тис. осіб економічно активного населення. До повномасштабної російської збройної агресії розподіл рівня зареєстрованих кримінальних правопорушень в Україні мав виражений регіональний розподіл: на заході країни - від 14,0 до 28,0, в іншій частині - переважно від 28,0 до 41,9 випадків на 1 тис. осіб економічно активного населення [2, с. 220]. Наразі дослідження суттєво ускладнене, оскільки:

1) відсутня об'єктивна статистична інформація про чисельність економічно активного населення за період після вторгнення росії у 2022 році;

2) із 24.02.2022 спостерігається експоненційне зростання кількості злочинів, вчинених російською федерацією як державою-терористом. Тобто, показник злочинності у розрахунку на певну чисельність населення, який передбачає характеристику правопорядку в українському соціумі, статистично матиме зміщену оцінку, і в умовах війни вже не в повній мірі відображає об'єктивну дійсність.

Водночас з урахуванням даних, оприлюднених на інтернет-ресурсах Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур, можливо виокремити певні тенденції поширення кримінальних правопорушень в Україні. Беззаперечним фактом є зменшення частки кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Крім того, у 2023 р. порівняно

з 2022 р. практично на 64 % зменшилася кількість зареєстрованих злочинів проти основ національної безпеки України (табл. 1).

Наразі існує виражений вплив місця реєстрації певних кримінальних правопорушень на темпи їх приросту. Так, упродовж 2022-2023 рр. у ряді областей України, які у Переліку [4] не віднесені до територій ведення активних бойових дій чи із загрозою їх ведення, спостерігається суттєве підвищення темпів приросту наступних кримінальних правопорушень:

- проти волі, честі та гідності особи – у Житомирській (на 520,0 %), Чернівецькій (на 400,0 %) та Хмельницькій (на 125,0 %) областях;
- у сфері господарської діяльності – у Вінницькій (на 106,2 %), Волинській (на 238,6 %), Київській (на 180,2 %) та Черкаській (на 200,0 %) областях;
- вчинених у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку – у Волинській (на 154,8 %), Київській (на 109,8 %) Тернопільській (на 109,7 %), Чернівецькій (на 123,1 %) областях. У цій сфері, як виняток, наявний найвищий приріст у Чернігівській області, що наразі має статус територій із загрозою ведення бойових дій (на 1062,5 %).

Таблиця 1. Динаміка та структура зареєстрованих кримінальних правопорушень в Україні упродовж 2022-2023 рр. (випадків)

Сфера кримінальних правопорушень	Роки		Абсолютний приріст показників 2023 р. порівняно з 2022 р.
	2022	2023	
Проти основ національної безпеки України	17422	6270	-11152
Проти життя та здоров'я особи	43199	63766	+20567
Проти волі, честі та гідності особи	1535	494	-1041
Проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	623	947	+324
Проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	3031	4483	+1452
Проти власності	113137	178902	+65765
У сфері господарської діяльності	3414	4840	+1426
Проти довкілля	4018	4741	+723
Проти громадської безпеки	7333	7974	+641

Проти безпеки виробництва	719	842	+123
Проти безпеки руху та експлуатації транспорту	12755	10926	-1829
Проти громадського порядку та моральності	4042	5008	+966
У сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення	34398	39124	+4726
У сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	2624	6279	+3655
Проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об’єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів	19824	25697	+5873
У сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	3415	3841	+426
У сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	11617	14820	+3203
Проти правосуддя	3636	5308	+1672
Проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)	13766	28666	+14900
Проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	62128	62667	+539
Усього кримінальних правопорушень	**362636**	**475595**	**+112959**

Джерело: узагальнено автором на підставі Єдиного звіту про кримінальні правопорушення (форма №1 місячна) у 2022 р., 2023 р. за даними Офісу Генерального прокурора [3]

Найпоширенішими кримінальними правопорушеннями, стосовно яких мало місце різке (понад 100 %) збільшення темпів приросту, є так звані військові правопорушення та кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення

призову та мобілізації (рис. 1).

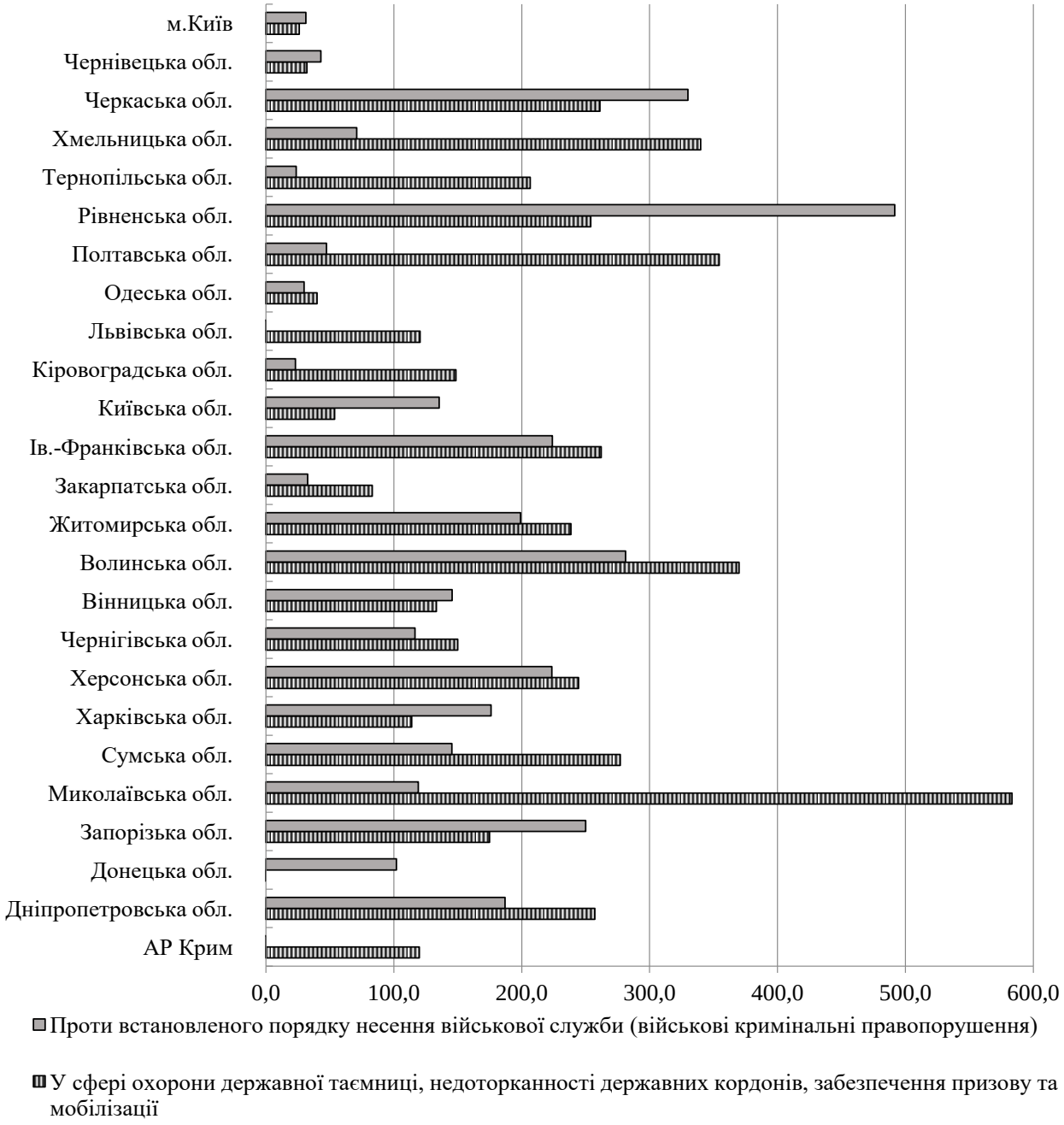

Рис. 1. Регіональний розподіл зареєстрованих кримінальних правопорушень з найбільшими темпами приросту упродовж 2022-2023 рр. (у відсотках)

Джерело: узагальнено автором на підставі Єдиних звітів про кримінальні правопорушення (форма №1 місячна) у 2022 р., 2023 р. за даними веб-сайтів обласних прокуратур України

Загалом, у середньому по державі у вказаному періоді темп приросту військових кримінальних правопорушень становив 108,2 %, а кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації – 139,3 %. Слід зазначити, що вищевказані групи кримінальних правопорушень із значними

темпами приросту поширені як у «прифронтових», так і «тилових» областях. Вказане свідчить про те, що війна позначилася на національних суспільних відносинах (навіть у негативних їх проявах) у всіх регіонах України. Різкого зростання зареєстрованих кримінальних правопорушень, що притаманні суто «прифронтовим» регіонам, наразі не спостерігається.

Список використаних джерел

1. Дивнич А. В., Статівка Д. І., Дивнич О. Д. Вплив економічних чинників на сучасний рівень злочинності в Україні та підвищення ролі експерта-економіста у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 141 – 148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2016_1_25.

2. Дивнич А. В., Дивнич О. Д., Статівка Д. І. Взаємозв'язок імовірності покарання за вчинене кримінальне правопорушення із показником рівня злочинності в Україні. *Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (17-18 листопада 2021 р., ПУЕТ, м. Полтава). Полтава: ПУЕТ, 2021. С. 219 – 222. URL: http://www.ek.puet.edu.ua/files/conf2021.pdf.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Статистика /Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 08.04.2024).

4. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затверджений наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309. Дата оновлення: 21.03.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text (дата звернення: 08.04.2024).

Гаврилюк Людмила Володимирівна,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник 3-го НДВ НДЛ проблем правового та
організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-9441-4073

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ, ЗАЛУЧЕНИХ НА ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ, ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ УСУНЕННЯ

У наслідок повномасштабного вторгнення російських військ Україна зазнала значних руйнувань в інфраструктурі, промисловій та житловій сфері, часткової депопуляції цілих регіонів, окремі міста зруйновані майже повністю. В наслідок ракетних обстрілів постійно зазнають руйнувань об'єкти майже у всіх областях. Втрати серед цивільних осіб із 24 лютого 2022 року, після початку Росією повномасштабної війни проти України, до 15 лютого 2024 року становили щонайменше 30 457 осіб, зокрема 10 582 загиблих, повідомило управління Верховного комісара ООН із прав людини.

Нині українці переживають третій рік психологічної втоми від війни. Багатьом нашим громадянам, внутрішньо переміщеним особам, які втратили своє житло або змінили місце проживання через бойові дії у населених пунктах де вони проживали, доводиться самотужки облаштовувати своє життя (декому із них у цьому допомагають волонтерські організації, українська спільнота чи небайдужі місцеві жителі). Існує велика ймовірність того, що у повоєнний період Україна не матиме ресурсів для фінансування відбудови за рахунок державного бюджету. Як свідчить досвід повоєнної відбудови інших країн, у перші роки основним джерелом фінансування більшості з них була міжнародна фінансова та гуманітарна допомога. Зважаючи на волатильну природу війни на сьогодні складно прогнозувати потреби і виклики, які постануть перед Україною після її завершення.

Зазвичай економічний вимір під час війни і в період відбудови включає в себе такі завдання, як розподіл коштів виділених на ліквідацію наслідків бойових дій та обстрілів (зокрема, на відновлення житлових будинків, об'єктів цивільної та критичної інфраструктури, мостів та доріг, які зазнали руйнувань внаслідок ворожих обстрілів, тощо), відновлення критичної інфраструктури, соціальних послуг, створення належних умов для розвитку приватного сектору, тощо.

На сьогодні правоохоронними органами зафіксовано ряд випадків привласнення окремими представниками влади матеріальних ресурсів, а також коштів виділених для відбудови України під час війни. На сьогодні правоохоронними органами зафіксовано ряд резонансних випадків привласнення посадовими особами державних коштів виділених Кабінетом міністрів України регіону на ліквідацію наслідків бойових дій та обстрілів російськими військами, зокрема, на відновлення житлових будинків, об'єктів

цивільної та критичної інфраструктури, мостів та доріг, які зазнали руйнувань внаслідок ворожих обстрілів, тощо.

До можливих корупційних ризиків щодо використання матеріальних ресурсів залучених на відбудову України в діяльності державних органів уповноважених на вжиття заходів із відбудови України слід віднести:

- завищення потреби в матеріальних ресурсах;
- використання матеріальних ресурсів не за призначенням або у завищених обсягах;
- безпідставне списання матеріальних ресурсів;
- дискреційні повноваження щодо визначення постачальників товарів, робіт та послуг при здійсненні допорогових закупівель, тощо.

Відсутність чіткого механізму відбудови України, прозорого механізму залучення та використання коштів на відбудову, відсутність публічного контролю за надходженням та витратою коштів, гуманітарної допомоги та матеріальних ресурсів, а також наявний рівень корупції в країні є підґрунтям для суспільної зневіри у дієздатність влади, пов'язаної із прагненням протиправного привласнення матеріальних ресурсів, залучених для відбудови.

Сучасні виклики і загрози які постали перед нашим суспільством в умовах сьогодення вимагають від державних інституцій: 1) посилення заходів щодо запобігання та протидії корупції; 2) злагодженості й системності антикорупційної діяльності у всіх сферах діяльності; 3) системного втілення принципу доброчесності для працівників усіх структур; 4) впровадження незалежного нагляду за проєктами відбудови в різних регіонах України; 5) створення інтегрованої цифрової платформи державного масштабу, яка дозволить контролювати грошові потоки «від донору до будівництва», за принципом «всі бачать все» шляхом поєднання на платформі інформації з різних цифрових реєстрів та платформ – новостворених та наявних (ЄДЕССМ, Prozorro, Prozorro.Sale, ДІЯ, spending.gov.ua тощо); 6) виявлення та усунення корупційних ризиків, які виникають під час здійснення заходів з відновлення держави.

Жалубак Віталій Михайлович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач,
Національна академія Служби безпеки України

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Одним із пріоритетних напрямів безпекової політики України повинно стати підвищення стійкості національної критичної інфраструктури по відношенню до усього спектру загроз і ризиків, оскільки саме критична інфраструктура забезпечує життєво важливі для населення, суспільства та держави послуги та функції, без яких неможливі їх безпечне існування та благополуччя, а також належний рівень національної безпеки.

Тому цілком підтримуємо думку Д. Бірюкова, який зазначає, що захист критичної інфраструктури − це не просто оновлення термінів в чинному законодавстві, це впровадження нового підходу. Основними його складниками є створення безпекового партнерства між всіма заінтересованими сторонами, організація комплексної оцінки загроз критичній інфраструктурі та їх впливу на рівень національної безпеки в окремих її складових, створення механізму моніторингу та попередження кризових ситуацій, що пов’язані із функціонуванням критичної інфраструктури [1, с. 155–170].

Саме тому законодавство про критичну інфраструктуру містить поняття безпека критичної інфраструктури, яке тлумачиться як стан захищеності критичної інфраструктури, за якого забезпечуються функціональність, безперервність роботи, відновлюваність, цілісність і стійкість критичної інфраструктури. При цьому безпека критичної інфраструктури забезпечується шляхом реалізації державної політики її захисту, яка ґрунтується на низці засад серед яких: 1) визнання необхідності забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури; 2) визначення законодавчих вимог до принципів, пріоритетів, стратегічних завдань, підходів щодо захисту критичної інфраструктури; 3) визначення суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури, їх повноважень та засад відповідальності, порядку взаємодії; 4) створення умов та впровадження заходів, спрямованих на ефективне зниження і контроль за ризиками безпеки, на зниження ризику реалізації можливих загроз, ліквідацію та/або мінімізацію наслідків реалізованих загроз, кризових ситуацій та інших їх видів; 5) створення системи раннього виявлення загроз критичній інфраструктурі; 6) запровадження державно-приватного партнерства, взаємодії суб'єктів господарювання та населення з питань забезпечення захисту та стійкості критичної інфраструктури; 7) забезпечення міжнародного співробітництва у сфері захисту критичної інфраструктури; 8) створення умов швидкого відновлення надання життєво важливих функцій

та послуг у разі реалізації загроз і порушення функціонування критичної інфраструктури [2].

І, в цьому контексті цілком слушною виглядає позиція С. Теленика, який вважає, що сучасна безпекова ситуація та глобальні виклики і загрози, в тому числі в економічній, воєнній, інформаційній, кібернетичній та екологічній сферах, свідчать про необхідність створення комплексної системи захисту критичної інфраструктури. Провідну роль у цій системі має відігравати держава, яка повинна сформувати ефективну інституційну та організаційну систему захисту об'єктів критичної інфраструктури, створити сучасний механізм своєчасного реагування на загрози будь-якого типу, розробити дієвий алгоритм для швидкого відновлення життєво важливих функцій після реалізації загроз, а також вжити інших необхідних заходів відповідно до сучасних реалій. Нині захист критичної інфраструктури здійснюється в рамках державної політики у сфері національної безпеки та виступає її елементом [3, с. 3]. При цьому остання теза науковця є беззаперечною, оскільки саме в рамках державної політики у сфері національної безпеки формуються і оцінюються загрози і ризики державній системі критичної інфраструктури.

Так, у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці й національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов визначається посилення загроз для критичної інфраструктури, пов'язані з погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування, зокрема фізичного і кіберхарактеру, триваючими бойовими діями, а також тимчасовою окупацією частини території України. При цьому, держава поставила амбітні цілі створити ефективну систему безпеки та стійкості критичної інфраструктури, заснованої на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та державно-приватному партнерстві [4].

До того ж якщо трактувати загрози національній безпеці крізь призму аналізу ст. 19 Закону України «Про національну безпеку» можемо стверджувати, що основними загрозами критичній інфраструктурі у сфері державної безпеки є: розвідувально-підривна діяльність, тероризм, кіберзагрози, загрози економічного характеру та державності, спрямування до державної таємниці [5].

Тому варто підтримати думку І. Осипчука, який вказує, що сама концепція критичної інфраструктури здебільшого передбачає роботу на випередження появи небезпекових складових, які можуть завдати шкоди об'єктам критичної інфраструктури. Концепція спрямована на підвищення швидкості реагування на такі загрози в умовах швидкої зміни ситуації шляхом фокусування уваги відповідних державних органів на запобіганні й профілактиці можливих ризиків. Відносини, що при цьому виникають, мають публічно-правовий характер. Специфіка відносин, у які вступає СБУ, полягає не в публічному адмініструванні, а в здійснені останньою адміністративної

діяльності. При цьому, зважаючи на різноманітність діяльності СБУ (контррозвідувальна, оперативно-розшукова, захисна, охоронна тощо), саме адміністративна діяльність СБУ виступає основою для забезпечення критичної інфраструктури [6, с. 14].

Зрештою досвід України щодо забезпечення захисту критичної інфраструктури свідчить, що суб'єктом зловмисних дій проти критичної інфраструктури є росія як держава-агресор і держава-терорист, а не лише окремі групи зловмисників (терористичні групи), як вважалося раніше. А тому українсько-російська повномасштабна війна супроводжується масовими випадками фізичного пошкодження та перешкоджання відновленню функціонування критичної інфраструктури, у тому числі з використанням методів *розвідувально-підривного, терористичного та диверсійного характеру*, кримінальної поведінки, провокаційних інформаційних меседжів та використання інших методів впливу.

Цілком слушну позицію висловлює О. Суходоля, який вважає, що порушення функціонування критичної інфраструктури життєдіяльності суспільства та держави стає інструментом агресора, який використовується для завдання економічних втрат, створення загрози обороноздатності країни, здійснення психологічного впливу на населення і політичного тиску на політиків та уряд країни, яка зазнала агресії. У цій ситуації система захисту критичної інфраструктури має будуватися виходячи з необхідності реагування на комплекс загроз та їх узгоджену реалізацію і спрямовуватися на забезпечення стійкості функціонування системи життєдіяльності суспільства, національної економіки та держави [7, с. 62-76].

Війна в Україні підкреслила абсолютну пріоритетність національної безпеки, яка в новітньому вимірі вимагає посилення заходів із захисту критичної інфраструктури, у тому числі протидії загрозам системного характеру, відповідальність за яку покладено на вітчизняну спецслужбу. Захист критичної інфраструктури має публічно-правовий характер, що означає необхідність удосконалення механізмів регулювання відповідних відносин на рівні законодавства та врахування прав та обов'язків різних структур, включаючи підрозділи вітчизняної спецслужби, що повинні ефективно координуватися на національному та міжнародному рівнях для забезпечення сталої охорони критичної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Бірюков Д.С. Захист критичної інфраструктури в Україні: від наукового осмислення до розробки засад політики. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2015. № 3-4. С. 155-170.

2. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text (дата звернення 28.03.2024).

3. Теленик С. Адміністративно-правове регулювання державної системи захисту критичної інфраструктури України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07; Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя, 2021. 37 с.

4. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/ show/392/2020 (дата звернення 28.03.2024).

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

6. Осипчук І. Адміністративно-правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення критичної інфраструктури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НДІ публ. права. Київ, 2021. 20 с.

7. Суходоля О.М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритети державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 62-76.

Коллер Юрій Сергійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-9848-2348

НАЦІОНАЛЬНА ТРАНСПОРТНА СИСТЕМА ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

В умовах сучасного розвитку України однією з ключових та важливих інфраструктурних сфер матеріального виробництва, особливо під час воєнного стану, є транспорт, завдяки якому забезпечуються майже всі ключові потреби населення шляхом різних видів перевезення.

На сьогодні функціонування національної транспортної системи є рухомою силою для загального розвитку багатьох сфер життєдіяльності суспільства. Злагоджена та ефективна вітчизняна транспортна система є однією з базових галузей економіки, стабільне функціонування якої забезпечує як необхідні умови цілісності держави, підвищення рівня життя населення, так й формування безпекового середовища в країні.

Важливий внесок у дослідження окремих аспектів транспортної системи зробили такі вчені, як: Т.О. Гуржій, В.В. Доненко, В.А. Мисливий, В.Й. Развадовський, А.О. Собакарь, Л.І. Сопільник тощо. Однак, незважаючи на відповідні напрацювання науковців у цій сфері, невирішеними залишається низка питань щодо значення національної транспортної системи в сучасних умовах. Вказане свідчить про актуальність цієї доповіді, метою якої є визначення національної транспортної системи як одного з елементів формування безпекового середовища.

Варто наголосити, що одним з найважливіших факторів розвитку економіки та суспільства в цілому є функціонування транспорту, адже безпосередньо завдяки йому забезпечується обслуговування як внутрішніх, так і експортних/імпортних та транзитних перевезень вантажів і пасажирів. Отже, транспорт виступає невід'ємною складовою загальної державної економічної політики та забезпечення обороноздатності країни. Чинним законодавством передбачено, що державне управління у галузі транспорту має, зокрема, забезпечувати безпечне функціонування транспорту [1].

Взагалі, слід підкреслити, що транспортна галузь є однією з базових галузей економіки, має розгалужену залізничну мережу, розвинуту мережу автомобільних шляхів, морські порти та річкові термінали, аеропорти та широку мережу авіаційних сполучень, вантажних митних терміналів, що створює необхідні передумови для задоволення потреб користувачів транспорту у наданні транспортних послуг та розвитку бізнесу [2].

Соціально-економічне значення проблеми ефективного забезпечення безпеки національної транспортної системи особливо зросло останніми роками, що обумовлено різким збільшенням чисельності транспортних

засобів, підвищенням інтенсивності руху, його ускладненням, а також зростанням кількості транспортних пригод та їх жертв. Так, за останні 30 років на дорогах України трапилося понад 1,2 млн ДТП, в яких загинуло близько 200 тис. і травмовано більше 1,3 млн осіб [3]. Згідно з офіційними статистичними даними тільки за 4 місяці 2024 р. в Україні сталося понад 6 тис. ДТП, в яких загинуло 813 осіб, а травмовано – понад 8 тис. осіб [4].

Варто зазначити, що забезпечення безпеки національної транспортної системи є складною соціально-економічною проблемою, що має комплексний характер і загальносуспільне значення, оскільки проявляється у різних сферах суспільного життя (демографічній, медичній, фінансово-економічній, оборонній, екологічній тощо), що, водночас, обумовлює економічне становище, благополуччя країни та добробут населення. Такий висновок виходить з того, що «кожне серйозне ушкодження (не кажучи вже про смерть), спричинене транспортною пригодою, надовго або назавжди «вибиває» індивіда із нормального життєвого плину» [5, с. 86]. Відповідно до підрахунків європейських фахівців, летальні автоаварії вкорочують середній людський вік на 37,5 років, важка травма – здатна відібрати в людини від 3 до 9,3 років повноцінного життя. Протягом цього часу травмована особа не може належним чином виконувати професійні обов'язки, гармонійно розвиватись, сповна реалізовувати сімейні функції (батька, матері, опікуна etc.). Витрати на лікування та соціальні послуги важелезним тягарем лягають на родинний бюджет: у розвинутих країнах вони обчислюються десятками тисяч доларів [6, с. 9–11].

Необхідно погодитися з тим, що значущість забезпечення безпеки національної транспортної системи для суспільства та соціально-економічного розвитку країни дозволяє розглядати її як важливий компонент національної безпеки, що покликаний забезпечити національні інтереси у сфері транспортної діяльності та її стійкість, мінімізувати шкоду здоров'ю і життю людей, збитки майну і навколишньому середовищу, загальнонаціональний економічний збиток, пов'язаний із функціонуванням транспорту [8, с. 16-17]. Проте, на жаль, питання транспортної безпеки, попри всю свою надзвичайну гостроту та масштабність, досі не знайшли належного відображення у чинному законодавстві, що регулює діяльність у сфері національної безпеки. Вони не згадуються ні в Законі «Про національну безпеку України» [9], ні в Стратегії національної безпеки [10]

Отже, враховуючи вищезазначене можна зробити висновок, що злагоджена та ефективна вітчизняна транспортна система є однією з базових галузей економіки, стабільне функціонування якої забезпечує як необхідні умови цілісності держави, підвищення рівня життя населення, так й формування безпекового середовища в країні.

Список використаних джерел

1. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр (дата звернення: 10.04.2024).

2. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2018, № 430-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-р#Text (дата звернення: 10.04.2024)

3. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. К. 2005. 36 с.

4. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2023 по 31.08.2023. Офіційний сайт патрульної поліції України. 2023. URL: https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/ (дата звернення: 10.04.2024).

5. Гуржій Т. О. Державна політика безпеки дорожнього руху: теоретико-правові та організаційні засади: дис. ... д-ра юр. наук. К. 2011. 551 с.

6. The Economic Impact of Motor Vehicle Crashes 2000. Blincoe L.J., Seay A.G., Zaloshnja E. & others. Washington, D.C.: U.S. Department of Transportation, National Highway Traffic safety Administration, 2002. 86 p.

7. Собакарь А. О. Державний контроль за безпекою руху транспортних засобів: проблеми теорії та практики: монографія. Донецьк. ДЮІ МВС. 2011. 492 с.

8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 11.04.2024).

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5 (дата звернення: 12.04.2024).

Колесник Вікторія Анатоліївна,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
аспірантка, Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
ORCID ID: 0000-0003-1860-7866

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ЕЛЕМЕНТ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Збройна агресія російської федерації проти України щоденно загрожує життю та здоров'ю населення, збільшує кількість загиблих і постраждалих, завдає значних матеріальних збитків, а також призводить до неможливості проживання населення на певних територіях. Ведення воєнних (бойових) дій стало ще одним джерелом виникнення та поширення в нашій державі багатьох надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, посилюючи негативні наслідки війни та істотно впливаючи на безпекове середовище в державі. У своєму дослідженні В.І. Франчук зазначає, що проблема формування безпекового середовища в Україні, особливо нині в умовах війни, яку нав'язала росія, є гострою в практичній безпековій площинні і актуальною з погляду безпекознавства як науки [1, с. 70]. Із огляду на це, розвиток безпекового середовища в Україні має здійснюватися комплексно – шляхом поєднання зусиль науковців та практиків, спрямованих на формування його пріоритетних напрямів і механізмів функціонування.

Ефективний захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій різної ґенези, реагування на них є важливими складовими безпекового середовища в Україні. Вчасне та належне реагування на надзвичайні ситуації дає можливість послабити негативні наслідки, роблячи їх менш масштабними та руйнівними, підвищуючи загальний рівень безпеки, а також надаючи населенню відчуття захищеності. Крім того, це призводить до зростання довіри до влади та державних інституцій, сприяє єднанню суспільства перед спільним ворогом.

Не менш важливу роль у формуванні довіри відіграє чітка та своєчасна комунікація влади з населенням. Під час надзвичайних ситуацій, вона допомагає зменшити рівень тривоги та паніки, надати населенню інформацію про правила поведінки для убезпечення себе. Зазначена комунікація має відбуватися з використанням як традиційних тактичних інструментів, так і новітніх технологій. Таке поєднання, на переконання Л. Лісниченко, ураховує різну цільову аудиторію. До традиційних методів належать новини у засобах масової інформації, статті та повідомлення у друкованих виданнях, проведення пресконференцій на радіо та телебаченні, розповсюдження інформаційних брошур, банерів, проведення тематичних зустрічей тощо. До новітніх технологій передусім відноситься широке використання інтернет-ресурсу,

соціальних мереж, залучення відомих блогерів, розроблення спеціальних застосунків для смартфонів тощо [2, с. 69–70].

Стрімка еволюція загроз, у вигляді появи нових їх типів і вразливостей, суттєво послаблює безпековий потенціал. Наприклад, нові технології можуть призвести до новітніх (сучасних) видів зброї та методів ведення війни, що у свою чергу, призводить до широкомасштабних руйнувань, людських жертв і переміщення мільйонів людей. Активні воєнні (бойові) дії в Україні є яскравою демонстрацією, як стрімко може бути порушена безпека у державі.

На думку В.Ю. Богдановича, О.А. Ільяшова, В.С. Комарова, В.В. Олексіюка, усе частіше акцент методів протиборства, які застосовуються країною-агресором, зміщується у бік комплексного використання військових і невійськових заходів (політичних, економічних, інформаційно-психологічних, гуманітарних тощо), що принципово змінює характер збройної боротьби та ставить більш високі вимоги до системи забезпечення національної безпеки [3, с. 33]. Такий підхід значно ускладнює захист мирного населення від воєнних загроз і від надзвичайних ситуацій різної ґенези, що обумовлює необхідність перегляду підходів до організації та здійснення цивільного захисту, а також до підготовки цивільного населення до дій у таких умовах.

Трагічні воєнні події, що наразі відбуваються на території України засвідчили, що безпека людей, суспільства і держави завжди потребує здійснення комплексу заходів щодо її підтримання. Це зумовлює переосмислення загального сприйняття концепції безпеки.

Вважаємо, що на сьогодні населення України має бути готовим до надзвичайних подій, а також здатним брати на себе ініціативу забезпечення власного захисту та надання допомоги постраждалим.

Із впевненістю можна сказати, що значна кількість громадян України лише після 24 лютого 2022 року стали запасатися сірниками, свічками, сухим спиртом, повербанками, генераторами. Створення домашніх «стратегічних» запасів, укомплектування тривожної валізи, опанування навичок надання домедичної допомоги, знання розташувань захисних споруд цивільного захисту – це лише незначний перелік «must have» сьогодення.

Безпекові виклики сьогодення змушують систему цивільного захисту в Україні швидко адаптуватися та посилювати свої спроможності в умовах правового режиму воєнного стану. Це достатньо складний, але вкрай необхідний процес, який потребує значних зусиль і ресурсів. На нашу думку, ключовими напрямками адаптації мають стати:

– нові підходи до прогнозування надзвичайних ситуацій за допомогою можливостей штучного інтелекту;

– використання новаторських підходів для досягнення стійкості інфраструктури до негативних наслідків;

– впровадження сучасних систем оповіщення про надзвичайні ситуації;

– підвищення мобільності суб’єктів забезпечення цивільного захисту в умовах підвищеної небезпеки і дотримання відповідних заходів безпеки в таких ситуаціях;

– посилене навчання громадян щодо дій в умовах надзвичайних ситуацій різного характеру;

– активне залучення волонтерських організацій до роботи у сфері цивільного захисту;

– інтенсифікація міжнародної співпраці з міжнародними організаціями та країнами – членами ЄС та НАТО.

Підсумовуючи, зазначимо, що розвиток і вдосконалення системи цивільного захисту є важливою функцією держави із формування безпекового середовища, складовою якого є захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Реалізація цієї функції є досить складною, оскільки загрози у сфері цивільного захисту постійно змінюються. Те, що вважалося достатньо безпечним вчора, сьогодні може бути небезпечним, а завтра – критичним. У цьому і полягає складність цього процесу, оскільки досягнення ефективного реагування на надзвичайні ситуації та мінімізації їх наслідків вимагає від держави інвестицій в:

– удосконалення нормативно-правової бази;

– нові технології;

– інформаційні кампанії;

– зміцнення інфраструктури;

– забезпечення необхідною кількістю засобів і ресурсів;

– підвищення рівня знань і навичок населення для життя і діяльності в умовах війни;

– співпрацю між різними державними органами, приватним сектором і громадськими організаціями;

– обмін досвідом і кращими практиками з іншими країнами.

Список використаних джерел

1. Франчук В.І. Теоретико-методологічні та управлінські засади розвитку безпекового середовища. *Науковий вісник Львівського державного універ*ситету внутрішніх справ. № 2. 2023. С. 63–73. DOI: https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-8 URL: https://shly.top/WcdBd (дата звернення: 10.04.2024).

2. Лісниченко Л.В. Загальні напрями побудови стратегічних комунікацій у правоохоронній системі України. *Наука і правоохорона*. 2022. № 2. С. 62–74. DOI (Issue): https: //doi.org/10.36486/np.2022.2(56) URL: https://shly.top/QYs2A (дата звернення: 07.04.2024).

3. Богданович В.Ю., Ільяшов О.А., Комаров В.С., Олексіюк В.В. Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. № 2(72), 2021. С. 33–39. DOI: https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-2-72/33-39 URL: https://shly.top/8p0Hy (дата звернення: 15.04.2024).

Колодяжний Максим Геннадійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
ім. акад. В.В. Сташиса Національної академії правових наук України
ORCID ID: 0000-0003-2149-9165

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ ЯК ЕЛЕМЕНТ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ ТА СТРАТЕГІЯ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ[2]

Наукова категорія «безпекове середовище» є відносно новою та остаточно не поясненою (з огляду на її зміст, структуру, соціально-правову природу та ін.) у теорії вітчизняної, зокрема кримінологічної, науки. Галузеве законодавство у сфері національної безпеки України (профільний Закон 2018 р. та відповідна Стратегія 2020 р.) також не розкриває змісту дефініції цього поняття. Разом із тим останнє доволі часто застосовується представниками МВС України у контексті формування та реалізації існуючої державної політики у сфері запобігання злочинності. При цьому слід вітати послідовну роботу МВС України щодо розробки низки проєктів, які мають утворити структуру безпекового середовища, зокрема: гуманітарне розмінування; реінтеграція ветеранів; контроль за обігом зброї; протидія домашньому насильству; покращення системи моніторингу безпеки [1].

Можна погодитись із позицією про те, що безпекове середовище в контексті діяльності МВС України – це сукупність внутрішніх сфер суспільно-політичного життя країни, в яких МВС формує державну політику та реалізує свої повноваження як суб'єкт сектора безпеки та оборони з метою забезпечення сталого розвитку держави, а також захисту життєво важливих інтересів людини та суспільства [2]. З урахуванням запропонованої дефініції цього поняття його наповнення не обмежується тими 5-ма складовими, що виділені вище МВС України. Адже безпекове середовище включає й низку інших внутрішніх загроз. Однією із таких вважається безпека дорожнього руху (далі - БДР). Так, у Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 р. було наголошено, що створенню безпечного середовища в Україні заважає низка викликів. До них, окрім іншого, віднесено високий рівень аварійності на дорогах і значна кількість ДТП з тяжкими наслідками [3]. Саме зазначені виклики зумовлюють незадовільний рівень БДР в Україні.

Доказом анонсованої вище тези є конкретні статистичні дані Департаменту патрульної поліції. Вони свідчать про істотне зниження рівня БДР в Україні у період правового режиму воєнного стану. У 2023 р. порівняно із 2022 р. збільшилась кількість ДТП із загиблими та травмованими на 26,9 % (23 642 проти 18 628 відповідно), чисельність загиблих учасників дорожнього

[2] *Примітка*. Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0120U10561).

руху на 9,4 % (3 053 проти 2 791 відповідно), чисельність травмованих під час ДТП осіб на 27,5 % (29 502 проти 23 145 відповідно) [4]. Звідси шанси померти на українських дорогах є вдвічі більшими, ніж в ЄС, та уп'ятеро - порівняно із Норвегією.

З розумінням неможливості створення в Україні безпекового середовища без істотного підвищення рівня БДР та зменшення дорожньо-транспортної смертності й травматизму виникає необхідність у виробленні сучасної стратегії, яка була б покладена в основу убезпечення дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні на період до 2030 р. Актуальність цього питання підвищується також з урахуванням того, що Стратегія підвищення рівня БДР в Україні, що була розрахована на 2020-2023 рр., уже втратила свою чинність. А це означає, що МВС України, Департамент патрульної поліції у тісній взаємодії із науковою спільнотою та громадським сектором мають розробити новий подібний нормативно-правовий акт, у якому була б закладена нова проєвропейська прогресивна парадигма убезпечення дорожнього руху у нашій державі.

Має місце тверде переконання, в основі якого перебувають результати здійсненого ґрунтовного кримінологічного дослідження [5], щодо потреби в об'єктивній відмові від архаїчних поглядів на вирішення проблеми дорожньо-транспортної смертності й травматизму. Це передбачає відкидання концепції правового ідеалізму, яка наразі, на жаль, є ядром державної політики України у сфері БДР. Ця концепція ґрунтується на думці, що штрафами можна «перемогти» смертність на дорогах взагалі та протиправність у цій царині, зокрема. Подібний підхід - утопія, відірвана від соціальних реалій. Визнаючи певне значення правової охорони суспільних відносин у сфері БДР для зменшення дорожньо-транспортної смертності й травматизму, а також обмеження поширення автотранспортних правопорушень, ефективність її застосування залишається не на стільки високою, як на те розраховують парламентарі та правоохоронці, розробляючи черговий законопроект, яким посилюється юридична відповідальність за порушення ПДР.

Для того, щоб національна політика України щодо убезпечення дорожнього руху відповідала принципам адекватності, наукової обґрунтованості й соціальної справедливості, вона має формуватись й, відповідно, реалізовуватись крізь призму економічного фактору. Це означає, що в основі ініціатив щодо збільшення штрафів за порушення правил дорожнього руху будь-якими його учасниками має перебувати показник ВВП на душу населення, який в Україні є одним з найнижчих серед усіх країн ЄС (наприклад, у 2020 р. 3,5 тис. євро в Україні проти 68,5 тис. євро - у Норвегії (держава з найвищим рівнем БДР у світі); 60,8 тис. євро - у Швейцарії; 42,5 тис. євро - у Швеції [5, с. 78-84]). Протягом 2022-2024 рр. цей показник істотно зменшився в Україні через економічні наслідки війни. Тобто перед тим, як приймати рішення щодо збільшення штрафів, необхідно, як мінімум, оцінити реальну можливість його сплати переважною більшістю водіїв, а також сприйняття подібних ініціатив суспільством. В іншому разі такі

рішення є нічим іншим, як державницьким цинізмом, адже не враховують соціально-економічний стан в Україні. Анонсовану думку можна також перенести на непопулярні рішення Уряду щодо збільшення вартості житлово-комунальних послуг, в основі яких перебуває теза щодо її низького рівня в Україні порівняно з країнами ЄС з паралельним ігноруванням економічного фактору.

Стратегія убезпечення дорожнього руху в Україні має ґрунтуватись на так званій концепції соціального реалізму. Вона зводиться до усвідомлення неможливості підвищити рівень БДР без врахування усіх елементів складної соціальної системи «учасники дорожнього руху - транспортні засоби - дороги - правове середовище», а не лише з акцентуацією уваги на останній її складовій, як це має місце на теперішній час.

Насправді збільшувати штрафи для порушників вимог транспортної безпеки варто, особливо за ті порушення, адміністративні стягнення за які є відносно мізерними порівняно із більшістю країн ЄС. Йдеться передусім про проїзд на заборонний сигнал світлофору або користування водієм мобільним телефоном під час руху транспортного засобу. Однак якщо розглядати штраф як загальнопревентивний засіб впливу на поведінку учасників дорожнього руху, то слід більше акцентувати увагу на невідворотності юридичної відповідальності порушників. Остання може забезпечуватись, окрім іншого, посиленням ефективності діяльності органів та підрозділів патрульної поліції, а також розширенням національної мережі автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху. Зрозуміло, що 265 подібних автоматичних засобів, які мають місце у 2024 р. в Україні, вкрай мало для держави з однією із найрозгалуженіших дорожніх мереж у Європі (419,7 тис. км).

Більше того, думка про те, що достатньо обмежити негативну дію основного («людського») фактору вчинення більшості ДТП в Україні правовими засобами, є хибною. Підтвердженням цього є хоча б той факт, що навіть передбачення у КНР, Таїланді, Малайзії смертної кари за вчинення окремих правопорушень у сфері БДР не вирішує остаточно проблему дорожньо-транспортної смертності й травматизму. Обмежений соціальний ефект таких заходів не виключається. Однак з розумілих причин такий «дикий» досвід інших держав не підходить Україні. Звідси у питанні підвищення правосвідомості та правової культури учасників дорожнього руху, як підґрунтя «людського» фактору автотранспортних правопорушень, акцент рекомендується перенести з репресії у всіх її проявах на довгострокові культурно-просвітницькі програми. Саме вони мають перебувати в основі державної політики України щодо убезпечення дорожнього руху. Подібні заходи неможливі без продуманої інформаційної кампанії: оголошення в Україні року управління швидкістю, боротьби з дитячою смертністю на дорогах, року велосипедиста; запровадження в навчальних закладах обов'язкових занять з БДР; виступи керівництва МВС та Департаменту патрульної поліції у ЗМІ; активізація діяльності профільних громадських організацій та сприйняття Національною поліцією їх ініціатив;

розміщення на рекламних щитах соціальної реклами із зображенням загиблих учасників дорожнього руху та ін.

Таким чином, стратегія убезпечення дорожнього руху в Україні потребує трансформації з урахуванням перелічених та багатьох інших аспектів.

Список використаних джерел

1. Міністерство внутрішніх справ системно працює над розробкою комплексу проектів під назвою «Безпекове середовище». URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ministerstvo-vnutrishnikh-sprav-systemno-pratsiuie-nad-rozrobkoiu-kompleksu-proektiv-pid-nazvoiu-bezpekove-seredovyshche.

2. Бугайчук К.Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. 2023. № 2. С. 111-120. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.10.

3. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 1023-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text.

4. Статистика ДТП в Україні за 2023 рік. URL: https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/.

5. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія. Харків: Право, 2022. 300 с.

Користін Олександр Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0001-9056-5475

СУТНІСТЬ ТА НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ СТІЙКОСТІ

У контексті безпекового середовища концепція стійкості пропонує привабливе доповненням до підходу «передбачити і захистити», який домінував у безпекознавстві протягом останніх кількох десятиліть. Зіткнувшись з усвідомленням того, що жодна система не може гарантувати неприступність перед обличчям постійного впливу загроз, організації приходять до висновку щодо необхідності розробляти процеси і технології, які допомагають відновлюватися після несприятливої події. Дилема, як ефективно реагувати на збої, спричинені непередбачуваними несприятливими подіями, та управляти збоями, які мають потенціал дестабілізувати - і, зрештою, знищити – є центральною проблемою всіх складних екологічних, соціальних, організаційних і технічних систем. Відповіддю є стійкість, яку на даний момент визначатимемо як здатність протистояти, відновлюватися після та адаптуватися до зовнішніх шоків. За словами одного із засновників концепції (К.С. Холлінга, канадського еколога), така зміна перспективи «не вимагає точної здатності передбачати майбутнє, а лише якісної здатності розробляти системи, які можуть поглинати і пристосовуватися до майбутніх подій, яких би несподіваних форм вони не набули» [1].

Хоча концепція стійкості, безумовно, здається привабливою коли стикається з таким невизначеним і непередбачуваним середовищем, вона має важливі обмеження, які необхідно визнати і подолати, якщо ми хочемо зберегти її концептуальну перевагу. Основна проблема полягає в тому, що міждисциплінарне коріння стійкості може виявитися як прокляттям, так і перевагою: вона забезпечує багатий теоретичний інструментарій, пов’язаних концепцій, з яких суттєві позитивні складові можуть бути перенесені в безпековий простір, але відсутність єдиного визначення і різноманітність підходів, які вона тягне за собою, сприяє фрагментації, що заважає фахівцям з питань стійкості та політикам розробити узагальнюючий підхід [2, 3, 4]. На фундаментальному рівні, наприклад, існують певні розбіжності щодо справжнього значення стійкості: для одних вона передбачає здатність системи витримати шок і повернутися до свого початкового стану, тоді як для інших – це еволюційний процес, що веде до адаптації та нового стану рівноваги [3].

Але мислення про стійкість може забезпечити дуже корисну теоретичну і практичну основу, яка допоможе нам вирватися з колії небезпеки, в якій ми опинилися. Тому важливо проаналізувати

міждисциплінарні засади, що стосуються вивчення стійкості, щоб зрозуміти як її численні виміри, так і критерії, які можуть бути використані для полегшення її впровадження та вимірювання. Для досягнення цієї мети варто звернути увагу на численні значення стійкості через її використання в різних дисциплінах, вказуючи на теоретичні аспекти, які є особливо актуальними для кібербезпеки.

Наукові концепції стійкості сягають корінням у фізику та матеріалознавство, де стійкість позначає властивість матеріалу поглинати енергію, коли він піддається деформації, і зберігати або відновлювати свою початкову форму або положення після згинання, розтягування або стискання [5]. У розширеному розумінні це значення застосовується в медичній та ветеринарній науках для визначення природної еластичності частин тіла, таких як шкіра, легені або грудна клітка. У цьому контексті стійкість відноситься до обмеженого набору вимірюваних параметрів, які визначаються їхньою передбачуваністю і мало змінюються в часі та просторі. У 1970-х роках ця концепція стала більш привабливою, особливо в межах двох дисциплін, які спричинили її нинішню популярність - екології та психології.

В екології основоположна стаття Холлінга представила більш динамічне розуміння поняття стійкості, застосовуючи його до ситуацій коли система стикається з глибокими та неочікуваними змінами не може, на відміну від матеріалів, підтримувати постійний стан рівноваги [1]. Натомість Холлінг стверджував, що вивчення стійкості має зосередитися на «стійкості систем та їхній здатності поглинати зміни і збурення, зберігаючи при цьому незмінними взаємозв’язки між популяціями або змінними стану» [1]. На практиці персистентність є протилежністю стабільності, яка означає здатність системи повертатися до стану рівноваги після збурення. Персистентність, наприклад, може бути досягнута у випадках екстремальних коливань чисельності популяції і забезпечує меншу ймовірність її вимирання порівняно з популяціями, які є більш стабільними, але менш гнучкими у своїй здатності поглинати екстремальні зміни навколишнього середовища. Важливо пам’ятати, що такий погляд на стійкість є характерним для екології, де, на відміну від організацій, головною метою не є обов’язковим максимізувати ефективність, а просто залишитися в грі.

Коли ця концепція переноситься в організаційне середовище, вона створює напруженість, оскільки, на відміну від стійких екологічних систем, які покладаються на різноманітність і мінливість, гомогенність, яка сприяє організаційній ефективності, не терпить високих коливань, а отже, демонструє меншу стійкість. У наступній статті, Холлінг формалізував свої міркування щодо ознак - ефективності, постійності та передбачуваності – які відрізняють інженерну (або економічну) стійкість від екологічної стійкості, яка зосереджена на стійкості, змінах і непередбачуваності [6].

Хоча Холлінг не мав наміру узагальнювати свою роботу за межами управління екологічними системами, його розуміння є важливим для осіб, які приймають рішення в інших сферах, які повинні усвідомлювати, що

досягнення стійкості вимагає від них балансу між суперечливими пріоритетами. Його новаторський внесок знайшов відгук, зокрема, серед екологів, містобудівників та експертів з управління катастрофами, які розширили їх для концептуалізації та картографування адаптаційних стратегій, доступних для сучасних суспільств та їхніх складних, але крихких соціально-технічних систем, з особливим акцентом на катастрофічні наслідки прискореної зміни клімату [4, 7]. Дехто навіть стверджує, що ця концепція є настільки універсальною і стала настільки помітною, що «вона допомогла уніфікувати екологію як дисципліну» [8].

Психологія є другою дисципліною, яка зробила значний внесок у популяризацію стійкості. У 1970-х роках, коли екологія розглядала стабільність, стійкість і адаптацію екологічних систем, психологія намагалася зрозуміти, чому деякі люди і сім'ї, які опинилися в зоні ризику або зіткнулися з широким спектром несприятливих обставин (таких як бідність, розпад сім'ї, травматична втрата або стихійне лихо), здаються відносно не зачепленими і здатні впоратися з ними і нормально функціонувати [9], а в деяких випадках стають навіть сильнішими [10]. Психологія розробила концепцію життєстійкості як спосіб вийти за межі своєї природної тенденції зосереджуватися на факторах ризику та їхніх негативних наслідках для психічного здоров'я, розширивши свої перспективи до вивчення особистісної сили, позитивних форм адаптації, пом'якшувальних факторів та захисних впливів [9, 11]. Тобто, найнесприятливіші ситуації можуть дозволити людям процвітати і знаходити креативні рішення [12]. А основним висновком є те, що життєстійкість - це далеко не виключна сфера компетенції невеликої групи «невразливих» або «непереможних» людей, є дуже поширеним набором здібностей і практик, які демонструє значна частина населення [11, 13, 14].

Третя, більш розрізнена, група вчених, які вивчали управління катастрофами та стійкість міст, також знайшла концепцію стійкості дуже привабливою. У «суспільстві ризику», в якому ми живемо [15], антропогенні фактори спричиняють дедалі частіші та сильніші стихійні лиха (посухи, пожежі, повені, спеку), які є надзвичайно руйнівними і впливають на наші складні технологічні та міські системи. Крім того, «штучні ризики», категорія ризиків, створених наукою і технікою і щодо яких є обмеженими знання, стали повсюдними [16]. Штучні ризики, такі як фінансові крахи, ядерні катастрофи, розливи нафти чи скандали у сфері охорони здоров'я, зазвичай розгортаються в глобальному масштабі і завдають надзвичайної шкоди. Враховуючи такий радикально ворожий і невизначений контекст, не дивно, що дослідники як антропогенних, так і техногенних ризиків прийняли концепцію стійкості. Зокрема, у розробці та застосуванні концепції стійкості були задіяні дві сфери, що перетинаються, а саме: стійкість міст та стійкість до стихійних лих. У той час як перша стосується спроможності міст протистояти широкому спектру стресів і потрясінь, друга фокусується на конкретних великомасштабних несприятливих подіях і на тому, як з ними

справляються організації та місцеві громади. Обидва напрямки висвітлені у численних публікаціях, в яких варто виділити два висновки.

По-перше, складні організації та соціоекологічні системи по-різному інтерпретують поняття стійкості, залежно від рівня їхньої зрілості. На базовому рівні стійкість передбачає спроби зберегти статус-кво і зменшити виникнення або вплив збурень шляхом поглинання, тоді як більш адаптивна форма стійкості спирається на здатність до самоорганізації та прийняття нових практик без шкоди для структури та функцій. Найбільш просунутою формою стійкості є трансформаційна, яка передбачає перехід до нового набору функцій, структур, зворотного зв'язку та результатів, які краще відповідають мінливому середовищу. Друге розуміння полягає в тому, що неможливо зрозуміти - і, відповідно, сприяти підвищенню – стійкості складних систем, не звертаючи уваги на міжмасштабну взаємодію між низкою географічних, часових, функціональних і технологічних вимірів. Обидва висновки видаються особливо актуальними для нової сфери кіберстійкості.

Список використаних джерел

1. Holling CS. (1973) Resilience and stability of ecological systems. Annu Rev Ecol Syst.
2. Linkov I, Eisenberg DA, Bates ME, et al. (2013) Measurable resilience for actionable policy. Envir Sci Tech.
3. Bagheri S, Ridley G. Organisational cyber resilience: research opportunities. Australasian Conference on Information Systems 2017.
4. Davidson JL, Jacobson C, Lyth A, et al. (2016) Interrogating resilience: toward a typology to improve its operationalization. Ecol Soc.
5. OED Online. Resilience, OED Online 2018. www.oed.com/view/Entry/163619.
6. Holling CS. (1996) Engineering resilience versus ecological resilience. In: Schulze P (ed.). Engineering within Ecological Constraints. Washington DC: National Academy Press.
7. Downes BJ, Miller F, Barnett J, et al. (2013) How do we know about resilience? An analysis of empirical research on resilience, and implications for interdisciplinary praxis. Environ Res Lett.
8. Olsson L, Jerneck A, Thoren H, et al. (2015) Why resilience is unappealing to social science: theoretical and empirical investigations of the scientific use of resilience. Sci Adv.
9. Masten AS. (2018) Resilience theory and research on children and families: past, present, and promise. J Fam Theor Rev.
10. Waller MA. (2001) Resilience in ecosystemic context: evolution of the concept. Am J Orthopsychiat.
11. Richardson GE. (2002) The metatheory of resilience and resiliency. J Clin Psychol.
12. Seligman MEP, Csikszentmihalyi M. (2000) Positive psychology: an introduction. Am Psychol.

13. Werner E, Smith RS. (1992) Overcoming the Odds: High Risk Children from Birth to Adulthood. Ithaca: Cornell University Press.

14. Bonanno GA. (2004) Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? Am Psychol.

15. Beck U. (1992) Risk Society: Towards a New Modernity. London: SAGE Publications.

16. Giddens A. (1999) Risk and responsibility. Mod Law Rev.

Користін Олександр Олександрович,
магістр з кібербезпеки,
Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-9056-5475

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИКИ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Розвиток суспільства протягом значного історичного періоду виявлявся приблизно ризиковим за своїм характером. Наряду з тим, порівняно новітнім продуктом розвитку наукової думки стало усвідомлення ризиків людської діяльності та атрибутивність ризику у процесах сучасного суспільного розвитку.

Як показує практика, більшості людей, які приймають управлінські рішення, особливо у сфері державного управління, важко адекватно оцінити ризики і їх характеристики з психологічної точки зору. Особливо низький рівень розуміння важливості наведеного бачився в державному управлінні в радянські часи, коли домінувала хибна думка, що ризики притаманні лише капіталістичному суспільству, через його ринкові закони, надмірну безладність та відсутність планування. Недостатнє усвідомлення феномену ризику набуло повсюдного поширення, навіть серед радянських державних діячів. Американський вчений Т. Лоуві зазначив, що в той самий час у американській державній політиці, незважаючи на старі традиції лібералізму, які високо цінували право на ризик, переважала доктрина захисту від ризику та декларацій побудови у Сполучених Штатах «суспільства вільного від ризику» [1].

Лише коли Р. Рейган прийшов до влади, почалася переоцінка проблеми ризику у політичній ідеології, спрямована на знищення міфів та уявлень про ідеалізоване суспільство без ризику. Замість цього стали шукати конструктивних підходів до управління ризиками в суспільному житті [1].

Обґрунтований погляд на проблему ризику базується на розумінні явища ризику, яке є постійною складовою людського життя, має широкий спектр проявів і масштабів, пов’язаних із соціально-історичним розвитком суспільства, і в певній мірі відображає його інтенсивність. Для сучасного розуміння важливим є усвідомлення того факту, що в інформаційному суспільстві зростають соціальні загрози через поширення ризиків, пов’язаних з інформацією, що є характерним для періоду індустріального розвитку.

Гідденс Е. стверджує, що жити в пізній сучасності, яку він визначає як інформаційне суспільство, означає жити в світі ризику та невизначеності, а соціальні системи постійно намагаються контролювати природу та свідомо створювати історію. Він вважає, що коли люди прощаються з минулим і традиціями і відкриваються для невідомого майбутнього, ризик стає основним поняттям у суспільстві, яке має бажання керувати часом і планувати майбутнє [2].

Зростання ризиків суспільного розвитку, за словами Штомпки П., має нові характеристики, які пов'язані з появою нових некерованих ситуацій, що приховують загрозу не тільки окремим особам, але й соціальним системам, включаючи держави, які ставлять під загрозу мільйони людей. Ці нові характеристики ризику вирізняють його як з об'єктивної, так і з суб'єктивної точки зору, оскільки не лише посилюються і розширюються фактори ризику самі по собі, але й стають більш насущними, ніж будь-коли раніше, їх сприйняття [3].

Отже, можемо заявити, що явище ризику набуває більш універсальної форми, яка становить певну загрозу суспільству незалежно від етнічної або соціальної приналежності. Крім того, ризики глобалізуються, вражаючи все більше осіб і поширюються на все більші території. Відзначається зростання кількості установ, які спеціалізуються у сфері ризику або навіть мають його в основі своєї діяльності (страхові компанії, ігрові заклади, спортивні організації, біржі та ін.). При сучасних умовах окремі небезпечні події, що відбуваються у різних країнах та регіонах світу, перетворюються на цілісну глобальну проблему - проблему виживання людства в ускладнених природних і соціально-політичних умовах, які поставляють запитання про існування глобального ризику [4].

У сучасній епосі розвитку суспільства, загальний характер та повноту ризику створили підставу для підтримки стійкого сприйняття проблеми ризику як одного з основних факторів сучасного та особливо майбутнього суспільства, що набуває все більшого соціального значення.

Різні автори розглядають це як навіть зміну політико-суспільних акцентів і початок процесу формування нової фази розвитку суспільства - «суспільства ризику». Як зазначає німецький дослідник Ульріх Бек (Beck U.), людство вже досягло цієї нової стадії свого розвитку [5]. Цієї думки дотримується також Роберт Швеблер (Schwebler R.) [6].

Причиною таких змін є відмінні характеристики більшості сучасних загроз та випливаючих із них ризиків, які виходять за рамки місцевого значення та набувають глобального масштабу. Такий підхід достатньо відображено в наступному визначенні суспільства ризику - це постіндустріальна формація, що відрізняється від індустріального суспільства рядом особливостей, головна з яких полягає в тому, що якщо для індустріального суспільства характерним був розподіл благ, то для суспільства ризику - розподіл загроз і зумовлений саме цим ризиком [7].

Крім того, деякі експерти з теорії ризику висловлюють припущення, що у найближчому майбутньому світове співтовариство може зазнати ще більших значних змін. За їх впевненими переконаннями, логічним і історично обґрунтованим розвитком «суспільства ризику» стане суспільство більш високого рівня, яке базується на ефективному управлінні ризиками. Отже, суспільство буде розробляти свою економічну стратегію розвитку, враховуючи не тільки ризик, але навіть базуючись на управлінні ризиком.

Отже, управління розвитком інформаційного суспільства повинно ґрунтуватися на усвідомленні того, що впровадження цього ідеалу може мати

негативний вплив на функціонування та розвиток суспільства в цілому. Спад суспільної моралі, зростання соціальної напруженості та внутрішніх соціальних конфліктів, зниження економічної ефективності та обороноздатності – це деякі з наслідків цього [7].

Беручи до уваги вищезазначене, міжнародне співтовариство визначило управління ризиками як дещо обов'язкове, що не тільки рекомендується, але і підвищує свідомість про поширення кіберзагроз, зокрема кіберзлочинності.

Список використаних джерел

1. Лоуви Т. Риск и право в истории американского государства. *THESIS*. 1994. № 5. С. 253–267
2. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. THESIS. 1994. № 5. С. 107–134.
3. Korystin O. Chapter 4. State Legal Police of Scientific Prediction. Public administration in the digital economy : monograph. Tallinn. Scientific Center of Innovative Researches OU. 2020. 160 p.
4. Веселова Л.Ю. Адміністративно-правові основи кібербезпеки в умовах гібридної війни: дис. … докт. наук: 12.00.07. Одеса. 2021. 497 с.
5. Beck U. Risk Society. Towards a New Moderning. London, 1992. 260 p.
6. Schwebler Robert. Individualversicherung in Wirtschaft und Gesellschaft. Versicherungswirtschaft. 1990. № 1.
7. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т.І. Єфименко, С.С. Гасанов, О.Є. Користін та ін. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 380 с.

Кравець Ігор Петрович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності та пожежної автоматики,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Кравець Любомир Ігорович,
викладач навчального пункту аварійно-рятувального загону спеціального призначення,
ГУ ДСНС України у Львівській області

ПРОФІЛАКТИКТИЧНІ ЗАХОДИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЕЛЕКТРОУСТАНОВОК

Електрична енергія залишається самою доступною і зручною для перетворення її в інші види енергії та передачі на великі відстані без значних втрат. В даний час практично немає іншого виду енергії, який конкурував би з електричною енергією по зручності і доступності її використання. Але використання електротехнічних пристроїв пов'язане з великим ризиком виникнення пожежі, тому що супроводжується надмірним нагріванням елементів електроустановок, виділенням і розсіюванням тепла, утворенням іскор або дуг в міжконтактному просторі [1]. Електричний струм при проходженні у провідниках проявляє себе тепловою дією, коли електрична енергія перетворюється в теплову.

Для електроустановок характерні чотири режими роботи: нормальний, аварійний, післяаварійний і ремонтний, причому аварійний режим є короткочасним режимом, а решта – тривалими режимами.

Електрообладнання вибирається за параметрами тривалих режимів, а перевіряється за параметрами короткочасного режиму.

Більше чверті всіх пожеж виникає внаслідок займання електропроводки через перегрів провідників по всій їх довжині, виникненні іскор або утворенням електричної дуги на елементі. Причиною цього є струми короткого замикання [2]. При короткому замиканні в електроустановках різко зростає струм, що викликає різке підвищення температури і займання горючої ізоляції, розплавлення провідників з подальшим потужним викидом в навколишнє середовище електричних іскор, здатних викликати займання горючих матеріалів і вибух парів легкозаймистих рідин, горючих газів та вибухонебезпечного пилу і волокон. Крім того, струм короткого замикання небезпечний для життя людини.

Причинами короткого замикання є неправильний монтаж електрообладнання, зношеність ізоляції від перенапруги і прямих ударів блискавки, старіння ізоляції, механічні пошкодження, дотик до струмопровідних предметів, обрив проводів в лініях електропередач та інші фактори.

Для недопущення виникнення коротких замикань необхідно проводити такі профілактичні заходи: правильно вибирати, монтувати і експлуатувати електромережі та електрообладнання; постійно контролювати стан ізоляції; надійно кріпити струмоведучі частини електроустановок; запобігати попаданню сторонніх тіл в електроустановки; проводити планово-профілактичні ремонти та огляди; встановлювати апарати захисту для швидкого від'єднання аварійного обладнання; встановлювати автоматичні регулятори напруги, реактори і т.п.

Щоб знизити ризик виникнення пожежі від електричних іскор та дуг необхідно: частини установок, що іскрять за умовами роботи, закривати кожухами або ковпаками; виносити апарати, які іскрять, з вибухонебезпечних приміщень; правильно виконувати з'єднання і окінцювання провідників; контролювати стан щіток, колекторів, контактів вимикачів, рубильників тощо.

Крім режиму короткого замикання є ще інші, не менш важливі з точки зору пожежної безпеки, аварійні режими роботи електроустановок. Це струмові перевантаження, утворення великих перехідних опорів та вихрових струмів, виніс потенціалу, іскріння та електричні дуги, які можуть стати джерелами запалювання [3].

Пожежна небезпека перевантаження пояснюється тепловою дією струму. При проходженні через провідники струму, більшого за допустимий, температура ізоляції підвищується вище допустимої. Якщо провідники перевантажити в два і більше разів, то ізоляція не згорає, але швидше зношується і термін її служби значно скорочується. Перевантаження провідників небезпечне тим, що призводить до виникнення короткого замикання в електромережах.

Основні причини виникнення струмових перевантажень – це: неправильний розрахунок і вибір перерізу проводів, механічне перевантаження електродвигунів, обрив однієї з фаз живлення електродвигуна, зниження напруги в електромережі, паралельне вмикання в мережу непередбачених розрахунком струмоприймачів без збільшення перерізу провідників, попадання на провідники струму витоку і блискавки, підвищення температури навколишнього середовища.

Щоб запобігти струмовим перевантаженням, необхідно вживати таких заходів: правильно розраховувати та вибирати переріз проводів, не допускати під'єднання непередбачених споживачів в електричну мережу, своєчасно проводити планово-попереджувальні ремонти, не допускати роботу трифазного двигуна на двох фазах, правильно підбирати електродвигуни за потужністю та не допускати їх перевантаження, стежити за станом ізоляції та забезпечувати нормальний режим її охолодження, встановлювати захисні пристрої тощо [4].

Перехідний опір виникає, коли контакти або елементи в електричних колах, по яких проходить струм, не під'єднані належним чином. Чим менша площа дотику контактів, тим вище перехідний опір. Розсіювання тепла збільшується там, де перехідний опір великий. Пожежна небезпека

перехідних опорів полягає в локальному нагріванні контактів і приєднаних до них частин провідників. Якщо нагріті контакти дотикаються до горючих матеріалів, то можливе їх запалювання, а при наявності вибухонебезпечних речовин, можливий вибух. Пожежна небезпека перехідного опору посилюється тим, що його важко виявити, оскільки струм в електричному колі не збільшується.

Основними причинами виникнення великих перехідних опорів є: поганий контакт (під'єднання проводів методом скручування, зміщення контактів, підгоряння та оплавлення контактів), окислення контактів, скручування проводів різними жилами (наприклад, мідними та алюмінієвими), вплив на контакти вологого та хімічноактивного середовища, ослаблення контактів через вібрації під час транспортування та під час експлуатації, тощо.

Для усунення та запобігання перехідним опорам необхідно: ретельно з'єднувати проводи (паянням, зварюванням, пресуванням, використанням наконечників). Для відведення тепла контакти повинні бути певної ваги, провода повинні бути з'єднані однорідними жилами. Для з'єднання проводів необхідно припаювати мідні, бронзові і латунні контакти; використовувати спеціальні наконечники або затискачі; використовувати сепаратори з самоочищенням (за рахунок сил тертя) від оксидної плівки; періодично перевіряти та підтягувати кріплення гвинтів, болтів тощо.

Вихрові струми генеруються у великих металевих тілах, коли вони проходять через сильні магнітні поля, змушуючи великі провідники виділяти тепло. Ці струми мають дві властивості: вони корисні, оскільки використовуються в електронагрівальних і електровимірювальних приладах; вони шкідливі, оскільки нагрівають металеві жили провідників та інші частини електроприладів.

Повністю усунути вихрові струми неможливо, але можна їх зменшити, зробивши сердечники електричних машин і апаратів окремою тонкою пластиною, ізольованою лаком і розміщеною в напрямку лінії напруженості магнітного поля; використавши спеціальні композитні метали (до 4% вмісту) для зниження електричного опору та використавши спеціальні системи охолодження (повітря, масло та ін.).

В результаті виносу потенціалу виникають струми витоку на землю по випадкових шляхах: металеві дахи, трубопроводи систем опалення, газопостачання, системи вентиляції; металоконструкції. На шляхах проходження струму виникають місця з великим перехідним опором, які супроводжуються іскрінням, а це зазвичай призводить до пожежі.

Існують різні причини виносу потенціалу. Основні з них: пошкодження або старіння ізоляції; неправильне прокладання проводів поблизу трубопроводів, металевих конструкцій будівель і споруд; відсутність заземлення електрообладнання.

З метою профілактики виносу потенціалу необхідно виконати такі заходи: періодично вимірювати опір ізоляції, влаштовувати заземлення,

правильно прокладати проводи біля трубопроводів, встановлювати захисні пристрої.

Отже, з метою запобігання виникненню пожежі, кожна складова електроустановок потребує дотримання певних технічних умов. Нехтування цими вимогами призводить до аварійних режимів електроспоживачів, які, в кінцевому результаті, призводять до пожежі. Всі електроустановки, які використовуються за призначенням і відповідають умовам експлуатації, не несуть жодної загрози з погляду пожежної небезпеки.

Список використаних джерел

1. Гудим В.І., Рудик Ю.І., Столярчук П.Г. Аналіз стану та причин виникнення пожеж електричного походження у побутовому секторі. *Зб. наук. пр. „Пожежна безпека”.* 2005. № 5. С. 172–174.
2. Кравець І.П., КобкоВ.А. Протипожежний захист сільських електричних мереж від струмів короткого замикання. *Збірник наукових праць «Пожежна безпека».* 2004. № 4. С. 127–131.
3. Кравець І.П., Башинський О.І., Кушнір А.П., Шаповалов О.В. Чинники пожежної небезпеки електрообладнання та електроустановок. *Зб. наук. пр. «Пожежна безпека».* 2019. № 34. С. 43-46.
4. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів. НПАОП 40.1– 1.21-98. К.: Основа, 1998. 380 с.

Кравченко Владислав Валентинович,
курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Турчанікова Ганна Олександрівна,***
кафедра тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
капітан поліції

ОСОБЛИВОСТІ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, домедична підготовка працівників правоохоронних органів стала невід'ємною складовою їхньої службової діяльності. Воєнний стан в Україні значно підвищив ризики для життя та здоров'я людей. Це стосується не лише мирних жителів, але й працівників правоохоронних органів, які щодня ризикують життям, виконуючи свої службові обов'язки. У таких складних умовах домедична підготовка працівників правоохоронних органів стає не просто важливою, а й життєво необхідною. Вміння надати першу допомогу в критичній ситуації може врятувати життя не лише постраждалим, але й самим правоохоронцям.

Домедична допомога – це комплекс невідкладних заходів, які проводяться на місці події до приїзду бригади екстреної медичної допомоги. Її мета – зберегти життя та здоров'я постраждалого, полегшити його стан та попередити розвиток ускладнень.

Для надання домедичної допомоги працівники правоохоронних органів повинні володіти певними знаннями та навичками, зокрема:

1) теоретичними знаннями:

- анатомія та фізіологія (розуміння будови, функцій людського організму);
- патологія (знання про поширені травми та захворювання, їх симптоми);
- перша допомога (алгоритми дій при зупинці серця, кровотечі, травмах, опіках, отруєннях тощо);
- психологічна допомога (вміння надавати першу психологічну допомогу постраждалим);
- етика (розуміння етичних принципів надання домедичної допомоги);

2) практичними навичками:

- оцінка стану постраждалого (визначення рівня свідомості, дихання, пульсу тощо);
- виконання базових реанімаційних заходів (серцево-легенева реанімація);

- зупинка кровотечі (накладання джгута, пов'язок);
- лікування ран (обробка ран, накладання пов'язок);
- іммобілізація (фіксація пошкоджених частин тіла);
- психологічна підтримка (вміння заспокоїти постраждалого);
- використання аптечки [1; 2, с. 49-53].

Однак надання домедичної допомоги в екстремальних ситуаціях, таких як бойові дії, може бути психологічно складним завданням. Працівники правоохоронних органів можуть стикатися з такими факторами, як:

- стрес. Перебування в зоні бойових дій, ризик для життя, страх за себе та інших людей можуть призвести до значного стресу.
- тривога. Очікування нових травм, загибелі людей, невизначеність щодо майбутнього можуть посилювати тривожність;
- емоційне виснаження. Постійне зіткнення з людським горем, стражданнями та смертю може призвести до емоційного виснаження;
- психологічна травма. Переживання екстремальних подій може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем [3, с. 42-46].

Саме тому важливою є психологічна підготовка, яка допомагає працівникам правоохоронних органів вчитися справлятися з емоційним напруженням, контролювати свої емоції та залишатися спокійними в екстремальних ситуаціях, розпізнавати та опрацьовувати свої емоції, знаходити способи самопідтримки та звертатися за допомогою до психологів, чітко й організовано діяти в умовах стресу, приймати правильні рішення та надавати домедичну допомогу максимально кваліфіковано [4, с. 224-226].

При проведені навчань з домедичної підготовки для правоохоронців в умовах воєнного стану слід робити акцент на практичних навичках. Навчання повинні бути максимально практично орієнтованими, з мінімальною кількістю лекційної частини. Практичні заняття повинні включати відпрацювання алгоритмів надання першої допомоги в типових ситуаціях, з якими можуть стикатися правоохоронці під час воєнних дій. Обов’язковим має бути використання манекенів, тренажерів та інших симуляційних інструментів для максимально реалістичного відтворення потенційної ситуації.

Навчання повинні фокусуватися на особливостях надання першої допомоги при воєнних травмах, таких як травми від вибухів, вогнепальні поранення, переломи, опіки, кровотечі. Крім того, навчання повинні включати алгоритм дій для правоохоронців у ситуаціях, коли надання першої допомоги ускладнене через бойові дії. Це може включати евакуацію потерпілого з небезпечної зони, самозахист, взаємодію з іншими службами. До проведення навчань рекомендується залучати фахівців з домедичної підготовки, які мають досвід роботи в умовах воєнних дій. Це можуть бути інструктори з домедичної підготовки, військові медики, працівники екстрених служб та інші [5, с. 139].

Слід зазначити, що в умовах воєнних дій знання з домедичної підготовки можуть швидко застарівати. Тому важливо регулярно оновлювати знання та навички правоохоронців. Це можна робити за допомогою регулярних тренінгів, семінарів, онлайн-курсів.

Серед особливостей домедичної підготовки в умовах воєнного стану варто виділити:

- підвищення інтенсивності та практичної спрямованості навчання (навчання з домедичної допомоги регулярно проводяться з акцентом на практичні навички; працівники правоохоронних органів тренуються в умовах, максимально наближених до реальних бойових дій);
- оновлення програм навчання з урахуванням воєнних травм (програми навчання включають теми з зупинки кровотечі, накладання джгутів, лікування опіків, травм грудної клітки та черепа, евакуації постраждалих; особлива увага приділяється тактичній медицині, тобто наданню першої допомоги в умовах бою);
- використання сучасних навчальних методів (застосовуються симулятори, тренажери, манекени, а також відеоматеріали з реальних бойових дій; навчання проводять досвідчені інструктори, які мають практичний досвід роботи в екстремальних ситуаціях.

Отже, під час воєнного стану знання та навички з надання домедичної допомоги стають життєво необхідними для працівників правоохоронних органів. Їхня кваліфікована допомога може врятувати життя людей, які постраждали внаслідок бойових дій або інших надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Тактико-спеціальна підготовка: навч. посіб. / О.Г. Комісаров, А.О. Собакарь, Е.Ю. Соболь, О.С. Юнін та ін.; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро: ДДУВС, 2017. 277 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/573/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%A1%D0%9F.pdf
2. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах : Наказ МОЗ України від 09.03.2022 № 441. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text (дата звернення: 25.03.2024)
3. Євтушенко В.В. Щодо формування фахових компетентностей майбутніх співробітників сектору безпеки та оборони України. *Молодий вчений.* Серія: Військові науки. 2024. С. 49–53.
4. Кікінчук В.Ю., Лещенко Д.О. Особливості психологічної підготовки працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.). Вінниця: ХНУВС. 2023. С. 224–226.

5. Овсійчук А. Надання невідкладної домедичної допомоги потерпілим працівниками правоохоронних органів: протокол "TCCC". *Сучасні стандарти підготовки з домедичної допомоги працівників правоохоронних органів, оперативно-рятувальних служб та військовослужбовців :* матеріали міжнародного круглого столу (м. Одеса, 2 червня 2023 року). Одеса : ОДУВС, 2023. 212 с. С. 137–140.

Краєвський Олег Олегович,
старший інспектор з особливих доручень
відділу організації взаємодії з територіальними громадами
управління взаємодії з громадами
Департаменту превентивної діяльності,
Національна поліція України,
старший лейтенант поліції

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ФОРМУВАНЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Військове вторгнення російської федерації на територію України призвело до суттєвих змін у важливих напрямках діяльності нашої країни, оскільки першочерговим завданням для всіх громадян та інституцій стало, забезпечення стабільності суспільних відносин, пов'язаних із захистом державного суверенітету та захистом особистих інтересів та безпеки громадян України [1, с. 25].

Забезпечення належного рівня безпекового середовища в умовах правового режиму воєнного стану значно ускладнюється, як на національному так і на місцевому рівнях, що пов’язано в першу чергу з стійким станом невизначеності та неможливістю передбачити всіх негативних факторів впливу на нього. Тим не менш, це залишається пріоритетним завданням, як для органів місцевої влади так і для державних структур вцілому.

На сьогоднішній день, у сучасній юридичній та науковій літературі відсутнє чітке та внормоване визначення безпекового середовища. Однак його прийнято розуміти як умови життєдіяльності людей, сукупність зовнішніх і внутрішніх відносин між суб’єктами в усіх сферах національної безпеки, комплекс факторів, що впливають на рівень державної та національної безпеки, сукупність геополітичної, політико-дипломатичної, воєнної, інформаційної та інших сфер тощо. Крім того, в різних наукових дослідженнях є підходи до виокремлення так званого внутрішнього та зовнішнього безпекового середовища [1, с. 31], що пов’язано з характером та особливостями загроз для держави, її громадян, а також іноземців та осіб без громадянства, які проживають на відповідній території. Зовнішній фактор – це фактор що охарактеризовує зовнішні негативні чи позитивні геополітичні чинники, які безпосередньо впливають на стан захищеності прав та свобод громадян. В свою чергу ж внутрішній фактор – це фактор довіри населення до органів влади, впевненість в економічній стабільності, безпеці, захищеності, довірі до сфери охорони здоров’я, освіти, тощо.

Враховуючи вищезазначене простежується чіткий висновок, що так зване «внутрішнє» безпекове середовище формується виключно в результаті діяльності органів державної влади, однак на нашу думку важливу роль в контексті формування безпекового середовища в цілому відіграють і

безпосередньо громадяни. Право мешканців брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їх власного розвитку та безпеки середовища, де вони проживають, закріплено на міжнародному та національному рівнях. Віденська декларація ООН «Декларація про право на розвиток» 1990 р. [2, с. 12] визнає, що людина є основним суб'єктом процесу розвитку і повинна бути активним учасником забезпечення належного рівня безпеки.

Потреба співучасті якнайширшого представництва мешканців у забезпечені безпеки свого середовища ґрунтується на кількох логічних підставах, які сформулював австрійський соціолог Я. Караш [3, с. 109]. По-перше, місцева влада повинна використовувати населення як найкращих експертів у справах, що його стосуються. По-друге, співучасть населення сприяє посиленню почуття приналежності до певного місця проживання чи діяльності місцевої влади. По-третє, така співучасть базується на факті, що покращення умов життя людей залежить від активності цих самих людей.

Однак на сьогоднішній день в українському суспільстві прослідковується негативна тенденція неготовності громадян брати активну участь та взаємодіяти з органами влади у реформах та проєктах спрямованих в першу чергу на створення належного безпекового середовища.

Досить частими стають випадки абсолютного незнання громадянами політики заходів та суб'єктів спрямованих на забезпечення безпеки середовища в якому вони проживають. Причиною цьому є безліч факторів одні з яких це: низький рівень правосвідомості громадян та пасивна громадська позиція, ксенофобія до реформ органів місцевого самоврядування та влади в цілому, складний психо-емоційний стан людей під час повномасштабного вторгнення російської федерації, обумовлений невизначеністю та високим рівнем психологічної напруги.

Задля максимально ефективного подолання вищевказаної проблеми на нашу думку недостатньо запровадження одного єдиного рішення. Потрібно розробити комплексну стратегію з врахуванням потреб та ресурсів громадян окремо визначених громад, яка буде включати в себе комплекс заходів спрямованих на :

- поширення в достатній мірі інформації про особливості створення безпекового середовища та про роль кожної людини в цьому процесі
- надання більш широких повноваження громадян в запровадженні безпекових ініціатив та право безпосередньо впливати на процес впровадження останніх
- покращення рівень взаємодії органів влади з населенням не лише у контексті діалогу а і на рівні контролю громади за реалізацією заходів органів місцевого самоврядування та органів влади.

Водночас варто зазначити про необхідність виключного орієнтування на потреби конкретної територіальної одиниці особливості її населення та рівня сукупності небезпек пов'язаних з повномасштабним вторгненням російської федерації, під час прийняття рішень у сфері забезпечення безпекового середовища.

Отже, враховуючи світовий та національний досвід ми вважаємо що будь-які рішення у сфері безпеки, які на стадії вироблення мали широку підтримку громадськості, мають більше шансів на успішне втілення, ніж рішення, які викликають значну громадську опозицію чи є просто невідомими громаді.

Список використаних джерел

1. Богданович В.Ю., Ільяшов О.А., Комаров В.С., Олексіюк В.В. Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби. Збірник наукових праць Центру воєнностратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2021. № 2 (72). С. 33–39. DOI: https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-2-72/33-39.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування: Закон України від 15.07.1997 № 452/97- ВР. URL: hf p://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80/paran2#n2.

3. Kaleta A. Aktywizacja społeczności lokalnych (na przykładzie gmin województwa toruńskiego). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo, 2018. 135 s.

Левадний Ігор Анатолійович,
директор Департаменту персоналу,
Адміністрація Державної прикордонної служби України
ORCID ID: 0000-0002-8583-0489

Фігура Олег Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник управління професійної підготовки
Департаменту персоналу,
Адміністрація Державної прикордонної служби України
ORCID ID: 0000-0002-2802-0877

Боровик Олег Васильович,
доктор технічних наук, професор,
заступник начальника відділу організації освітньої та наукової діяльності
управління професійної підготовки Департаменту персоналу,
Адміністрація Державної прикордонної служби України
ORCID ID: 0000-0003-3691-662X

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРИКОРДОННОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Розвиток безпекового середовища (БС) України є процесом цілеспрямованої консолідації зусиль різних інституцій держави та громадянського суспільства. На важливість питань розвитку БС держави та увагу, яка приділяється йому Міністерством внутрішніх справ України (МВС) та Адміністрацією Держприкордонслужби, зокрема вказує таке. У березні 2023 року МВС започатковано проєкт щодо опрацювання нормативно-правового акта з питань формування БС (НПА). До його виконання долучено і Державну прикордонну службу України (ДПСУ). Зокрема, Адміністрацією Держприкордонслужби було опрацьовано пропозиції щодо утворення робочої групи з розроблення проєкту НПА та складу робочої підгрупи з питань проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту для проведення оцінки стану БС, визначення процесів і факторів, потенційних загроз, які впливають на БС, їх можливих наслідків та визначення ризиків у діяльності органів системи МВС.

Наступним кроком у цьому напрямі стало формування Плану практичних заходів із формування БС України, доручення щодо якого ДПСУ отримала від МВС у травні 2023 року. На виконання зазначеного доручення Адміністрацією Держприкордонслужби було опрацьовано пропозиції щодо проєкту Переліку деталізованих заходів з реалізації ДПСУ, іншими центральними органами виконавчої влади, органами державної влади та органами місцевого самоврядування завдань із формування БС України. Крім цього, Адміністрацією Держприкордонслужби було розроблено і пропозиції

щодо проєкту Закону України «Про організаційно-правові засади формування безпекового середовища в Україні».

Разом з тим, якість виконання завдання розвитку БС держави безпосередньо залежить від його наукового супроводу. Саме цим пояснюється той факт, що наукові аспекти розвитку проєкту аналізуються паралельно з організаційними аспектами. Підтвердженням цього є наукові праці [2, 3, 6], в яких досліджено ряд передумов розвитку прикордонного БС.

Існують і інші наукові праці, в яких досліджувалися питання забезпечення безпеки України в її прикордонному просторі. До числа таких, зокрема, можна віднести роботи [1, 4, 5]. Їх науковий аналіз через призму досліджуваної проблеми було проведено в роботі [2].

Однак, незважаючи на значну увагу науковців питанням пошуку напрямів і механізмів забезпечення безпеки держави, у наведених роботах недостатньо досліджено інструментальні механізми розвитку прикордонного БС України та управління ним.

З метою розроблення науково-методичного інструментарію управління розвитком прикордонного БС України вбачається за доцільне здійснити постановку та формалізацію відповідної задачі, а також обґрунтування можливої методики її вирішення.

Постановка та формалізація задачі.

Дано (початкові умови):

1) загальна схема вибору концепції прикордонної безпеки (ПБ), базовими елементами якої є фази міждержавних відносин (МДВ) із суміжними державами, характеристики МДВ, функції державного кордону (ДК), рівень його транспарентності, притаманні фазі МДВ види прикордонної бар'єрності, назви окремих концепцій ПБ на кордоні між суміжними державами, критерії забезпечення ПБ між суміжними державами;

2) на поточний момент часу відомим є стан БС у прикордонному просторі з кожною із суміжних держав, що характеризується поточною фазою МДВ;

3) на визначений період часу відомим є прогноз щодо розвитку БС в прикордонному просторі з суміжними державами (прогнозована фаза МДВ);

4) можливі варіанти організації діяльності суб'єктів забезпечення ПБ (інтегрованого управління кордонами, сил безпеки і сил оборони) та реалізації їх спроможностей відповідно до законодавства України та відповідних керівних документів.

Необхідно з урахуванням даних щодо пп. 1-3 початкових умов обрати доцільний для застосування протягом визначеного періоду часу вид прикордонної бар'єрності та з його урахуванням обґрунтувати доцільну сукупність рішень, які б забезпечували оптимальний безпековий рівень у прикордонному просторі з кожною із суміжних держав (далі – на окремій ділянці ДК).

Обґрунтування можливої методики вирішення досліджуваної задачі.

Сутність методики полягає у встановленні для окремих ділянок ДК в залежності від умов, які характерні для них, фаз МДВ для поточного стану та

прогнозованого періоду, подальшому виборі концепції ПБ, встановленні доцільного для застосування виду бар'єрності для окремої ділянки ДК і критеріїв забезпечення ПБ. Подальше застосування методики передбачає проведення SWOT-аналізу для окремих ділянок ДК, в ході якого здійснюється визначення сильних і слабких сторін внутрішнього середовища, можливостей і загроз, які визначаються зовнішнім середовищем, та формування можливих стратегій забезпечення ПБ, що можуть мати місце для окремої ділянки ДК. На основі сформованих стратегій із урахуванням експертних методів далі здійснюється вибір доцільної стратегії з числа можливих і визначається комплекс завдань і заходів, спрямований на раціональний просторово-часовий розподіл і використання всіх видів ресурсів в інтересах захисту національних інтересів на кожній окремій ділянці ДК.

При проведенні SWOT-аналізу для окремої ділянки ДК оцінювання елементів прикордонного БС пропонується здійснювати з урахуванням методики стратегічного аналізу, у рамках застосування якої проводиться аналіз: загальної характеристики елементів воєнно-географічного поділу території; воєнно-політичних умов; воєнно-економічних умов; фізико-географічних умов; екологічних та санітарно-епідеміологічних умов; інфраструктури; спроможностей ДПСУ (або суб'єктів забезпечення ПБ). При цьому оцінювання спроможностей ДПСУ (або суб'єктів забезпечення ПБ) може бути здійснене відповідно до Порядку проведення оборонного огляду Міністерством оборони (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 № 941), Методичних рекомендацій з організації та проведення оборонного огляду, затверджених Міністром оборони України 7 червня 2019 року (затверджені наказом Міністерства оборони України від 10 червня 2019 № 9262/з), а також вимог наказу Міністерства внутрішніх справ України від 19.05.2023 № 420 «Про затвердження переліку спроможностей Міністерства внутрішніх справ України».

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що методика управління розвитком прикордонного БС України є одним із можливих дієвих механізмів забезпечення раціональних характеристик окремих параметрів системи національної безпеки.

Перспективи подальших розвідок за досліджуваною темою вбачаються в апробації методики в умовах ускладнення обстановки або загрозливий період та в умовах воєнного характеру (особливий період), а також у повній формалізації запропонованої методики.

Список використаних джерел

1. Купрієнко Д. А. Аналіз сучасних тенденцій розвитку системи управління прикордонною безпекою Європейського Союзу. *Честь і закон* : науковий журнал Національної академії Національної гвардії України / за редакцією Г.А. Дробахи. 2016. № 1 (56). С. 20–25. URL: https://cutt.ly/dh7PP6x (дата звернення: 18.10.2020).

2. Левадний І.А., Купрієнко Д.А., Боровик О.В. Наукова складова розвитку безпекового середовища держави: прикордонний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*, 4 (89). Ст. 51-102. URL https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/military_tech (дата звернення: 02.06.2023)

3. Левадний І.А., Купрієнко Д.А., Боровик О.В., Білявець С.Я. Досвід розвитку національного та регіонального прикордонного безпекового середовища провідних держав світу та оцінка доцільності його використання в Україні. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*, 4 (89). Ст. 103-139. URL https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/military_tech (дата звернення: 02.06.2023)

4. Нікіфоренко В. С. Стан теоретичного дослідження проблем безпеки державного кордону як складової національної безпеки. *Правові новели* : науковий юридичний журнал / головний редактор Воронін Я. Г. 2018. Вип. 5. С. 185–193.

5. Охорона державного кордону України в сучасних геополітичних умовах: організаційні та правові проблеми: монографія / О. В. Андрушко, Л. Ю. Капітанчук, А.З. Сорока та ін. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2017. 296 с.

6. Шинкарук О. М., Лисий М. І., Купрієнко Д. А., Бабій Ю. О., Ігнатьєв А. М., Ананьїн О. В. Сучасний стан прикордонного безпекового середовища України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил* / головний редактор Васюта К. С. Харків, 2019. № 3 (61). С. 135–145.

Ніщук Юрій Анатолійович,
старший викладач,
Національна академія Служби безпеки України

ЩОДО ШЛЯХІВ ОТРИМАННЯ СПЕЦСЛУЖБАМИ РФ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБ'ЄКТИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах широкомасштабної війни рф проти України військово-політичне керівництво країни-агресора намагається підірвати обороноздатність та ослабити економічний потенціал нашої країни. З цією метою ворог здійснює захоплення об'єктів критичної інфраструктури (далі – ОКІ), знищення або виведення їх з ладу шляхом нанесення ударів артилерією, ракетами, безпілотними літальними апаратами.

Воєнні рішення загарбником приймаються на основі інформації стосовно українських ОКІ, здобутої, зокрема, шляхом застосування гібридної розвідки. За висновками західних фахівців, *гібридна розвідка* поєднує в собі кілька джерел інформації: агентурну розвідку (HUMINT), аерокосмічну, повітряну, розвідку на основі відкритих джерел (OSINT), інші форми отримання інформації з використанням новітніх технологій та інновацій – досягнень в галузях робототехніки, штучного інтелекту, розпізнавання великих даних (*Big Data*) тощо [1].

Сильною стороною різних видів технічної розвідки (через супутники, особливе устаткування наземного, морського і повітряного базування, перехоплення телефонного, мобільного зв'язку) є точність отриманих даних про місцезнаходження важливих об'єктів, характер їх діяльності, окремі елементи інженерного захисту ОКІ. Разом із цим, відомості, що збираються технічною розвідкою, мають невисоку ефективність у виявленні наявності і ступеня інженерних засобів захисту критичних вузлів об'єктів, побудови системи ешелонованого фізичного захисту, розташування приданих засобів ПРО та мобільних груп ППО. Тому використання супутникових знімків та інших перехоплених даних в умовах повномасштабної війни рф проти нашої країни поєднується з подальшою дорозвідкою за допомогою нової технології стеження з використанням обладнаних камерами БПЛА.

Крім цього, російські спецслужби намагаються проникнути до внутрішніх баз даних та автоматизованих систем управління ОКІ України шляхом підключення до них хакерськими способами. У щорічній оцінці загроз Офісом директора національної розвідки США (Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community) зазначається, що для здійснення розвідки в ході війни проти України росія вдосконалює свої спроможності щодо використання кіберпростору. Протягом 2022 року рф здійснила 2194 кібератаки на держоргани України (сайтів центральних та регіональних органів влади, міністерств, урядового порталу), об'єкти енергетики, транспорту. Головною метою кібератак є отримання інформації про важливі об'єкти економіки, їх системи, логістику [2].

Україні вдалося вистояти в умовах цифрового терору. Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA, яка діє при Держспецзв'язку, виявила спроби хакерського угруповання APT 28 (використовується російськими спецслужбами) отримати доступ до систем ОКІ паливно-енергетичного комплексу України, викрасти дані українців для входу в поштові сервіси, атакувати державні органи України фейковими «оновленнями операційної системи» тощо [2]. В свою чергу СБ України протягом 2023-2024 років виявила більше тисячі спроб технічного проникнення до важливих об'єктів в нашій країні, для яких ворог використовував 7 типів шифрувально-програмних закладок [3].

Крім цього, російські хакери атакували мобільні пристрої працівників ОКІ та українських військовослужбовців, намагаючись викрасти конфіденційну інформацію. Попри «заблоковані» спроби злому, можливо, що окремі з них могли бути успішними. Спецслужби рф мають також доступ до мереж російських операторів мобільного зв'язку та використовують можливості отримання інформації від українських користувачів російськими SIM-картками. Аналіз перехоплених повідомлень каналами зв'язку дозволяє їм отримувати відомості, що становлять оперативний інтерес.

В сучасних умовах для отримання розвідувальних даних щодо потенційних цілей на території всієї України ефективно використовується також аналіз даних з відкритих джерел, які на сьогодні є досить різноманітними та змістовними [4].

У лютому 2022 року Центр протидії дезінформації опублікував розширений список телеграм-каналів, пов'язаних з російськими спецслужбами та викритих СБ України в рамках відповідних кримінальних проваджень. Серед них: Легетимный, Сплетница, Картель, Резидент, Наблюдатель, MediaPost, Женщина с косой та інші [5]. Журналісти та громадяни поширюють у соцмережах, публічних виступах та коментарях інформацію щодо назви об'єктів ураження, поширюють фото і відео про наслідки ракетних чи дронових ударів, що дозволяє геолокувати місця обстрілів на місцевості, робити висновки про наявність протиповітряної оборони біля конкретного ОКІ, вивчати наслідки уражень і планувати подальші заходи.

Додаткові можливості для спецслужб рф створює також підключення українських громадян до російського сегменту Інтернету (з використанням з'єднань VPN), так як саме це часто дає змогу спецслужбам рф відстежувати потрібну для них інформацію щодо українських ОКІ.

Як свідчать наявні дані, одержана через технічні можливості та з відкритих джерел первинна інформація доповнюються і перевіряються за допомогою агентури. *Р*осійські спецслужби покладаються не тільки на раніше завербованих агентів, а й докладають значні зусилля для розширення штату інформаторів, у т.ч. з використанням нових технологій. Характерними вже стали виявлення та затримання СБ України інформаторів (навідників), залучених розвідувальними органами рф до співпраці та збору різнопланової інформації через телеграм-канали вже після повномасштабного вторгнення

росії. При цьому, в їх поле зору часто потрапляють громадяни України з числа прихильників «руского міра» через їхні дописи у соцмережах на підтримку збройної агресії рф, виправдання дій загарбника. Співробітники спецслужб рф встановлюють з ними контакт та дистанційно вербують (у т.ч. з використанням матеріальної зацікавленості), після чого переходять на спілкування у анонімному чаті.

Отримувані ними завдання свідчать, що актуальними для здобування спецслужбами рф стали відомості щодо заходів з фізичного захисту і охорони ОКІ, наявність небезпечних матеріалів та речовин, вузлів високої напруги, цистерн з пальним, оцінки результатів ракетних та дронових ударів по ОКІ тощо.

Інформатори намагаються під різними приводами проникати на об'єкти критичної інфраструктури, працевлаштовуватися на важливі підприємства (прибиральниками, медиками, кваліфікованими робітниками тощо) та заклади соціальної сфери в районі їх розташування. За завданням кураторів виходять на місцевість та визначають або перевіряють надіслані їм координати ОКІ, фотографують «потрібні» об'єкти та орієнтири, позначають їх на картах Google і пересилають звіт через месенджер, передають до онлайн-сховищ, віддалений доступ до яких мають їх куратори.

Як зазначив Василь Малюк, тільки протягом 2023 року СБ України викрила 47 агентурних мереж ГУ ГШ рф, до найбільшої з яких (у місті Миколаєві) входило 13 осіб. Сьогодні в рамках розпочатих кримінальних проваджень вони дають викривальні покази. Загалом протягом 2022-2023 років СБ України повідомила про підозри понад 2 тисячам зрадникам і майже 5 тисячам пособникам рф і навідникам [3].

Саме тому в умовах викликів воєнного стану важливою є взаємодія між національними спеціальними службами, правоохоронними і контролюючими органами щодо удосконалення заходів з комплексного і системного захисту ОКІ. Необхідно проводити профілактично-роз'яснювальну роботу з персоналом об'єкта та особовим складом воєнізованої охорони з метою запобігання витоку даних щодо функціонування ОКІ, яка після відповідного опрацювання може набувати характеру оперативно-значущої. Для зниження уразливості від проведення спецслужбами рф вербувальних акцій на ОКІ - брати участь у розробці інструкцій для персоналу важливих ОКІ та особового складу воєнізованої охорони, що включають рекомендації про їх поведінку поза роботою (службою), дотримання головних правил поводження в Інтернеті, поширення відомостей під час здійснення електронного листування, користування телефонним та мобільним зв'язком.

Список використаних джерел:

1. Jeff Giesea Hybrid Intelligence As A Response to Hybrid Warfare? (Джефф Гізі Гібридна розвідка як відповідь на гібридну війну?). URL: https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-intelligence-response-hybrid-warfare (дата звернення: 11.04.2024).

2. Перша у світі кібервійна. URL : https://zaxid.net/persha_u_sviti_kiberviyna_n1570388 (дата звернення: 11.04.2024).

3. СБУ викрила торік 47 агентурних мереж ворога, - голова СБУ Малюк. URL : www.ukrinform.ua/tag-vasil-maluk (дата звернення: 11.04.2024).

4. Дмитро Золотухін. Що конкретно (і чому) не можна повідомляти і показувати в медіа під час війни. URL : https://detector.media/infospace/article/197960/2022-03-30-shcho-konkretno-i-chomu-ne-mozhna-povidomlyaty-i-pokazuvaty-v-media-pid-chas-viyny/ (дата звернення: 11.04.2024).

5. 100 російських ТГ-каналів, які мімікрують під українські. URL : https://spravdi.gov.ua/spilna-zayava-z-pryvodu-zahystu-informaczijnogo-prostoru-ukrayiny-vid-rosijskyh-vorozhyh-telegram-kanaliv (дата звернення: 11.04.2024).

Олійник Олег Вікторович,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет,
директор Відокремленого структурного підрозділу,
«Київський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»

КОНЦЕПТ «ПУБЛІЧНА БЕЗПЕКА» В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

За тривалий час існування правової думки було розроблено та обґрунтовано цілий ряд методів та універсальних методологій дослідження публічної безпеки, за допомогою яких можна розкрити її подальшу трансформацію та механізми правового забезпечення. Загальний аналіз законодавства України та практики його застосування, міжнародний досвід щодо забезпечення публічної безпеки дозволяє вирізнити головні принципи забезпечення публічної безпеки: законність; пріоритет захисту прав людини і громадянина; дотримання прав юридичних осіб; своєчасність та адекватність реагування на загрози для публічної безпеки з боку відповідних органів публічного управління; забезпечення контролю за діяльністю органів публічного управління у сфері забезпечення публічної безпеки з боку громадськості; комплексність регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення публічної безпеки; взаємної відповідальності особи, суспільства та держави за стан забезпечення публічної безпеки; забезпечення взаємодії всіх органів публічного управління з метою ефективного використання сил та засобів забезпечення публічної безпеки в умовах надзвичайної ситуації; здійснення міжнародного співробітництва у сфері забезпечення публічної безпеки [1, с. 175].

Очевидно, що публічна безпека є складним комплексним поняттям, характеризуючи яке, слід поєднувати апофотичний, діяльнісний, пасивний і статистичний підходи. Так, перший підхід розкриває головне призначення публічної безпеки, сенс її існування — знищення будь-якої небезпеки, яка прямо або опосередковано може завдати шкоду охоронюваним суспільним цінностям, правам і свободам людини та інтересам держави; другий підхід уособлює сукупність всіх заходів, спрямованих на протидію злочинності в усіх її формах і проявах, тобто мова йде про попередження, припинення та профілактику правопорушень; пасивний підхід передбачає додержання законодавчих норм і утримання від вчинення суспільно шкідливих або суспільно небезпечних дій; статистичний підхід є відображенням процесу формування стабільних чинників і умов, які дозволяють громадянам у повному обсязі використовувати власні права та реалізовувати особисті інтереси [2, с. 113].

Водночас необхідно зазначити, що питання гарантування публічної безпеки органічно пов’язані з політичними, економічними, соціальними, правовими чинниками, проблемами формування правової держави,

громадянського суспільства і становлення демократії. Гарантування в державі публічної безпеки полягає в захисті людини і громадянина, конституційних прав і свобод, посиленням ролі не лише публічної влади, а й активної діяльності громадських інститутів, які виступають гарантом безпеки особи і суспільства, у створенні необхідної для цього правової бази й організаційного механізму її застосування, які разом розглядаються нині як основні завдання у сфері гарантування національної безпеки України. Наукові пошуки в даному напрямі надалі доцільно проводити щодо розроблення інструментів швидкої адаптації суспільства та держави до змін безпекового середовища, обґрунтування на цій основі внесення змін до формулювань основних завдань та функцій сил безпеки, з відображенням у змісті останніх категорії «публічна безпека». Окремим напрямом наукових розвідок має виступати пошук ефективного організаційно-правового механізму гарантування публічної безпеки на кожному з рівнів публічного адміністрування [3, с. 116].

Вказуючи на вихідний зв'язок між суспільними потребами та функціонуванням держави, слід наголосити на тому, що в умовах поширення та набуття ціннісно-нового змісту категорії «публічна безпека» важливого значення набуває перегляд підходів до оцінювання ефективності її забезпечення. Насамперед, у контексті діяльності множинності суб'єктів її забезпечення, до яких ми відносимо: вищі органи державної влади; правоохоронні органи; органи місцевого самоврядування; інституції громадянського суспільства, а також інших суб'єктів, що здійснюють функції із забезпечення публічної безпеки в державі. Саме від функціонування вказаних суб'єктів залежать показники ефективності забезпечення публічної безпеки, адже вона не виникає самостійно — це продукт людської діяльності, незалежно від наявності у конкретних осіб відповідних повноважень. Деталізуємо: вирішенням питань, що виникають у сфері забезпечення публічної безпеки, переймаються парламент, уряд, національні суди, місцеві органи влади та самоврядування, громадяни, їх об'єднання, а також юридичні особи, зокрема, приватні, які надають послуги з охорони прав і свобод громадян, їх життя, здоров'я та власності. Зрозуміло, що кожний із зазначених органів здійснює сукупність заходів, які тією чи іншою мірою впливають на рівень публічної безпеки як на загальному рівні (в межах всієї країни), так і локально (в конкретних місцях), проте, виключно в межах наданої їм компетенції. Разом з тим, реалізація деяких з таких заходів обумовлює необхідність взаємодії перелічених суб'єктів. Все це лише свідчить про комплексний характер забезпечення публічної безпеки у частині здійснення такої діяльності розгалуженої системою суб'єктів. Водночас безпосередні заходи, які сприяють утвердженню публічної безпеки, є відособленими, але в поєднанні утворюють єдині функціонально - організаційні правові підсистеми, що мають потенціал для протидії внутрішнім і зовнішнім чинникам, які можуть посягнути на права, свободи громадян і інтереси держави. Відтак, вказані підсистеми спроможні функціонувати безперервно та миттєво консолідувати ресурси в разі необхідності захисту осіб і їхньої власності та попередження надзвичайних ситуацій. Таким чином, загальний або локальний рівні публічної безпеки

буквально залежать від діяльності як державних, так і недержавних інституцій, а також громадян, а тому надалі вважаємо необхідним розглянути визначальну ознаку публічної безпеки, що обумовлюється самою метою її забезпечення, мова йде про ефективну діяльність у заданому напрямі, тобто власне ефективність забезпечення публічної безпеки [4, с. 408].

Звісно, держава має забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом; бізнес - підтримувати та розвивати державу, бізнес-середовище та громадянське суспільство; а відповідальність громадянського суспільства полягає у контролюванні влади. Ефективне практичне впровадження декларованих заходів наблизить стан взаємодії держави та громадськості до зарубіжних стандартів, забезпечить вирішення багатьох проблем «третього сектору», що, безумовно, є позитивним для розвитку громадських організацій в Україні. Проте, цей документ має часові обмеження і є ризик недовиконання та/або зміни норм і механізмів взаємодії, що матиме негативний ефект. Сучасне безпекове середовище України складне й мінливе, а в таких умовах великого значення набувають стратегічні комунікації. В правовому полі їх визначають як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави, а саме публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю тощо, спрямованих на просування цілей держави [5, с. 17].

З огляду на це, можна стверджувати, що сучасні реалії розвитку національної держави потребують модернізації усталених підходів по публічної безпеки, а також здійснення діяльності у цілому ряді нових напрямів, які набувають дедалі більшого значення як на рівні забезпечення розвитку суспільства, так і у сфері державної політики. Дослідження вже існуючого наукового доробку, практики правового забезпечення функціонування держави, засвідчує, що публічну безпеку можна розглядати як стабільний стан суспільства щодо несприятливих впливів. Студіювання поняття «публічна безпека», дозволяє дійти висновку що чинники, пов'язані з обставинами внутрішньої та зовнішньої загрози, насамперед, ті, які можуть бути причинами і умовами вчинення протиправних дій.

Список використаних джерел

1. Пономарьов С.П. Публічна безпека в системі сектору безпеки і оборони України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми.* Харків. 2017. С. 173-178.
2. Ліпкан В.А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки в України : монографія. Київ, 2008. 439 с.
3. Павлютін Ю.М. Публічна безпека як об'єкт адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2011. № 2. С. 112-118.
4. Панова О.О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків, 2018. 510 с.
5. Дерев'янко С.П. Політико-правове забезпечення публічної безпеки в Україні. *Науковий журнал «Політикус».* 2019. Випуск 3. С. 16-22.

Пекарська Олександра Олексіївна,
викладач кафедри цивільного захисту та протимінної діяльності, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0002-6945-2588

Гаврись Андрій Петрович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного захисту та протимінної діяльності, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0003-2527-7906

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Україна переживає надзвичайно складний період, вся увага суспільства та влади зосереджена на проблемах війни та її наслідках. Війна завдає нищівних руйнувань, економічних збитків та забирає людські життя. Однак у цей час необхідно також пам’ятати про інші небезпеки, які за своїми масштабами є меншими, але які в довгостроковій перспективі можуть бути такими ж руйнівними. Серед них чільне місце займають природні катастрофи, зокрема повені.

Повені є природною небезпекою, що призводять до значних матеріальних збитків та можуть завдати серйозних наслідків для мешканців прилеглих територій. Лише у 2008 році було затоплено 120 населених пунктів, а в 2020 році ця кількість зросла до 230 [1], що може свідчити про бездіяльність влади. Ці події призвели до руйнування майна, негативно вплинули на здоров'я людей та призвели до втрати життів. Внаслідок паводків люди залишаються без житла, руйнується інфраструктура та підривається економічна стабільність, що безпосередньо впливає на досягнення стабільного розвитку територій [2, 3].

У статті [1] автори відзначають певну закономірність повторюваності опадів на території України. Кожні 3-4 роки відбуваються літні паводки, а кожні 11-19 років спостерігаються найбільш інтенсивні повені. Також автори наголошують на тому, що прогнозувати майбутні масштаби прояву паводків можна на рівні від 75% до 90%, але на сьогоднішній день рівень прогнозування сягає лише до 30%.

Попри важливість боротьби з військовою загрозою, необхідно також звертати увагу на проблеми, що виникають в тилу. Найефективнішим рішенням цих проблем може стати вчасна реакція та координація заходів місцевої влади, яка має безпосередні знання про ситуації, що найчастіше виникають на її території. З початку 2014 року в Україні розпочався процес децентралізації, спрямований на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів [4].

Основними перевагами децентралізації є:

- розширення можливостей для місцевого самоврядування;
- набуття фінансової незалежності;
- більше можливостей для реалізації власних стратегій розвитку та оновлення місцевої інфраструктури;
- розроблення та впровадження планів надзвичайних ситуацій;
- організація рятувальних робіт та забезпечення медичної та гуманітарної допомоги під час природних катастроф.

Отже, в контексті цивільного захисту, децентралізація за своєю ідеєю повинна призвести до покращення управління на місцевому рівні, зростання ефективності роботи органів влади та якісного забезпечення безпекою всіх мешканців громади [5]. Їхня роль у впровадженні ефективних заходів цивільного захисту важлива для забезпечення безпеки та добробуту громадян в умовах військових конфліктів та після їх завершення.

Проте, фактично ми спостерігаємо, що процес децентралізації, який триває вже близько 10 років, не призвів до вражаючих змін у галузі цивільного захисту. Більше того, як показує вищезазначена інформація, ситуація навіть погіршується: рівень прогнозування паводків із можливих 95% складає всього 30%. Основною проблемою в першу чергу є необізнаність голів ОТГ, сприймання майбутніх масштабних повеней, як щось далеке, не варте уваги і фінансування. Внаслідок чого виникає проблема відсутності стратегічної схеми, плану дій, а також найпростіших заходів захисту від затоплень у територіальних громадах.

Отже, забезпечення безпеки та захисту прав людини в умовах воєнного стану та після його закінчення є складною, але надзвичайно важливою задачею. Ефективне управління надзвичайними ситуаціями, зумовленими природними катастрофами, вимагає впровадження системи заходів безпеки на рівні територіальних громад. На сьогоднішній день влада не завжди проявляє необхідну компетентність та увагу до цього питання, що підкреслює необхідність активної діяльності та інноваційних підходів у сфері безпеки населення. Вирішення цієї проблеми сприятиме покращенню якості життя громадян та зміцненню демократичних цінностей в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Адаменко О.М. Про можливість прогнозування катастрофічних паводків. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування.* 2021. № 1. С. 7-21.
2. Гаврись А.П., Яковчук Р.С., Стародуб Ю.П., Тур Н.Є. Управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій пов’язаних з затопленням територій на рівні об’єднаних територіальних громад. *Цивільний захист та пожежна безпека*. 2023. № 1 (15). С.101-109.
3. Стародуб Ю.П., Гаврись А.П., Ковальчук В.М., Рогуля А.О., Філіппова В. Досягнення стабільного розвитку територій шляхом реалізації проєкту визначення зон паводкового затоплення в Україні. *Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація*. 2022. №1. С. 103-114.

4. Ломачинська І., Чуркіна І. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Grail of Science*. 2022. (20). С. 29–31.

5. Придко Р., Варцаба В. Роль децентралізації як чинника регіонального розвитку. *VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти»*. 2022. С. 129-130.

Пелешко Марта Зенонівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності та
пожежної автоматики,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0002-9315-1590

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Орієнтація держави на потреби найменш захищених та найбільш вразливих членів суспільства визначає рівень її цивілізованості. Світова практика показує актуальність питань соціальної інтеграції та захисту прав осіб з інвалідністю. Так у 2006 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про права інвалідів, де визначені основні принципи забезпечення прав інвалідів у різних сферах їх життєдіяльності. Україна — одна з держав, що ратифікували конвенцію та зобов'язалась вживати заходів зі створення умов для повного залучення інвалідів в усі сфери життя. В рамках цієї програми 14 квітня 2021 р. Кабінет Міністрів України видав розпорядження №366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року». Національна стратегія із створення безбар'єрного простору визначає нові стандарти доступності та інклюзивності простору [1].

При цьому слід зауважити, що люди з інвалідністю — це лише частина більш ширшого поняття — маломобільні групи населення (МГН). За даними з різних джерел [2], до маломобільних груп належать від 30 до 50% всього населення. Відповідно до [3], маломобільні групи населення — це люди, що відчувають труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні в просторі. До маломобільних груп населення відносяться інваліди, люди з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, люди старшого (похилого) віку, люди з дитячими візками. При проектуванні об'єктів, доступних для МГН, повинні бути забезпечені: доступність місць цільового відвідування і безперешкодність переміщення всередині будинків і споруд; безпека шляхів руху (у тому числі евакуаційних), а також місць проживання, обслуговування і праці; своєчасне отримання МГН повноцінної і якісної інформації, яка дасть змогу орієнтуватися в просторі, використовувати обладнання (у тому числі для самообслуговування), отримувати послуги, брати участь у трудовому і навчальному процесах; зручність і комфорт середовища життєдіяльності [3].

При організації шляхів евакуації маломобільних груп населення з будівель та споруд необхідно враховувати ряд факторів, а саме їх низьку швидкість пересування, використання для пересування візків, палиць, милиць, що в свою чергу забезпечує низьку маневреність, труднощі під час долання перешкод на шляхах евакуації. Крім того, проблеми із слухом та

зором можуть спричиняти труднощі при зчитуванні знаків безпеки та сигналів оповіщення. Що стосується маневреності, то необхідно враховувати також, що інвалід на візку може бути із супроводом.

Незважаючи на вимогу нормативних документів щодо забезпечення безпечної евакуації та безперешкодності простору в будівлях є ряд проблем. Як давно здані в експлуатацію будівлі, так і новозбудовані не забезпечені достатнім простором для маневру. Ширина прорізу евакуаційних дверей, коридорів, проходів не забезпечує людині у візку свободу пересування, а також можливість вільно розминутися з іншою людиною у візку. Разом з тим, важливе значення для людей з вадами зору мають перепади висоти на шляхах евакуації, які вони не в змозі виявити за допомогою тростини (відсутність порогів). На шляхах евакуації відсутні маркування світловідбиваючими елементами першої та останньої сходинки сходового маршу або поручнів сходів, відсутні улаштування на поручнях (перилах) рельєфних позначень поверхів у тактильному вигляді, або шрифтом Брайля, відсутня тактильна плитка (більшість людей навіть не знають, для чого вона потрібна) [4].

Конструкція пандусів має забезпечувати безперешкодний в'їзд інвалідних крісел усіх типів, тому кут його нахилу не повинен перевищувати 8%, а ширина має бути не менше 1,2 м. При цьому їх облаштування нерідко виконується формально, не завжди відповідає вимогам норм, а саме ухил, наявність поручнів (майже 90% пандусів не відповідають цим вимогам).

Згідно закону Верховної Ради №7398 передбачено вжиття додаткових заходів у сфері містобудівної діяльності, пов'язаних із захистом населення від вибухів, вибухових хвиль, ураження небезпечними хімічними, радіоактивними і біологічно небезпечними речовинами, а також будівництво мережі захисних споруд цивільного захисту, спроможних забезпечити або суттєво підвищити рівень безпеки від воєнних злочинів [5]. Відтепер нове житло, яке будуватиметься в Україні, повинно мати власне бомбосховище або доступ до укриття, яке розташоване неподалік. Також у законопроекті наголошується, що доступ до укриттів повинні мати, зокрема, маломобільні групи населення та особи з інвалідністю. На сьогоднішній день у підвалах будинків, більшість з яких звели ще за радянських часів, не передбачено навіть найпростішого – пандусів і поручнів.

Підсумовуючи, доступність будівель та споруд для маломобільних груп населення повинна забезпечувати в першу чергу безпеку шляхів руху, а особливо евакуаційних в місцях проживання, обслуговування та праці.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. *Урядовий портал*. 2021.

2. На Львівщині є 13 будинків-інтернатів для людей похилого віку та осіб з інвалідністю: 2 з них для дітей. URL: https://dailylviv.com/news/medytsyna/na-lvivshchyni-ie-13-budynkiv-internativ-

dlya-lyudei-pokhyloho-viku-ta-osib-z-invalidnistyu-2-z-nykh-dlya-ditei-95600 (дата звернення: 12.04.2024).

3. ДБН В.2.2-40:2018. Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. [Чинний від 2019-04-01]. Вид. офіц. Київ, 2018. 64 с. (Інформація та документація).

4. Пелешко М.З., Башинський О.І., Бережанський Т.Г. Проблеми інклюзивності будівель та споруд в контексті безпечної евакуації. Збірник наукових праць ЛДУБЖД «Пожежна безпека». 2022. № 40. С. 71–78.

5. Нове житло в Україні будуватимуть з укриттями, Рада ухвалила закон. URL: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/328731-nove-zhitlo-v-ukrayini-buduvatimut-iz-ukrittyami-rada-uhvalila-zakon (дата звернення: 12.04.2024).

Пономаренко Алла Василівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії проблем правового та
організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-6271-4485

Мацько Віта Андріївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії проблем правового та
організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-4149-8744

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Відповідно до Загальної декларації прав людини всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах; кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища [1]. У сучасному цивілізованому світі кожній людині має бути забезпечено не тільки рівні права і свободи, але й рівні можливості у їх реалізації, а також рівний доступ до благ, інформації, послуг, ресурсів тощо, необхідних для гідного і повноцінного життя та розвитку.

Внаслідок повномасштабної збройної агресії росії проти України в нашому суспільстві відбувається переосмислення важливості формування та розвитку безбар'єрного простору, в якому всім групам населення забезпечується безперешкодний та рівний доступ до об'єктів фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг.

Питання створення безбар'єрного простору в нашій державі завжди було актуальним, проте в умовах війни дане питання набуло ще більшої важливості та водночас складності. Перед державою і суспільством постало завдання забезпечити посилений захист та підтримку маломобільних груп населення, під якими розуміють осіб, які відчувають труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні у просторі. До цих осіб належать: особи з інвалідністю, особи з

тимчасовим порушенням здоров’я, вагітні жінки, громадяни похилого віку, особи з дитячими візками [2].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що маломобільність може бути постійною через наявність в особи стійкого розладу функцій організму або тимчасовою – при тимчасовому порушенні здоров’я, вагітності або при наявності дитячого візка, який створює перешкоди при переміщенні.

Кожна людини в силу віку, місця та характеру роботи, способу життя тощо, може стати маломобільною і зіштовхнутись із різними бар’єрами та труднощами при самостійному пересуванні чи одержанні необхідної інформації та послуг. Тому розвиток безбар’єрного простору для маломобільних груп населення – це не просто фактор комфорту, а гостра життєва необхідність.

Після 24.02.2022 маломобільні групи населення, насамперед особи з інвалідністю, гостро відчули проблеми непристосованості навколишнього середовища та суспільства до їх особливих потреб, зокрема:

– недостатність адаптованих транспортних засобів для евакуації осіб на кріслах колісних;

– відсутність пандусів, ліфтів та адаптованих під потреби маломобільних груп населення виходів/входів в будинок;

– недоступність та не облаштованість укриттів та підвалів для осіб з особливими потребами;

– відсутність інформації про небезпеку та евакуацію у доступних форматах для осіб з вадами зору та слуху тощо.

Крім того, руйнування соціальної та транспортної інфраструктури, порушення комунікацій, призвело до ізоляції багатьох осіб з інвалідністю та громадян похилого віку, залишивши їх без доступу до соціальних та медичних послуг, підтримки, їжі, медикаментів тощо.

З огляду на виклики та загрози воєнного часу, а також перспективи відбудови держави у повоєнний період вважаємо, що для ефективного розвитку безбар’єрного простору в Україні необхідно:

1) адаптувати всі укриття, які будуються та реконструюються під потреби маломобільних груп населення.

Більшість укриттів мають вузькі проходи, круті сходи і не мають пандусів або підйомних пристроїв та поручнів, через що особи, які відчувають труднощі при самостійному пересуванні або при орієнтуванні у просторі, не можуть спуститися в безпечне місце. На сьогоднішній день в Україні, за твердженнями заступника Міністра з питань стратегічних галузей промисловості України Т. Ткаченко, загальний фонд укриттів близько 60 тисяч об'єктів, однак лише 5 тисяч об'єктів є інклюзивними [3].

2) забезпечити доступність евакуаційних транспортних засобів для маломобільних груп населення.

Автобуси, поїзди та інші транспортні засоби, що використовуються для евакуації, повинні бути забезпечені пандусами або підйомними пристроями та спеціально відведеними місцями для маломобільних груп населення.

3) при будівництві нових житлових будинків, громадських будівель чи споруд, та відновленні пошкодженого чи зруйнованого житла враховувати принцип доступності.

Існують непоодинокі випадки, коли при відбудові житла, яке пошкоджене чи зруйноване внаслідок військових дій, здійснюється процедура капітального ремонту, а не реконструкції. Жодних перепланувань з урахуванням елементів інклюзивності, в цьому житлі не здійснюється. Також нові забудови, які повинні відповідати державним будівельним нормам та стандартам не охоплюють усіх елементів інклюзивності, зокрема, продовжують будуватися високі бордюри, які навіть не дають можливості маломобільним групам населення добратись на прилеглу територію багатоквартирних будинків. У таких будівлях відсутні автоматичні розсувні двері, тому особи на кріслі колісному не зможуть заїхати у під'їзд без сторонньої допомоги тощо. Крім цього, ширина дверних отворів на вході до будівлі зазвичай менша ніж ширина кріслі колісного.

4) створити систему безперебійного постачання для маломобільних груп населення ліків та медичного обладнання;

5) створити доступні маршрути до закладів охорони здоров'я;

6) створити умови доступності в тимчасових притулках для внутрішньо переміщених осіб, які належать до маломобільних груп населення;

7) розробити і впровадити систему оповіщення про небезпеку, евакуацію, місця отримання гуманітарної допомоги тощо, яка б враховувала функціональні та комунікативні потреби маломобільних груп населення;

8) розробити доступні канали зв'язку з екстреними службами через текстові повідомлення, мобільні додатки, чат-боти.

Формування безбар'єрного простору в умовах воєнного стану є складним, але необхідним завданням. Забезпечення безбар'єрності для маломобільних груп населення сприяє їхній безпеці, соціальній інтеграції та покращенню якості життя навіть у найскладніших умовах. Ці зусилля вимагають комплексного підходу, ефективного використання ресурсів та тісної співпраці між усіма зацікавленими сторонами. Лише спільні зусилля уряду, громадських організацій, волонтерів та міжнародної спільноти можуть створити умови, в яких кожна людина, незалежно від своїх фізичних, сенсорних чи інтелектуальних можливостей, буде захищена та підтримана.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.04.2024).

2. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#n1850 (дата звернення: 10.04.2024).

3. В Україні лише 10% укриттів є інклюзивними – міністр. URL: https://life.pravda.com.ua/society/skilki-v-ukrajini-ye-bezbar-yernih-ukrittiv-vidpovid-posadovcya-300191/ (дата звернення: 10.04.2024).

Рендаренко Геннадій Вікторович,
начальника відділу,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

Шарко Володимир Володимирович,
головний судовий експерт,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

ЗАГРОЗА ВИЯВЛЕННЯ БЕСПІЛОТНИМИ ЛІТАЛЬНИМИ АПАРАТАМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ДЖЕРЕЛ РАДІОВИПРОМІНЮВАНЬ У ПРИФРОНТОВІЙ ЗОНІ БОЙОВОГО ЗІТКНЕННЯ

Анотація: у роботі розглядається корисне навантаження безпілотних літальних апаратів, що забезпечують отримання інформації про наявність у певному районі Wi-Fi пристроїв та мобільних терміналів стільникового зв'язку.

Ключові слова: БПЛА, корисне навантаження БПЛА, Wi-Fi, оператори стільникового зв'язку 2G, 3G, 4G, «кетчер».

Збройна агресія рф проти України спостерігається не тільки насиченням артилерійських ударів, штурму позицій сторін, а також отриманням розвідувальної інформації щодо особового складу на лінії бойового зіткнення та у тилу.

Країна-агресор проводить удосконалення технічних характеристик засобів радіорозвідки щодо отримання інформації з електронних засобів комунікації та радіозв'язку, а також здійснює розширення сфери їх застосування, що дозволяє в реальному часі отримувати та аналізувати відомості щодо скупчення особового складу та техніки (їх місцезнаходження). У подальшому ворог за отриманими координатами може вести вогневе враження скупчення радіовипромінюючих засобів.

У ході ведення бойових дій спостерігається тенденція збільшення обсягу переданої інформації із використанням радіовипромінюючих засобів побутового призначення таких, як Wi-Fi-пристрої та мобільні термінали стільникового зв'язку.

Швидко поширюються засоби ведення радіорозвідки із використанням відповідного корисного навантаження, яке встановлюється на безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА).

Під БПЛА (Unmanned Aerial Vehicles) слід розуміти літальні апарати багаторазового використання, які оснащені силовою установкою, мають дистанційне, напівавтоматичне, автоматичне або комбіноване керування, здатні нести різні типи корисних навантажень, що дає їм змогу виконувати специфічні завдання в земній атмосфері або за її межами в проміжку часу, що відповідає виконанню завдання [1].

У корисному навантаженні сучасних БПЛА поряд з використанням різноманітних оптико-електронних засобів (фотоапаратів, відеокамер, інфрачервоних камер (тепловізорів), приладів нічного бачення тощо), застосовуються засоби визначення ідентифікаторів мобільних терміналів (IMEI, IMSI) та Wi-Fi-технічних засобів (MAC-адреса), визначення їх місцезнаходження.

Наявні на БПЛА засоби геопозиціонування забезпечують його автономну роботу в заданому просторі без участі оператора.

Об'єктами зацікавленості ворожих БПЛА є пристрої з Wi-Fi-адаптерами такі, як Wi-Fi-точки доступу, мобільні телефони, розумні годинники, планшети та ноутбуки, Wi-Fi-відеокамери, Wi-Fi-роутери зі складу терміналу супутникового зв’язку Starlink, інші бездротові пристрої.

До складу корисного навантаження БПЛА щодо визначення ідентифікаторів та місцезнаходження Wi-Fi-мереж та їх абонентів можуть входити: система навігації (GPS-приймач), Wi-Fi-радіомодуль із антенною системою на 2,4 та 5,8 ГГц, комп’ютер (зокрема, одноплатний комп’ютер) на базі операційної системи Linux, програмне забезпечення типу «Aircrack» тощо. За допомогою даного обладнання виявляються працюючи Wi-Fi-точки доступу, а також технічні засоби, що позиціонуються як абоненти Wi-Fi (рис. 1).

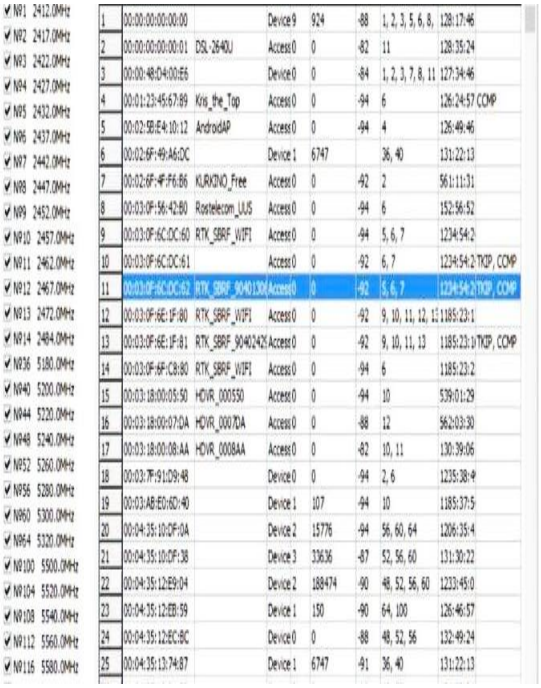

Рис. 1

Визначення місцезнаходження зазначених пристроїв може здійснюватися послідовним вимірюванням частоти випромінювання та ефективного значення напруженості поля від джерела радіовипромінювання в різних просторово рознесених контрольних точках прийому, які визначаються GPS-приймачем БПЛА.

Судовими експертами проводились дослідження БПЛА «Орлан-10» виробництва російської федерації, за результатом яких встановлено, що для його корисного навантаження окрім фото-, відеозйомки, використовувалися

технічні засоби встановлення місцезнаходження радіоелектронних засобів (РЕЗ), зокрема модуль комплексу «кетчер» (рис. 2), який призначений для визначення ідентифікаторів мобільних пристроїв IMSI та IMEI.

Рис. 2

За інформацією, отриманою з відкритих джерел Інтернет, країною-агресором постійно проводиться модернізація модуля комплексу «кетчер», що входить до складу БПЛА «Орлан-10» (рис. 3) [2].

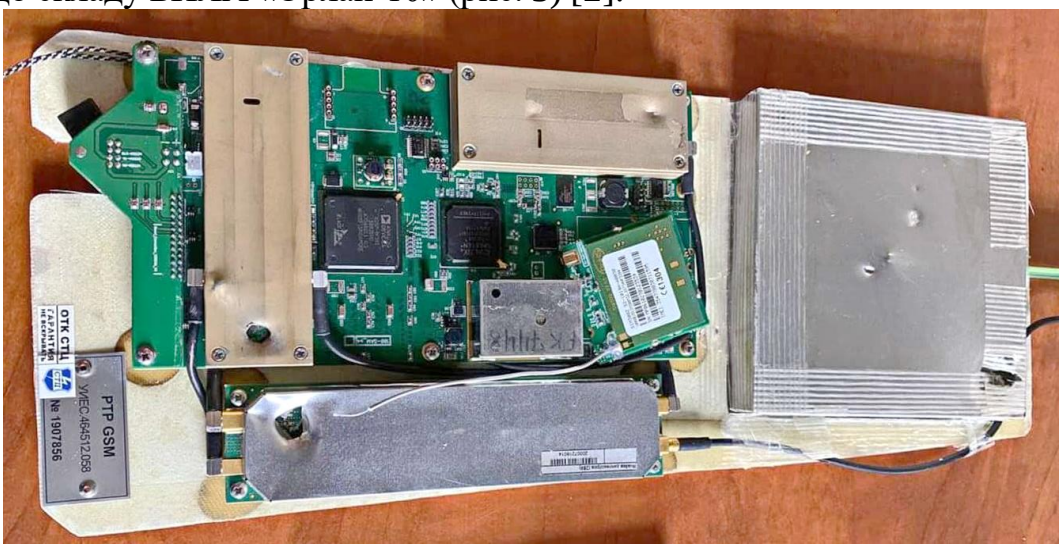

Рис. 3

БПЛА «Орлан-10» із комплексом «кетчер» використовується у системі керування тактичної ланки ЕСУ-ТЗ та входить до складу системи радіоелектронної боротьби РБ-341В «Леер-3».

Управління БПЛА «Орлан-10» із корисним навантаженням комплексу «кетчер» здійснюється з наземного пункту дистанційного управління по радіоканалу. Комплекс «кетчер» імітує роботу радіообладнання операторів рухомого (мобільного) зв’язку з урахуванням моніторингу радіоелектронної обстановки в місцях його використання [3].

За результатом використання БПЛА «Орлан-10» визначається наявність в обстежуваному районі загальної кількості мобільних терміналів (далі – МТ), що обслуговуються конкретними операторами мобільного зв'язку 2G, 3G, 4G, місцезнаходження МТ з подальшим нанесенням на електронну карту місцевості, зміна кількості МТ за певний час у конкретному районі, скупчення МТ та їх переміщення по місцевості (рис. 4).

Крім того, МТ, що перебувають у зоні дії БПЛА із комплексом «кетчер» переходять на обслуговування до базової станції, що імітує комплекс, без можливості подальшого обміну повідомленнями з іншими МТ. Також, БПЛА із комплексом «кетчер» може забезпечувати розсилку на МТ різного роду SMS повідомлень [4].

Рис. 4

Також, країна-агресор заявляє, що у перспективі очікуються комплекси, що вирішуватимуть задачі блокування роботи терміналів супутникового зв'язку, викривлення навігаційного поля з метою порушення роботи навігаційних систем, моніторинг засобів стільникового зв'язку [4].

Наведена інформація надає уявлення про технічні можливості ворога на лінії зіткнення, що враховується при плануванні відповідних безпекових заходів військовослужбовців під час виконання ними бойових завдань. Крім того, зазначені матеріали можуть використовуватись при проведенні судових експертиз, пов'язаних із дослідженням корисного навантаження БПЛА в рамках судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. Білоус В.В. Особливості впровадження в криміналістичну практику безпілотних літальних технологій, апаратів і систем. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 5. С. 170-175.

2. Сергей Флэш. Facebook, tme/serhii_flash

3. Віднесення технічних засобів установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації: методичні рекомендації / В.В. Шарко, В.С. Серьогін. К.: Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2018. 55 с.

4. Мишанін В.В. Бойове використання безпілотних літальних апаратів з комплексами радіоелектронної боротьби. *Військова думка*. 2022. № 1. С. 94-102.

Розпаченюк Андрій Сергійович,
аспірант,
Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0009-0008-2833-6709

КРАУДСОРСИНГ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ПРАВОВА ОСНОВА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Сьогодні все частіше виникає необхідність щодо застосування новітніх підходів в суспільних відносинах, які впливають на всі сфери життя. Ми зобов'язані постійно динамічно розвиватись та впроваджувати в практичну діяльність всі найкращі практики світу.

Однією із новітніх практик залучення широких верств населення до вирішення нагальних питань, в тому числі і в сфері публічного управління, виступає краудсорсинг. Що це таке, і як його можна застосувати в правовій та управлінській діяльності. Загальний підхід щодо розуміння даного феномену полягає в тому, що це форма організації залучення широкого кола зацікавлених осіб до вирішення конкретної проблеми із застосуванням інформаційних технологій (діджиталізація процесів із застосуванням Інтернет).

Так у Вікіпедії зазначення поняття трактується як - залучення до вирішення тих чи інших проблем інноваційної виробничої діяльності широкого кола осіб для використання їх творчих здібностей, знань та досвіду за типом субпідрядної роботи на добровільних засадах інформаційних технологій [1].

Аналізуючи поняття краудсорсингу О.В. Майстренко виокремив ряд підходів щодо розуміння цього феномену, зокрема:

- як передачу виробничих функцій стороннім виконавцям на добровільних началах із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
- як передачу певних функцій зі створення споживчих цінностей;
- як мобілізацію ресурсів людей за допомогою інформаційних технологій з метою вирішення завдань, що стоять перед бізнесом, державою і суспільством загалом;
- як практику отримання необхідних послуг, ідей або контенту шляхом прохань про сприяння, звернення до великих груп людей, особливо до онлайн співтовариства [2].

Л.О. Нікітенко пропонує розглядати поняття політичного краудсорсингу, як інструмент партисипативної демократії, в основі якого лежить мета залучення суспільства (безкоштовно або за символічну винагороду) до участі у вирішенні питань загальнодержавного або місцевого значення шляхом надання можливості висловлювати свої пропозиції, думки, вимоги на принципах егалітаризму, синергії, рівності, конвергенції, дроблення та відкритого входу. Його широке застосування дає змогу максимально задіяти переваги інформаційно-комунікативних можливостей. Крім того, дана дослідниця визначила основні ознаки краудсорсингу:

1) використання інформаційних технологій;

2) оперативність досягнення мети;

3) залучення великої кількості користувачів;

4) власна ініціатива учасників, добровільність участі;

5) мотивація учасників – самореалізація, філантропія, аматорство;

6) масштабність і глобальність продукту;

7) можливість вирішити безліч проблем, які важко вирішити окремим експертам;

8) економія ресурсів;

9) варіативність;

10) відповідність прийнятих рішень до інтересів різних груп населення;

11) певні правові наслідки [3].

Аналіз досліджень феномену краудсорсингу показує, що даний інструмент може бути застосований у багатьох сферах суспільного життя країни, в тому числі і в правотворчості, публічному управлінні та правозастосуванні. Це закріплено в нормативних документах, зокрема в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, в якій, зокрема говориться, що розвиток цифрової економіки України полягає у створенні ринкових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед українських секторів промисловості, сфер життєдіяльності, бізнесу та суспільства для їх ефективності, конкурентоздатності та національного розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції та благополуччя населення [4].

Запровадження даного інструменту в підготовці та широкому висвітленню процесів законотворення дає можливість говорити про участь народу в житті країни, про активну компоненту в житті держави. Як зазначає М.О. Баймуратов, механізм законотворчого краудсорсингу охоплює більш широке коло завдань. Він дає можливість забезпечувати здійснення нормативної функції держави через наступне: а) реалізацію законодавчої ініціативи «знизу»; б) громадське обговорення проектів законів; в) розширення експертного середовища за рахунок здійснення громадянами експертизи правових актів; г) забезпечення транспарентності законотворчого та законодавчого процесів; г’) встановлення постійного діалогу між суспільством і державою у площині законодавства; д) ініціативи, розробки та обговорення державних програм, концепцій, стратегій тощо в сфері законодавства [5] .

У лютому місяці 2024 року був прийнятий Закон України «Про лобіювання». Аналіз норм зазначеного документу говорить про те що питання лобіювання певних інтересів конкретного суб’єкта виходить за межі поняття краудсорсингу. Фактично це різні поняття. В той же час, сам інструментарій краудсорсингу, а саме залучення широких мас до обговорення проблематики, висвітлення конкретного питання та широке обговорення можуть стати цікавими при лобіюванні. Тому можемо сказати що краудсорсинг, це дієвий інструмент зв’язку ініціатора із незалежними

(а досить часто навіть не ідентифікованими) суб'єктами для досягнення певних цілей. Необхідно зазначити, що резонансне обговорення конкретного питання може бути як для вирішення проблеми так і для загострення конфлікту. Тобто, результат може нести як позитивний, так і негативний ефект. Відповідно, застосування краудсорсингу, як інструменту впливу та допомоги, підвищення ефективності та мінімізації затрат на вирішення проблеми не завжди може мати позитивний ефект.

Як зазначає, Г.М. Калініна краудсорсинг у державному управлінні – це, насамперед, технологія залучення споживачів владних послуг (населення, бізнесу, громади тощо) у процес соціальної взаємодії з органами державної влади та передача їм функцій співучасті в процесі розробки й прийняття рішень, що належать до різних напрямів їхньої життєдіяльності, на підставі публічної оферти, яка не передбачає укладення трудової угоди [6].

Відповідно, застосовуючи краудсорсинг в практичній діяльності публічних органів управління необхідно передбачати і ризики негативного впливу на заплановані процеси. Але необхідно зазначити, що краудсорсинг як інструмент залучення громадян до публічного управління є важливим елементом забезпечення прав і свобод людини органами публічної влади, тим більше в сучасних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Краудсорсинг ВікіпедіЯ. Вільна енциклопедія. ULR.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%B4%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B3

2. Майстренко О.В. Краудсорсинг: сутність, види, принципи та інструменти застосування. *Економіка та суспільство.* Випуск № 9 . 2017 . С.507-511. ULR.: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/87.pdf

3. Нікітенко Л.О. Краудсорсинг як інструмент партисипативної демократії. *Часопис Київського університету права.* № 2. 2020. С. 133-138. ULR.: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/360/341

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації Розпорядження КМ України від 17 січня 2018 р. № 67-р. ULR.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text

5. Баймуратов М.О. Конституційний краудсорсинг як перспективний напрямок розвитку українського конституційного законодавства. *Діджиталізація та права людини:* збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. 395 с.

6. Калініна Г.М. Краудсорсинг як інноваційний управлінський інструмент і змістова компонента навчального посібника для керівників. ULR.: https://core.ac.uk/download/pdf/77240698.pdf

Свірін Микола Олександрович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-9443-7566

Коцюбинська Юлія Миколаївна,
науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0001-5917-6420

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ПОШИРЕННЮ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ РОЗБУДОВИ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Розв'язання рф у 2022 році повномасштабної війни проти України, збройне вторгнення на територію нашої держави, яке триває більше 3-х років, свідчить про відсутність у сучасних міжнародних відносинах достатньо ефективних механізмів забезпечення миру та безпеки.

В результаті надзвичайно напруженої ситуації, що склалася в Україні та в ряді інших регіонах, у світі на майданчиках різного рівня проходить обговорення наявних і прогнозованих загроз та уразливостей, що негативно впливають на безпеку середовища проживання населення, напрацювання фундаментальних положень нової багаторівневої системи управління безпекою на міжнародному та національних рівнях. Зокрема, за ініціативою нашої держави у червні поточного року в Швейцарії планується проведення конференції високого рівня щодо формули миру запропонованої Україною [12].

Наявність військового стану, бойових дій, якими охоплена значна частина території України, складний економічний стан тощо значно ускладнили соціально-політичну ситуацію, сприяли появі загроз, що негативно позначаються на публічній безпеці й порядку в країні.

Так, на сьогодні в Україні на заваді цілеспрямованій розбудові правової та безпечної держави стоять: складна криміногенна ситуація, значний рівень злочинності, зокрема, негативні зміни її кількісних та якісних показників. При цьому, істотну загрозу становлять інтенсивність та небезпечність протиправних посягань, що вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї й нерідко призводять до тяжких наслідків; викликають широкий резонанс, створюючи високу суспільну напругу.

Так, аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора свідчать, що в Україні упродовж 2021-2023 рр. майже на 40% (з 4 447 до 6 044) зросла кількість злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів (ст. ст. 262, 263, 263[1] 264, 410 КК України). При цьому, за перший квартал 2024 року зареєстровано 2 194 (+6%) таких злочинів.

Із застосуванням вогнепальної зброї та боєприпасів за період 2021-2024 рр. вчинено 42 499 злочинів (у т. ч. за 1-ий квартал 2024 року – 3 861). При цьому, у 2023 році кількість таких злочинів у порівнянні з 2022 зросла майже у 4,5 рази (з 7 003 до 30 915) [9].

Водночас, запобігання таким кримінальним правопорушенням та їх розкриття залишаються малоефективними. Так, зокрема нерозкритими залишились: у 2022 році - 80,5% злочинів, порушених за ст. 262 КК України (у 2021 - 75%); 25% за ст. 263 КК України (у 2021 – 11%); 88% - за ст. 410 КК України (у 2021 - 91%); 73% злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї (у 2021 - 20%); у 2023 році - 63% злочинів порушених за ст. 262 КК України, 18% - за ст. 263 КК України; 91% - за ст. 410 КК України; 75% - злочинів вчинених із використанням вогнепальної зброї [9].

Зазначене безперечно свідчить про істотні труднощі із розкриттям та розслідуванням таких злочинів, що мають місце в діяльності правоохоронних органів і, в першу чергу, Національної поліції України. Результати проведених у ДНДІ МВС України у 2021-2023 рр. наукових досліджень у зазначеному напрямі надають підстави вважати, що стрімке поширення незаконного обігу зброї окрім наявності бойових дій пов’язане також з: архаїчністю чинного законодавчого щодо регулювання обігу вогнепальної зброї; недоліками кримінально-правового характеру; прорахунками в організації й тактиці запобігання злочинам цієї категорії в умовах воєнного стану, зокрема у забезпеченні своєчасного виявлення та вилучення зброї із незаконного обігу; відсутністю сучасного науково-методичного забезпечення для протидії таким злочинам.

Суттєвого загострення зазначені проблеми отримали з уведенням в Україні воєнного стану, розширенням географії та посилення інтенсивності бойових дій, адже істотно розширилось і коло джерел надходження вогнепальної зброї та боєприпасів в незаконний обіг.

Так, на сьогодні в Україну здійснюються значні поставки вогнепальної зброї та боєприпасів і є реальна загроза потрапляння їх до незаконного обігу, у т.ч. і до криміналітету. Крім того, на руках у населення знаходиться значна частина вогнепальної зброї, що: була роздана громадянам у перші дні збройної агресії у лютому 2022 року для самооборони [5, 11]; полишена окупантами під час відступу з тимчасово захоплених територій та виявлена на місцях бойових дій тощо. Така зброя може достатньо довго триматися «на консервації», а також потрапляти до рук злочинців. Поширення вогнепальної зброї в кримінальних колах – основа «успішної діяльності» бандитських угруповань, злочинних груп та організацій. З метою незаконного поширення зброї злочинні групи використовують різноманітні канали для приховування своєї протиправної діяльності. Зокрема, органами поліції були виявлені непоодинокі факти надсилання у поштових відправленнях окремих частин та компонентів вогнепальної зброї.

Про стрімке поширення незаконного обігу зброї і боєприпасів в Україні свідчать і досліджені статистичні дані. Так, у 2022 році з незаконного обігу було вилучено на 44 % більше ніж в попередньому році нарізної зброї,

кількість вилучених патронів зросла на 33%, гранат – на 20%, вибухових речовин – на 140%. У 2023 році нарізної зброї вилучено на 0,6% більше ніж у 2022 році, кількість вилучених патронів зросла на 260%, гранат на 298%, вибухових речовин на 144%. Порівняно з 2022 у 2023 році в Україні на 13% зросла кількість зареєстрованих особливо тяжких злочинів; на 341 % - злочинів, вчинених з використанням зброї та боєприпасів, та майже на 268 % - умисних вбивств. Занепокоєння та тривогу викликають зростання кількості злочинів досліджуваного виду з кваліфікуючими ознаками та вчинюваних дітьми. Так, кількість фактів незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами та вибухівкою серед неповнолітніх у 2023 році (у порівнянні з 2022 р.) зросла на 43%, вчинених групою осіб – на 75%, у стані алкогольного сп'яніння – на 29% та особами що раніше вчинили злочин на 33% [9].

Цілком вірогідним виглядає й прогнозування подальшого ускладнення криміногенної ситуації, пов'язаної з незаконним обігом та використанням вогнепальної зброї.

Можемо констатувати, що на сьогодні незаконний обіг вогнепальної зброї та боєприпасів в Україні, їх застосування в ході вчинення насильницьких злочинів вочевидь сягнули максимального рівня за весь період незалежності нашої держави.

Для протидії цьому негативному явищу необхідно визначити підходи до здійснення особливого контролю за обігом вогнепальної зброї, виявлення каналів потрапляння її у незаконний обіг, усунення причин та умов такої протиправної діяльності. Є потреба у розробці та законодавчому закріпленні засад державної політики у сфері виробництва, ввезення та обігу вогнепальної зброї, створенні реєстрів вогнепальної зброї та боєприпасів в країні.

Питання щодо регулювання обігу вогнепальної зброї, здійснення контролю за цим процесом є актуальними для усіх держав сучасного світу. Значної уваги приділено цим проблемам і на міжнародному рівні [7, 8].

Натомість, Україна на сьогодні залишається чи не єдиною державою в Європі, де відсутній спеціальний закон щодо регулювання обігу вогнепальної зброї. Порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної та холодної зброї визначається в Україні нормативно-правовими актами МВС [1, 2, 6], які, як неодноразово зазначалося у літературі, в недостатній мірі регламентують актуальні питання обігу зброї і не відповідають принципу правової визначеності [3]. Такий закон є необхідним і для більш ефективного запобігання та кримінально-правової протидії злочинам, передбаченим статтею 263 КК України [10].

Головними завданнями закону про засади державної політики України у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів мають стати:

- забезпечення системного контролю за виробництвом, ввезенням та обігом вогнепальної зброї в Україні;

- координація діяльності правоохоронних органів держави, спрямованої на підвищення ефективності виявлення та вилучення з незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин;

- забезпечення функціонування інформаційних баз даних щодо вогнепальної зброї, визначення їх розпорядників.

Крім того, законом мають бути: надані однозначні поняття, що характеризують обіг вогнепальної зброї; визначені єдині для всіх суб'єктів правила такого обігу, порушення яких тягне за собою юридичну, у тому числі і кримінальну відповідальність; внесені зміни до КК України та інших актів законодавства, які регулюють окремі питання у сфері обігу вогнепальної зброї. Розроблена на основі такого закону нормативно-правова база має стати дієвим інструментом у протидії та запобіганні незаконному обігу вогнепальної зброї.

При цьому, вважаємо, що на сучасному етапі легалізація короткоствольної вогнепальної зброї для громадян, широка дискусія щодо чого багато років точиться в Україні [4]. є передчасною та такою, що призведе до стрімкого погіршення кримінальної ситуації в країні. Наразі необхідно налагодити дієвий та ефективний контроль за обігом зброї, домогтися усунення будь-яких корупційних складових у цій сфері тощо.

З метою удосконалення кримінально-правової протидії та запобігання злочинам у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів нагальним є внесення змін та доповнень до КК України, зокрема щодо:

- визнання обставиною, що обтяжує покарання (ст. 67 КК України) незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами чи вибуховими пристроями або вчинення злочину із їх застосуванням;

- надання у КК України кримінально-правової оцінки діям, пов'язаним з незаконним виготовленням та/чи заволодінням складовими частинами і компонентами вогнепальної зброї, або їх обігом (носіння, зберігання, придбання, передача чи збут тощо). Відповідно до Протоколу ООН (A/Res/55/255) [8] такі діяння охоплюються поняттям *незаконний обіг вогнепальної зброї*;

- внесення до КК України положень про те, що: ***гладкоствольна мисливська зброя та бойові припаси до неї не являються предметом злочинів за ч. 1 ст. 263 та ст. 263[1] КК України;*** не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій, передбачених статтею 263[1] КК України особа, яка добровільно здала органам влади незаконно виготовлену, перероблену, відремонтовану чи фальсифіковану нею вогнепальну зброю, або незаконно виготовлені бойові припаси, вибухові речовини чи вибухові пристрої.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів,

затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 21.08.1998 р. № 622. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/z0637-98 (дата звернення 29.03.2024).

2. Інструкція про порядок приймання, зберігання, обліку, знищення чи реалізації вилученої, добровільно зданої, знайденої зброї та боєприпасів до неї, затвердженою наказом МВС України № 314 від 31.05.1993 та зареєстрованим Міністерством юстиції України від 12.08.1993 за № 106. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/z0106-93) (дата звернення 29.03.2024).

3. Катеринчук І.П., Меркулова В.О. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. URL : http://www.sulj.oduvs.od.ua/3-2017 (дата звернення 28.03.2024).

4. Легалізація зброї в Україні: "за" і "проти" ініціативи. URL : https://24tv.ua/legalizatsiya_zbroyi_v_ukrayini_plyusi_ta_minusi_legalizatsiyi_zbroyi_n1271694https://24tv.ua/legalizatsiya_zbroyi_v_ukrayini (дата звернення 29.03.2024).

5. Незаконний обіг зброї – Нацполіція проводить роботу для протидії незаконному обігу | Новини на Gazeta.ua

6. Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, затв. наказом МВС України від 10.01.2022 року № 2. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/z0090-22 (дата звернення 29.03.2024).

7. Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Закон від 02.04.2013 № 159-VII. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_792; https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/159-18 (дата звернення 29.03.2024).

8. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, затверджений Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї від 31.05.2001. «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (дата звернення 28.03.2024).

9. Статична інформація опублікована на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html (дата звернення: 29.03.2024).

10. Фріс Павло. Щодо кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). URL : https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/...

11. Чи можливі провокації Білорусі та чи буде легалізація зброї, розповів Євген Єнін - Новини України - Телеграф (telegraf.com.ua)

12. https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/mirniy-samit-u-shveycariji-mozhe-proyti-v-seredini-chervnya-novini-ukrajini-50408170.html

Стефура Віталіна Ігорівна,
здобувачка вищої освіти рівня бакалавр
спеціальності правоохоронна діяльність (3 курс)
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Гребененко Ірина Олександрівна***
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0006-2987-6729

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ

Правовий аспект застосування вогнепальної зброї у діяльності працівників національної поліції в умовах воєнного стану є важливою темою, яка вимагає ретельного вивчення та аналізу. На сьогоднішній день законодавство України передбачає право працівників національної поліції на застосування вогнепальної зброї у випадках, коли це необхідно.

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу. Поліцейський має право на зберігання, носіння та застосування вогнепальної зброї лише після спеціальної підготовки. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів для діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України. Поліцейському дозволяється застосовувати вогнепальну зброю лише у виняткових випадках, таких як відбиття нападу, захист осіб від нападу, звільнення заручників або осіб, що незаконно позбавлені волі, відбиття нападу на об’єкти під охороною, затримання осіб, що вчинили тяжкий або особливо тяжкий злочин або намагаються втекти, зупинка транспортного засобу шляхом його пошкодження [1, с. 8-9]. Поліцейський повинен попередити про необхідність припинення протиправних дій і намір використання вогнепальної зброї перед її застосуванням.

Продовжуючи, поліцейський може застосувати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил у випадку надзвичайних обставин, коли це необхідно для забезпечення безпеки та уникнення серйозних наслідків. Також, вогнепальна зброя може бути використана для знешкодження тварини, яка представляє загрозу життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб, якщо інші способи знешкодження недосяжні або недієві.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю: 1) Під час нападу на поліцейського або членів його сім’ї: Наприклад, якщо злочинець атакує поліцейського або його рідних і створює

загрозу їхньому життю або здоров'ю. 2) Для захисту осіб від нападу: Наприклад, якщо поліцейський перебуває в ситуації, коли інша особа атакує або загрожує нападом на життя чи здоров'я інших осіб. 3) Для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі: Це може бути випадок, коли злочинець тримає заручників і поліцейський вживає заходів для їхнього звільнення. 4) Для відбиття нападу на об’єкти під охороною та їх звільнення у разі захоплення: Наприклад, якщо злочинці захопили будівлю або інший об'єкт, а поліцейські вживають заходів для їхнього звільнення. 5) Для затримання особи, яка вчинила тяжкий злочин і намагається втекти: Наприклад, якщо особа, яка скоїла серйозне правопорушення, втікає від поліцейських. 6) Для затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти: Наприклад, якщо затримуваний використовує зброю або інші предмети, що можуть становити загрозу для життя і здоров'я людей або поліцейського. 7) Для зупинки транспортного засобу, якщо водій створює загрозу: Наприклад, якщо водій автомобіля вчиняє дії, які можуть призвести до загрози життю чи здоров'ю інших осіб або поліцейського. 8) Для примусового припинення польоту безпілотного повітряного судна: Наприклад, якщо безпілотний літак використовується для вчинення правопорушення або становить загрозу для життя та здоров'я людей або поліцейського [2, с. 86-89].

Також, під здійснення своєї діяльності на поліцейського покладено обов’язок враховувати обставини кожної конкретної ситуації, а також вести строго обґрунтовану документацію щодо використання вогнепальної зброї. Вони зобов'язані оцінювати ризики та вживати заходів для мінімізації можливих наслідків, враховуючи принципи необхідності та відповідності. Поліцейські також зобов'язані надати медичну допомогу постраждалим у найшвидший термін після застосування вогнепальної зброї. Застосування вогнепальної зброї повинно бути обґрунтованим та пропорційним загрозі, і поліцейські повинні мати достатні навички та знання для ефективного та безпечного використання зброї в таких ситуаціях [3, с. 40-44].

Своєчасно реагувати та негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату, коли це можливо і безпечно для усіх учасників події. Наприклад, якщо поліцейський застосовував вогнепальну зброю для затримання особи, яка чинила збройний опір, і ця особа була затримана, то він повинен припинити вогнепальний вплив. Це вимагається для уникнення зайвих травм або пошкоджень та для забезпечення безпеки всіх присутніх [4, с. 352-356].

Правовий аспект застосування вогнепальної зброї у діяльності працівників національної поліції в умовах воєнного стану є важливою та складною проблемою, яка вимагає уважного розгляду та розробки відповідних нормативно-правових актів. У військовий час часто змінюється законодавство та встановлюються нові правила та обмеження, так як в ситуації загрози національній безпеці зазвичай дозволяється більш широке використання сили для захисту громадян та забезпечення правопорядку. При цьому, законодавець вносить зміни із максимальною швидкістю, оскільки в

період війни немає часу на довгі роздуми і рішення потрібно приймати в пришвидшеному порядку. Однак, важливо забезпечити, щоб використання сили залишалося пропорційним та обмеженим лише необхідними випадками. Також важливо враховувати міжнародні норми та стандарти з прав людини та гуманітарного права [5, с. 140-144].

Щодо перспектив покращення, можна вказати на необхідність постійного аналізу та оновлення законодавства у цій сфері з урахуванням сучасних викликів та інновацій у збройній та правоохоронній сферах. Також важливо надавати поліції відповідну підготовку та навички з використання вогнепальної зброї в екстремальних умовах, щоб забезпечити безпеку як для поліцейських, так і для цивільного населення. Нарешті, розвиток технологій та впровадження нових методів контролю за використанням сили, наприклад, відеоспостереження та тіла-камери, також може сприяти покращенню ситуації у цій області.

Узагальнюючи, можна сказати, що правовий аспект застосування вогнепальної зброї у діяльності працівників національної поліції в умовах воєнного стану на сьогоднішній день потребує уваги та удосконалення. Сучасний стан законодавства та правил використання вогнепальної зброї часто потребує аналізу та адаптації до сучасних викликів. Перспективи покращення включають у себе постійне оновлення та узгодження законодавства з міжнародними стандартами, надання поліції відповідної підготовки та навичок, а також впровадження нових технологій та методів контролю за використанням сили. Забезпечення пропорційності та обмеженості використання вогнепальної зброї, а також захист прав людини та гуманітарних принципів у ситуаціях воєнного стану, є ключовими завданнями для подальшого розвитку правового регулювання цієї сфери.

Список використаних джерел

1. Ананійчук Б.О., Мислива О.О. Значення домедичної підготовки поліцейських під час воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір* : матеріали наук.-практ. онлайн-заходу (м. Одеса, 29 квіт. 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. С. 8–9.
2. Волков Ю.М., Поливанюк В.Д. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції під час виконання службових обов’язків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 86–89.
3. Організаційно-правові та тактичні засади службово-бойової діяльності сил сектора безпеки та оборони на блокпостах : метод. рек. / кол. авт. ; ред. С. А. Комісаров. Дніпро : ДДУВС, 2023. 96 с.
4. Тимофєєв В.П., Гунько К.О. Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство: Електронне наукове видання*. 2023. № 3. С. 352–356.

5. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану: монографія / С.В. Албул, А.М. Бабенко, П.М. Балтаджи та ін.; за заг. ред. Д.В. Швеця, М.О. Семенишина. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с.

Ференц Надія Олександрівна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0003-3139-0921

Вовк Сергій Ярославович,
кандидат технічних наук, доцент,
докторант,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
ORCID ID: 0000-0001-5278-3754

ЕВАКУАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ З БУДІВЕЛЬ РІЗНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Тенденція зростання кількості техногенних надзвичайних ситуацій змушує розглядати їх, як значну загрозу безпеці окремих людей, суспільству та довкіллю, а також стабільності розвитку економіки країни. Запобігання надзвичайним ситуаціям, ліквідація їх наслідків, максимальне зниження масштабів втрат та збитків є одним із найважливіших завдань органів ДСНС.

Забезпечення евакуації людей, згідно [1], належить до першочергових завдань при здійсненні протипожежного захисту об'єкта, вона полягає у впровадженні таких об'ємно-планувальних і конструктивних рішеннях, за яких евакуація з об'єкта завершується до настання гранично допустимих для людини значень небезпечних чинників пожежі. Якщо ж евакуації недоцільна, то необхідно забезпечити засобами індивідуального і колективного захисту, а також здійснювати рятування людей на об'єкті.

Для проведення успішної евакуації необхідно: встановити кількість, розміри та відповідне конструктивне і планувальне виконання евакуаційних шляхів і виходів; забезпечити можливість безперешкодного руху людей евакуаційними шляхами; організувати управління рухом людей евакуаційними шляхами (евакуаційні виходи, шляхи евакуації повинні мати позначення з використанням знаків безпеки, необхідно влаштувати евакуаційне освітлення світлові покажчики, звукове і мовленнєве оповіщення).

Згідно з [2], виходи відносяться до евакуаційних, якщо вони ведуть із приміщень першого поверху – назовні безпосередньо або через коридор, вестибюль, сходову клітку, сходи. Вихід з будь-якого надземного поверху вважається евакуаційним, якщо він веде через коридор, хол, вестибюль, покрівлю, до сходової клітки або сходів; безпосередньо до сходової клітки чи сходів. Вихід з цокольного, підвального, підземного поверхів є евакуаційним, якщо виходить назовні безпосередньо, через сходи, сходову клітку, які мають вихід назовні безпосередньо, або через коридор, який веде до таких сходів, сходової клітки.

Слід зазначити, що евакуаційні виходи не влаштовуються через розсувні та піднімально-опускні двері й ворота, двері, що обертаються, та турнікети, що обертаються або розсуваються, за винятком розсувних дверей, які під час пожежі вручну відкриваються та функціонують як розтульні двері.

Важливим є питання про кількість виходів. Із будинку, з кожного поверху, протипожежного відсіку, приміщення, а також з частини поверху, відокремленої суцільними стінами, необхідно передбачати не менше двох евакуаційних виходів по самостійних шляхах евакуації, які ведуть назовні.

В окремих випадках допускається влаштовувати один евакуаційний вихід. Зокрема, з приміщень з одночасним перебуванням не більше ніж 50 людей, якщо відстань від найвіддаленішої точки підлоги до зазначеного виходу не перевищує 25 м; з приміщення площею не більше ніж 300 м^2, розташованого у цокольному, підвальному, підземному поверхах, якщо кількість людей, які постійно перебувають у ньому, не перевищує 5 осіб. При цьому висота цих виходів повинна бути не менша за 2,0 м, а ширина – 0,8 м.

Для забезпечення безпечної евакуації людей повинні передбачатися заходи, спрямовані на: створення умов для своєчасної та безперешкодної евакуації людей у разі виникнення пожежі; захист людей на шляхах евакуації від дії небезпечних чинників пожежі.

У роботі використовувалась методика розрахунку часу евакуації згідно ДСТУ 8828-2019 [1]. Для опису термогазодинамічних параметрів пожежі і визначення небезпечних чинників пожежі застосовано польову модель. Розрахунки небезпечних чинників пожежі і часу евакуації проводилися з використання програмного середовища Fire Dynamics Simulator (FDS) [3].

Встановлено [4], що блокування евакуаційних виходів через втрату видимості, підвищену температуру, підвищену концентрацію CO, підвищену концентрацію CO_2, низьку концентрацію O_2 при пожежі у виробничому цеху через 190 секунд не відбувається. Згідно розрахунків, час блокування шляхів евакуації небезпечним чинником пожежі – втратою видимості – з виробничого цеху становить 331 с.

Проведено порівняння часу блокування шляхів евакуації небезпечним чинником пожежі з часом евакуації з виробничого цеху підприємства: оскільки час евакуації (190 с) менший за час блокування шляхів евакуації небезпечним чинником пожежі (331 с), то безпечна евакуація є забезпечена.

Таким чином, розрахунок часу евакуації з виробничого цеху створить умови для безпеки працівників, успішної евакуації їх в умовах пожежі, що є необхідною умовою забезпечення пожежної безпеки. Дослідження евакуації населення з будівель різного призначення є важливим чинником створення безпекового середовища.

Список використаних джерел

1. Пожежна безпека. Загальні положення : ДСТУ 8828:2019. [Чинний з 01.01.2020]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2020. 84 с

2. Пожежна безпека об’єктів будівництва : ДБН В.1.1–7:2016. [Чинний з 01.03.2017]. Київ: Мінрегіонбуд України, 2016. 36 с.

3. Програма FDS (Fire Dynamics Simulator) URL : http://fds.sitis.ru/docs/FDS_5_User_Guide.pdf.

4. Ференц Н., Вовк С., Керод І., Артеменко В. Дослідження можливості евакуації з виробничого цеху паперової фабрики. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Архітектура та будівництво.* 2022. № 23. С. 76–83.

Хальота Андрій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0001-8505-0055

Буличев Андрій Олегович,
кандидат юридичних наук,
начальник 1-го НДВ науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0003-2734-7066

АНАЛІЗ БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волонтерська діяльність є основою громадянського суспільства, що привносить в життя суспільства потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості. Важливого значення набуває волонтерська діяльність, спрямована на зняття соціальної наруги шляхом підтримки найбільш знедолених категорій населення; забезпечення гідного існування людей, які з об'єктивних обставин не здатні піклуватися про себе самостійно; усунення недоліків державної соціальної політики, насамперед за рахунок оперативного реагування та надання ефективної адресної соціальної допомоги, що відповідає потребам і запитам конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві.

На початку XX ст. термін «волонтер» (від лат. voluntarius, voluntas – добра воля) сприймався виключно у воєнному контексті для позначення особи, що добровільно вступила на військову службу. І лише із активізацією світового волонтерського руху у різних його формах в останній третині XX ст. у суспільній свідомості термін «волонтерство» оформлюється та починає сприйматися як різновид суспільно-корисної діяльності, найчастіше безоплатної та соціально значимої, що надається фізичними особами – добровольцями з особистої ініціативи або ж від недержавної некомерційної організації.

Згідно із даними дослідження «Волонтерський рух в Україні», підготовленого GfK Ukraine на замовлення ООН в Україні, громадяни України надають великого значення волонтерському руху в розвитку суспільних процесів: 62 % визнають роль волонтерів у змінах останнього року; 85 % вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру; 81 % схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства. За опитуванням Київського міжнародного

інституту соціології за 2022 рік рівень довіри українців до волонтерів зріс з 68% до 84%, що свідчить про їх важливу роль у вирішенні складних питань населення і держави у воєнний період [1, с. 15].

Під час Революції Гідності та російської агресії проти України спостерігається масштабний сплеск волонтерства, який символізує єдність, високий рівень самоорганізації, патріотизму та самозарадності українського суспільства. Зростання активності волонтерського руху було обумовлене основними факторами: через нестабільну політичну та економічну ситуації в державі, неспроможність публічної влади охопити масштаби наслідків війни саме волонтери стали ключовою ланкою громадянського суспільства у наданні допомоги українській армії, військовим чи постраждалим внаслідок війни.

У Реєстрі волонтерів Державної податкової служби 2022 року зареєструвалися 2383 українці, що мають намір здійснювати волонтерську діяльність. Це у 8,4 рази більше, ніж за весь час існування цього переліку. Так, на початок 2023 року податкова служба нарахувала 2699 волонтерів.

Реєстр волонтерів антитерористичної операції було створено ще у 2014 році, і до повномасштабного вторгнення росії в Україну в ньому було лише 320 осіб. Як зазначається, близько 70% реєстрацій волонтерів за 2022 рік припало на грудень. Завершення звітного періоду спонукало 1653 громадян в останній місяць року убезпечити себе від проблем із податковою. Реєстрація волонтерів у реєстрі допомагає не потрапити під оподаткування донатів (без реєстрації в офіційному переліку ДПС може нарахувати 18% податку на доходи фізичних осіб та 1,5% військового збору), а також не потрапити під фінмоніторинг та блокування рахунків від банку через підозрілість операцій із картками.

Найбільш поширений вид волонтерської діяльності під час бойових дій – це агрегація та забезпечення українських військових, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації проти України, необхідними ресурсами. Заклик щодо їх збору сформованими у соціальних мережах волонтерськими групами був підтриманий небайдужими людьми в Україні та за її межами.

Активізація псевдоволонтерської діяльності, складна політична, економічна ситуація в Україні, неврегульованість в чинному законодавстві окремих питань волонтерської діяльності, неефективна діяльність окремих органів державної влади щодо контролю за волонтерством створює підґрунтя для виникнення загроз безпекового середовища.

Оперативна діяльність окремих волонтерських груп, направлена на якнайшвидшу допомогу учасникам та постраждалим від військових дій іноді виходить за межі правового поля. Приватні грошові перекази практично не контролюються державними органами, зокрема, Державною фіскальною службою України [2]. В повній мірі це стосується готівкових пожертв [3]. Водночас, необхідність швидкого реагування на потреби військових змушує волонтерів доправляти у зону бойових дій спорядження, що було незаконно ввезено до України [4].

Також, шляхетні намагання українців та людей всього світу підтримати Збройні сили України осіб, які постраждали внаслідок російської агресії шляхом безоплатного передання необхідних речей та коштів на їх потреби в певних випадках використовуються злочинцями для власного збагачення, які, прикриваючись волонтерською діяльністю та високою довірою населення до волонтерства, привласнюють отримані як гуманітарна допомога кошти і речі для власного збагачення. Так, СБУ викрила схему розкрадання гуманітарної допомоги на Львівщині на суму близько 25 мільйонів гривень, за якою керівник одного з рекламних холдингів України разом зі спільниками організував завезення продукції військового призначення в Україну під виглядом гуманітарної допомоги без розмитнення під гарантійні листи від військової частини, зокрема близько 3000 бронежилетів, але з метою продажу, які вже вилучені і передані до Збройних сил України. Найчастіше псевдоволонтерські організації збирають кошти на придбання автомобілів високої прохідності начебто для бійців ЗСУ, ввозять на територію України за спрощеною процедурою без розмитнення, а потім продають їх за ринковою ціною. Також псевдоволонтери збирають гуманітарну допомогу у вигляді різних товарів, які не потрапляють до нужденних, а перепродаються на ринках та магазинах. Ще одна схема – це збір великих сум на псевдоевакуаційні маршрути, якими в подальшому не відбувається вивезення осіб із зон бойових дій.

Правоохоронці фіксують найбільше шахрайських дій з гуманітарною допомогою у Києві, Львівській, Кіровоградській та Харківській області. На сьогодні правоохоронці розслідують 247 кримінальних проваджень щодо розкрадання та шахрайства з гуманітарною допомогою. З них 29 особам повідомлено про підозру. Псевдоволонтери, вчиняючи шахрайські дії, грають на чужому горі та бажані пересічних громадян допомогти ЗСУ і потерпілим від бойових дій. Така їх шахрайська діяльність викликає недовіру громадян до волонтерських організацій, які сумлінно виконують свою роботу, посягає на власність, підриває авторитет України на міжнародній арені, як правової держави.

Відсутність дієвого механізму контролю за діяльністю волонтерських організацій призводить до того, що псевдоволонтери, вчиняючи шахрайські дії, грають на чужому горі та бажані пересічних громадян допомогти Збройним силам України і потерпілим від бойових дій, а також викликають недовіру громадян до волонтерських організацій, які сумлінно виконують свою роботу, підривають авторитет України на міжнародній арені, як правової держави.

Волонтерська діяльність під час війни полягає у тісній взаємодії волонтерів не тільки з цивільним населенням, але й зі Збройними силами України та іншими військовими формуваннями. Інформація щодо потреб українських військових в матеріально-технічному забезпеченні, щодо місця дислокації, чисельності підрозділів, щодо їх забезпечення зброєю та технікою стає об’єктом заінтересованості розвідувальних служб держави-агресора. Не рідко псевдоволонтери здійснюють шпигунську діяльність. Зокрема, в липні

2023 року у Рівному затримали та засудили до 10 років позбавлення волі іноземця, який під виглядом волонтера брав участь у терористичній організації і збирав розвідувальні дані для ворога, зокрема про місце розташування підрозділів Збройних сил України та їх чисельність і озброєння з метою передачі їх представнику спецслужб держави-агресора. Також на Закарпатті затримали російського шпигуна, який хотів проникнути до волонтерських організацій. У нього виявили велику кількість грошей та листування у месенджерах, які свідчать про співпрацю з представниками спецслужб держави-агресора. Куратор ставив завдання шпигуну проникнути у благодійні організації та "жити життям волонтера".

Тож, загрози безпековому середовищу, що можуть виникати в результаті здійснення шахрайських та шпигунських дій псевдоволонтерами, повинні бути державою своєчасно виявлені, попереджені та усунені. З метою усунення ризику вчинення шахрайської діяльності псевдоволонтерськими організаціями Національній соціальній сервісній службі України необхідно активізувати роботу щодо створення та реалізації дієвого механізму контролю за діяльністю волонтерських організацій, а у разі виявлення порушення законодавства у сфері волонтерської діяльності негайно звертатися до суду з позовом про позбавлення юридичної особи статусу волонтерської організації, або у разі вчинення шахрайської діяльності звертатись до правоохоронних органів, зокрема, до Бюро економічної безпеки, Національної поліції, щоб припинити злочинні дії і притягнути винних до відповідальності. Такі випадки зловживань необхідно розслідувати в індивідуальному порядку, зважаючи на складність ситуації, що була причиною неправомірних дій. Також, Національній соціальній сервісній службі України необхідно удосконалити інформаційну підтримку волонтерства шляхом створення та оприлюднення в ЗМІ реєстру тих волонтерських організацій, кому громадськість може довіряти. Також ефективність волонтерської діяльності досягається реалізацією створенням механізму державного та громадського контролю за волонтерською діяльністю; розробкою державної цільової програми «Сприяння розвитку волонтерської діяльності в Україні»; розвитком соціального партнерства між волонтерськими організаціями та державою; активізацією роботи щодо популяризації волонтерської діяльності та поширення масової освіти з тематики волонтерства; розширенням знань та досвіду діяльності волонтерів через більш активну реалізацію міжнародних волонтерських програм.

Список використаних джерел

1. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. К. : НІСД, 2015. 36 с.

2. Три історії про те, як українці озброюють українську армію. *Українська правда* : веб-сайт. URL : http://life.pravda.com.ua/person/2014/07/11/174797/ (дата звернення: 20.09.2023).

3. Воїни добра. Георгій Тука. *Українська правда* : веб-сайт. URL : http://life.pravda.com.ua/person/2014/09/18/180486/ 49 (дата звернення: 20.09.2023).

4. Волонтери, які допомагали армії, можуть сісти на 10 років. Якщо Кабмін не допоможе. *Українська правда* : веб-сайт. URL : http://www.pravda.com.ua/news/2014/07/24/7032916/ (дата звернення: 20.09.2023).

Хоменко Дмитро Володимирович,
аспірант,
Національна академія Служби безпеки України

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Наукова проблема формулювання і тлумачення поняття «*проактивності*» має важливе значення для правоохоронних органів та спеціальних служб, які залучені до протидії тероризму та реалізації комплексу військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямованих на протидію діяльності регулярних російських та проросійських структур у війні проти України.

На нашу думку, для всебічного дослідження концепту «проактивні технології» доцільно застосовувати методи, що поєднують здобутки філософії, історії, права та інші, властиві для студіювання сектору безпеки і оборони, зокрема, екзистенційний, антропологічний, імагологічний та просопографічний.

Ключовим критерієм виділення видів поведінки за рівнем активності виступає швидкість реакції на зовнішні події. Даний показник сукупно відображає внутрішню організацію і підходи до впливу на оточення, що відображається у періоді реагування на події та сигнали зовнішнього середовища [1, с. 25].

Особливою реакцією на події зовнішнього середовища є їх випередження, що стало можливим і необхідним в сучасних умовах. За такої ситуації організація менеджменту намагається приймати рішення, які б дозволяли або направляли майбутню подію в потрібному руслі, або її уникнути, або самим створити необхідну подію в зовнішньому середовищі.

Тлумачення поняття «*проактивні технології*» може включати такі аспекти:

1. Попередження: Проактивні технології дозволяють ідентифікувати потенційні проблеми або небезпеки перед їхнім виникненням. Наприклад, системи моніторингу можуть виявити патерни аномальної поведінки або несправностей у системах перед тим, як вони стануть критичними.
2. Аналіз даних: Застосування алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту для аналізу великих обсягів даних допомагає виявляти тенденції та потенційні загрози, що дозволяє приймати вчасні рішення.
3. Превентивні заходи: На основі зібраної інформації проактивні технології дозволяють розробляти та впроваджувати заходи для уникнення проблем. Це можуть бути регулярні технічні обслуговування, вдосконалення систем безпеки або вдосконалення процесів.
4. Моніторинг та контроль: Проактивні технології забезпечують постійний моніторинг і контроль за станом системи чи процесу з метою своєчасного виявлення та реагування на будь-які зміни або проблеми.

5. Стратегічне планування: Використання проактивних технологій допомагає розробляти стратегії та плани дій на майбутнє, що дозволяє ефективно враховувати можливі ризики та вибирати оптимальні шляхи.

6. Автоматизація процесів: Впровадження автоматизованих систем, які дозволяють реагувати на зміни у середовищі або умовах роботи, щоб уникнути виникнення проблем.

7. Прогнозування та моделювання: Використання алгоритмів прогнозування та моделей для передбачення майбутніх подій та реагування на них заздалегідь.

Отже, проактивні технології відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки та ефективності процесів шляхом застосування технічних засобів і методів, спрямованих на передбачення та попередження можливих проблем або небезпек, що можуть виникнути у майбутньому. В свою чергу головною метою забезпечення антитерористичної безпеки є збереження життя та здоров'я громадян, майна фізичних або юридичних осіб, державного або муніципального майна, навколишнього середовища, життя або здоров'я тварин і рослин, що знаходяться в цих об'єктах або на прилеглій до них території [2].

Реалізація зазначеної мети, розроблення і здійснення заходів щодо її виконання повинні проводитися згідно з основними принципами, а саме:

- принцип загальної обов'язковості – забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів повинне бути обов'язковою функцією відповідних органів державної влади, організацій та установ, різних організаційно-правових форм та форм власності, що орендують приміщення і беруть участь в експлуатації об'єкта, а також кожного громадянина, який перебуває на об'єкті;

- принцип правової обумовленості – забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів повинне здійснюватися в суворій відповідності з чинними законодавчими та правовими актами, інструкціями й правилами;

- принцип превентивності – заходи щодо забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів слід організовувати насамперед в інтересах запобігання загрозам, здійснювати завчасно в поєднанні з оперативним нарощуванням їхнього обсягу та інтенсивності;

- принцип розумної достатності – заходи щодо забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів потрібно планувати й реалізовувати з урахуванням реальних загроз й економічної обґрунтованості;

- принцип розмежування функцій – забезпечення антитерористичної захищеності об'єктів повинне будуватися на поділі повноважень між органами державної влади, власниками, організаціями, які беруть участь в експлуатації будівель і споруд, на поєднанні централізму в управлінні заходами з обов'язковим активним управлінням їхнього здійснення в усіх ланках;

- принцип конфіденційності – відомості про технічні і тактичні прийоми, що використовуються при забезпеченні антитерористичної захищеності; інформація про стан забезпечення антитерористичної

захищеності об’єктів повинна підрозділятися на інформацію: загального користування та конфіденційну;

- принцип гласності та достовірності інформації – інформація загального користування про досягнуті рівні антитерористичної захищеності на конкретних об’єктах, що повинна бути доступна населенню;

- принцип обов’язковості страхування цивільної відповідальності організацій за заподіяння шкоди життю, здоров’ю майну третіх осіб, навколишньому середовищу в результаті аварії або інциденту на об’єктах [3, с. 10].

Застосування проактивних технологій з метою забезпечення антитерористичної безпеки держави буде спрямовано на передбачення, запобігання та виявлення можливих проблем чи загроз до системи, процесу або діяльності, перед тим як вони виникнуть або стануть критичними. Основна ідея полягає у тому, щоб не чекати, поки проблема виникне, а здійснювати дії напередодні її виникнення, щоб уникнути негативних наслідків або пом'якшити їхні наслідки.

Тому в край важливо використовувати такі технології у сферах забезпечення антитерористичної безпеки, управління ризиками, технічного обслуговування тощо, з метою своєчасного виявлення реальних та потенційних терористичних загроз, недоліків у сфері забезпечення антитерористичної безпеки, виявлення ризиків та вжиття завчасних та адекватних ситуації заходів.

Список використаних джерел

1. Паздрій В. Теоретичні і прикладні аспекти розгортання проактивної поведінки підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. К. : КНЕУ, 2015. № 37. С. 25–36.

2. Указ Президента України № 695/2023 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 жовтня 2023 року «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій». URL: https://www.president.gov.ua/documents/6952023-48641

3. Особливі правила антитерористичної безпеки. URL: http://www.ryzhov.rv.ua/gallery/Правила%20АТБ.pdf

Циганов Олег Григорович,
доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-8924-1139

РЕІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАХОДИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Від 24 лютого 2022 року триває повномасштабна збройна агресія Росії проти України, що спрямована на знищення української державності та українців як політичної нації. Армія агресора, не досягнувши на початку свого вторгнення заявлених Кремлем цілей, продовжує вести головні бойові дії на Донбасі та півдні України, а також, застосовуючи терористичні та злочинні методи, щоденно обстрілює цивільне населення та критичну інфраструктуру нашої країни.

В умовах воєнного стану, запровадженого Указом Президента України на всій території держави з початком повномасштабного вторгнення РФ, особливого значення для наших громадян набуває відчуття безпеки. При цьому, одним з головних напрямів забезпечення безпекового середовища в Україні в сучасних умовах є здійснення реінтеграційних заходів на деокупованих територіях.

Словник української мови визначає реінтеграцію як об'єднання чого-небудь, що попередньо розпалося, роз'єдналося, на нових принципах, підставах [1]. За дефініцією Міжнародної організації з міграції реінтеграція являє собою повторне включення людини в соціальну групу чи процес [2]. Іншими словами, реінтеграція – це своєрідна повторна соціалізація громадян, процес їх повернення до соціального, культурного, економічного та політичного життя країн їхнього походження або місця проживання. Більш детальне трактування поняття «реінтеграція» міститься у документі «Реінтеграція в перехідний період від війни до миру» [3], розробленому Центром документації та досліджень Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Цей документ спрямований на забезпечення політичного підґрунтя для вирішення проблем реінтеграції шляхом розробки спільних стратегічних програм, проведення багатосторонніх заходів, котрі сприятимуть сталому поверненню населення деокупованих територій до мирного життя. У свою чергу розробка стратегії реінтеграції передбачає три основні етапи: аналіз політичного контексту, формулювання умов відновлення та примирення, а також встановлення спільних керівних принципів багатосторонньої діяльності. Щоб усунути наявні недоліки у розумінні сутності та значення реінтеграції, УВКБ ООН пропонує провести аналіз причин виникнення загроз національній безпеці, характеру конфлікту та механізмів регулювання й здатності держави до

національного захисту, можливого впливу репатріації на процес відновлення та примирення.

Також слід указати, що Міжвідомчою робочою групою з роззброєння, демобілізації та реінтеграції при ООН було розроблено «Оперативну настанову з комплексного роззброєння, демобілізації та стандартів реінтеграції» [4], де основою реінтеграції визначено соціальний та економічний процес, що не виключає вагомої значимості встановлення відносин довіри серед громадян, зміцнення спільнот та сприяння примиренню і зміцненню демократії. На думку авторів цього документа реінтеграція має супроводжуватися важливими політичними заходами, як-от: створення механізмів правосуддя перехідного періоду, реалізація політики примирення, ефективна правозахисна стратегія, створення нових політичних партій, зміна конституції, вибори, створення нової судової системи, сприяння належному врядуванню, реформування системи безпеки тощо. Отже, стратегія реінтеграції повинна носити комплексний характер і мати на меті відновлення миру та людського розвитку.

Щодо українських реалій варто зауважити, що на законопроєктному рівні існували різні варіанти поняття «реінтеграція тимчасово окупованих територій», однак поки вони не набули офіційного тлумачення. Водночас слід підтримати думку І.С. Медяник про те, що процес реінтеграції логічно відбувається після деокупації, котра вітчизняним законодавством розглядається як комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території). При цьому, реінтеграцію Україною тимчасово окупованих та анексованих територій дослідниця розглядає як комплекс послідовних дій, що визначаються та впроваджуються органами публічної влади за підтримки міжнародних організацій і країн-партнерів, з метою повернення тимчасово окупованих та анексованих територій у правову систему на конституційних принципах єдиного суверенітету та територіальної цілісності, гуманітарного об’єднання громадян, які мешкають на цих територіях, відновлення їх прав і свобод [5, с. 72].

Виходячи з вище сказаного, під *реінтеграційними заходами на деокупованих територіях України* нами пропонується розуміти комплекс заходів, спрямованих на забезпечення державного суверенітету на територіях України, що були тимчасово окупованими, поновлення та захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, порушених внаслідок збройної агресії Російської Федерації, забезпечення сталого суспільно-політичного, гуманітарного та економічного розвитку цих територій з метою повернення їх населення в єдиний правовий, інформаційний, соціально-економічний, духовний, культурний та освітній простір України, адаптацію його до мирного життя в українському суспільстві як повноправних його членів.

Систему реінтеграційних заходів на деокупованих територіях повинні складати відповідні заходи у сферах захисту прав і свобод людини, соціальної, гуманітарної, оборонної, безпекової, правоохоронної, економічної, екологічної й інформаційної політики, зміцнення національної стійкості, міжнародного співробітництва.

Для реалізації реінтеграційних заходів на деокупованих територіях потрібно вже заздалегідь розробити, зокрема із урахуванням позитивного зарубіжного досвіду, відповідну державну цільову програму. Структурно таку програму можна поділити відповідно до основних складових процесу реінтеграції на два розділи – «Відновлення» та «Примирення».

Процедура відновлення повинна передбачати наступні заходи: задоволення негайних матеріальних потреб й забезпечення майнових та інших прав осіб, які постраждали від військових дій та окупації; розмінування території та роззброєння населення; відновлення пошкоджених об'єктів житлового фонду та критичної інфраструктури; відновлення роботи місцевих органів публічної влади та сфери соціальних послуг; зміцнення/реформування політичних інститутів та адміністративних структур; відновлення місцевого виробництва та торгівлі тощо. Процедура примирення має включати: моніторинг ситуації з дотримання прав людини; сприяння встановленню справедливості у сфері захисту громадянських, політичних, соціальних та економічних прав; запровадження правових механізмів покарання за злочини, пов'язані зі збройною агресією, а також і встановлення юридичних процедур звільнення від відповідальності осіб, які не вчиняли тяжкі злочини та не співпрацювали з окупаційною владою; демілітаризацію суспільства та реінтеграцію військових; укріплення/реформування правоохоронної та судової системи; зміцнення інститутів громадянського суспільства та впровадження заходів зі сприяння примиренню тощо.

Таким чином, реінтеграційні заходи на деокупованих територіях повинні передбачати не тільки повернення цих територій, а й людей на ці території, їх адаптацію до соціального, культурного, економічного та політичного життя. У звязку з цим слід підтримати слушну думку українського історика та громадського діяча В.М. В'ятро́вича про те, що реінтеграція тимчасово окупованих територій України це в першу чергу їхня реукраїнізація. «Тому після того, як на ці території зайдуть Збройні сили України, а відтак – українська влада, сюди повинна повернутися й українська культура. Якомога швидше й активніше мають бути імплементовані ключові положення нинішньої гуманітарної політики України, спрямованої на зміцнення української національної ідентичності», – наголошує науковець [6].

Список використаних джерел

1. Словник української мови у 20 томах. URL: https://slovnyk.me/-search?term=реінтеграція (дата звернення: 10.03.2024).

2. European University Institute. (2011). Return Migration and Development Platform. URL: www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/-DataPortal/DReMM#Howtoacc essdata (дата звернення: 10.03.2024).

3. UNHCR's Centre for Documentation and Research (CDR). (1997.) Reintegration in the Transition from War to Peace. URL: www.refworld.org/pdfid/3ae6b31f8.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

4. United Nations Disarmament, Demobilization and Reintegration Resource Centre, UN DDR. (2014). Operational guide to the integrated disarmament, demobilization and reintegration standards. URL: https://www.unddr.org/wp-content/uploads/2020/06/Operational-Guide-to-the-IDDRS-2014.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

5. Медяник І.С. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 79. Частина 1. С. 70-75. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.11.

6. Володимир В'ятрович: «Реінтеграція тимчасово окупованих територій – це їхня реукраїнізація». *Сайт «Новинарня»*, 17 червня 2023 р. URL: https://novynarnia.com/2023/06/17/reintegracziya-tymchasovo-okupovanyh-terytorij-cze-yihnya-reukrayinizacziya/ (дата звернення: 10.03.2024).

Черненко Вікторія Віталіївна,
головний судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку,
Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України

РОЛЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Дактилоскопічний облік виконує важливу функцію у формуванні безпекового середовища України є одною з важливих складових структури МВС, її функції та завдання спрямовані на установлення:

- безвісти зниклих громадян за слідами рук, вилученими з їх останнього місця перебування;
- особи невпізнаного трупа за відбитками пальців та долонь рук, отриманими під час дактилоскопічної реєстрації;
- осіб, які залишили сліди рук на місцях учинення кримінальних правопорушень;
- фактів залишення однією особою слідів рук під час вчинення різних кримінальних правопорушень.

Дактилоскопічний облік - забезпечує зберігання й обробку електронних копій слідів рук, паперових та електронних копій відбитків пальців та долонь рук-дактилоскопічних карт, які надаються для перевірки та постановки на облік підрозділами Національної поліції України, іншими уповноваженими органами України та за міжнародними угодами інших держав.

Дактилоскопічний облік функціонує на двох рівнях: центральному та обласному.

- Центральний - розташований на рівні Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України і складається з обліку слідів рук до якого належать електронні копії слідів рук, визнані судовим експертом придатними для ідентифікації особи, а також уміщених до обліку в НДЕКЦ МВС та обліку дактилоскопічних карт до якого належать паперові, електронні копії дактилоскопічних карт, а також електронні копії дактилоскопічних карт, вміщених до обліку в НДЕКЦ МВС.
- Обласний - розташований на базі територіальних підрозділів - науково - дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України і складається з обліку слідів рук до якого належать електронні копії слідів рук, визнані судовим експертом придатними для ідентифікації особи та обліку дактилоскопічних карт до якого належать паперові та електронні копії дактилоскопічних карт, надані для постановки на облік.[1]

Дактилоскопічна ідентифікація дозволяє встановити та підтвердити унікальність сліду пальця та долоні руки конкретної особи. Дактилоскопічна реєстрація є системою організації картотечного обліку дактилоскопічних карт, які зазвичай містять відбитки пальців осіб, що перебувають у конфлікті з законом. Дактилоскопічна ідентифікація надає можливість встановлення

особи людини, яка намагається приховати свої ідентифікаційні данні або факт своєї причетності до кримінального правопорушення, також дозволяє ідентифікувати непізнані трупи. Дактилоскопічні карти, відповідно до вимог нормативно правових актів підлягають належному оформленню. Ефективність розкриття, розслідування та запобігання злочинів в значній мірі залежить від інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів, зокрема слідчих і дізнавачів. Використання технічних засобів протягом всього процесу розслідування злочинів та їх застосування сприяє отриманню більш повного уявлення про подію злочину, збору доказової інформації тощо. Українське чинне законодавство не встановлює обмежень стосовно використання традиційних технологій отримання зразків або інновацій у даному контексті. Важливішим є отримання якісних даних, що відповідають вимогам належності, допустимості та достовірності, ніж сама технологія отримання зразків, з погляду кримінально-процесуального закону.

Значимим ресурсом для отримання фактичних даних, які мають криміналістичне значення, та різноманітної довідкової інформації є централізовані реєстри, картотеки, колекції та бази даних, утримувані правоохоронними органами та експертними установами України. Ефективне використання актуальної та потенційно важливої криміналістичної інформації, враховуючи її різноманітність та обсяг, можливе лише в рамках належного функціонування інформаційно-пошукової системи, яка забезпечує збір, обробку, зберігання та швидкий доступ до такої інформації. Одним із компонентів цієї системи є дактилоскопічний облік, який включає у себе дактилоскопічні карти (невпізнаних трупів, осіб, що зникли безвісти, та підданих дактилоскопії) та слідотеку (реєстраційні картки слідів рук, вилучених на місцях подій, пов'язаних із нерозкритими злочинами та безвісно зниклими особами). Дактилоскопічний облік ведеться за допомогою дактилоскопічних карток, які містять відбитки пальців кожної руки конкретної особи. [2, с. 30-45]

Дактилоскопічні карти надані для перевірки та вміщення до обліку в паперовому вигляді, скануються, їх електронні копії вміщуються до Автоматизованої Дактилоскопічної Інформаційної Системи (АДІС), і використовуються для проведення дактилоскопічних експертиз. Оригінали дактилоскопічних карт, наданих до установи центрального рівня, повертаються ініціатору їх перевірки після уміщення до обліку, а наданих до установ обласного рівня - уміщуються до обліку. Якщо дактилоскопічні карти надаються лише для перевірки за обліком, після її проведення їх електронний варіант видаляється з обліку, а дактилоскопічні карти повертаються ініціатору. Підрозділи Експертної служби МВС проводять перевірки слідів рук, дактилоскопічних карт за обліком винятково за письмовим завданням на перевірку та постановку на облік, за винятком слідів рук, визнаних придатними для ідентифікації особи за результатами проведення судової експертизи.

Підсумовуючи можна зазначити, що дактилоскопічний облік має вагомий вплив на розкриття та протидію злочинності, відіграє важливу роль у формуванні безпекового середовища в Україні.

Список використаних джерел

1. https://ips.ligazakon.net/document/REG6257?an=17751
2. Шведова О.В. Дактилоскопічні дослідження: навчальний посібник. Київ. 2010. 145 с.

НАПРЯМ № 2
ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ангеленюк Анна-Марія Юріївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0001-5947-5105

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Реаліями сьогодення є розвиток технічних можливостей у світі, що впливає на діяльність людини загалом, в тому числі у сфері правових відносин. Не виключенням є процес доказування кримінальних правопорушень.

У наукових публікаціях та науковій діяльності питанням, що стосуються використання електронних документів у процесі доказування кримінальних правопорушень, приділяли увагу Н. М. Ахтирська, Л. В. Гаврилюк, І. Г. Каланча, А. В. Ратнова, О. В. Сіренко, А. В. Скрипник, Т. В. Юзишина та інші.

Під час доказування кримінальних правопорушень документ виступає у якості процесуального джерела доказів (частина 2 стаття 84 Кримінального процесуального кодексу України – далі КПК України). У випадку наявності електронного документу, окрім КПК України, слід керуватись Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» та іншими нормативно-правовими актами законодавства, які можуть бути застосованими за аналогією права.

Відтак, у частині 3 статті 99 КПК України законодавець визначив, що оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – ще і його відображення, якому надається таке ж значення як документу. При цьому, відповідно до частини 1 статті 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об’єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі матеріали звукозапису та електронні носії інформації [1].

З огляду на положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»: електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму (частина 3 статті 5); допустимість електронного документа як доказу не можна заперечувати виняткова на підставі того, що він має електронну форму (частина 2 статті 8)[2].

Окрім, зазначеного звернемо увагу на підпис у електронних документах, так як він є одним із обов'язкових реквізитів документа. Ним може бути електронний підпис автора або підпис, прирівняний до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [3] (кваліфікований електронний підпис, удосконалений електронний підпис).

У разі створення автором ідентичних за документарною інформацією та реквізитами електронного документу та документу на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу (стаття 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2]. Відповідно, такі документи, як оригінали, однаково підлягають оцінці на предмет допустимості їх як доказів у кримінальному провадженні.

Слід зауважити, що у частині випадків використовують скановані документи з «мокрими» реквізитами (рукописними записами, підписами, відбитками печаток), без накладання кваліфікованого електронного підпису. У такому випадку під час збирання доказів слід до матеріалів кримінального провадження долучити у якості доказу паперовий документ з якого була виготовлена сканована копія електронного документу, так як в сумнівних електронних документах, що не мають паперового оригіналу, під час проведення експертизи у експертів можуть виникати сумніви щодо ідентифікації особи-підписанта [4].

Значно спрощує ідентифікацію особи підписанта накладення на електронний документ кваліфікованого електронного підпису. Так, перевірити такий електронний цифровий підпис можуть будь-які особи за допомогою державного онлайн сервісу (Державний засвідчувальний орган Міністерства цифрової трансформації України), що стало можливим завдяки інноваційного розвитку технічних технологій загалом та застосуванні їх у практичних цілях, в тому числі й під час провадження досудового розслідування.

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що для оцінки електронних доказів на предмет допустимості у кримінальному провадженні важливим етапом є перевірка електронних документів в процесі якої стає необхідним застосування технічних засобів, враховуючи природу електронних документів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення 19.04.2024)

2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV : станом на 31 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення 19.04.2024)

3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 01 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text (дата звернення 19.04.2024)

4. Юзишина Т. В. Проблематика проведення судово-почеркознавчої експертизи при ідентифікаційному дослідженні почерку та підписів в електронних документів *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, (1(25), 2023. С. 56-61. https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-56-61 (дата звернення 19.04.2024)

Баліна Світлана Никифорівна,
кандидат економічний наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-4046-1173

ОСОБЛИВОСТІ ІМПОРТУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування безпекового середовища дає змогу кожному громадянину держави швидко адаптуватися до різноманітних змін, підтримувати стабільне функціонування соціально-економічного розвитку шляхом мінімізації внутрішніх і зовнішніх уразливостей. Безпека зазначає відсутність загроз життєво важливим інтересам людини: її життю, здоров'ю і добробуту. У Стратегії національної безпеки України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - найвища соціальна цінність в Україні [1]. На проблему безпеки людини значно впливають рівень розвитку та ефективність функціонування національної системи охорони здоров'я. Забезпечення населення якісними, ефективними та безпечними лікарськими засобами та підвищення рівня їх доступності є невід'ємною складовою державної політики у сфері охорони здоров'я, яка спрямована на створення системи, орієнтованої на пацієнта, як це впроваджено у розвинутих європейських державах [2]. У цьому забезпеченні імпорт лікарських засобів грає важливу роль.

Відповідно до Закону України «Про лікарські засоби» імпорт лікарських засобів – це діяльність, що здійснюється ліцензованими імпортерами лікарських засобів та пов'язана із ввезенням на територію України лікарських засобів (крім АФІ), у тому числі досліджуваних лікарських засобів, з країн, що не є державами - членами Європейського Союзу або Європейської асоціації вільної торгівлі, що є стороною Угоди про Європейську економічну зону, з метою їх подальшої реалізації, оптової торгівлі або використання у виробництві готових лікарських засобів, клінічних дослідженнях (випробуваннях) або медичній практиці, включаючи зберігання, контроль якості, сертифікацію та випуск серії лікарського засобу [3]. Імпорт лікарських засобів, у тому числі досліджуваних лікарських засобів, не включає ввезення на територію України вироблених та введених в обіг для експорту в Україну Уповноваженою особою виробника, який провадить відповідну ліцензовану діяльність на території держави - члена Європейського Союзу або Європейської асоціації вільної торгівлі, що є стороною Угоди про Європейську економічну зону. Ввезення в Україну таких лікарських засобів здійснюється ліцензованими в Україні суб'єктами господарювання, які провадять господарську діяльність з оптової торгівлі лікарськими засобами [3]. Імпорт лікарських засобів (крім АФІ) здійснюється за

наявності сертифіката серії лікарського засобу, що видається іноземним виробником, та ліцензії на імпорт лікарських засобів (крім АФІ), що видається у порядку, встановленому законодавство, і яка надає суб'єкту господарювання право здійснювати також оптову торгівлю імпортованими ним лікарськими засобами. Орган державного контролю – Державна комісія з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужба) веде Ліцензійний реєстр із провадження господарської діяльності з виробництва та/або імпорту лікарських засобів (крім АФІ) та розміщує його на своєму офіційному веб-сайті. Відповідно до Закону України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на території України введено в дію правовий режим воєнного стану і з його введенням діяльність з імпорту лікарських засобів має свої особливості.

З метою безперервного забезпечення закладів охорони здоров'я та населення життєво важливими лікарськими засобами після оголошення правового режиму воєнного стану Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) та Держлікслужба спростили процедури ліцензування, контролю якості та імпорту лікарських засобів. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) від 15.04.2022 № 471 внесено зміни до низки постанов КМУ. Змінами передбачено, що на період дії воєнного стану в Україні та протягом 6 міс з дня припинення або скасування воєнного стану дозволяється ввезення на митну територію України з метою подальшого обігу: лікарських засобів, термін придатності яких не закінчився, але які не відповідають вимогам щодо обмеження терміну придатності лікарських засобів, що ввозяться, у разі надання обґрунтування можливості щодо використання таких лікарських засобів до закінчення терміну придатності; зареєстрованих лікарських засобів в іноземній упаковці у супроводі затвердженої в Україні інструкції для медичного застосування та гарантійного листа виробника/заявника, в якому зазначається, що ввезений лікарський засіб є ідентичним зареєстрованому в Україні; незареєстрованих лікарських засобів, крім тих, що вироблені підприємствами держави, що офіційно визнана Україною державою-агресором, у супроводі сертифікату якості виробника – виключно для забезпечення Збройних Сил та закладів охорони здоров'я (крім аптечних закладів), без права реалізації [4].

Крім того, на період дії воєнного стану також передбачено, що заяви на видачу висновків про якість ввезеного лікарського засобу подаються, а висновки про якість ввезеного лікарського засобу видаються в електронному вигляді. Висновок про якість ввезеного лікарського засобу, у тому числі зареєстрованого лікарського засобу в іноземній упаковці, що не відповідає затвердженим реєстраційним документам, видається без проведення лабораторного контролю якості, без обов'язкової наявності документа, що підтверджує відповідність умов виробництва лікарських засобів вимогам до виробництва лікарських засобів в Україні, крім активних фармацевтичних інгредієнтів (субстанцій). Відповідальність за здійснення контролю якості

серій лікарських засобів покладено на уповноважених осіб суб'єктів господарювання, які несуть відповідальність за якість та безпечність ввезених ними лікарських засобів [4].

Однак, зазначені особливості імпорту лікарських засобів в умовах воєнного стану можуть на практиці негативно впливати на якісне забезпечення громадян України лікарськими засобами, існують ризики потрапляння на ринок України лікарських засобів з не доведеною якістю, безпекою та ефективністю, фальсифікованих лікарських засобів. Зокрема, проведений Рахунковою Палатою України аудит ефективності планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходжень податку на додану вартість по операціях з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів і медичних виробів (період : 2021–2022 роки та січень-вересень 2023 року) дозволив виявити такі недоліки у роботі державних органів стосовно імпорту лікарських засобів, що можуть сприяти вчиненню кримінальних правопорушень [5]: не забезпечено належного контролю за додержанням ліцензіатами вимог Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) [6] в умовах встановлених законодавством обмежень на проведення планових і позапланових перевірок; відсутність контролю за суб'єктами господарювання (СГ), які отримали у 2022 році право здійснення господарської діяльності, що підлягала ліцензуванню, на підставі декларації про провадження господарської діяльності без отримання ліцензії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 "Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану", переліки таких СГ Держлікслужбою не надсилались до Державної податкової служби і Держмитслужби з метою контролю за провадженням ними діяльності, а отже, є ризики здійснення цими СГ безліцензійної діяльності; не забезпечено контролю Держмитслужбою наявності ліцензій на імпорт лікарських засобів у СГ, які здійснювали ввезення цих товарів на митну територію України (значна кількість імпортерів лікарських засобів не мала ліцензій на право ведення такої діяльності: у 2021 році – майже 70 відс., у 2022 році – 59 відс., протягом 9 місяців 2023 року – майже 51 відсоток), а також не забезпечено належної взаємодії з цього питання з Держлікслужбою та Державною податковою службою, що створює умови для функціонування в Україні нелегального ринку фармацевтичної продукції. Як наслідок, є ризики ухилення від оподаткування, реалізації лікарських засобів і медичних виробів за завищеними цінами, обігу неякісних та/або фальсифікованих лікарських засобів і медичних виробів тощо.

У зв'язку з чим виникає необхідність загального оновлення законодавства в сфері державного контролю якості лікарських засобів, що ввозяться на митну територію України, до їх випуску у вільний обіг.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12

2. Державна стратегія реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2018 р. № 1022, URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1022-2018-п#Text

3. Закон України «Про лікарські засоби» від 28.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text

4. Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) «Деякі питання екстреної державної реєстрації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану, під зобов'язання» від 15.04.2022 № 471. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2022-п#Text

5. Рішення Рахункової Палати України «Про розгляд Звіту про результати аудиту ефективності планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходжень податку на додану вартість по операціях з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів і медичних виробів» від 19 грудня 2023 року № 30-2. URL: https://rp.gov.ua/

6. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 929 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-п#Text

Берестенко Дмитро Олегович,
аспірант кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОКУРОР У ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВООПРУШЕННЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЯКІ ПЕРЕДБАЧЕНА СТ. 130 КУПАП

Чинне адміністративно-процесуальне законодавство передбачає обов'язкову участь прокурорів у розгляді судом справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. При розгляді інших справ така обов'язкова участь прокурора не вимагається.

Під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 130 КУпАП, прокурор і потерпілий фактично відсутні. У той же час суд може нести тягар доказування. Суддя навпаки може не бути неупередженим, виходити за межі повноважень, намагалися доповнити матеріали у справі, тлумачили протокол про адміністративне правопорушення ширше, допоки не буде встановлено, що правопорушник керував транспортним засобом у стані сп'яніння, а дії поліцейських апріорі були правомірними. Так, суддя фактично бере на себе функції прокурора, саме цю функцію прокурор має виконувати у таких справах.

З метою впорядкування провадження у справах про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 130 КУпАП, на розгляд Верховної Ради України були подані два законопроєкти: реєстр. № 10002-1 від 22.09.2023 [1] та реєстр. № 10002 від 05.09.2023 [2]. З огляду на представлення для обговорення двох законопроєктів вважаємо, що проєкт Закону України від 22.09.2023 реєстр. № 10002-1 є більш детальним, розширеним, а пропозиції обґрунтованими. Проєкт Закону України від 05.09.2023 реєстр. № 10002 є вузьким і не вирішує у повному обсязі наявні правові прогалини законодавства та практики його застосування.

Чинні положення статті 250 КУпАП не визначають обов'язкової участі прокурора у розгляді судом справ про адміністративні правопорушення, передбачених статтею 130 КУпАП («Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції») [3].

Фактично наразі, під час розгляду судом справ про адміністративні правопорушення, передбачених статтею 130 КУпАП, судді беруть на себе роль прокурора, замість того, щоб залишатись нейтральною особою, що, в свою чергу, ставить під сумнів справедливість їх рішень та дає підстави громадянам України звертатися за захистом власних прав до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Така ситуація дає ЄСПЛ підстави для ухвалення рішень не на користь України, аргументуючи це порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод [4] у зв'язку з небезсторонністю суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, як, до прикладу, це відбулося у справі «Бантиш та інші проти України» (Заява № 13063/18 та 3 інші заяви) від 06.10.2022 [5].

Враховуючи той факт, що в Україні є досить розповсюдженою судова практика щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачених статтею 130 КУпАП, потенційна кількість звернень громадян України до ЄСПЛ (за аналогією до вищезазначеної справи «Бантиш та інші проти України» [5]) може бути досить значною, що, в свою чергу, негативно вплине як на Державний бюджет України (виплати грошових коштів заявникам), так і на міжнародну репутацію України (недотримання взятих на себе зобов'язань щодо прав людини і основоположних свобод, а саме - пункту 1 статті 6 Конвенції [4]).

З огляду на сказане пропонуємо доповнити частину 2 статті 250 КУпАП «Участь прокурора під час провадження в справах про адміністративні правопорушення» та частину 2 статті 268 КУпАП «Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності» після слова «статтями» цифрою «130». Таким чином законодавчо закріпленою буде обов'язкова участь прокурора у розгляді справи за ст. 130 КУпАП, а також присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП, також буде обов'язковою.

Автори законопроєкту від 22.09.2023 реєстр. № 10002-1 визначають прокурора, як окремого учасника провадження у справах про адміністративні правопорушення, з огляду на що, на наш погляд, найбільш доречно викласти права прокурора в окремій статті в главі 21 КУпАП «Особи, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення»:

Стаття 268-2 КУпАП. Права прокурора

У справах про адміністративні правопорушення прокурор має право: порушувати провадження в справі про адміністративне правопорушення; ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; брати участь у розгляді справи; подавати заяви та клопотання; надавати пояснення з питань, що виникають під час розгляду справи; під час провадження в справі про адміністративне правопорушення, перевіряти законність дій органів (посадових осіб) пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; оскаржувати постанову у справі про адміністративне правопорушення, а також вчиняти інші передбачені законом дії.

Викладені у роботі положення мають практичне спрямування та мають бути законодавчо закріпленими, адже наслідки від правових прогалин у національному законодавстві України є матеріальними для держави.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення процесуального механізму розгляду

справ про адміністративні правопорушення: проєкт Закону України від 22.09.2023 реєстр. № 10002-1. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42830

2. Про внесення змін до частини другої статті 250 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо обов'язкової участі прокурора у розгляді судом справ про адміністративні правопорушення, передбачених статтею 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення: проєкт Закону України від 05.09.2023 реєстр. № 10002. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42713

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X**.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Справа «Бантиш та інші проти України» від 06.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i08#Text

Богуцький Павло Петрович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач наукової лабораторії військового та
міжнародного гуманітарного права,
Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України
ORCID ID: 0000-0003-3537-6991

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ВІД ВОЄННИХ ЗАГРОЗ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Правове забезпечення оборони України передбачає цілеспрямовану, послідовну діяльність щодо нормативно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони, насамперед, сил оборони, оборонно-промислового комплексу, вирішення інституційних питань стосовно складових сектору безпеки і оборони, а також щодо організаційного забезпечення формування та діяльності сектору безпеки і оборони.

Правове забезпечення оборони здійснюється з урахуванням потенційних і реальних загроз воєнній безпеці. Стан захищеності національних інтересів від загроз воєнного характеру досягається внаслідок системних, консолідованих дій, що підлягають нормативно-правовому упорядкуванню та законодавчому визначенню відповідної процедури.

Важливим у правовому забезпеченні оборони є законодавче визначення статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони та, насамперед, щодо повноважень у сфері оборони [1, с. 198-202]. Спеціальним законом, що здійснює правове регулювання суспільних відносин у сфері оборони є Закон України «Про оборону України». Водночас статусні ознаки сил оборони закріплені у законодавчих актах, якими є зокрема закони України «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Службу безпеки України» та інші. Положення зазначених законодавчих актів засновуються на конституційних вимогах щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу України.

Інтегративне значення для вирішення питань щодо повноважень сил оборони має Закон України «Про національну безпеку України», який містить основні положення, що стосуються статусу та повноважень тих інститутів державного механізму, які належать до сил оборони.

Попри спеціальний характер законодавчих актів, що визначають статус і повноваження кожного з державних інститутів, які утворюють сили оборони України, для вирішення завдань захисту національних інтересів від воєнних загроз вирішальне значення має Закон України «Про національну безпеку України». Положення вказаного законодавчого акту повністю узгоджуються з вимогами Конституції України та знаходять свою реалізацію в інших законодавчих актах, що регулюють суспільні відносини в умовах

надзвичайних правових режимів, яким є правовий режим воєнного стану. Закони України «Про оборону України» та «Про національну безпеку України» мають бути синхронізованими щодо правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони та сил оборони, зважаючи на важливу для вирішення завдань захисту національних інтересів від воєнних загроз обставину – національна безпека у сфері оборони є складовою національної безпеки України, стан воєнної безпеки практично визначає загальний стан національної безпеки України. Наразі положення цих законодавчих актів підлягають подальшому узгодженню, у тому числі щодо об'єднаного керівництва силами оборони.

Воєнний стан відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» оголошується на території держави або на певній території (в окремих місцевостях) у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Такий правовий режим є необхідним для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеці державній незалежності України, її територіальній цілісності [2].

Правове забезпечення оборони в умовах воєнного стану передбачає два рівні системних заходів, необхідних для захисту важливих національних інтересів від воєнних загроз, які залежать власне від характеру таких загроз: 1) нормативно-правове та інституційне забезпечення діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, військового командування в умовах загрози нападу, загрози збройної агресії; 2) нормативно-правове та інституційне забезпечення діяльності військового командування, органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів в умовах відсічі збройній агресії.

Воєнний стан, обумовлений агресією проти України, характеризується необхідністю вжиття невідкладних та достатніх заходів щодо відсічі агресії, захисту територіальної цілісності, суверенітету держави. За таких надзвичайних умов першочергового значення набувають можливості військового командування усіх рівнів, сил оборони виконати визначені законодавством завдання за призначенням.

Сили оборони в умовах воєнного стану набувають своїх спроможностей відповідно до тих заходів, які були визначені Стратегією воєнної безпеки, Стратегічним оборонним бюлетенем, Планом оборони держави іншими стратегічними документами. Планування та реалізація визначених планами заходів здійснюються відповідно до встановлених законодавством статусних особливостей Збройних Сил України, усіх сил оборони. У цьому складному процесі особливе значення мають якісні показники правового регулювання та забезпечення виконання вимог законодавства.

Отже, правове забезпечення оборони, захисту національних інтересів від воєнних загроз в умовах воєнного стану набуває реального змісту – синхронізовані з вимогами законодавства про національну безпеку норми законодавства про оборону реалізуються в діяльності сил оборони, інститути

державного механізму, що утворюють сили оборони, виконують визначені законодавством повноваження відповідно до закріпленого у законах статусу, що стає визначальним для організації та здійснення ефективної відсічі збройній агресії проти України.

Список використаних джерел

1. Богуцький П.П. Право національної безпеки та військове право: сучасні виклики: *навчальний посібник.* Київ; Одеса: Фенікс, 2023. 252 с.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VII від 12.05.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення^08.04.2024).

Брисковська Оксана Миколаївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ №1,
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-6902-9969

Мотиль Віктор Іванович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-1790-6741

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ РОЗПОВСЮДЖЕННЮ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наркозлочинність є актуальною проблемою сьогодення в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», зазначено, що «поширення наркоманії та зростання злочинності, пов'язане з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, набувають усе більших масштабів і стають серйозним соціальним чинником, який негативно впливає на життя, здоров'я та благополуччя людей...» [1]. Під час воєнних дій наркотики за умов доступності вживають у силу різних причин характерних як для психічного так і фізичного навантаження, приміром інваліди які постраждали під час бойових дій, або до мобілізації на фронт мобілізовані знімають стрес, вирішують життєві проблеми таким шляхом, що суттєво вплинуло на живлення наркозлочинності. Вживання наркотиків стало загрозою не тільки життю і здоров'ю людини, а і національній безпеці України [2, с. 93].

Нині мережа Інтернет є найбільшим комунікативним полем, нею активно користуються у якості анонімного інформаційного каналу для збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Наркодиллери вміло маскуються: в адресах підставні аккаунти, оплати знеособлені, «гаманці», куди переводять кошти, часто знаходяться в інших країнах. Особливість розповсюдження наркотичних засобі через мережу Інтернет, полягає у можливості використання без кордонного та без часового простору і має транснаціональний і міжрегіональний характер. Тобто покупець наркотиків може знаходитися в одному місці (населеному пункті, району, регіону чи окремій країні), а особа яка отримує за такий товар кошти в іншому місці.

Реалізація наркотичних речовин через мережу Інтернет має своєрідні ознаки стандартної схеми: особи, які бажають придбати наркотичні засоби, шукають на веб-сайтах інформацію про їх реалізацію. Нині не є проблемою відшукати відомості у вигляді різних графіті, що написані фарбою з балончиків, «сіль», «фен», «шишки», «картель», «спайс» і т. д. Такі написи привертають увагу перехожих, так як вони нанесені у найбільш людних місцях: біля входу в метро, зупинок наземного громадського транспорту, на парканах, навчальних закладів (шкіл, коледжів, професійних училищ і т. п.), на стінах будинків в підземних переходах і т. д. Інформацію про інтернет-ресурси, адреси електронної пошти, шифри, умовні терміни, за допомогою яких можливо з контактувати зі збувальником наркотиків, замовник наркотичних речовин отримує і від інших споживачів, які раніше мали досвід у придбанні наркотиків. На сьогодні споживачам наркотичних засобів не потрібно самим шукати «наркодиллерів», особисто спілкуватися, домовлятися щодо зустрічі. Досить зайти на вказаний прямо на стіні анонімний канал месенджер для смартфонів або спеціальний сайт та зробити замовлення. Отже, в Україні набирає обертів продаж наркотичних засобів через Інтернет мережу та самопальну рекламу на стінах будинків та парканів [3].

Спілкування збувальника та споживача наркотичних засобів може здійснюватись різними способами: в режимі он-лайн через програми типу Skype, Viber, Whats App шляхом Інтернет-переписки в режимі он-лайн у форумах (чатах), соціальних мережах (Facebook, Twitter, Instagram та ін.). Можливий варіант коли збувальник наркотиків для подальшого підтримування зв’язку може надати покупцю свій номер мобільного телефонного номеру. Продавець зазначає спосіб оплати та отримання наркотиків, виду та кількості, відповідно до замовлення покупця, методом відправки текстової інформації чи фотографії про місце приховання наркотику через Інтернет менеджери соціальних мереж чи SMS-повідомлення, трапляються, рідкісні, випадки спілкування по телефону. На сьогодні наркоторговці, застосовують такі найбільш поширені, способи для збуту наркотиків: постачання поштою, кур’єрською службою або вказує про їх знаходження у певному місці, здійснює так звану «закладку» або «клад». Після цього клієнту надсилають фото «закладки» – місця де на вулиці захований пакет з наркотиками. Залишається лише підібрати їх. Такі закладки наркотиків заздалегідь ховаються збувальником у певному місці, якими можуть бути, як електричний або пожежний щиток, поштовий ящик, батарея опалення у під’їзді, біля гаражів у покинутих недобудовах тощо. Способом оплати може бути поповнення рахунку вказаного збувальником телефонного номеру; надання секретного коду ваучера визначеного збувальником телефонного номеру шляхом SMS-повідомлення; здійснення банківського переказу на вказаний збувальником банківський рахунок; переказ коштів з рахунку Інтернет-картки на наданий банківський рахунок або номер телефону; сплата електронною валютою «Біткоїнами»; сплата через електронні платіжні системи та гаманці QIWI, PayPal [4].

Наркоторговці убезпечують себе від безпосереднього контакту з покупцем, а також від контактування з іншими учасниками злочинної групи. Спільники одних кримінальних груп не знають спільників інших груп, а зв'язані лише з тими з ким напряму працюють. «Наркоділки» створюють довгі конспіративні ланцюги з збувальників, приблизно з чотирьох, де перший не знає третього, а другий - четвертого. Діють відокремлено від інших кримінальних груп. Між регіональними та міжнародними злочинними групами, пов'язаних з наркобізнесом, існує поділ сфер злочинної діяльності. Невід'ємною частиною нелегального збуту наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів є розроблення плану, підбір виконавців, розподіл ролей, вибору засобу та способу транспортування наркотичного засобу, визначення місця збуту та постійне вдосконалення з конспірації своєї протиправної діяльності та убезпечення від прямого контактування при передачі наркотичних засобів [5, с. 260].

Так, на найбільш популярних пронаркотичних сайтах створені «чат-кімнати» – інтерактивні сторінки, на яких проходить спілкування у реальному часі на хвилюючі споживачів наркотиків теми (де дістати, скільки коштує, як спожити, які нові наркотичні речовини та обмін досвідом щодо їх властивостей і т.п.). Спілкування відбувається без будь-яких обмежень. У соціальних мережах створюються численні мережеві конференції з зазначеної тематики [3].

Наркобізнесмени щороку створюють нові синтезовані препарати які офіційно не є наркотиками і ще не внесені до переліку заборонених все більше реалізуючи їх через Інтернет. Отже, не завжди є можливість затримати тих дилерів, які, торгують речовинами, які безпосередньо не заборонені законом [6].

Тому правоохоронним органам потрібно постійно адаптуватися до механізмів та методів скоєння незаконного обігу наркотичних речовин, які розробляються наркоторговцями особливо в умовах воєнного стану [7, с. 287].

Отже, для обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів зловмисники використовують новітні технології удосконалюючи способи та засоби їх вчинення. А тому для ефективного запобігання таким кримінальним правопорушенням доцільно вивчати наявні удосконалені та нові способи незаконного обігу наркотичних речовин, особливо в умовах воєнного стану. Своєчасна обізнаність правоохоронців щодо використання оновлених схем та механізмів вчинення таких кримінальних правопорушень зумовлює ефективність дій щодо їх запобігання.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Проблема наркозлочинності в умовах воєнного стану в Україні: протидія та запобігання. *Публічне право* № 3 (51), 2023. С. 93– 98. DOI 10.32782/2306-9082/2023-51-10

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. URL: https: zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v0004700-02#Text (дата звернення: 29.03.2024).

3. Сіль» і «спайси» на кожному розі: в Україні все частіше наркотики продають через інтернет. URL: https://www.unian.ua/society/22464-sil-i-spaysi-na-kojnomu-rozi-v-ukrajini-vse-chastihe-narkotiki-prodayut-cherez-internet.html

4. Поляков Є. В. Характерні умови проведення слідчих (розшукових) дій за фактами незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі інтернет. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали *Всеукраїнської науково-практичної конференції* (ДДУВС, 19.10.2018). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. Ч. 1. (64). 172 с.

5. Брисковська О.М. Левченко Ю.О. Окремі проблеми виявлення нелегального збуту наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету,* 2024. 81. Ч.2. С. 257-261. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.40

6. У Харкові небезпечна «епідемія»: молодь поширює наркотики серед друзів по типу мережевого маркетингу. URL: https://fakty.ua/215490-harkov-zahlestnula-opasnaya-epidemiya-molodezh-rasprostranyaet-narkotiki-sredi-druzej-po-tipu-setevogo-marketinga

7. Конопельський В. Я. Міжнародна практика запобігання незаконному обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету.* 2024. 81. Ч. 2. С. 257-264. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.44.

Вандоляк Вадим Анатолійович,
аспірант відділу аспірантури і докторантури,
Національна академія Служби безпеки України

КОНТРОЛЬОВАНА ПОСТАВКА – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХІД ІЗ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ

Сучасні тенденції розвитку національного безпекового середовища в Україні визначають необхідність застосування силами безпеки оптимальних за способами реалізації та максимально ефективних заходів із протидії актуальним загрозам. Адже військова агресія російської федерації проти України значно впливає на обсяг незаконного виробництва та попиту зброї, наркотичних засобів і психотропних речовин, товарів та предметів, обіг яких обмежений або заборонений, що становить загрозу державній безпеці України. Слід, також, наголосити, що практика забезпечення державної безпеки України насичена чисельними фактами використання російськими спеціальними службами таких товарів (предметів, речовин) для реалізації розвідувально-диверсійних акцій.

Зокрема, органами безпеки фіксуються випадки перевезення (транспортування) товарів, предметів і речовин, заборонених або обмежених для обігу (в тому числі документів, що містять державну таємницю, товарів подвійного використання тощо), у контейнерах, спеціальних ємностях, тайниках, в особистих речах, вантажних перевезеннях, поштових відправленнях тощо, кінцевим користувачем яких є спецслужби країни-агресора чи її сателітів.

Ураховуючи викладене, для Служби безпеки України вкрай актуальним є вжиття ефективних заходів з протидії розвідувально-підривній, терористичній та іншій протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, до яких серед інших віднесено контрольовану поставку.

Проведення уповноваженими оперативними підрозділами контрольованої поставки спрямоване на вирішення наступних завдань:

– виявлення та фіксація фактичних даних про протиправні діяння особи /осіб (за допомогою використання контрольованих предметів, спеціальних технічних засобів тощо), причетних до реалізації злочинних намірів;

– встановлення та знешкодження каналів постачання товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності;

– виявлення джерел фінансування незаконних операцій з товарами, предметами та речовинами, забороненими для обігу та подальших шляхів «відмивання» (легалізації) отриманих злочинних доходів;

– виявлення та за необхідності вилучення або заміна товарів, предметів, речовин, що є предметами контрольованої поставки;

– встановлення місць зберігання /виготовлення /переробки /збуту товарів, предметів, речовин, заборонених або обмежених в обігу у населення.

При оцінці оперативної інформації про доцільність реалізації контрольованої поставки потрібно враховувати, що необхідними умовами її проведення є:

1. Наявність у провадженні уповноваженого підрозділу оперативно-розшукової справи або розпочатого органом досудового розслідування кримінального провадження.

2. Відсутність ризиків посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширення речовин, небезпечних для життя багатьох людей; утечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічної або техногенної катастрофи.

3. Відсутність заборон та обмежень у законодавстві, наявність домовленості з відповідними органами іноземних держав, через території яких буде здійснюватися контрольоване переміщення товару або міжнародних договорів;

4. Забезпечення належного контролю за товаром.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 292 с.

2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 27. Ст. 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2229-12 (дата звернення: 29.04.2022).

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22, ст. 303. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ (дата звернення: 13.05.2023).

4. Комашко В.В. Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2012. № 3 (60). С. 219–229.

Віткалова Аліна Євгенівна,
старший слідчий в особливо важливих справах
Головного слідчого управління,
Національна поліція України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Агресія рф проти України, яка триває з лютого 2014 року, призвела до окупації значної території України. З цього часу в Україні все більшого поширення набуває явище колабораціонізму, яке є своєрідною формою державної зради та беззаперечно загрозою для безпекового середовища в Україні.

Термін «колабораціонізм» (від франц. collaboration – співпраця) досить часто вживається в історичній літературі для означення добровільної співпраці (на противагу вимушеній праці) окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами [1].

Законодавець лише у 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, Законом України від 03.03.2022 № 2108-IX доповнив Кримінальний кодекс України (далі – КК України) новою статтею 111-1 (Колабораційна діяльність), якою встановлено кримінальну відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудових сферах.

Однак, на сьогодні в законодавстві України відсутній базовий нормативно-правовий акт, який би визначав правові та організаційні засади державної політики щодо колабораціонізму, а тлумачення і форми прояву колабораційної діяльності здійснюється виходячи зі змісту положень статті 111-1 КК України.

Актуальність теми підтверджується й статистичними даними. Так, за період дії воєнного стану, з 24.02.2022, слідчими Національної поліції України розпочато 114 053 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів, пов’язаних із збройним конфліктом, з них за статтею 111-1 КК України – 3 719. За вчинення окремих видів злочинів, пов’язаних зі збройним конфліктом, з 24.02.2022 особам повідомлено 2 662 підозр, з них за статтею 111-1 КК України – 1 184 підозр [2].

Не зважаючи на те, що колабораціонізм, як явище, характерне для окупованих територій і така діяльність полягає в усвідомленій співпраці з ворогом і спрямована на шкоду державі або її громадянам, колабораціонізм може здійснюватися не лише населенням окупованих територій, а й тими хто перебуває на підконтрольній державі території.

Для прикладу, Службою безпеки України встановлено «власника декількох підприємств у місті Бердянськ, який після захоплення міста почав співпрацювати з окупантами, зокрема постачав російським компаніям пісок,

щебінь та цемент для будівництва фортифікаційних споруд на південному фронті. Згодом колаборант виїхав до Києва, звідки продовжив керувати незаконним бізнесом у тимчасово окупованій частині Запорізької області. Для цього він залишив там повний склад свого топменеджменту та налагодив з ними дистанційний режим комунікації. Саме за вказівкою колаборанта його підлеглі у Бердянську «перереєстрували» підконтрольні місцеві підприємства за російським «законодавством», після чого почали регулярно поповнювати бюджет країни-агресора у вигляді сплати до нього «податків». Останньому повідомлено про підозру за ч. 4 ст. 111-1 КК України» [3].

Важливо зазначити, що у Верховній Раді України робота за вказаним напрямком велась і в 2017 році зареєстровано проєкти законів України «Про заборону колабораціонізму» (реєстр. № 6170 від 09.03.2017) та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо колабораціонізму та посилення відповідальності за державну зраду)» (реєст. № 7426 від 20.12.2017), метою яких була заборона колабораціонізму у всіх його формах та встановлення кримінальної відповідальності за співпрацю з російською окупаційною владою в АР Крим, місті Севастополі та на тимчасово непідконтрольних органам влади України територіях окремих районів Донецької та Луганської областей. Однак, ці законодавчі ініціативи не знайшли своєї підтримки та в серпні 2019 року законопроєкти були відкликані.

У подальшому, до прийняття Законів України від 03.03.2022 № 2107-IX і № 2108-IX, у Верховній Раді України відбулась реєстрація проєктів законів України реєстр. № 2549 від 06.12.2019 та реєстр. № 5135 від 23.02.2021.

Вищевказане додатково підтверджує актуальність, а також необхідність законодавчого закріплення «колабораціонізму» й надання правової оцінки для визначення того, яка співпраця (взаємодія) з ворогом не тягне кримінальної відповідальності, а яка утворює підставу її настання.

Водночас, велика кількість законодавчих ініціатив зареєстрованих у Верховній Раді України після прийняття Закону України від 03.03.2022 № 2108-IX свідчить про необхідність удосконалення інституту колаборційної діяльності, проте такі зміни мають бути комплексними, з метою дотримання категорії «якості закону», яка є складовою принципу верховенства права та гарантією застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону.

Поняття «якість закону» (quality of law) або «принцип зрозумілих правил» (understandable rules) охоплює собою такі характеристики відповідного акта законодавства як, зокрема, чіткість, точність, недвозначність, зрозумілість, узгодженість, доступність, виконуваність, передбачуваність та послідовність. Ці характеристики стосуються як положень будь-якого акта (норм права, які в ньому містяться), так і взаємозв’язку такого акта з іншими актами законодавства такої ж юридичної сили.

У Дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія; Venice Commission) під назвою «Мірило правовладдя»

(«Rule of law checklist», розроблене і затверджене на 106-й пленарній сесії 11–12 березня 2016 року), «передбачуваність» означає не лише те, що приписи акта права мають бути проголошеними ще до їх імплементації, а й що вони мають бути передбачуваними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними [4].

З-поміж причин, що свідчать про необхідність удосконалення інституту колабораційної діяльності слід виділити громіздкість за обсягом статті 111-1 КК України та надмірну перевантаженість нормативними приписами, що призводитиме не лише до ускладнень під час внесення до неї наступних змін і доповнень, але й істотно ускладнить її застосування на практиці.

Акцентувати увагу варто й на складності розмежування правопорушень, передбачених статтями 111, 111-2 та 436-2 КК України зі статтею 111-1 КК України.

Аналіз слідчої практики засвідчив, що склад злочину, передбаченого ч. 4 статті 111-1 КК України, потребує розмежування зі статтею 111-2 КК України. Так, ч. 4 статті 111-1 КК України передбачає відповідальність за дії суб'єкта кримінального правопорушення, що виразились у передачі матеріальних ресурсів або провадженні господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Однак, у разі встановлення слідчим під час досудового розслідування факту добровільності щодо передачі матеріальних ресурсів кримінальне провадження цілком ймовірно потребуватиме перекваліфікації, оскільки диспозиція статті 111-2 КК України безпосередньо передбачає, що умисні дії суб'єкта кримінального правопорушення вчинені шляхом добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Крім того, на нашу думку, така діяльність як саме «провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора» потребує уточнення в примітці до статті, адже Господарський кодекс України визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [5].

Оскільки санкції ч. 4 статті 111-1 та статті 111-2 КК України є суттєво різними та одночасно стосуються матеріальних ресурсів це питання потребує врегулювання.

Ураховуючи викладене, уважаємо, що прийняття базового нормативно-правового акта, який би визначав правові та організаційні засади державної

політики щодо колабораціонізму, дозволить створити належну нормативну основу для справедливої кримінально-правової оцінки, яка з-поміж іншого передбачала б встановлення межі для максимально безпомилкового визначення караності того чи іншого акту колабораційної поведінки. Водночас, з метою дотримання категорії «якості закону» зміни до законодавства України, у тому числі КК України мають бути комплексними для врахування прогалин, що існують або виникають внаслідок прийняття змін, які мають несистемний характер та не спрямовані у повній мірі на вирішення існуючих проблем.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія історії України. Інститут історії України Національної академії наук. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kolaboracionizm (дата звернення: 11.04.2024).

2. Узагальнення стану розслідування підрозділами досудового розслідування Національної поліції України злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту (дата звернення: 02.03.2024).

3. СБУ затримала у Києві колаборанта, який постачав рашистам будматеріали для виробництва «зубів дракона». Офіційний канал Служби безпеки України. URL: https://t.me/SBUkr/11604 (дата звернення: 11.04.2024).

4. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. *Судово-юридична газета.* 2020. 21 жовтня. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu -verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyatlivogo-dlya -osobi-tlumachennya-zakonu?fbclid=IwAR3dvDKqG_ggxGSi5BBTHuBHM0eNw AM2xJlBy4L4ZsCBpyaU_RlVfI4_77I (дата звернення: 11.04.2024).

5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 11.04.2024).

Гавриш Валерій Ігорович,
слухач магістратури 1-го курсу факультету № 6,
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0007-7866-0278

СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПОНЯТТЯ, ІСТОРІЯ, СУТНІСТЬ

Проблеми виникнення та діагностики психічних хвороб у всі часи хвилювало суспільство, зокрема й судове провадження. І як самостійне експертне дослідження судово-психіатрична експертиза у своєму розвитку пройшла немалий шлях від юридичної адаптації до власного створення. Саме розвиток судово-психіатричної експертизи як самостійної галузі судової медицини сприяв виникненню її як невід'ємної частини сучасного права.

Судово-психіатрична експертиза - це психіатричне освідчення, яке призначається слідчим або судовими інстанціями для осіб, що викликають сумнів у своєму психічному здоров'ї.

Для будь-якої судової експертизи, існує декілька підходів у визначенні поняття: А. Давтян зазначав, як спеціальне дослідження, що проводиться експертом або групою експертів, засноване застосуванні спеціальних знань; Т. Лилуашвілі, як особливе процесуальне діяння; М. Коженов, Ю. Оролов, І. Петрухін, як інститут доказового права [2, С. 227-232].

Важливо зазначити, що між усіма перерахованими підходами до формулювання понять судової експертизи немає суперечностей і спірних моментів. Вони однаковою мірою визначають сутність і важливість судової експертизи, тому що її слід розглядати з різних сторін. З одного боку, судова експертиза – спеціальне дослідження, яке проводиться експертом або групою експертів на основі спеціальних знань. З іншого боку, судова експертиза - це особливе процесуальне діяння, яке спрямоване на отримання нових доказів у справі. З третього боку, судова експертиза – це інститут доказового права, який регламентує порядок проведення експертизи та використання її результатів у судовому процесі. Таким чином, всі перераховані підходи до формулювання поняття судової експертизи доповнюють один одного і дають цілісне уявлення про цю важливу процесуальну дію.

Вперше законодавчі норми, що стосуються душевнохворих, з'явилися у 1669 році «Новоуказні статті про розбійні та убивчі справи», де йшлося про недопущення душевнохворих до свідчень нарівні з глухонімими та дітьми. У 1677 році були виділені категорії осіб, що стосується душевнохворих. Був виданий перший закон, в якому зазначалося, що душевнохворі (до цієї категорії відносили п'яниць та душевнохворих.) не мали права розпоряджатися своїм майном та вести справи, а глухі та німі-могли (їх не відносили до категорії душевнохворих.). Однак цей закон був недосконалим, бо він не мав вказівок щодо того, кому передавалися ці права. Пізніше у 1722 році з'являється указ, в якому встановлюється форма та спосіб психіатричної освідування, а також були дані критерії оцінки осіб, які

проходили освідування. Цей указ проіснував тривалий час, у 1723 року був виданий новий указ та мав назву «Монастирський указ», яким встановлювалось, що всіх людей, які страждають на психічні розлади та засудженні на вічну каторгу, які в силу свого стану не можуть її витримати, повинні були поміщатися в монастирі. Далі був указ, який покладав на душевнохворих обов'язок поміщення в госпіталі, але, він так і не був виконаний. Цей перший період розвитку судової психіатрії закінчується офіційним законом, що дозволяв освідчення осіб, які перебували на лікуванні в госпіталі, яке проводилося комісійно-лікарями.

Другий етап розвитку судової психіатрії розпочинається з шістдесятих років XIX століття з'являється перший правовий акт, що безпосередньо стосувався психіатрії, створена в червні 1918 року інструкція «про освідчення душевнохворих» У 1921 році з'являється перший інститут судово-психіатричної експертизи імені В.П. Сербського, який і відіграв величезну роль у розвитку сучасної судової психіатрії [3, С.87-89].

Судова психіатрія продовжує свій правовий та науковий розвиток. Її допомога судочинству є багатогранною, адже вона має вузьку спеціалізацію та потребує спеціальних знань у галузі психіатрії. Саме судова психіатрія дає змогу виявити стан психічного здоров'я обстежуваної особи за постановою слідчого, дізнавача та суддів., та відповісти на питання поставлені ними.

Успішне проведення кримінального та цивільного судочинства неможливе без використання сучасних досягнень та знань з різних областей, які називаються спеціальними знаннями. У юридичній літературі під «спеціальними знаннями» розуміють систему теоретичних знань та практичних навичок в області конкретної науки, техніки, мистецтва та ремесла, набутих спеціалістом в результаті його навчання у вищому навчальному закладі, а також постійного вдосконалення отриманих знань. Лише за таких умов можна дотримуватися всіх принципів законності, організації та виробництва експертного вирішення питань, що виникають в процесі кримінального або цивільного судочинства.

Сутність судово-психіатричної експертизи визначається її специфікою, яка полягає в предметі її правового регулювання та особливості експертного висновку як засобу доказування.

Предметом правового регулювання судово-психіатричної експертизи є суспільні відносини, які відрегульовані нормами права і набувають форми правових відносин. Таким чином, судову експертизу можна розглядати через систему процесуальних відносин, що з'являються в процесі призначення, проведення та оцінки експертизи.

Процесуальні дії, на підставі яких виникають правовідносини, які необхідні для проведення експертизи, є юридичним фактом, головним з яких є ухвала суду або постанова судді або слідчого про призначення експертизи [1, С. 56–67]. Без наявності даного юридичного факту неможливо призначити судову експертизу, допустити правовідносини, пов'язані з її виникненням. Юридичний факти є обставиною, з якою норма права пов'язує виникнення, зміну або припинення правових відносин. У сфері судової експертизи

юридичними фактами можуть бути постанова суду про призначення експертизи, ухвала слідчого або дізнавача про призначення експертизи, заява учасника судового процесу про призначення експертизи. Відсутність юридичного факту може бути підставою для визнання висновку експерта недопустимим доказом. Таким чином, юридичний факт є необхідною умовою для призначення експертизи та використання її висновків як судового доказу.

Загалом, значення експертиз у судочинстві можна визначити в наступному: висновок експерта є джерелом доказової інформації; за допомогою експертизи можна з'ясувати походження і причині зв'язки окремих фактів, ознак, механізмів їх утворення; експертиза дає змогу визначити час виникнення і розвитку окремих подій; експертиза дає змогу вирішити питання про конгруентність осіб, предметів, речовин, а також тварин, їхньої групової, статевої та видової приналежності, експертиза дає змогу визначити хімічний склад речовин, дати якісну та кількісну характеристику її елементів; експертиза дає змогу дати правильне юридичне значення факту і явищу; експертиза є засобом запобігання правопорушенням, а також окремих судових помилок. Можна сказати, що судова експертиза складається з обов'язкових компонентів, а саме: спеціальний-необхідність застосування спеціальних знань у формі дослідження; правовий – наявність процесуальної форми (дотримання процедури призначення, провадження та оформлення результатів експертизи); цільовий – отримання нових даних по справі у формі висновку експерта, що є самостійним судовим доказом.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що період становлення і розвитку судово-психіатричної експертизи можна розділити на два етапи. Перший етап бере свій початок у XVII столітті, саме тоді вперше з'явилися категорії душевнохворих, які сприяли появі указу, в якому були встановлені форми і способи психіатричного огляду, а також були визначені критерії оцінки свідків. Другий етап розвитку судової психіатрії починається у XIX столітті, з'явився перший правовий акт, що безпосередньо стосується психіатрії. Подальшому моменту створення сучасної судової психіатрії сприяв перший створений інститут судово-психіатричної експертизи. Протягом цих та подальший періодів розвитку судово-психіатричної експертизи удосконалювався і на даний момент вона являє собою самостійний юридичний інститут, що розглядає висновок експерта, як результат його діяльності , є самостійним видом доказу в судових справах, що особливо приваблює судове провадження, оскільки вона дає змогу вирішити юридично значущі питання, що цікавлять слідство, дізнання і суд з максимальною об'єктивністю огляду та достовірністю експертних висновків. Також судово-психіатричну експертизу можна розглядати через систему процесуальних відносин, що з'являється в процесі призначення, проведення та оцінки експертизи.

Список використаних джерел

1. Гусєва В.О. Сучасні можливості психологічних експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти працівників

правоохоронних органів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021б. № 3 (95). С. 56–67.

2. Макарова О.П. Історія розвитку судово-психіатричної експертизи *Правовий часопис Донбасу*. № 2(83). 2023. 108 с. С. 87–89.

3. Макарова О.П. Законодавча регламентація призначення судово-психіатричної експертизи у кримінальному та цивільному провадженнях *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2023. № 4 (125). 364 с. С. 227-232

4. Олійник О.П. Судова психіатрія як спеціальність: історія розвитку, професійні навики та сфери компетенції. *Архів психіатрії*. 2013. Т. 19. № 4. С. 39-41.

5. Судова психіатрія та судово-психіатрична експертиза : навчальний посібник / І. М. Григус та ін. Львів, 2019. 119 с.

6. Цільмак О.М. Судово-психіатрична експертиза: навчальний посібник. [Текст] Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2014. 104 с.

Єлаєв Юрій Леонідович,
викладач кафедри організації досудового розслідування факультету № 1
Криворізького навчально-наукового інституту,
Донецький державний університет внутрішніх справ

НАПАД ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНА ДІЯ, ЩО ПОСЯГАЄ НА ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ

Необхідно зазначити, що у формально-юридичному розумінні напад є ознакою об’єктивної сторони багатьох кримінальних правопорушень, передбачених нормами КК України. Так, дефініція «напад», прямо та безпосередньо вказується, зокрема, у нормах ч. 1 ст. 187 Кримінального Кодексу України [1] (далі за текстом – КК України), яка передбачає кримінальну відповідальність за розбій; основний (простий) склад цього кримінального правопорушення і у нормах статті 261 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Одночасно з цим, зауважимо, що однорідною з кримінально-правовою категорією напад є категорія «участь у нападі».

Вищеназваний юридичний термін, прямо вказується в диспозиції статті 257 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм і в диспозиції ч. 4 ст. 260 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за участь у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян (кваліфікований склад цього кримінального правопорушення).

Вбачається, що вищеназвані дві юридичні категорії «напад» та «участь у нападі» є однорідними. У свою чергу, в певних випадках юридична дефініція «нападу» є похідною (опосередкованою) від частини 1 відповідної статті Особливої частини КК України, яка передбачає основний (простий) склад кримінального правопорушення.

Тобто, в даному випадку, кримінально-правова категорія «нападу» буде похідною (опосередкованою), в тому випадку, коли в інших частинах відповідної статті Особливої частини КК України; зазначається посилання певну частину статті Особливої частини КК України, в яких зазначаються дефініції «напад», «участь у нападі».

Так, положення частини 2, 3 та 4 статті 187 КК України, передбачають кваліфіковані склади розбою, який за своєю кримінально-правовою природою (із урахуванням формально-логічної суті) є нападом. Так само, норми частини 5 статті 260 КК України, містять посилання норми частини 4 статті 260 КК України, котрі встановлюють кримінальну відповідальність за участь у нападі, котрий вчиняється у складі не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Одночасно з цим зауважимо, що окрім формально-юридичного аспекту для нападу є притаманним і змістовно-юридичний аспект. Який полягає в тому, що за своєю змістовною суттю – напад є кримінально-протиправним

посяганням проти громадської безпеки, що спрямовано на завдання шкоди підприємствам, установам, організаціям або окремим громадянам.

У зв'язку з цим, звертаємо увагу на те, що у розумінні об'єкта кримінального правопорушення (із урахуванням системного тлумаченням норм КК України) напад є діянням у формі дії, а саме фізичної дії, що спрямована на суспільно небезпечне порушення відносин у сфері громадської безпеки.

Окрім цього, дискусійним залишається питання про класифікацію нападу на: 1) власне напад (простий напад); 2) напад озброєної особи (збройний напад).

У зв'язку з цим, звертаємо увагу на те, що приписи частини 5 статті 36 КК України визначають такі юридичні дефініції: напад групи осіб (дефініція щодо простого нападу), напад озброєної особи (дефініція щодо збройного нападу).

Таким чином, із урахуванням норм частини 5 статті 36 КК України, котрі визначають спеціальні випадки необхідної оборони є можливими здійснювати таку класифікацію кримінально-протиправних нападів за ознакою застосування або не застосування зброї під безпосереднього скоєння такого нападу.

Одночасно з цим, необхідно приділити увагу питанню стосовно того, що напад у широкому розумінні (включаючи таку форму нападу, як участь у нападі) може розглядатися, саме як кримінально-протиправна дія, що посягає на громадську безпеку. З тієї причини, що значна кількість кримінальних правопорушень, які передбачають напад або участі у нападі в якості юридичної ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення спрямовані саме проти громадської безпеки. В даному випадку, мова йде, передусім, про такі кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, як:

- бандитизм (стаття 257 КК України);
- створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (частини 4 та 5 статті 260 КК України, які прямо (частина 4) та з посиланням на іншу частину цієї кримінально-правової норми (частина 5, котра встановлює посилання на приписи частини 4), передбачають участь у нападі в якості діяння, що становить об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення);
- напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (стаття 261 КК України).

При цьому, напад на адміністрацію установ виконання покарань, як різновид нападу, як діяння, що передбачено нормами статті 392 КК України, також є однією із форм діяння у вигляді нападу. Разом з цим, вказаний вид нападу посягає, зокрема, на суспільні відносини у сфері правосуддя, як об'єкт кримінального правопорушення.

Серед іншого, в якості однієї із юридичних ознак нападу можна визначити поліоб'єктність нападу. Тобто, напад завжди посягає на два або більше об'єкти кримінального правопорушення (із урахуванням класифікації

об’єктів кримінального правопорушення по горизонталі). Наприклад, розбій, як різновид нападу має основний (безпосередній) об’єкт у виді суспільних відносин у сфері забезпечення права власності та додатковий обов’язковий об’єкт у виді суспільних відносин у сфері забезпечення законних прав особи на життя та на здоров’я. Одночасно з цим, можливо обговорювати питання про додатковий факультативний об’єкт у виді суспільних відносин у сфері громадської безпеки. Особливо актуальним дане питання буде при визначенні юридичної характеристики розбою, котрий вчинено із застосування зброї, в тому числі, вогнепальної зброї.

Ще однією юридичною ознакою нападу у вимірі об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення є те, що напад завжди є дією, як однією із форм діяння. Так, у відповідності до приписів частини 1 статті 11 КК України діяння визначається, як: дія або бездіяльність. При цьому, дією є активна поведінка особи, тоді як бездіяльністю буде пасивна поведінка особи. У зв’язку з цим, зазначаємо, що напад буде саме дією у вигляді фізичної дії.

Тобто, за загальним правилом кримінальне правопорушення, яке має своєю юридичною ознакою напад або участь у нападі за критерієм особливостей конструкції об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення буде кримінальним правопорушенням з усіченим складом (передусім, у випадку коли напад розглядається, як замах на кримінальне правопорушення) або з формальним складом. Водночас, зауважимо, що погроза вчинити напад буде мати наслідком кримінальну відповідальність у випадках прямо передбачених законом. Зокрема, в разі скоєння такого кримінального правопорушення, як розбій, погроза застосування насильства небезпечного для життя і здоров’я особи з метою заволодіння чужим майном сама по собі вже може вважатися закінченим кримінальним правопорушенням за ч. 1 ст. 187 КК України або за інших відповідних кваліфікуючих обставин – кримінальним правопорушенням, що передбачено приписами частин 2, 3, 4 ст. 187 КК України.

Все вищевикладене свідчить про необхідність подальших кримінально-правових наукових розвідок щодо визначення нападу в якості кримінально-протиправної дії, що з однієї сторони, завжди, у будь-якому випадку посягає на громадську безпеку, а з іншої сторони, посягає або може посягати на інші об’єкти кримінально-правової охорони, передусім, на права та свободи фізичної особи й права та законні інтереси юридичних осіб (підприємств, установ, організацій).

Також, питання кримінально-правової протидії нападам є актуальним для профілактики та запобігання насильницькій та корисливо - насильницькій злочинності в умовах воєнного стану.

Крім того, юридичне дослідження нападу, як кримінально-правової дефініції, сприяє застосуванню та удосконаленню формально-логічного та системного методів тлумачення норм КК України.

Окрім цього, перспективним напрямком наукових досліджень нападу, як кримінально-протиправного діяння є доктринальне пізнання диспозицій

статей Особливої частини КК України, котрі передбачають юридичні визначення: «інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини» (ч. 1 ст. 257 КК України, основний (простий) склад кримінального правопорушення терористичний акт) або дії «поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи» (ч. 3 ст. 189 КК України, кваліфікований склад кримінального правопорушення вимагання).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 10.04.2024 року).

Єсімов Сергій Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-9327-0071

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Система безпеки повітряного транспорту є частиною державної безпеки на транспорті, яка є частиною загальнонаціональної системи національної безпеки.

У даний час об’єкти військової авіації розміщуються в залежності від функцій, які виконують відповідні авіаційні підрозділи згідно стратегії та тактики застосування Сил оборони України для відсічі російської агресії. Основними елементами системи забезпечення безпеки на повітряному транспорті є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні і юридичні особи, які здійснюють авіаційну діяльність відповідно до законодавства держави. Держава забезпечує наявність системи безпеки повітряного транспорту, формує орган, відповідальний за безпеку повітряного транспорту, визначає повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування.

Компетенція кожного елемента, що становить систему авіаційної безпеки та її підсистеми, визначається національним законодавством. На всіх етапах процесу забезпечення безпеки повітряного транспорту здійснюється контроль та нагляд уповноважених державних органів за належним виконанням заходів забезпечення безпеки повітряного транспорту.

Функції органів, що координують діяльність системи безпеки повітряного транспорту та її підсистем, а також органів, які здійснюють контроль та нагляд за безпекою повітряного транспорту, встановлюються окремими законами та нормативними актами держави.

Земля повітряного транспорту – земля, що використовується або призначена для використання з метою забезпечення діяльності організацій та експлуатації об'єктів повітряного транспорту. Структура земель повітряного транспорту складається із земельних ділянок, зайнятих або призначених як об’єкти транспорту: аеропорти, аеродроми, аеровокзали, злітно-посадкові смуги та інші наземні об'єкти, необхідні для експлуатації, утримання, будівництва, реконструкції та ремонту, розвитку наземних і підземних будівель, споруд, пристроїв та інших об'єктів повітряного транспорту; вертолітні станції, включаючи зону технічного обслуговування з усіма будівлями та спорудами; авіаремонтні заводи, об'єкти технічного обслуговування повітряних суден, бази матеріально-технічного постачання, склади ц інші технічні об'єкти, що обслуговують потреби повітряного транспорту; житлові, адміністративні, культурно-побутові та інші об'єкти повітряного транспорту.

Стаття 1 Повітряного кодексу України встановлює поняття «аеропорт» та «аеродром». Аеродром – це ділянка землі або водної поверхні з розташованими на ній будинками, спорудами та обладнанням, призначена для зльоту, посадки, рулювання та стоянки повітряних суден [1].

Аеропорт – це комплекс споруд, що включає аеродром, аеровокзал та інші споруди, призначений для прийому та відправлення повітряних суден, обслуговування повітряного руху та має для цього необхідне обладнання, авіаційний персонал та інших працівників [1].

Землі повітряного транспорту включають землі, зайняті аеропортами, зокрема аеродромами – основними об'єктами повітряного транспорту. Повітряний кодекс України регламентує встановлення обмежень використання земельних ділянок задля забезпечення безпеки повітряного транспорту.

Проектування, будівництво та забудова міських та сільських поселень, будівництво та реконструкція промислових, сільськогосподарських та інших об'єктів у межах аеродромної території повинні здійснюватися з дотриманням вимог безпеки польотів на аеродромі, з урахуванням можливого негативного впливу обладнання аеродрому та польотів повітряних суден на здоров'я громадян та діяльність юридичних осіб та за погодженням з власником аеродрому.

Відповідно до статті 72 «Землі авіаційного транспорту» Земельного кодексу України землі, які використовуються для забезпечення діяльності організацій та експлуатації об'єктів повітряного та інших видів транспорту та права на які виникли в учасників земельних відносин на підставах, передбаченим Земельним кодексом і законами України, належать до земель транспорту [2].

З метою створення умов для будівництва та реконструкції об'єктів повітряного транспорту землі підлягають резервуванню. Порядок резервування земель для зазначених цілей встановлюється законами. При цьому відповідно до Земельного кодексу України землі, надані для потреб транспортних організацій, у тому числі аеродроми та аеропорти, об'єкти навігаційного забезпечення повітряного руху та навігації, термінали та термінальні комплекси в зонах формування міжнародних транспортних коридорів обмежені в обороті.

З метою запобігання негативному впливу польотів повітряних суден на життя та здоров'я людей у межах аеродромної території встановлюються зони обмеження житлової, цивільної, культурної та промислової забудови, включаючи забудову сільських населених пунктів. Для забезпечення безпеки польотів повітряних суден встановлюються спеціальні охоронні зони, що включають при аеродромні території та смуги повітряних підходів. Існує три типи таких зон із особливим правовим режимом землекористування.

У першій зоні (у радіусі 10 км від контрольної точки аеродрому) забороняється будівництво всіх об'єктів (будівель та споруд, повітряних ліній зв'язку, ліній електропередачі та інших споруд) без погодження з органами цивільної авіації. Друга зона має радіус 30 км. від основної точки аеродрому.

У межах цієї зони дозволено лише будівництво об'єктів висотою 50 м і більше (щодо рівня аеродрому).

У третій зоні (в радіусі 75 км від основної точки аеродрому) будівництво будь-якої споруди заввишки 200 м і більше має бути схвалено. У межах цих зон дозволено господарську діяльність, яка не суперечить вимогам до експлуатації повітряного транспорту.

Розміщення підлягає затвердженню: лінії зв'язку і електропередачі та інші джерела радіо та електромагнітного випромінювання; вибухонебезпечні об'єкти; підприємства та об'єкти, діяльність яких може створювати проблеми з видимістю в районах аеродромів, незалежно від їхнього розташування.

Забороняється розміщення місць концентрованих викидів харчових відходів, будівництво звіроферм і інших об'єктів, де можливе масове скупчення птахів, що становить небезпеку для польотів повітряних суден, на землях, що прилягають до аеродромів у радіусі 15 км.

Організації, які порушили порядок розміщення об'єктів на при аеродромній території, зобов'язані на вимогу адміністрації аеродрому або представника територіального органу Державної авіаційної служби України здійснити знесення, перенесення або необхідні зміни об'єкта за свій рахунок у встановлений термін. Особи, що володіють постійними та тимчасовими висотними спорудами, зобов'язані власним коштом розмістити на них нічне та денне маркування для забезпечення безпеки польотів.

Судова практика щодо використання земель повітряного транспорту включає судові рішення щодо спорів, пов'язаних з орендою, використанням та захистом прав на землі повітряного транспорту.

Судова практика показує, що використання земель повітряного транспорту є відповідальним процесом, який потребує дотримання вимог безпеки та охорони навколишнього середовища. Власники земель повітряного транспорту повинні забезпечувати безпеку польотів і поважати права та інтереси інших користувачів землі.

Використання земель повітряного транспорту має бути організовано з урахуванням національної безпеки. Відповідно, при розпорядженні землями повітряного транспорту необхідно враховувати можливі загрози та ризики для безпеки повітряних суден. Зокрема, при виборі місця для будівництва аеродрому чи інших об'єктів повітряного транспорту необхідно враховувати близькість до критично важливих об'єктів інфраструктури.

Важливо забезпечити надійний захист земель повітряного транспорту від несанкціонованого доступу та використання. Загалом використання земель повітряного транспорту має бути організовано таким чином, щоб забезпечити безпеку польотів та захистити національні інтереси.

Список використаних джерел

1. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2021 р. № 3393-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3393-17

2. Земельний кодекс України: Закон України від 21.10.2001 р. № 2768-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2768-14/conv

Желізняк Анна Сергіївна,
ад'юнкт кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Професійна діяльність поліції включає в себе насамперед наявність характерних рис, пов'язаних з виконанням різних специфічних обов'язків, та ресурсів, до яких необхідно віднести психологічні характеристики кожної окремої особистості працівника поліції. Особливого значення такий критерій набуває в умовах сьогодення в Україні, а саме в умовах правового режиму воєнного стану. Окрім цього слід приділяти значну увагу і безпосередньо психологічній підготовці поліцейських, оскільки така підготовка являє собою по суті безперервний процес, що розпочинається з моменту підбору персоналу, початкової професійної підготовки і триває протягом усього періоду виконання службових обов'язків та проходження служби у поліції.

Аналізуючи практичний досвід роботи співробітників поліції в надзвичайних умовах, що потребує швидкого прийняття рішень, можна зробити висновок, що психологічна підготовка працівників обов'язково повинна здійснюватися за допомогою курсів і навчальних практик, з використанням інтерактивних технік і педагогічних методів таких як тренінг, ділові ігри, психодрама, мозковий штурм, приклади, інтерактивні задачі, смуги перешкод і т.д. [4, с. 259].

Детальна та всебічна професійна підготовка є обов'язковою умовою забезпечення професійної діяльності поліцейських, але специфіка реальних життєвих ситуацій, як правило, потребує додаткових заходів, особливо в екстремальних обставинах. Належною, як показують дослідження і здобуті навички, також є спеціалізована підтримка, в тому числі психологічна, в процесі фахової діяльності [1, с. 172]. До неї доцільно віднести:

- врахування того, що не весь персонал, який займається вирішенням завдань, задіяний в екстремальних випадках, має необхідну підготовку, відповідну функціональність і рівень готовності;
- перехід до професійних виконання поставлених завдань в екстремальних умовах потребує внутрішніх індивідуальних якостей, перебудови і виховання бойового духу, що вимагає пильної уваги керівництва задля недопущення помилок;
- підвищення кваліфікації не може передбачити усього того, що може статися при екстремальних життєвих ситуаціях, тим самим вимагає від співробітників поліції належної підтримки і допомоги вже після початку виконання ними службових обов'язків;
- достатній бойовий дух та суб'єктивна впевненість теж є мінливим процесом, адже через систематичну втому та безліч інших факторів виникає необхідність застосування спеціальних заходів задля їх підтримання

на належному рівні на протязі часу, необхідного для виконання певного службового завдання.

Старшим викладачем кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Мітченко К.В. у 2023 році на підставі даних, отриманих завдяки анонімному анкетуванню поліцейських з різним досвідом роботи та службою у різних територіальних підрозділах, було проведено дослідження соціально-психологічного клімату та встановлення факторів, що негативно впливають на якість виконання останніми своїх службових обов'язків за період довоєнного часу та під час війни [2, с. 67]. Всього у опитуванні прийняли участь 69 співробітників Національної поліції (практичні працівники ГУНП України в Дніпропетровській області, атестовані викладачі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ та курсанти ДДУВС). Дослідження відбувалось шляхом розподілення «ролей» особистості працівників поліції, таких як поліцейський, чоловік/дружина, мати/батько, виконувач домашньої роботи, подорожувальник, відвідувач розважальних заходів, юзер новин, особа, що турбується про власне здоров'я, особа, що допомагає іншим (волонтер), тощо. За результатами дослідження встановлено, що безпосередньо виконання поліцейськими професійних обов'язків, враховуючи особливості служби в поліції, має негативних вплив на психоемоційний та соматичний стан опитаних працівників поліції, їх внутрішні стосунки у сім'ях та в колективах. Крім того слід зазначити, що у деяких ролях встановлено відмінності у довоєнний період та під час війни. Так, зокрема, вдалось з'ясувати, що під час війни працівники поліції у більшому процентному співвідношенні перейняли на себе ролі виконувачів домашньої роботи, здобувачів фінансів, осіб, що турбуються про власне здоров'я, осіб, що допомагають іншим (волонтер) та юзера новин. Натомість ролі чоловіка/дружини, здобувача освіти, спортсмена, подорожувальника та відвідувача розважальних заходів значно зменшилися. Таким чином отримані в ході дослідження дані, на думку Мітченко К.В., є підґрунтям для подальшого вивчення рольової компетентності поліцейського як інтегральної характеристики особистості, а також побудови психологічної програми з профілактики психічних розладів.

Психологічна підготовка є важливою складовою розвитку та формування професіоналізму українських поліцейських. Серед основних методів психологічної підготовки можна виокремити: тренінги, курси лекцій, індивідуальні консультації, групові заняття, симуляційні тренажери та імітаційна підготовка [3, с. 173].

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що психологічний супровід діяльності поліції в Україні, навіть в умовах сьогоднішньої війни, є дуже важливим процесом, спрямованим на покращення психологічного стану працівників поліції та застереження від майбутніх можливих психологічних проблем як під час виконання службових обов'язків, так і у повсякденному житті. А це, натомість, має забезпечити виконання функцій поліції на більш високому професійному

рівні правоохоронних обов’язків, що дозволить створити згуртоване суспільство.

Список використаних джерел

1. Когут Я.М. *Професійно-психологічна підготовка поліцейського: навчальний посібник.* Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. 404 с.

2. Мітченко К.В. Зміни рольової компетентності поліцейських у період до та під час війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса.* Серія «Психологічні науки», 1(2), 2023. С. 64-71.

3. Самара О.Є., Ташматов В.А. Психологічне супроводження поліцейської діяльності в Україні в умовах війни. *Габітус. Соціальна психологія. Юридична психологія.* 2023. Випуск 50. С. 171-175.

4. Ташматов В.А., Третьякова Т.М. Напрями системи психологічного забезпечення поліцейських в Україні. *Габітус. Соціальна психологія. Юридична психологія.* 2022. Випуск 39. С. 257-261.

Зубкевич Марта Сергіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю (081) Право
Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання,
Національна академія внутрішніх справ

*Науковий керівник:**Комаринська Юлія Борисівна**,*
*кандидат юридичних наук, доцент**,***
професор кафедри криміналістики та судової медицини,
Національна академія внутрішніх справ

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Постійний світовий прогрес став поштовхом для використання Штучного інтелекту (далі – ШІ) у сучасних методах розслідування кримінальних проваджень та проникнення в сфери правосуддя та правоохоронної діяльності. Правоохоронні органи мають можливість аналізувати великий обсягів даних за короткі терміни, знаходити складні зв'язки, які вкрай необхідні для спрощення процесу розслідування, що в свою чергу, може позитивно впливати на ефективність та швидкість роботи. Україна не стала виключенням, тому, згідно з Указом Президента України № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки» - було введено нову стратегію, яка охоплює особливості функціонування правоохоронних органів у період воєнного стану. Ця стратегія ґрунтується на комплексному аналізі роботи правоохоронних органів та прокуратури, а також на виявленні проблем їх діяльності з урахуванням висновків, отриманих внаслідок аналізу попереднього досвіду, а також положень інших програмних документів, призначених для удосконалення функціонування відповідного сектору [1].

ШІ дозволяє автоматизувати та прискорити низку процесів, які раніше вимагали значної кількості людських ресурсів. Зокрема, структурування таких даних як відео, текст, звукові записи, зображення, географічні дані. Ще однією перевагою є здатність створення прогностичних моделей для передбачення місця, часу, умов можливих кримінальних подій, що дає змогу правоохоронним органам здійснювати запобіжні заходи та попереджувати правопорушення, забезпечуючи вищий рівень безпеки громадян.

Безпосереднє застосуванні ШІ у кримінальних розслідуваннях сприяє розкриттю складних злочинних схем і мереж, які через свою велику кількість деталей та взаємозв'язків майже не під силу людському розуму. Одним із кейсів є програмне забезпечення Palantir, яке створене американською компанією Palantir Technologies на замовлення спецслужб США. Причиною «зародження» став великий показник вбивств у Новому Орлеані, котрий займав 6 місце по країні. Тоді окружний прокурор Орлеанського округу виніс два гучних обвинувачення в рекеті проти декількох десятків чоловіків, котрі

бути членами двох злочинних угрупованнях з торгівлі наркотиками, а членів обох банд звинуватили у 25 вбивствах, декількох замахів на вбивство і збройних пограбуваннях. Компанія надала доступ місцевому Департаменту Поліції до секретної програми NOPD, яка відстежувала зв'язки людей із іншими членами банди, описувала кримінальні історії, аналізувала соціальні мережі та передбачала ймовірність того, що особи вчинять насильство або стануть жертвами. У судовому процесі уряд вивчив понад 60 000 сторінок документів із детальним описом доказів, зібраних проти обвинувачених, проте жодним чином не згадували партнерство із Palantir Technologies задля збереження справи, хоча пізніше ще декілька раз звертались за допомогою [2]. На даний момент система Palantir сприяє розвитку технологій розслідування воєнних злочинів, вчинених на території України, і це відкриває нові шляхи введення розслідування за допомогою інструментів розпізнання голосу та аналізу даних.

Не менш важливим є оголошення співпраці між Україною та Clearview AI – американською компанією, яка розробляє ШІ для розпізнання і пошуку осіб за допомогою зображень з інтернету та соціальних мереж. Саме ця розробка пришвидшила процес збору доказів для переслідування ймовірних воєнних злочинців методом ідентифікації осіб на окупованих територіях. Програма також використовується для ідентифікації дітей із дитячих будинків, котрих примусово вивезли із окупованих територій та віддали для усиновлення. Лиш за 2022 рік програма допомогла у пошуку більше 125 тисяч осіб на території України.

У постійному прогресі перебуває система розпізнавання обличчя та аналізу відбитків пальців. Це надзвичайно важливий інструмент у розслідуваннях, що допомагає правоохоронним органам в ідентифікації злочинців і розкриті кримінальних правопорушень. Як відомо, такі технології дозволяють швидко та ефективно встановлювати особу, її зв'язок із правопорушенням, місцезнаходження і збирати необхідні докази для подальшого розслідування. На даний момент системи розпізнання облич використовують аналіз геометричних особливостей та унікальних рис обличчя – розміри носа і губ, пропорції обличчя, розташування очей. Це може бути особливо корисно у ситуаціях, коли потрібно ідентифікувати особу у громадських місцях, де велике скупченнях людей.

Дактилоскопія також тісно «співпрацює» із ШІ, бо сучасні технології аналізу відбитків пальців дозволяють створювати їх цифрові моделі, що полегшує пошук у вже існуючих базах даних. Можливе оперативне встановлення особи, що надає правоохоронним органам важливі докази для подальшого розслідування.

Проте, як вірно підмітили Белова М.В і Бєлов Д.М у своїх роботах - використання ШІ в кримінальних справах ставить питання щодо приватності, прав та етики, порушення прав людини. Вони вважають, що використання ШІ повинно бути ретельно регульоване і контрольоване з погляду на етичні та правові аспекти. Значна частина країн уже зараз інтерпретує своє законодавство під ШІ і навіть розробляє Етичний кодекс ШІ задля

поліпшення ефективності та об’єктивності розслідування. Додатковим викликом є необхідність навчання та підготовки правоохоронних органів та фахівців з питань ШІ, а також вирішення проблеми доступу до високоякісних даних для аналізу [3].

На нашу думку, збір та аналіз великих обсягів особистих даних у процесі розслідування може порушувати права громадян та породжувати питання щодо їх обробки та використання. Важливо забезпечити високий рівень захисту особистої інформації та забезпечити відповідність процесів збору та обробки даних нормам та стандартам приватності.

Зазначене вище, визначає значущість та перспективність глибокого дослідження ШІ з метою використання у сфері розслідування кримінальних правопорушень. ШІ відкриває нові можливості для правоохоронних органів, допомагаючи їм аналізувати великі обсяги даних та виявляти складні злочинні схеми. Проте, не менш важливим є врахування етичних, правових та приватних аспектів його використання, щоб забезпечити справедливість та захист особистої інформації громадян. Цільове спрямування на вдосконалення та регулювання використання ШІ в кримінальних розслідуваннях є ключовим для забезпечення ефективного та етичного використання цієї технології в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки. Схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: https://www.president.gov.ua/ documents/2732023-46733/ (Дата звернення: 20.03.2024)

2. “Palantir has secretly been using New Orleans to test its predictive policing technology” (2018) by A. Winston: The Verge.

3. Бєлов Д.М, Бєлова М.В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 2. № 78. 2023. С. 315-320.

Кардашевський Юрій Романович,
доктор філософії у галузі права,
докторант, Одеський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0009-8940-6384

РЕАЛІЗАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ILP У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Важливими акцентами імплементації моделі правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою (*Intelligence-led Policing – ILP*), є розуміння її не лише як певної процедури аналітичного процесу, а системне та комплексне сприйняття її як нової філософії правоохоронного менеджменту, що об'єктивно займатиме важливе місце у реформуванні правоохоронної діяльності в Україні [4-1].

Правоохоронна практика передбачає широке застосування різноманітних процесів протидії злочинності, ключовою ланкою яких є робота аналітиків правоохоронних органів, про що зазначають у своїх публікаціях зарубіжні вчені та фахівці, зокрема Коуп, Ретклiфф, Хітон, Петерсон, Магуайр та Джон. Водночас, збір та використання розвідувальної інформації не є новою концепцією. У великій Британії ILP модель реалізовувалась на основі законодачого закріплення Національної розвідувальної моделі (National Intelligence Model – NIM).

Національна розвідувальна модель у Великій Британії, започаткована у 1999 році, була розроблена на замовлення Асоціації керівників поліції (Association of Chief Police Officers – ACPO) [10-2, с.154] і була сформульована в рамках Національної служби кримінальної розвідки (National Criminal intelligence Service – NCIS). ЇЇ співавторами були відомі фахівці Флуд (Flood) і Гаспар (Gaspar) [11-3, с. 51], які були озброєні, перш за все, ідеєю ILP, а по-друге, із врахуванням досвіду вже існуючої поліцейської моделі графства Кент (Kent Policing Model – KPM). NIM стала результатом просування відповідної поліцейської практики, яку у поліції графства Кент відстоював начальник поліції Кенту Девід Філліпс, спочатку в ACPO, а потім у Міністерстві внутрішніх справ (Home Office), як систему забезпечення правопорядку на рівні центрального уряду.

Поштовхом до оновлення національного підходу в організації правопорядку у Великій Британії та появі NIM була попередня робота поліції у 1990-ті роки, зокрема щодо впровадження та вдосконалення проактивних методів боротьби зі злочинністю у відповідь на звіт Національної аудиторської комісії 1993 року: «Допомога в розслідуванні – ефективна боротьба зі злочинністю». Це призвело до розширення використання аналітичної розвідки поліцією, включаючи створення Директорату розвідки (Specialist Operations directorate – SO11) у складі Metropolitan Police Service (MPS) [12-4], а також запуск проекту «Системи для розслідування і виявлення» (Systems for Investigation and Detection – SID) у 1991 році [13-5, с. 33]. Це, в цілому, синхронізувалося з експериментами ILP в Кенті [14-6, с. 210], що призвело до запровадження KPM у 1993 році. Ряд відомих коментаторів припускають, що

повна поява ILP збіглася зі створенням NIM, і це підтримується Ratcliffe [17-7, с. 4], який стверджує, що «концепція ILP закріплена в законодавстві, яке вимагало з усіх сил прийняти NIM у 2004 році». Це свідчить про те, що NIM є прямим еволюційним продуктом і концептуальним відображенням ILP.

Мінімальні стандарти моделі зміцнюють ключові сфери поліцейської діяльності, про що свідчить включення до основних сфер діяльності поліції «порушення громадського порядку» і «проблем громади» [18-8, с. 103]. Водночас, «Настанови» по NIM не передбачали жодних кваліфікаційних вимог або звільнень, а лише зазначали на необхідності застосування критеріїв в межах мінімальних стандартів [18-8, с. 101], включаючи придбання ключових активів та впровадження процесів для підтримки розслідування та прийняття рішень на основі аналітичної розвідки.

Концепція збору та використання аналітичної розвідки як допомоги в розслідуванні не є новою. Для детективів, або слідчих достатньо усвідомленою є цінність розвідувального процесу, який пов'язується, наприклад, з агентурною роботою чи статистичними реєстрами, саме тому, хоча і не масово, підрозділи карного розшуку зберегли майже ексклюзивне право на «застосування кримінальної розвідки», яке Магуайр [19-9] описує як «володіння монополією на експертизу» в цій сфері. Однак ця елітна група не практикувала жодних систематичних записів або процесів збору і застосування аналітичної розвідки [20-10, с. 45]. Поліцейська діяльність, керована аналітичною розвідкою, була розробленою парадигмою 1970-х років, яка, як видається, викликала суспільний резонанс серед поліцейського керівництва і з часом, завдяки вдосконаленню, принесла оперативні переваги [17-7].

Незалежно від мотивів або способу, наприкінці тисячоліття поліцейський і політичний клімат виявився налаштованим на «сингулярність духу часу», і зародком, якщо не серцем і душею, ILP стала Кентська поліцейська модель (KPM), яку описують як «керований аналітичною розвідкою проактивний підхід до вирішення проблем, з першочерговим завданням – зниження рівня злочинності» [30-11, с. 1]. Девід Філліпс (David Phillips), головний констебль поліції графства Кент, за підтримки Брайана Флуда (Brian Flood), запровадив KPM у 1993 році як відхід від традиційних методів поліцейської діяльності і застосування «цілісної системи поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою» [19-9, с. 455]. Філліпс стверджував, що збір та аналіз інформації про правопорушників та їхніх поплічників може забезпечити цільову правоохоронну діяльність, яка запобігатиме злочинній поведінці шляхом її руйнування [31-12]. KPM була описана як «найбільш масштабна і впливова проактивна поліцейська ініціатива, керована аналітичною розвідкою, продемонстрована по всій на материковій частині Великої Британії» [31-12].

Натхнені результатами, отриманими в Кенті, схваленням з боку HMIC і подальшим прийняттям ACPO, KPM був реінжинірингований і ребрендований для загального оприлюднення під назвою Національна розвідувальна модель (National Intelligence Model – NIM). Було видано

«Блакитну книгу» у якості ефективного «посібника з керівництва» NIM, який був розповсюджений серед усіх сил Англії та Уельсу в 1999 році.

Таким чином, у Великій Британії процес розбудови ILP, із врахуванням досвіду Кентської поліцейської моделі, супроводжувався розробленням та законодавчим закріпленням Національної розвідувальної моделі (National Intelligence Model – NIM).

Список використаних джерел

1. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАЙТ», 2024. 504 с.
2. Christopher, S. (2003). A practitioner's perspective of UK strategic intelligence. In J.H. Ratcliffe (Ed.) *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*. Annandale, NSW: The Federation Press, 177-193.
3. Flood, B. (2004). Strategic aspects of the UK National Intelligence Model. In J.H Ratcliffe (Ed.) *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*. Sydney, Federation Press, 37-52.
4. John Grieve Centre (2010). Professor Emeritus John Grieve. Retrieved from http://www.johngrievecentre.co.uk/johngrieve.htm
5. Grieve, J. (2004). Developments in UK Criminal Intelligence. In J. Ratcliffe (Ed.) *Strategic Thinking in Criminal Intelligence* (2nd Ed.). Annandale: New South Wales Federation Press, 25-36.
6. John, T. & Maguire, M. (2007). Criminal Intelligence and the National Intelligence Model. In T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Eds.), *Handbook of Criminal Investigation*. Cullompton: Willan Publishing, 199-225.
7. Ratcliffe, J.H. (2008). *Intelligence-led Policing*. Cullompton, Devon: Willan Publishing.
8. ACPO (2005). *Practice Advice on Core Investigative Doctrine*. Cambourne: National Centre for Policing.
9. Maguire, M. (2008). Criminal investigation and crime control. In T.Newburn (ed.) *Handbook of Policing*. Cullompton: Willan Publishing, 430-464.
10. James, A. (2011). *The Influence of Intelligence-led policing Models on investigative Policy and Practice in Mainstream Policing 1993-2007: Division, Resistance and Investigative Orthodoxy*. Unpublished PhD thesis: London School of Economics.
11. HMIC (1995). *Kent County Constabulary Performance review Inspection – September 1995*. London: Her Majesty's Inspectorate of Constabularies.
12. Tilley, N. (2008). Intelligence-led Policing. In T. Newburn & P. Neyroud (Eds.), *Dictionary of Policing.* Cullompton: Willan Publishing.

Кирилюк Олександр Степанович,
кандидат технічних наук, старший дослідник,
старший викладач кафедри управління та інформаційно-аналітичного забезпечення,
ОСД ЦСК ННІ ІБСК НА СБ України
ORCID ID: 0000-0001-9248-0758

РОЗМЕЖУВАННЯ ТЕРМІНІВ OSINT ТА OSINF

Reuser's Information Service (RIS) наголошує на змішуванні понять OSINT та OSINF [1]. Оскільки, OSINF (Open Source Information) є всією інформацією з відкритих джерел у будь-якому форматі, що може бути здобута будь-яким законним та етично прийнятним шляхом без жодних обмежень, чи то безкоштовно, чи на платній основі. RIS наголошує на таких обмеженнях та, відповідно, акцентує увагу на тому, що простий збір та надання необробленої, сирої інформації не є OSINT. OSINT є комплексною, інтегрованою методологією і технологічним процесом, спрямованим на задоволення вимог замовника щодо дієвої аналітичної розвідки здійсненої в процесі синтезу та аналізу, на основі репрезентативної вибірки достовірної, надійної, своєчасної та точної інформації з відкритих джерел [2]

RIS наголошує, що стандартний цикл аналітичної розвідки (intelligence cycle) не відповідає потребам OSINT-дослідження, оскільки кількість кроків такого дослідження може змінюватись (відповідно до потреб конкретного дослідження).

Особливістю циклу аналітичної розвідки з відкритих джерел (цикл OSINT), запропонованого RIS, є те, що клієнт або замовник перебувають в центрі процесу, а сам цикл складається з 3-х підциклів, а саме: підготовчий цикл, інформаційний цикл та цикл аналітичної розвідки.

Підготовчий цикл має на меті отримати якомога більше ясності щодо завдання або вимог дослідження, щоб забезпечити відповідність остаточного продукту потребам замовника. Під час підготовчого циклу розробляється план дій, який оцінюється разом із замовником. Він складається з трьох етапів: аналіз вимог, аналіз джерел та планування збору.

Перший етап (аналіз вимог) необхідний для підготовки відповідного аналітичного продукту. Розбиття початкової вимоги на логічні кроки допомагає розкласти основну проблему на підпроблеми. Такі логічні кроки включають визначення підпитань, визначення припущень, визначення та вирішення змінних для запобігання непорозумінь із замовником, застосування кваліфікаторів для обмеження та уточнення дослідницького процесу тощо. Результатом цього процесу є набір попередніх проблем, які необхідно вирішити (щоб розібратися з припущеннями і упередженнями), і набір питань, на які необхідно відповісти, які визначені таким чином, щоб не було ніякого непорозуміння щодо того, що потрібно зробити.

Коли є достатня ясність щодо постановки завдань, наступним етапом є аналіз джерел даних та інформації. Цей етап передбачає ретельне вивчення

того, яке джерело використовувати, встановлення надійності та достовірності кожного окремого джерела, переконатися, що вибір джерел є збалансованим і репрезентативним.

Окремий етап аналізу джерел є дуже важливим. Знання того, які джерела використовувати, також допоможе зменшити надлишок інформації. Вибір релевантного, репрезентативного та збалансованого набору джерел значно допомагає зменшити інформаційний потік, оскільки все, що потрібно зробити досліднику, – це лише просуватися вниз за списком перевірених джерел. Крім того, втрата орієнтиру в масиві в джерелах більше не є проблемою.

Це призведе до наступного кроку – створення плану збору інформації та плану дій. У цьому плані зазначається, які джерела будуть досліджуватися, яким чином і коли. У плані збору даних, після першого та другого кроку, будуть перераховані очікувані відповіді від кожного джерела й максимальна кількість результатів. У плані також буде вказано, коли слід припинити пошук. Цей крок є важливим в управлінні часом і ресурсами. План допомагає боротися з інформаційним перенасиченням, оскільки все, що потрібно зробити, – це дослідити джерела, а не перебирати мільйони результатів пошуку в універсальній пошуковій системі «Інтернет».

Результатом підготовчого циклу є план дій, який включає аналіз потреб, аналіз джерел та планування збору. Ці плани узгоджуються та затверджуються замовником. Замовник при цьому може бачити, чи правильно інтерпретовано початкову вимогу і чи деконструкція проблеми є правильною. Замовник може змінити план (можливо, навіть суттєво), вимоги, запропонувати рішення, перелік джерел, дати поради та поділитися ідеями. Такий зворотний зв’язок із замовником є безцінним для всього процесу і має додаткову перевагу у вигляді розвитку довірчих відносин. Якщо необхідно внести зміни до будь-якого з перших трьох етапів, цикл підготовки повторюється, доки всі залучені сторони не будуть задоволені кінцевим продуктом. Лише після цього розпочинається інформаційний цикл.

Підготовчий етап передбачає підготування робочого місця, а саме:

а) бажано проводити дослідження в «ізольованому середовищі», використовуючи віртуальну машину (чи машини), анонімізуючи доступ до ідентифікуючих особливостей машини, з якої здійснюється доступ в мережу;

б) необхідно використовувати віртуальні приватні мережі (VPN), змінюючи ідентифікуючу IP-адресу;

в) за необхідності, створити аккаунти для прикриття (виключно в рамках чинного законодавства, з повагою до персональних даних та етичних норм), до реєстрації та супроводження яких використовуючи «незасвічені» номери телефонів (за необхідності) та фото (за можливості).

Інформаційний цикл складається з п’яти етапів, на яких здійснюється власне пошук і збір інформації. Інформація збирається, обробляється, індексується тощо, задля складання інформаційного звіту та його оцінювання разом із замовником.

Інформаційний цикл починається з етапу збору даних з відкритих джерел. Етап збору включає в себе власне пошук даних (або інформації) та роботу над планом збору. На цьому етапі також відбувається безпосередній збір даних. Цей, здавалося б, простий етап може мати свої проблеми, особливо у випадку з вирішенням бюрократичних питань доступу до державних чи корпоративних баз даних, потребує технічних рішень для завантаження та обробки різних форматів інформації, розшифрування інформації, дедуплікації, деархівування тощо.

Не може бути підрозділу OSINT, який працює самостійно. Всі задіяні є, або принаймні повинні бути, частиною команди. Зрештою, аналітик зацікавлений у цьому, у отриманні «повноцінної» інформації [1 - 4].

Оскільки інтернет містить так багато необробленої інформації, необхідною є фаза валідації для того, щоб переконатися, що інформація є достовірною, правильною, корисною й надходить з відповідного джерела. Кожен електронний лист, кожен вебсайт, кожен документ повинен підлягати режиму валідації. Цей режим повинен бути широко узгодженим, здійсненним і, в межах розумного, простим у застосуванні для всіх зацікавлених сторін.

Кінцевим продуктом інформаційного циклу є звіт OSINF з результатами пошуку, планом дій, початковими висновками та об'єктивним резюме. Звіт надається замовнику, який тепер може прийняти рішення щодо кількох речей. Або замовник задоволений інформацією у такому вигляді, як вона є, і поки що не потребує жодних подальших послуг, або ж замовник недостатньо задоволений інформацією та інформаційний цикл буде повторено знову, або клієнт дуже задоволений і вимагає аналізу та інтерпретації інформації для підготовки аналітичного розвідувального звіту.

На цьому етапі здійснюється аналіз зібраної інформації і власне «розвідувальний аналіз», формується аналітичний звіт, який поширюється серед зацікавлених осіб.

Цикл аналітичної розвідки складається з трьох фаз: фаза синтезу, фаза презентації, фаза поширення. Оскільки в дійсності «аналіз» проводиться приблизно на кожному кроці й на кожній фазі, використання цього терміна для позначення фази є недоречним. Як новий термін пропонується термін «синтез». Синтез включає в себе всі види діяльності, які дозволять створити аналітичний розвідувальний звіт з інформаційного звіту: інтерпретацію, розуміння, пояснення, прогнозування, узагальнення, маркування, судження тощо, тобто всі ті види діяльності, які раніше називалися розвідувальним аналізом. Кінцевим продуктом цього етапу є звіт аналітичної розвідки (аналітичний продукт).

Наступний крок, який часто недооцінюють, – презентація. Яким би якісним не був аналітичний продукт, якщо результати не представлено належним чином, всі зусилля були марними. Багато чудових розвідувальних продуктів було знищено через те, що автор не зміг донести свою думку, або через те, що автор не зміг правильно висловити свої думки у звіті.

Список використаних джерел

1. Reuser, A.H.P. (2017). The RIS Open Source Intelligence Cycle. The Journal of Mediterranean and Balkan Intelligence, 10 (2), 29-43.

2.Reuser`s Information Services. Retrieved from https://opensourceintelligence.biz/osint-unlocked/

3. International Data Corporation (IDC) is the premier global provider of market intelligence, advisory services, and events. Retrieved from https://www.idc.com/about.

4. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАЙТ», 2024. 450 с.

Козенко Олександр Олександрович,
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник наукової лабораторії № 3
науково-організаційного центру,
Національна академія Служби безпеки України

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ, АКТИ ТА УГОДИ, ЯКИМИ ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ОСНОВНІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

В умовах широкомасштабного вторгнення рф в Україну, постійного застосування терористичних методів ведення бойових дій (включаючи ракетно-бомбовий терор проти мирних жителів України) та чинення терористичного тиску на інші країни Європи, особливо актуальним постало питання актуалізації міжнародного співробітництва в сфері боротьби з тероризмом, а, відповідно і поглиблення міждержавної взаємодії компетентних суб'єктів.

Ефективна запобіжна діяльність з урахуванням цих процесів неможлива без скоординованої роботи міжнародної спільноти, взаємодії правоохоронних органів і спецслужб у сфері боротьби з тероризмом. Характер сучасного тероризму вимагає глобального реагування на його виклики на засадах міжнародної співпраці й кооперації. Тому заходи запобігання, що запроваджуються на національному рівні, без міжнародного співробітництва й координації спільних зусиль мають дуже обмежений результат.

Аналіз наявних міжнародних антитерористичних структур, які займаються запобіганням тероризму, дозволяє констатувати, що існує міжнародний (інтернаціональний), регіональний та (субрегіональний) рівень організації боротьби з тероризмом [5].

ООН є головною організацією, на яку покладено здійснення єдиної контрзлочинної політики у світі. Це єдина з існуючих організацій, що володіє мандатом та міжнародним механізмом, необхідним для надання країнам ефективної допомоги з метою запобігання злочинності та боротьби з нею у національному та міжнародному масштабах.

Найважливішим нормативним актом, спрямованим на запобігання тероризму, є Глобальна контртерористична стратегія ООН [1], прийнята у 2006 р.

Правову основу співробітництва у сфері боротьби з тероризмом наразі також складають універсальні антитерористичні конвенції. Насамперед це – Конвенція про злочини та деякі інші акти, що вчиняються на борту повітряних суден, 1963 р. (набрала чинності 1969 р.), Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, 1970 р. (набрала чинності 1971 р.), Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, 1971 р. (набрала чинності 1973 р.), Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються

міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів, 1973 р. (набрала чинності 1977 р.), Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, 1979 р. (набрала чинності 1983 р.), Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу, 1980 р. (набрала чинності 1987 р.), Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, що обслуговують міжнародну цивільну авіацію, (1988), Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р. (набрала чинності 1992 р.), Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розміщених на континентальному шельфі (1988), Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (1997), Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999), Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму (2005).

Відповідно до п/п. “d ” п. 3 резолюції Ради Безпеки ООН від 28.09.2001 № 1373 всі держави, у тому числі Україна, мають стати якнайскоріше учасниками відповідних міжнародних конвенцій і протоколів про боротьбу з тероризмом.

В свою чергу, Україна є учасником усіх міжнародних конвенцій, що регулюють боротьбу з тероризмом. На даний час Верховною Радою України ратифіковано, зокрема Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму (підписана 09.12.99, ратифікована із заявою Законом України від 12.09.2002 № 149-IV, набрала чинності для України 05.01.2003); Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом (ETS № 90) (підписана 27.01.77, ратифікована Законом України від 17.01.2002, набрала чинності для України 14.06.2002); Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму (підписана 16.05.2005, ратифікована з заявами і застереженнями Законом України від 31.07.2006 № 54-V, набрала чинності для України 01.06.2007); Міжнародну конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (підписана 15.12.97, Україна приєдналась до Конвенції із застереженнями Законом України від 29.11.2001 № 2855-III); Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (підписана 16.05.2005, ратифікована з заявами і застереженнями Законом України від 17.11.2010, набрала чинності для України 01.06.2011). Крім цього, Україною ратифіковано також Протокол, що вносить зміни до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму (від 20.09.2006).

Верховною Радою України також схвалено ряд змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, законів України, а також прийнято ряд нових нормативно-правових актів з питань протидії тероризму та його фінансуванню.

22.05.2022 прийнято Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», яким, зокрема, доповнено понятійний апарат Закону України «Про боротьбу з тероризмом» поняттям «держава-терорист» [3].

Водночас, в міжнародному праві такого терміну немає – отже, й чітких наслідків надання рф статусу «держави-терориста» не передбачено.

Однак, позитивним фактом є те, що Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію про визнання російського режиму терористичним. Дана резолюція містить норми, що не є обов'язковими, однак мають політичну вагу.

Крім того, 21.03.2023 прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом» [2].

На виконання цього Закону України 24.11.2023 прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 1246 «Про затвердження Порядку участі суб'єктів боротьби з тероризмом у спільних антитерористичних заходах за участю іноземних держав або міждержавних об'єднань, а також проведення антитерористичних заходів та операцій із залученням сил і засобів іноземних держав або міждержавних об'єднань на території України та інших держав» [4].

Виходячи з нагальної необхідності розробки світовою спільнотою ефективних заходів боротьби з тероризмом, Україна доєдналася до глобальної антитерористичної коаліції, підтвердила свою готовність докласти максимальних зусиль до спільної роботи з міжнародним тероризмом, насамперед у рамках ООН [6, с. 78].

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що в умовах дії правового режиму воєнного стану Україна продовжує виконувати міжнародні зобов'язання щодо долучення до основних міжнародних правових інструментів у сфері боротьби з тероризмом.

В той же час, вкрай актуальним залишається визнання рф на міжнародному рівні державою-терористом, доповнення міжнародного права належною термінологією та застосування до російської федерації відповідних до вчинюваних злочинів міжнародних санкцій. Тому, сподіваємось, що намагання українських дипломатів викристалізуються у появу міжнародної конвенції, яка б закріпила визначення «державного тероризму» і «держави-терориста».

Список використаних джерел

1. Глобальна контртерористична стратегія Організації об'єднаних Націй. URL: https://www.un.org/counterterrorism/ru/un-global-counter-terrorism-strategy (дата звернення 08.04.2024).

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#Text (дата звернення 08.04.2024).

3. Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text (дата звернення 08.04.2024).

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.11.2023 № 1246 «Про затвердження Порядку участі суб'єктів боротьби з тероризмом у спільних антитерористичних заходах за участю іноземних держав або міждержавних об'єднань, а також проведення антитерористичних заходів та операцій із залученням сил і засобів іноземних держав або міждержавних об'єднань на території України та інших держав». URL: Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1246-2023-%D0%BF#Text (дата звернення 08.04.2024).

5. Форноляк В.М. Особливості співробітництва антитерористичних організацій країн європейського союзу щодо протидії тероризму. URL: http://www.academy.ssu.gov.ua/ua/page/ page_1581428561.htm. (дата звернення 08.04.2024).

6. Форноляк В.М. Становлення міжнародно-правових основ співробітництва держав у сфері протидії терроризму. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. № 34. С. 73–80.

Кріцак Іван Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування;
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
підполковник поліції
ORCID ID:0000-0003-3530-4269

ПРОТИДІЯ СУЇЦИДАЛЬНОСТІ: КОМПЛЕКС ВАЖЛИВИХ І НЕОБХІДНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПРАКТИЦІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Гнів Божий безмірний/безмежний, коли людина грішить. Масовий мор, хвороби, величезна кількість тлі/сарани, що з'їдає/нищить все на своєму шляху. Цей перелік асоціативності може відбутися/посилитися, якщо станеться відповідний апокаліптичний збій. Тому в основу української національної ідеї, всього державного/державницького/державотворчого розвитку повинна закладатися єдина ідеологічна концепція – біблейська парадигма духовно-ціннісних смислів, викладена святими отцями у тлумаченнях священних текстів божественного писання й трансформована/адаптована сучасниками до нинішнього суспільно-політичного життя, через постійне наукове переосмислення. Саме такий підхід є надійною основою/фундаментом/парадигмою світоглядності, заради вибудовування сталих державницьких процесів/проєкцій і міркувань, щоб наша свобода не призвела до безмежності/необмеженості міркувань, коли у відповідних трансцендентних пошуках і станах знаходишся у розпачі й не знаєш куди йти далі. Маючи й знаючи, постійно розвиваючи в собі біблеїстику, біблейську духовно-ціннісну концепцію праворозуміння, коли норми права підсилюються міркуваннями святоотцівського вчення, можна вибудовувати мораль, духовність, віру у Бога, не лицемірну, а справжню, ще з дитячого садочка, а через недільні школи – для старшого населення з боку знаних спеціалістів, богословів шляхом віровчення у тому, як правильно славити Бога, щоб уникнути різного роду лжевчень, єресей та розколів. Усе це дасть можливість універсального мислення та сприятиме розв'язанню багатьох питань через конкретику, а головне – буде надійною основою спасіння людської душі, ухилу її від зла, спрямованості у стани добра.

Актуальність розроблення наукової проблеми. У світі загалом та в окремих високорозвинених країнах, наприклад у США, Японії, смертність від самогубств постійно зростає. Значить, слід усунути причину суїцидальності, а не боротися з її наслідками шляхом фармакології чи відповідних лікувань психіки. У кожної людини, спеціаліста-професіонала, який одного разу вирішив протидіяти/навчати у цій сфері/царині, повинна бути відповідна/необхідна/належна духовна сила, великий/високий рівень

духовності, адже йдеться про боротьбу за душу, яка можливо вже висить на гачку у ворога роду людського. Нами пропонується шлях духовно-ціннісної перцептиви/прерогативи у науці, з допомогою якого можна завадити багатьом негативним станам та процесам у суспільстві. Так, у США щороку близько 30 тис. людей помирають від суїцидів, а близько 650 тис. отримують невідкладну допомогу після спроби вчинення/скоєння самогубства. На Азію припадає 60% світових самогубств. Понад 5 000 смертей від самогубства відбувається щорічно в Південній Африці. Загалом у світі, за даними ВООЗ, кожні 40 секунд вчиняється самогубство, а щороку ця цифра сягає від 800 тис. до 1 млн суїцидів, причому замахів на власне життя приблизно у 20 разів більше. Така статистика, безперечно, насторожує та підкреслює важливість концептуального розроблення даної проблеми.

Невже сьогодні відбувається глобальна тенденція до збільшення суїцидальності? Ми бачимо, як суїцидальність/суїцидальні стани набувають дедалі більших глобальних масштабів і розмахів. До речі, така ситуація спостерігається у всьому світі й, що особливо насторожує, як бачимо, у високорозвинених країнах, попри, здавалось би, зовнішній добробут. Вивчення основних проявів поведінкових процесів людини у цьому аспекті становить ключову роль у виробленні належної/необхідної/бажаної кримінологічної політики протидії, що спрямована на здоров'я людини у психічному/психологічному аспекті. Головне, духовного здоров'я нації, що передбачає відповідне протиборство тривожним психо-емоційно-вольовим станам суспільства з метою ухилу від індивідуальних та колективних ризиків самогубства. Якщо йдеться про чиновницький апарат, тоді за допомогою анкетування, тестування, а громадськість – з допомогою соціологічних опитувань можна здійснювати/проводити різного роду постійні наукометричні/моніторингові дослідження з відповідної профілактики, заради зменшення кількості смертей через формування нових перспективних моделей протидії та їхнього впровадження на практиці. Йдеться про цілу низку/сукупність методів впливу на свідомість людини, різноманітні соціальні ініціативи, спрямовані на покращення здоров'я нації, вдосконалення лікувальних заходів/засобів через підключення/залучення теології до вказаних процесів, задля зниження захворювань та суїцидальних станів, що пов'язані із психікою, бажанням покінчити з життям. Водночас основна прерогатива віддається формуванню ідеологічної антикриміногенної політики держави, адже бачимо, що матеріальне багатство не є підставою для зменшення таких негативних факторів, а отже, слід прибігати до сфери духовного.

Наскільки кримінотеологія матиме дієве значення? Особливо значний/нищівний вплив на вчинення самогубств чинить інтернет, ЗМІ. Про це свідчить нинішня соціальна дійсність. Головне завдання – мінімізувати відповідні ризики. Наприклад, проведення відповідної/належної роз'яснювальної роботи з профілактики суїцидогенезу. Також важливо переорієнтувати наші дослідницькі зусилля на найбільш ефективні практики, що будуть допомагати усім. Прерогатива віддається, з наших позицій,

духовно-ціннісним установкам. Тобто з допомогою різного роду прикладів, крилатих фраз зачепити за струни душі з допомогою переконливих цитат та пережитого досвіду того, як людині протидіяли вказаним ризикам і загрозам. Слід чітко усвідомлювати, що йдеться про серйозну травматику у сфері психіки, коли суто психологічні чи біологічні фактори недостатні для вивчення. Це дитячий травматизм суїцидальних станів, нещасливе сімейне життя, економічні фактори, релігія, культура, ефективні практики втручання лікарів-психіатрів у свідомість пацієнтів. Все це повинно сприяти виробленню відповідних антисуїцидальних програм профілактики та багатьох ініціатив лікування, однак особливі надії покладаються на політику кримінологічної протидії з допомогою кримінотеології на міждисциплінарній парадигмі, коли запрошуються видатні богослови, високодуховні особистості до проведення тренінгів задля покращення психічного та духовного здоров'я нації.

Яка роль кожного у протидії суїцидальності? Найсильнішим є інстинкт життя, самозбереження. Однак, що за тих чи інших умов спонукає людину піти з життя? Послідовним переконанням людей в цьому аспекті є те, що життя є найціннішим даром. Слід себе запитати: а що ми зробили для належної протидії цим страшним негараздам/негативним станам суїцидальності, чи надали руку підтримки людині у біді та горі? Тут надзвичайно важливим є особистий позитивний приклад виходу з індивідуальної кризи, а також слід запропонувати шляхи подолання суспільної кризи. Кажуть: «У кожного лікаря свій цвинтар». Так і в людини: у когось він великий, у когось – малий. Є та чи інша когорта людей, яких образили, кому не допомогли у біді та горі, хто відійшов від нас назавжди. Головне – усунути фактори, що найбільше сприяють ризикам смерті. Це, наприклад, відчуття ізоляції/відособленості від соціуму і цілий ланцюг незрозумілої поведінки серед багатьох. Проведення відповідної роботи з боку кримінологів щодо пошуку рекомендацій з боку найрізноманітніших спеціалістів, відповідна державна програма та терміни її виконання, коли залучається історія, філософія, література, культурна сфера та широке коло людей, що колись перебували у кризовому стані, однак змогли вибратися з нього. У питанні суїцидальності нам слід запропонувати людині альтернативу/методику/модель того, що «коли зачиняються двері, то відчиняється вікно». Причому ми часто забуваємо, що у повсякденному житті, звичайному спілкуванні, піднімаючи дух ближньому, ми у такий спосіб протидіємо такому негативному явищу, як зневіра/засмучення, творимо милостиню. Всяке теоретичне обґрунтування повинно містити найкращі світові методики, щоб попередити все погане, що відбувається на індивідуальному свідомісному чи колективному рівні. Це втеча від почуттів, мотиви помсти, ревності, корисливості. Все це необхідно ретельно проаналізувати на рівні міждисциплінарності з далекоглядним підходом.

З метою запобігання вказаним явищам і тенденційним процесам суїцидогенезу нами пропонується:

- розпочати серйозні науково-дослідні процеси/розробки зниження глобального рівня суїцидальності через духовно-ціннісну складову/парадигму, шляхом викладання кримінотеології методом міждисциплінарності із залученням найрізноманітніших спеціалістів, проведення відповідних тренінгів на загальнонаціональному рівні;

- відхід від біологічних/генетичних/психологічних практик лікування захворювань та перехід на соціальну перцептиву, шляхом прояву турботи про кожну людину, поширення практик суботнього волонтерства, служіння ближньому своїми здібностями, знаннями, навичками, уміннями чим розвиватимемо/будуватимемо модель держави соціального благоденства;

- підтримка та розвиток соціальних ініціатив у сфері громадянського/громадського здоров'я;

- створення загальнодержавного інституту, регіональних лабораторій, центру, відділу, відділення, призначення відповідальних у ЗВО з протидії суїцидальності та криміногенним ризикам/загрозам самогубства з метою ефективного/професійного втручання у подібні процеси;

- усіляко протидіяти зловживанню психотропними речовинами, дитячій безпритульності й травматизму психіки, різного роду фоновим явищам алкоголізму, проституції, відособленості від соціуму з метою ефективної протидії суїцидальності;

- спрямованість на зміцнення інституту сім'ї, утвердження релігійних/духовних цінностей у суспільстві, створення відповідних соціально-культурних умов всебічного розвитку особистості з метою різнобічної профілактики індивідуальних та колективних/масових ініціатив суїцидальності;

- визначення/вироблення ефективних тактик і стратегій державотворчої кримінологічної політики з-поміж найрізноманітніших спеціалістів, дослідників-практиків, задля забезпечення високих стандартів психічного/духовного здоров'я нації;

- спрямувати основну увагу на ЗМІ, відеоконтент (ютуб, тік-ток тощо) з вироблення позитивних практик формування благородних основ колективної свідомості, викорінення культу ненависті, насилля, жорстокості, що формується/насаджується з дитинства через мультфільми та в інший спосіб шляхом блокування відповідних каналів, що несуть собою агресію та криміногенні виклики й загрози;

- розроблення комплексної теорії протидії суїцидальності через систему найкращих практик з літератури, культури, біблеїстики. Спрямувати основний акцент на літературу, кіно, мистецтво, пісню, прищеплювати любов до книги, відшукувати найкращі медіаісторії («media story»), що формують високі якості людини/особистості;

- усіляка мінімізація ризиків та загроз самогубств, їхньої імітації через ЗМІ, що несе собою особливо загрозливі стани суспільства;

- проведення систематичної роз'яснювальної роботи з усунення громадських ризиків суїциду;

- переорієнтація дослідницьких зусиль на визначення особливої ролі компонентів крилатих фраз, висловів видатних людей, що сприяють усуненню зараження психіки негативними станами та вироблення позитивних/корисливих профілактик зі створення відповідних програм запобігання;

- усунення негативних факторів суїцидальності, зокрема таких, як тягар для близьких; відчуття ізоляції, неповноцінності, відособленості, щоб усіляко завадити заподіянню собі шкоди;

- залучення до протидії суїцидальності осіб з фізичними вадами (Нік Вуйчич), стан психічного здоров'я яких перебуває у бажанні жаги до життя. Це особи, які змогли вирватись зі станів апатії та повернутися до нормального життя; найрізноманітніше коло громадян, що перебували у кризовому стані: алкоголіки, наркомани, повії, особи з іншими девіаціями;

- мотивація до того, що найсильнішим/найціннішим є інстинкт/жага життя – самозбереження;

- особливі акценти змістити на протидію самогубств серед підлітків і молодих людей, проблемних демографічних груп серед дорослих, жінок та чоловіків, у різних вікових категоріях з метою усунення загроз застосування вогнепальної зброї, отруєння, удушення;

- постійне вироблення альтернатив/альтернативних теоретичних підходів протидії суїцидальності. Відхід від абстрактних соціальних практик та перехід до конкретних і зрозумілих методик з наочними асоціативними прикладами (чому так вчиняти не слід), щоб усіляко протидіяти оманливим загрозам;

- вироблення конструктів/зразків індивідуальної та колективної поведінки, алгоритмів дій за тих чи інших обставин з мотивів помсти, втечі від труднощів, співчуття до себе та ближніх;

- постійна аналітика найрізноманітніших видів інформації та соціального досвіду, міжнародних практик, включаючи нормативну та наукову/наукометричну базу, а також різного роду програми та звіти з метою вивчення соціального значення реальних загроз процесів та випадків суїцидальності;

- розуміння реальної картини суїцидогенезу через постійне оновлення соціологічних баз даних; вироблення новаторських підходів протидії;

- пошук відповідей на запитання: чому в одних країнах та місцях відбувається сплеск, тенденція до збільшення чи зменшення суїцидів? Як передбачити стани зовнішнього добробуту чи загроз, що можуть призвести до негативних факторів і процесів?;

- усіляка протидія суїцидальності у сім'ях через соціальні мережі: які зміни відбуваються на рівні свідомого та підсвідомого після його скоєння у рідних, близьких та оточення; яка реакція дітей та людей похилого віку на суїцид. Звідси, потребує свого вивчення суїцидальність сімейних станів через причини одинокості/самотності, ізольованості, відсутність усякої соціальної відповідальності, що породжує ізгоїв суспільства;

- вивчення філософії/мистецтва самогубства через юдине зрадництво Христа, бажання повернутись у колишні благочестиві стани, важливість не очорнити свою репутацію. Поширення у цьому аспекті ідей християнства та біблійних образів з метою виходу зі станів зубожіння людської психіки й душі;

- унеможливлення героїзації самогубства і розцінювання його як прірви, що веде до вічних пекельних мук, адже самознищення є кричущим злочином проти людства, викликає біду і горе, коли відходить Божа Благодать від багатьох поселень;

- викорінення романтизму з уявленням про «людину почуттів» Ромео і Джульєтти, що готова кинутися в прірву через оманливий тріумф любові чи проблеми буденності. Героїзація усіх тих, хто готовий віддати душу свою за друзів своїх у потрібний, неочікуваний момент;

- в умовах зміни відношення до смерті через декриміналізацію відповідного діяння шляхом евтаназії, вироблення методик і превентивних заходів щодо запобігання суїцидальності;

- відхід від стану епідеміології людської психіки через зараження суїцидальністю, усунення факторів ризику суїциду через розроблення системи заохочень;

- усунення соціально-демографічних, психіатричних, біологічних, сімейних ситуацій, особливо серед неповнолітніх, людей похилого віку, невиліковно хворих, через розлад сімейного стану, психічний розлад, з причин легалізації вогнепальної зброї, життєвих ситуацій і подій, що викликали сильний стрес та є ґрунтом для вчинення суїцидів (зокрема масового викидання підлітків із багатоповерхівок);

- розроблення цільових програм з покращення здоров'я нації, що включає зниження рівня самогубств серед населення;

- вироблення стратегій протидії високим ризикам, що мають неабиякий вплив на рівень самогубств серед населення; розроблення ефективних заходів протидії щодо скорочення самогубств з допомогою стратегій, орієнтованих на населення через зниження безробіття;

- здатність оцінювати ризики самогубства через усвідомлення того, що самогубство – це не просто безболісна/легка смерть, а насамперед задоволення своїх егоїстичних інтересів, боягузтво, мстивість, самовладне та необдумане рішення, викликане масовим татуюванням тіла людини, вандалізмом зовнішнього середовища/будівель та споруд, збільшенням грудей, губ, мастурбацією, порнографією, курінням, алкоголізмом. Адже не стільки генетичні, а насамперед психічні та соціальні тенденції/девіації призводять до відповідних розладів та роздирають душу людину;

- розроблення ефективних широкомасштабних профілактичних програм, створення відповідних виїзних мобільних національних робочих груп із запобігання самогубствам;

- розроблення та впровадження національних наукових програм, комплексного плану запобігання самогубствам – поліпшення/покращення

ринку послуг; спрямованість на навчання молоді, формулювання стратегій і методів роботи з групами ризику;

- врахування сімейного стану, умов життя, зайнятості та соціальної взаємодії, вікових відмінностей, самотності життя тих, хто не одружений або жив з батьками, зловживав алкоголем;

- попередження жіночої суїцидальної поведінки, адже у жіночої половини людства більша вразливість, що пов’язано з психопатологіями, психосоціальними стресами та пробними установками;

- розроблення науково-обґрунтованої та виправданої з практичного боку теорії попередження самогубств. Дослідження самогубств через економічну теорію самогубств, як реакцію соціуму на безробіття, у воєнний та післявоєнний період, в умовах депресій у людей похилого віку/різного роду деменції тощо;

- запровадження нових навчальних курсів, викладання у ЗВО тренінгів з суїцидології, віктимології, регіоналістики, кримінотеології.

Купнєвич Леонід Володимирович,
інженер науково-дослідної частини
кафедри безпеки життєдіяльності,
Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

Бєліков Анатолій Серафімович,
доктор технічних наук, професор

Харченко Віталій Володимирович,
завідувач відділення,
Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України

Зеленін Сергій Анатолійович,
магістрант, майор поліції

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОТЕНЦІАЛ ЗАДАЧ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ЦАРИНІ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Спектр воєнних загроз для всієї території України найширший – кожен\будь-який куточок може бути уражений ракетно-бомбовим нальотом (БПЛА фактично є бомбами) та постійно зберігається загроза використання зброї масового ураження. У прифронтових районах ці загрози кратно більші, та додатково є висока вірогідність ураження артилерією.

Серед системи мір, що розробляються державою, можна відмітити будівельні норми, що регламентують створення захисних споруд цивільного захисту (ЗС ЦЗ) [1,2]. Ці норми, на фоні світової практики, позитивно виділяють дві їх особливості:

1) Майже в кожній новоспеченій цивільній будівлі, має бути сховище чи укриття. Небагато країн ставлять настільки амбітну ціль перед системою цивільного захисту.

2) Сховища та укриття мають бути всебічно інклюзивними, максимально доступними для багатоманітних маломобільних груп населення. А оскільки маломобільним може і буває кожен – по амбітності ця ціль не поступається попередній.

Розробники ДБН мали на меті охопити всі нюанси, надати відповіді на всі запитання, пов’язані із комплексною та системною задачею по створенню, утриманню та експлуатації фонду ЗС ЦЗ. Тому, до їх розробки було залучено багато фахівців із сфер будівництва та архітектури, цивільного захисту, представників центральних органів виконавчої влади, громадських організацій та об’єднань різного спрямування. Окрім фахівців з цивільного захисту, також залучалися фахівці профільних науково-дослідних будівельних та військових організацій.

Однак, не дивлячись на те, що у ДСНС є повноваження по реалізації державної політики у сфері ЦЗ, все ж формування державної політики у цій сфері, зокрема з питань створення, утримання та реконструкції фонду ЗС ЦЗ, належить МВС. До того ж, у МВС є і функція нормування в будівництві щодо заходів цивільного захисту.

Але, фактично МВС і його науко-дослідні установи не залучалися до розробки ДБН. І це на фоні жвавих дискусій з цього питання, кінець яких навіть не проглядається на горизонті.

З іншого боку, експертна та інжинірингова будівельна спільнота відреагувала на воєнні загрози введенням спеціалізації будівельних експертів з інженерно-технічних заходів цивільного захисту.

Інженерів-консультантів, завдяки їх незалежності та об'єктивності, постійно залучають у найрізноманітніші будівельні проекти для запобігання їх здорожчання та ускладнення.

Окрім того, вони постійні учасники при вирішенні спорів, особливо на етапах досудового та позасудового врегулювання. Для цього використовується широкий інструментарій: управління претензіями, медіація, ад'юдикація, арбітраж, тощо.

Проте, на будь-якому етапі життєвого циклу будівництва, найперспективнішим способом позасудового захисту інтересів замовника та його служби супроводу, забудовника, проектувальника, будівельника, є судове дослідження. Найрозповсюженішими питаннями для таких досліджень є:

- відповідність намірів забудови вимогам містобудівного законодавства;
- відповідність складу та змісту проектної документації нормам;
- вартість проектних робіт;
- відповідність виконаних робіт вимогам нормативів;
- виявлення дефектів об'єктів нерухомого майна;
- дотримання вимог щодо допоміжних елементів забудови;
- особливості складання виконавчої та звітної документації на об'єктах з бюджетним фінансуванням.

Зараз же спостерігається велика кількість різноманітних зловживань, схем здорожчання будівництва, пошуків шляхів обходу будівництва укриттів та сховищ, кримінальних злочинів у вже реалізованих проектах ЗС ЦЗ.

Для протидії такому валу запитів можна використати ініціативу Мін'юсту по створенню Науково-дослідний центру незалежних судових експертиз, що має сфокусуватися на експертному супроводі кримінальних проваджень, які стосуються заподіяння тяжких наслідків державним чи суспільним інтересам. До того ж, якщо проект буде ефективним, планується поширити його досвід на інші установи.

Оскільки, створення та використання ЗС ЦЗ одна із першочергових завдань держави і стосується всього суспільства, а у кримінальних провадженнях, що стосується цієї сфери, високі ризики впливу на експертів –

ввижається доцільним створення подібного проекту у цій сфері. Якщо не у вигляді фізично відокремленої установи, то принаймні, у вигляді інституційної організації.

Із вище зазначеного вимальовується широке поле цікавих стратегічних задач для судових експертів, що мають першочергове значення для суспільства:

1) Участь спеціалістів із будівельно-технічної і оціночно-будівельної експертиз, та суміжних судово-експертних спеціальностей, у створенні нормативної бази та усталеної практики створення ЗС ЦЗ.

2) Створення експертною спільнотою, зокрема судовими експертами цілої низки спеціальностей, підходів та методик до судової експертизи та судового дослідження у питаннях проектування, будівництва, утримання та експлуатації ЗС ЦЗ.

Список використаних джерел

1. ДБН В.2.2.-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту». Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 2023

2. ДСТУ 9195:2022 «Швидкоспоруджувані захисні споруди цивільного захисту модульного типу». Основні положення. ДП «УкрНДНЦ». 2023.

Ленко Леонід Геннадійович,
студент магістеріуму спеціальності 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності), Національний університет «Острозька академія»

ПРИХІД ДО ВЛАДИ УЛЬТРАПРАВИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Безпекове середовище України є вкрай нестабільним та непередбачуваним. На це впливає досить багато чинників. Головний із них – повномасштабне вторгнення Росії. Воно зумовило велику кількість збоїв у функціонуванні державної політики в різних сферах: соціальній, економічній, воєнній та інших. На різних етапах повномасштабної війни Україну підтримували та підтримують провідні країни світу, такі як США, Німеччина, Франція, Великобританія та інші. Досить потужним є співробітництво між Україною та Європейським Союзом як в аспекті економічної підтримки, так і військової допомоги нашій державі. Не дивлячись на те, що повномасштабна війна триває вже понад два роки, зберігається ризик зміни вектору політики Європейського Союзу щодо України через зростання популярності ультраправих політичних сил в окремих його країнах-членах. Ці політичні тенденції будуть тривати внаслідок таких важливих причин:

1. Загальна втомленість населення країни-члена від війни в Україні, зумовлена соціальними, економічними, політичними та іншими чинниками;
2. Реванш російської пропаганди у країнах Європейського Союзу;
3. Відсутність сталої концепції перемоги України в Європі, що негативно впливає на самі спроби допомогти нашій країні і сприяє поширенню наративу про невідворотність поразки України;
4. Велика кількість українських біженців у різних країнах.

Наразі Україна перебуває в досить складній ситуації, адже вона вже довгий період не має стратегічної переваги на фронті, інертно впроваджує реформи та необхідні нормативно-правові акти, має проблеми з механізмами притягнення до відповідальності порушників законодавства та інші не менш вагомі труднощі. З огляду на це, окремі політики в Європі, кількість яких поступово зростає, апелюючи до нинішньої кризи в Україні, просувають свої «мирні ініціативи». Здебільшого вони стосуються поліпшення відносин із Росією і зменшення економічної та військової підтримки для України. На прикладах деяких країн Європейського Союзу проаналізуємо еволюцію поглядів окремих політиків та політичних груп на ситуацію в Україні.

Німеччина. Німеччина наразі є одним з найпотужніших союзників України в наданні як економічної, так і військової допомоги. Однак німецьке суспільство зазнає кардинальних змін. У Німеччині набуває популярності ультраправа партія Альтернатива для Німеччини (Alternative für Deutschland, AfD). Серед її лідерів можна відзначити таких політиків, як Максиміліан Крах, Петро Бистронь, Рене Ауст. Як зазначено на офіційному сайті партії,

«для AfD пом'якшення відносин з Росією є необхідною умовою міцного миру в Європі. В інтересах Німеччини інтегрувати Росію в загальну структуру політики безпеки, не ігноруючи власні інтереси та інтереси наших союзників» [1]. Вибори у Німеччині відбудуться у 2025 р. Ця політична сила має усі шанси потрапити в Бундестаг, а також має наміри висувати свого кандидата на президентські вибори. У разі приходу до влади цієї сили виникне загроза не тільки національній безпеці України, а й для самої Німеччини, адже програма партії має альтернативне бачення демократії, а також розглядає можливість виходу країни з Європейського Союзу.

Франція. На початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, політика Франції була досить неоднозначною. З одного боку, вона засудила дії Російської Федерації на території України, а з іншого – президент Емануель Макрон неодноразово висловлювався про необхідність діалогу з Росією [5]. Розвиток подій в Україні змусив політичне керівництв Франції змінити свою думку. Наразі ця країна є одним із головних партнерів та союзників України. Водночас у французькій політиці існує партія «Національне об'єднання». Ця політична сила з 2014 р. не підтримувала санкції щодо Росії та не бачила в ній глобальної загрози. Після початку повномасштабної агресії Росії проти України офіційна риторика політичної сили змінилася, але окремі проросійські наративи залишилися. Наприклад, у квітні 2023 р. в інтерв'ю EL PAIS, Марі Ле Пен заявила: «Якщо Росія виграє війну, це буде катастрофою, тому що всі країни з територіальним конфліктом будуть думати, що можуть вирішити його зброєю. Якщо Україна переможе, це означатиме, що НАТО вступило у війну, адже я переконана, що Україна без сил НАТО не може військово перемогти Росію. А це означає, що Третя світова війна розв'язана» [6]. Хоча Марі Ле Пен вже не є представницею цієї партії, вона є одним з основних кандидатів на президентські вибори у Франції, які відбудуться у 2027 р. Вважати згадану політичну силу проукраїнською або навіть нейтральною не доводиться.

Угорщина та Словаччина. Це дві країни, політика яких змушує замислитися про доцільність їх перебування у Європейському Союзі. Якщо Угорщина веде свою проросійську політику вже багато років, то Словаччина стала черговою країною, яка потрапила під вплив Росії та Угорщини. Країна-сусід Чехія, з якою Словаччина має досить гарні відносини, не змогла повернути країну в проєвропейський напрямок. Чинний Прем'єр-міністр Словаччини Роберт Фіцо надає перевагу розвитку відносин з угорським Прем'єр-міністром Віктором Орбаном. Чим це може загрожувати Україні? Перші негативні наслідки такого «російсько орієнтованого альянсу» ми могли простежити ще у 2023 р., коли на одному з самітів лідерів Європейського Союзу Угорщина та Словаччина виступили проти надання допомоги Україні у розмірі 50 млрд євро. Це не єдине чим запам'ятався Роберт Фіцо. На одному з брифінгів він заявив: «Нехай краще 10 років ведуть переговори про мир, ніж 10 років вбивають одне одного без жодного результату» [3]. Також сама політична позиція лідера Словаччини є радикально проросійською. Це твердження може довести його вислів про

бойові дії в Україні: він назвав їх конфліктом, який «викликаний нападами українських фашистів на громадянське населення російської національності» [3]. Подальший розвиток такої риторики всередині Європейського Союзу може призвести до змін у політиках інших країн Союзу щодо України та зміни їх бачення щодо перспектив надання допомоги нашій країні.

Нідерланди. Хоча рівень підтримки ультраправих партій у Нідерландах хоч і зростає, але, на відміну від попередніх держав, ці політичні сили мають не проросійські, а скоріше ідеологічні переконання. Внаслідок парламентських виборів у 2023 р. до влади прийшли представники «Партії свободи», лідером якої є Герт Вілдерс. Не дивлячись на багато заяв ще з 2014 р. про налагодження відносин з Росією, Герт насамперед дотримується ідеології партії. Але на цьому тлі досить дивним є те, як нідерландський політик виступає за зближення з Росією після збиття їхнього літака МН17. Попри це, «Партія свободи» є тією силою, яка перешкоджала впровадженню угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною, через що в країні проходив референдум. Можемо зробити висновок, що наразі важко сказати, чи зможе ця політична сила повністю вплинути на нідерландський парламент та значно зменшити допомогу Україні. Переговори продовжуються.

Польща. Це країна, відносини з якою вийшли на новий якісний рівень тільки після початку повномасштабного вторгнення. Польща була і є надійною опорою для України. Останнім часом можна простежити деяку кризу у відносинах між державами на тлі накопичення претензій однієї держави до іншої. Залагодженню таких непорозумінь заважає зокрема і ріст популярності ультраправих партій у Польщі. Яскравим прикладом таких політичних сил є «Конфедерація свободи і незалежності». Вона була сформована за рахунок консолідації окремих опозиційних партій та окремих польських політиків. Ця партія виступає за припинення допомоги українцям як на території України, так і в Польщі. Один з лідерів партії Януш Корвін-Мікке у своїх публічних виступах частково транслює наративи російської пропаганди: «росіяни погрожують суворими штрафами чиновникам, які відмовляються співпрацювати з окупантами (особливо вчителям) за будь-які кошти на окупованій території. Воно й не дивно: невідомо, чи Росія віддасть ці території, а українці вже показали в Бучі, що вони роблять зі своїми колабораціоністами…» [4]. Глобальної небезпеки для України ця політична сила наразі не створює, адже залишається головною в опозиції. Але зі зростанням її популярності останнім часом, можемо констатувати, що в польському суспільстві починають стрімко набирати оберти антиукраїнські настрої.

Австрія. Політика цієї країни завжди вирізнялася своїм нейтралітетом та концентрацією на внутрішніх проблемах. Хоча Австрія стоїть осторонь у питаннях надання Україні озброєння, вона систематично надає нам економічну допомогу. Наразі така політика продовжується, але опозиційна сила під назвою «Австрійська партія свободи» набирає силу. Її представники

виступають за зняття санкцій із Росії та неодноразово співпрацювали з нею. Наразі ця партія проводить більш ізоляціоністську політику, але попри це має великі шанси потрапити до парламенту Австрії вже на наступних виборах [3].

Висновки. Перелік країн, де набирають популярності правлячі або опозиційні проросійські сили, можна продовжити. У тій ситуації, у якій зараз перебуває Україна, внутрішня політика країн-союзниць безпосередньо впливає на національну безпеку нашої держави. Щоб запобігти реваншу проросійських сил у Європі, треба залучити усі можливі важелі впливу, насамперед активізувати дипломатичні зусилля на усіх рівнях. Також дуже ефективним засобом впливу можуть стати вагомі перемоги на полі бою, але наразі вони, нажаль, малоймовірні.

Список використаних джерел

1. Ганчук А. Франція – за Україну, але з Москвою потрібен діалог: Макрон закликав до "миру з РФ" в майбутньому. 2023. URL: https://glavred.net/world/franciya-s-ukrainoy-no-s-moskvoy-nuzhen-dialog-makron-prizval-k-miru-s-rossiey-v-budushchem-10442447.html (дата звернення: 08.04.2024).
2. Кравченко О. Голова уряду Словаччини запропонував Україні 10 років вести переговори про мир. URL: https://lb.ua/world/2023/10/26/581400_golova_uryadu_slovachchini.html (дата звернення: 09.04.2023).
3. Піддубний М. «Проросійська вісь» у Європі: які сили у ЄС виступають проти України. 2024. URL: https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/viyna-v-ukrajini-diyalnist-prorosiyskih-partiy-yes-naslidki-dlya-ukrajinciv-i-chogo-ochikuvati-vvs-50381755.html (дата звернення: 09.04.2024).
4. Росіяни не відповідають за злочини в Бучі? Корвін-Мікке повторює російську пропаганду. 2022. URL: https://www.wprostukraine.eu/ua/fact-checking/10711513/rosiyani-ne-vidpovidaut-za-zlochini-v-bychi-korvin-mikke-povtoruye-rosijisky-propagandy.html (дата звернення: 09.04.2024).
5. Alternative für Deutschland. URL: https://www.afd.de/aussenpolitik_sicherheit/ (дата звернення: 08.04.2024).
6. Bassets M. Marine Le Pen: ‘If Russia wins the war, it will be catastrophic... if Ukraine wins, it will mean WWIII has been unleashed’. El Paris. URL: https://english.elpais.com/international/2023-04-13/marine-le-pen-if-russia-wins-the-war-it-will-be-catastrophic-if-ukraine-wins-it-will-mean-wwiii-has-been-unleashed.html (дата звернення: 08.04.2024).

Макарова Олена Павлівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри педагогіки та психології;
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗ

Сучасний стан суспільного життя України фіксує негативні тенденції та процеси, які пов’язані зі злочинами. Внаслідок чого зростає потреба у проведенні судово-психіатричної та судово-психологічної експертиз.

Питання, пов’язані з особливостями призначення та проведення судово-психіатричних експертиз у кримінальному провадженні, викликають підвищений інтерес у науковому та практичному середовищі та є предметом наукового інтересу як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Судово-психіатрична експертиза досліджувалась у наукових працях Л. М. Балабанової, Д.С. Дубок, В.Р. Ілейко, А.В. Каніщева, О.П. Олійника, О.А. Ревенок, О.В.Радзевілової, Н.М. Сенченко, О. М. Цильмак та інші.

Але, аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок, що в більшості з них розглядалися лише окремі питання методики розслідування даної категорії злочинів, а деякі з них взагалі не досліджувалися, що обумовлює необхідність подальшого комплексного її вивчення з метою підвищення ефективності виявлення та розслідування. Також в працях не враховувались нові, нетрадиційні способи вчинення та приховування аналізованих злочинів, досягнення різних наук, положення яких необхідно використовувати в сучасній практиці їх розслідування. До того ж багато питань у науці залишаються дискусійними, а ствердження дослідників суперечливими, у зв’язку з чим вони потребують подальшого дослідження із метою розвитку та вдосконалення.

Судово-психіатрична експертиза є важливим елементом правосуддя, оскільки вона дозволяє встановити психічний стан особи, яка є об'єктом судового розгляду. Теоретико-правові праксеологічні засади судової психіатричної експертизи включають в себе вивчення теоретичних аспектів психіатрії, правової науки та практики судової психіатричної експертизи. Ці засади забезпечують правильність та обґрунтованість прийнятих рішень, які мають значення для подальшого життя людини. Також важливо мати розуміння правових норм та стандартів, які регулюють проведення судової психіатричної експертизи. Судово-психіатрична експертиза закріплена на законодавчому рівні, та призначається органами досудового слідства та судом, коли виникають певні сумніви щодо психічної повноцінності обвинуваченого, підозрюваного, свідка, потерпілого, цивільного позивача і відповідача, а також особи, стосовно якої вирішується питання про її цивільну недієздатність.

На даний час відбувається значне поширення призначення судово-психіатричної експертизи. Такі призначення повинні відповідати певним нормам, які містяться у кодексах України, а саме: Кримінальний кодекс України містить ст. 190, 192, 181, 121, 384, 385, 387; Кримінально-процесуальний кодекс містить 65, 69, 75, 76, 77, 200, 203, 242, 486, 509; Цивільний кодекс України містить статті 39, 40, 223, 226; Цивільно–процесуальний кодекс містить 53, 57, 145, 148, 150, 258; кодекс Про адміністративні правопорушення містить статті 9, 17, 184-4, 185-3, 185-6, 186-8; кодекс Адміністративного правопорушення містить статті 69, 74, 82 [4, 5, 6].

Зазначимо, що при застосуванні судово-психіатричної експертизи, повинно відбуватись дотримання відповідності вимог по відношенню до законів України "Про психіатричну допомогу" та "Про судову експертизу" [2, 3]. Також потрібно враховувати основи законодавства України про охорону здоров'я.

Відповідно до п. 6 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, затвердженого наказом МОЗ від 08 травня 2018 року № 865, за формою проведення судово-психіатрична експертиза може бути амбулаторною, стаціонарною, посмертною. Порядок виконання судово-психіатричної експертизи регулюється спеціальним наказом МОЗ від 8 жовтня 2001 р. № 397 "Про затвердження нормативно-правових документів з окремих питань щодо застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають на психічні розлади" і затвердженим цим наказом Порядком проведення судово-психіатричної експертизи [1].

Судово-психологічна експертиза емоційних станів, має значення для кваліфікації ст.ст. 116, 117, 118, 119, 123, 124 КК України; судово-психологічна експертиза індивідуально-психологічних особливостей підозрюваного, обвинуваченого проводиться у відповідності до п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України; **с**удово-психологічна експертиза потерпілих по справах щодо зґвалтування проводиться відповідно до ст.ст. 152, 153, 154, 155 КК України**;** судово-психологічна експертиза здатності неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними проводиться у відповідності до п. 4 ч. 1 ст. 91, п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК України та ч. 2 ст. 486 КПК України; судово-психологічна експертиза психічного стану особи, що покінчила життя самогубством (посмертна судово-психологічна експертиза), проводиться відповідно до ст. 120 КК України (Доведення до самогубства); судово-психологічна експертиза соціально-психологічних особливостей членів злочинної групи проводиться у відповідності зі ст. 27, 28, 29 КК України стосовно виду співучасті у групових злочинах; судово-психологічна експертиза у справах про відшкодування моральної шкоди проводиться відповідно до п. 6 ч. 2. ст. 242 КПК України, ст.ст. 16, 23, 201, 1167, 1168, 1169, 1176 ЦК України та інших питань щодо судового захисту цивільних прав та інтересів особи; судово-психологічна експертиза у справах про визнання недійсними угод, укладених дієздатною особою проводиться відповідно до ст.ст. 225, 229, 230, 231, 233 ЦК України;

судово-психологічна експертиза у справах по спірних питаннях виховання та визначення місця проживання дитини проводиться відповідно до ч. 2 ст. 159, ч. 1 ст. 161, ч. 1 п. 3)-5) ст. 164, ч. 1 ст. 170 Сімейного кодексу України; судово-психологічна експертиза з питань заподіяння психологічного впливу проводиться відповідно до ст. 190, 192, 181 КК України [6].

Соціальна значущість, дискусійність і недостатня розробленість досліджуваної проблеми створює певні труднощі при вивченні психічних розладів у їх специфічному відношенні до певних питань кримінального та цивільного права і процесу. Специфіка судової психіатрії зумовлена тим, що в своїй практичній, прикладній площині вона поєднана з юриспруденцією. Саме в процесі юридичної практики нерідко виникають питання, які викликають необхідність проведення дослідження психічного стану і здоров'я окремих підозрюваних, обвинувачених, засуджених, свідків, потерпілих, цивільних позивачів та відповідачів.

Теоретико-правові праксеологічні засади є важливим елементом при проведенні судової психіатричної експертизи. Вони включають в себе знання теоретичних аспектів психіатрії та правової науки, практичний досвід та знання з практики судової психіатричної експертизи, етичні стандарти та використання об'єктивних та науково обґрунтованих методів. Дотримання цих засад забезпечує надійність та обґрунтованість прийнятих рішень, що має велике значення для захисту прав людини та правосуддя.

Також важливим аспектом є знання принципів та методів, які використовуються при проведенні психологічної та психіатричної оцінки людини. Це можуть бути різні тестові методи, опитування та інші методи дослідження, що допомагають зрозуміти психічний стан людини. Отже, теоретичні аспекти судової психіатричної експертизи включають знання психіатрії, правових норм, методів та принципів проведення психологічної та психіатричної оцінки [1].

Актуальність подальшої теоретичної та практичної розробки вчення про призначення судово-психіатричної експертизи полягає у спеціалізованій підготовці працівників слідчих підрозділів, для ефективних результатів в судовому процеси, кримінальних та цивільних справах тощо.

Як показує аналіз теорії та практики, відсутність методологічних основ або окремих науково-практичних рекомендацій з даної проблематики викликає серйозні проблеми при розслідуванні тяжких злочинів проти особи.

Отже, сьогодні перед криміналістичною наукою постають завдання щодо створення та впровадження ефективних методик розслідування злочинів. Їх розв'язання можливе за умови вирішення загальної наукової проблеми – створення теоретичних засад методик розслідування злочинів проти особи.

Вищевикладене дозволяє стверджувати про необхідність комплексного дослідження проблем призначення та використання судово-психіатричної експертизи, розробки методик, які враховують новітні досягнення криміналістики та інших наук.

Список використаних джерел

1. Гусєва В.О. Призначення судово-медичних експертиз під час розслідування насильства щодо працівника правоохоронного органу: проблеми та шляхи їх вирішення. *Право і безпека.* 2021. № 3 (82). С. 102-112. https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.11

2. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text. (дата звернення: 22.03.2024)

3. Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 4038-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text (дата звернення 22.03.2024)

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 22.03.2024).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI.URLˆ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651- 17 (дата звернення: 10.11.2023).

6. Макарова О.П. Законодавча регламентація призначення судово-психіатричної експертизи у кримінальному та цивільному провадженнях. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2023. № 4 (125). 364 с. С.227-232

7. Цільмак О.М. Судово–психіатрична експертиза: навчальний посібник. Одеса: РВВ ОДУВС. 2014. 104 с

Мартьянова Руслана Анатоліївна,
юрист з міграційного права, приватна практика,
ORCID ID: 0000-0002-6856-1109

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ ЩОДО «НЕВИЇЗНИХ МІГРАНТІВ»: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Державна міграційна служба України (ДМС) входить до складу сектору безпеки і оборони України та є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції, зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [1, с. 231].

ДМС як один із головних суб'єктів протидії нелегальній міграції, в процесі своєї управлінської діяльності, з метою забезпечення належного виконання покладених на службу завдань у сфері протидії нелегальній міграції, взаємодії з іншими органами влади.

С. Назар розглядає взаємодію суб'єктів протидії як управлінський процес, що відображається в спільній діяльності суб'єктів для досягнення мети – обмеження кількості правопорушень [3, с. 223]. І. Олійник зосереджує свою увагу саме на організації дій, плануванні діяльності, спрямовану на зміцнення законності та правопорядку у боротьбі зі злочинністю, застосовану на нормативних актах [4, с. 517].

На думку автора, взаємодія ДМС з органами влади у сфері протидії нелегальній міграції являє собою певний механізм, який включає незалежних один від одного суб'єктів, які в процесі спільної узгодженої діяльності доповнюють один одного та забезпечують виконання спільних завдань спрямованих на попередження розвитку прогнозованих та потенційних загроз у сфері протидії нелегальній міграції.

Метою зазначеного механізму є забезпечення здійснення цілеспрямованої діяльності усіх задіяних органів влади щодо організації та здійснення взаємодії з метою створення відповідних умов для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку в'їзду, виїзду та перебування іноземців та осіб без громадянства на території держави.

Автором під поняттям «Механізм взаємодії Державної міграційної служби України з органами влади у сфері протидії нелегальній міграції» пропонується розуміти здійснення Державною міграційною службою України і органами влади, які діють у межах своїх повноважень та на підставі норм законодавства, узгоджених спільних заходів (організаційних, правових, безпекових) та управлінських рішень, поєднаних єдиною метою, спрямованою на захист національних інтересів та безпеку держави від загроз національній безпеці у сфері міграції та нелегальній міграції.

Одним із головних напрямів що потребує удосконалення є взаємодія органів ДМС з правоохоронними органами, зокрема з підрозділами Департаменту міграційної поліції Національної поліції (ДМП НП), яка

повинна бути спрямована на забезпечення контролю за перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території держави, скасуванні дозвільних документів на проживання в Україні, видворенні іноземців за межі держави в примусовому порядку та ін. [1, с. 243].

В контексті розгляду зазначеного питання варто вказати, що кожна держава світу є гарантом дотриманням прав і свобод людини визначених в Загальній декларації прав людини 1948 р., зокрема: ст. 9: «Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання чи вигнання»; ст. 13: «Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи власну і повернутися до неї».

Чинним законодавством України гарантоване право іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно залишити територію України, що регулюється ч.1 ст.22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011№3773-VI (далі - Закон) [5].

Разом з тим, визначено випадки, за яких вказаним особам не дозволяється виїзд. До таких випадків віднесено повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або кримінальна справа розглядається судом - *до закінчення кримінального провадження*; його засуджено за вчинення кримінального правопорушення - *до відбування покарання або звільнення від покарання* (ч. 2 ст. 22 Закону) [5].

Варто зазначити, що автором, з метою висвітлення основних наукових результатів дисертаційного дослідження вже порушувалось та розглядалось питання щодо обмеження виїзду іноземців та осіб без громадянства, які знаходяться на території на законних підставах або з порушенням та мають зобов'язання перед органами влади [6, с. 101-102]. З огляду на що, було запропоновано термін «невиїзний мігрант»: «*невиїзний мігрант* – іноземець або особа без громадянства, який знаходиться на території України на законних підставах або з порушенням правил перебування для іноземців та має зобов'язання перед правоохоронними органами та іншими органами влади щодо заборони виїзду за межі України або не підпадає під дію заборони щодо примусового повернення чи примусового видворення або видачі чи передачі іноземця та особи без громадянства з України до інших країн» [6, с. 102].

Виходячи з авторської позиції, слід зазначити, що такий підхід висвітлює та поєднує в собі ряд організаційних та правових проблем пов'язаних з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, які, з однієї сторони належать виключно до повноважень органів міграційної служби, інші лише до повноважень правоохоронних органів. Внаслідок чого виникає ряд проблемних питань пов'язаних із застосуванням стягнень та адміністративних примусів до іноземців та осіб без громадянства спрямованих на додержання законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, в тому числі дозволеного строку перебування, що регулюється низкою нормативно-правових актів.

Отже, зробимо припущення, що на територію України в законний спосіб в безвізовому порядку прибув громадянин Азербайджану, термін дозволеного перебування якого встановлюється 90 діб. Однак, під час законного перебування на території України, співробітниками Відділу ДМП НП, в межах своїх повноважень, було з'ясовано обставини, за яких є підстави вважати, що вказаний іноземець вчинив кримінальне правопорушення, що підпадає під дію ст. 358 КК України. В свою чергу співробітниками правоохоронних органів у встановленому порядку було вилучено паспортний документ іноземця й направлено для проведення експертизи та отримання висновку експерта у кримінальному провадженні.

Тобто, з однієї сторони, в особи є зобов'язання перед правоохоронними органами, з іншої сторони, зобов'язання залишити територію України в термін до закінчення дозволено строку перебування. Фактично, на цьому етапі, коли ще не вручено підозру у вивченні кримінального діяння, в розумінні ст.22 Закону, для співробітників органів міграційної служби, вказана особа після завершення дозволеного строку перебування є порушником законодавства про правовий статус перебування іноземців та осіб без громадянства [2, с. 245]. Що серед іншого не зупиняє вжити відносно вказаного іноземця організаційно-правові заходи такі як «примусове видворення» та затримати з метою виконання вказаного рішення на підстав ст. 30 Закону.

Разом з тим, після вручення вказаній особі підозри у вчиненні кримінального діяння на підставі ст. 358 КК України, на особу покладаються зобов'язання щодо заборони виїзду за межі території країни, та відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону, для співробітників органів міграційної служби, відсутні підстави застосовувати до вказаної особи адміністративно-правові заходи. Однак, після завершення дозволеного строку перебування, вказана особа є порушником законодавства про правовий статус перебування іноземців та осіб без громадянства [2, с. 245]. Підстави не застосовувати адміністративне стягнення фактично відсутні.

Привертає увагу сам кримінальний проступок, оскільки, як показує практичний досвід, в більшості випадків за такий проступок судами приймається рішення про накладання стягнення у вигляді штрафу в розмірі до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 358 КК України). Тому після винесення судом рішення про накладання стягнення у вигляді штрафу, вказані особи вільно залишають територію держави та через 90 днів здійснюють в'їзд на територію України.

Неврегульованим та проблемним питанням залишається застосування заходів адміністративного примусу до іноземців та осіб без громадянства, яким після відбуття строку покарання за вчинення кримінальних злочинів на території держави встановлено адміністративний нагляд та зобов'язано дотримуватися «обов'язків піднаглядних», що визначено ст.3, ст.9 ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, які звільняються з місць позбавлення волі» [6, с. 102].

Таким чином, на думку автора, для вирішення вказаної проблематики, необхідно впровадити процедуру продовження строку перебування за поданням (клопотанням) органів Національної поліції, відносно іноземців та осіб без громадянства, так званих «невиїзних мігрантів», на підставі «*…інші обставини, що унеможливлюють виїзд іноземця або особи без громадянства) та… - на період існування таких підстав*», що відповідає вимогам пункту 4 Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України (Постанова КМУ №150 від 15.02 2012 р.) та визначається ст.17 Закону.

Тобто, це забезпечить дієвий контроль за перебування іноземців та осіб без громадянства, які мають зобов'язання перед правоохоронними органами та іншими органами влади щодо заборони виїзду за межі України відповідно до вимог ст. 22 Закону.

Оскільки, передусім, біометричні дані, установчі дані, фото особи та підстави перебування на території України будуть відображатися в Єдиній інформаційно-аналітичній системі управління міграційними процесами (ЄІАС УМП) та незалежно від часового проміжку дозволить здійснити перевірку штампу продовження строку перебування «онлайн» на сайті ДМС. Також на особу буде покладено обов'язок самостійно прибувати до органів міграційної служби для отримання відмітки «строк дозволеного терміну перебування дозволено до…», який буде продовжуватися до обставин, що унеможливлює її виїзд. Після завершення підстав для продовження строку перебування, у разі відсутності підстав для подальшого перебування, до вказаної особи, будуть законні підстави застосувати такі організаційно-правові заходи як скорочення дозволеного строку перебування, примусове повернення, примусове видворення.

Список використаних джерел

1. Мартьянова Р.А. Удосконалення організаційно-правового механізму протидії нелегальній міграції органами Державної міграційної служби України. *Development vectors in public management and administration: Collective monograph.* Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. С. 229–250. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-082-7-11

2. Мартьянова Р.А. Механізм притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства за порушення міграційного законодавства. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології*. 2023. Вип. 6. С. 242-248. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.41

3. Назар Ю.С. Протидія порушенням бюджетного законодавства: монографія. Львів : СПОЛОМ, 2021. 453 с.

4. Олійник І.Л. Організаційно правові засади взаємодії міліції (поліції) країн учасниць СНД у боротьбі з правопорушеннями : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 26 с.

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон

України від 21.09.2011 р. № 3717-VI. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3773-17

6. Martianova R. Subjects and objects of the state management of migration processes in the field of combating illegal migration. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management).* 2020. Vol. 33. № 5. P. 96-103.

Музика Анатолій Ананійович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-7822-5889

ПРО МІСЦЕ ВЧИНЕННЯ ХУЛІГАНСТВА

Під час спілкування з юристами подеколи можна почути думку, що обов'язковою ознакою хуліганства є місце вчинення злочину, а саме – громадське місце. Таке бачення спостерігаємо і в деяких судових рішеннях, трапляється воно і в юридичній літературі. Розглянемо докладніше це питання.

Безпосереднє звернення до диспозицій кримінально-правових норм, передбачених ст. 296 КК України, дозволяє пересвідчитися – прямої вказівки на місце вчинення злочину ця стаття не містить – на відміну від дрібного хуліганства (ст. 173 КУпАП), що може вчинятися винятково у громадському місці. Проте аналіз деяких норм дозволяє дійти висновку, що ознаки місця вчинення злочину можуть бути встановлені шляхом тлумачення тих чи інших положень їх диспозицій. З огляду на ч. 1 ст. 296 КК України додаткової уваги потребує сполука слів «порушення громадського порядку», оскільки характеристика цієї ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення може «підказати» нам наявність і певного місця вчинення злочину.

Примітним є те, що у постанові «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10 Верховний Суд України наголосив: суди мають «з'ясовувати, чи порушив підсудний своїми діями громадський порядок» (абз. 2 п. 1). Це положення постанови не дає однозначної відповіді на питання: у законі йдеться про порушення громадського порядку як певні дії, чи як наслідок таких дій? Водночас про «місце злочину» згадується лише в абз. 3 п. 11 постанови: «Застосування або спроба застосування предметів, підібраних на *місці злочину* (виділено нами. – *А. М., Т. Р.*), які не були спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, не дає підстав для кваліфікації дій винного за ч. 4 ст. 296 КК» [1, с. 492-497].

5 березня 2024 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду ухвалив постанову, в якій, зокрема, акцентував на такому. Хуліганством визнаються дії, що були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотиву явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом; якщо застосування насильства зумовлене неприязними стосунками з потерпілим і прагненням завдати шкоди конкретній особі з особистих спонукань (тобто за відсутності зазначеного

мотиву), *сам собою факт вчинення протиправних дій у громадському місці* (виділено нами. – *А. М., Т. Р.*) в присутності сторонніх осіб не дає достатніх підстав для кваліфікації їх як хуліганства [2].

Таке формулювання не можна розцінити інакше, як визнання судом громадського місця обов'язковою ознакою аналізованого складу кримінального правопорушення, що є некоректним.

В.В. Налуцишин у дисертації правильно зазначає, що теорія радянського кримінального права головною конструктивною ознакою хуліганства вважала місце його вчинення: підприємства, установи, організації та громадські місця [3, с. 21]. На противагу цьому він вважає, що обов'язковою ознакою хуліганських дій є не громадський характер певного місця вчинення дій, а публічний характер такої поведінки. Науковець зазначає, що дослідивши етимологічне значення термінів «публічність», «публічний», «публіка», «громада», «середовище», він дійшов висновку – публічність є обов'язковою ознакою хуліганських дій. Автор пише: «Оскільки хуліганство – це вчинок винної особи, яка діє з такою *метою*, щоб вчинок став *зрозумілим* (**наявності такої чи іншої мети не вимагається; натомість обов'язковим є встановлення хуліганського мотиву**[3]. – *А. М., Т. Р.*) *не лише для потерпілого, очевидців вчиненого* (з урахуванням місця його вчинення), *але і громади*[4] (**всіх її членів? чи реально це встановити? а найголовніше: про яку громаду, а швидше – спільноту, йдеться?** – *А. М., Т. Р.*), об'єднаної спільними *етичними і моральними нормами* (**хіба це не одне й те саме**? – *А. М., Т. Р.*), інтересами, культурою (**не всяка громада *об'єднана спільними інтересами і культурою***. – *А. М., Т. Р.*), що є критерієм оцінки вчинку цієї особи (хулігана). Саме цей вчинок *усвідомлюється і винним, і іншими людьми* як ганебний, образливий, негативний, як засіб приниження честі і гідності будь-кого (**а якщо не усвідомлюється всіма особами, то не буде складу хуліганства**? – *А. М., Т. Р.*). І тут значення не має, чи були вчинені хуліганські дії в громадському місці (чи перебувають люди в час вчинення злочину), чи в будь-якому місці, але характер і «результат» хуліганських дій обов'язково усвідомлюється громадою (кількома особами), *або навіть і однією особою* (**раніше автором не передбачалася така альтернатива, а йшлося як про сукупність осіб: потерпілого, очевидців вчиненого та громаду**. – *А. М., Т. Р.*), яка сприймає їх як образу її, а також як нехтування інтересів громади, нехтування суспільної моралі» [3, с. 80-81].

---

[3] *Примітка*. Хуліганські дії «не зумовлені особистими мотивами й конкретною метою»; «обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони хуліганства є мотив явної неповаги до суспільства». Див.: [4].

[4] *Примітка*. Принагідно зазначимо, що громада є складним явищем; поняття «громада» належить до суперечливих понять соціологічної науки. У спеціальній літературі акцентують на множинності інтерпретацій феномена громади, що залишає чимало відкритих питань. Науковий дискурс щодо громади відображають через окремі теорії та підходи, її пізнання пов'язане з відповідними дисциплінами, які, залежно від свого основного предмета, вивчають той чи інший аспект соціальних практик у громадах. Звідси – виокремлюють, зокрема, політико-правовий, соціально-психологічний, соціологічний дискурси. У науковій літературі сформувалось уявлення про відмінність «громад» (та їх особливого виду – територіальних громад) від «спільнот» (громад за зв'язками або інтересами). Див. докладно: [5].

В авторефераті дисертації В.В. Налуцишин уточнює: «Змістом об'єктивної сторони юридичного складу цього злочину є *двоєдиний* насильницький спосіб, який утворюють *«винятковий цинізм» та «особлива зухвалість»* (**необов'язково одночасне супроводження відповідних дій особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, закон вимагає наявності цих ознак в альтернативі**. – *А. М., Т. Р.*), *в силу чого* діянню притаманна обов'язкова ознака – *публічність* його вчинення (**як саме особлива зухвалість чи винятковий цинізм утворюють «публічність»?** – *А. М., Т. Р.*). Ця ознака може мати місце як при вчиненні хуліганства в громадських місцях, так *і не в громадських місцях, і навіть у відсутності потерпілих або будь-яких осіб* (**з якого дива у зазначених ситуаціях вбачається «публічність»?** – *А. М., Т. Р.*)» [6, с. 8].

Стосовно аналізованої позиції автора зазначимо таке. Його узагальнений висновок про те, що для визнання хуліганством не є обов'язковим вчинення особою відповідних дій власне у громадському місті – цілком релевантний. Водночас доводи автора на користь розуміння ним публічного характеру поведінки хулігана, більше того – обґрунтування публічності[5] як обов'язкової ознаки хуліганства, слід визнати некоректними. Запропоновану мовну конструкцію вважаємо нікчемною. Це не стосується всієї дисертації – загалом корисного дослідження. Не станемо обтяжувати читача спростуванням його роздумів, достатньо поставлених нами запитань і застережень. Тут пригадуються слова А.Ю. Кримського про одного дисертанта (В.І. Масальського), якому він опонував на захисті дисертації. Характеризуючи цього здобувача, вчений під час допиту зазначив, що той – «людина не без знань, але з великими науковими проблемами» [8].

Кримінально-процесуальний аналіз цієї справи див.: [9, с. 264-268]; рецензію на зазначену дисертацію див.: [10, с. 59-79].

Отже, не лише громадський характер певного місця вчинення хуліганських дій, а й публічний характер такої поведінки не є обов'язковою ознакою складу хуліганства. Їх наявності закон не вимагає[6]. Утім доказування аналізованого правопорушення неодмінно має спиратися на характеристику місця, де скоєні відповідні дії. Всебічне дослідження місця їх вчинення, не дивлячись на те, що воно не є обов'язковим в аспекті розуміння об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення, дозволяє певною мірою розкрити зміст конститутивних ознак хуліганства. Тут варто пригадати позицію вищої судової інстанції держави: «*Зміст і спрямованість* протиправного діяння, що має істотне значення для його правової оцінки, в кожному конкретному випадку визначається виходячи з *часу, місця, обстановки* (виділено нами. – *А. М., Т. Р.*) й інших обставин його вчинення,

[5] *Примітка*. Згідно з тлумачними словниками поняття «публічний» можна розуміти, поряд з варіантом – «який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний», і як «громадський». Див.: [7].

[6] *Примітка*. Насправді важливим є інше, дотепер дискусійне питання: як розуміти словосполуку «порушення громадського порядку» – це дії чи наслідок їх вчинення? Маємо переконання, що хуліганство належить до злочинів з матеріальним складом. Див.: [11, с. 158-162; 12, с. 281-282; 13]. Ми не єдині, хто стверджує: «за конструкцією об'єктивної сторони хуліганство слід віднести до злочинів з матеріальним складом». Див., зокрема: [14, с. 728-744].

характеру дій винного, а також поведінки потерпілого і стосунків, що склалися між ними» [4].

Дослідження у нашому тексті поняття «громадське місце» потребує додаткової уваги. Для цього скористаємося Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення (затверджене наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298) [15].

У розділі «4. Особливості обліку кримінальних правопорушень» зазначеного Положення передбачено, зокрема, таке.

«35. До Реєстру включаються відомості про кримінальні правопорушення, *вчинені в громадських місцях*.

36. *До громадських місць належать місця*, що використовуються громадянами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів та інших потреб (вулиці, площі, вокзали, аеропорти, магазини, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби, пляжі в період їх роботи, а також громадський транспорт під час перебування в ньому громадян, ділянки лісу, поля під час проведення на їх території організованих масових зібрань), приміщення вокзалів, пасажирські (приміські) потяги, літаки, катери, пароплави, перони, платформи, пристані та інші місця під час очікування посадки та висадки пасажирів.

37. *Не вважаються такими, що вчинені у громадських місцях*, кримінальні правопорушення, що скоюються *протягом тривалого часу* (*продовжувані* кримінальні правопорушення), та кримінальні правопорушення, вчинені у приміщеннях, відведених для проживання (хоча б тимчасово), і тих, які виконують функції житла (власні домоволодіння, квартири, жилі кімнати будівель та приміщень готелів, гуртожитків, санаторіїв, пансіонатів, профілакторіїв, будинків відпочинку, кемпінгів), учинені в місцях загального користування за місцем проживання, на сходах, сходовій клітці, на горищах, у підвалах, ліфтах жилих будинків, учинені на території підприємств, установ та організацій (незалежно від обмеження до них доступу адміністрацією), крім випадків, коли особи, які знаходяться у вказаних місцях, своїми неправомірними діями порушують інтереси сторонніх осіб (наприклад особа, перебуваючи на балконі чи у вікні квартири, викрикує непристойні слова або своїми діями порушує спокій громадян).

38. *Не вважаються громадськими місцями* території залізничних станцій, морських і річкових портів, аеропортів, вантажних районів та дворів, контейнерних площадок, території підприємств, установ та організацій залізничного, морського, річкового та повітряного транспорту, *які не пов'язані з обслуговуванням пасажирів* та які мають обмежений доступ.

39. Із загальної кількості кримінальних правопорушень, учинених у громадських місцях, виділяються *вуличні*. *Вулицею вважається* відкрита частина території міста чи населеного пункту (крім приміщень та будівель), на якій перебувають громадяни, рухається транспорт і до якої є вільний доступ у будь-яку пору року та час доби. Також вулицею вважається проїжджа частина дороги, у тому числі автомагістралі, тротуари, площі,

проспекти, бульвари, набережні, мости, шляхопроводи, естакади, проїзди, зупинки громадського транспорту, парки, сквери, провулки, завулки, двори, за винятком приватних домоволодінь, уключаючи зелені насадження та елементи благоустрою.

40. *Крім того*, до кримінальних правопорушень, що вчинені *в умовах вулиці, належать*:

крадіжки з ресторанів, кафе, закладів громадського харчування, магазинів, ларьків, кіосків, транспортних засобів, інших об'єктів, *якщо проникнення в них здійснено безпосередньо з вулиці*;

незаконне заволодіння транспортним засобом, якщо він знаходився на вулиці, біля будинків, на стоянках, які не охороняються» (курсив наш. – *А. М., Т. Р.*).

У підсумку треба визнати, що ми покладали чималі сподівання на Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, досліджуючи поняття «місце вчинення злочину». Очевидно, у Положенні нескладно помітити вади принципового характеру. Передусім зазначимо, що кримінально-правова доктрина і судова практика виробили усталене розуміння продовжуваних і тривалих злочинів. Натомість у цьому акті, по-перше, поняття «продовжувані» і «тривалі» кримінальні правопорушення не розмежовуються, що може породжувати плутанину в обліку кримінальних правопорушень, а також стати наслідком неповноти їх відображення.

По-друге, для віднесення певних територій до громадських місць обрано некоректний критерій – відповідно до нормативно-правового акта (п. 37) не вважається громадським місцем територія, на якій, наприклад, хуліганство, крадіжка чи грабіж вчиняються «протягом тривалого часу» (зокрема, коли правопорушення складаються з низки епізодів).

По-третє, знову-таки, поняття «громадське місце» запропоновано встановлювати через перелік цілої низки територій, «які не пов'язані з обслуговуванням пасажирів та які мають обмежений доступ» (п. 38). Застосування такої конструкції є хибним рішенням. Якщо, наприклад, на території, де розташована певна юридична особа і діяльність якої «не пов'язана з обслуговуванням пасажирів», під час проведення якихось заходів (збори трудового колективу, вшанування пам'яті загиблого тощо) хтось із присутніх вчинить дії, що підпадатимуть під ознаки дрібного хуліганства (ст. 173 КУПаП) – вони не визнаватимуться адміністративним правопорушенням, оскільки зазначену територію Положення не відносить до громадських місць. Хіба це можна визнати правильним?

Тож аналізоване визначення поняття «громадське місце» у Положенні навряд чи є досконалим.

Список використаних джерел

1. Постанова Верхового Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10: Практика застосування Верховним Судом України положень Особливої частини Кримінального

кодексу України [уклад. О. П. Горох]; За заг. ред. А.А. Музики. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 915 с.

2. Постанова Верховного Суду від 5 березня 2024 р. (справа №202/716/22; провадження № 51-5296 км 23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555107

3. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2007. 266 с.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 р., п. 13 (справа № 288/1158/16-к; провадження № 13-28кс19). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998245

5. Семигіна Т.В., Лиховид Д.О. «Громада» чи «спільнота»? (інтерпретації феномену громади сучасними науковцями). *Нова парадигма*. 2014. Вип. 123. С. 186-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_123_21

6. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2008. 15 с.

7. Публічний. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=публічний

8. Дело № 148001 по обвинению Крымского Агатангела Ефимовича. С. 26. URL: https://tsdahou.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/263-1-39424.pdf

9. Музика А.А. Кримінальна справа проти А. Ю. Кримського: осмислення радянського праволомства. *До 150-річчя від дня народження академіка А. Ю. Кримського*: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 19–20 жовтня 2021 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 270 с.

10. Кримський Агатангел. Рецензія кандидатської дисертації В. Масальського «Мова і стиль поезії Шевченка». *Українська мова*. 2002. № 4. С. 59-79.

11. Музика А. А., Артюхова В.В. Пропонуємо наукову гіпотезу: хуліганства без суспільно небезпечних наслідків не буває. *Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи:* матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (14 листопада 2019 року, м. Київ). Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 185 с.

12. Артюхова В.В. Хуліганство: сучасні кримінально-правові та кримінологічні проблеми: монографія / за наук. ред. А.А. Музики. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2022. 284 с.

13. Музика А. А., Артюхова В. В. Хуліганство: аналіз складу кримінального правопорушення і кваліфікація: методичні рекомендації для слідчих органів Національної поліції України. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2023. 48 с.

14. Борисов В.І. Лекція за темою: «Кримінальна відповідальність за хуліганство (стаття 296 КК України)». У кн.: Борисов В.І. Вибрані твори. Кн. 2/ В. І. Борисов; уклад.: М.В.Шепітько, О.О. Пащенко, Д.П. Євтєєв, Д. О. Куковинець; відп. за вип. М.В. Шепітько. Харків: Право, 2023. С. 728-744.

15. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text

Неліна Наталія Василівна,
викладач кафедри правознавчих дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Київський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»

КАДРОВА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Систематично-наукове дослідження сучасних державо- та правотворчих процесів нерозривно пов’язане з аналізом не лише специфіки їхніх структурних організацій, а й із всебічним висвітленням тих функцій, які відображають їхню сутність. В умовах утвердження принципів управління державними процесами неодмінно постає питання удосконалення кадрової політики держави. Реалізація державної кадрової політики передбачає, насамперед, переорієнтацію державного управління із системоцентричної парадигми на персоно центричну.

Розглядаючи кадрову безпеку в органах публічного управління як елемент забезпечення національної безпеки, слід зазначити, що сучасні процеси модернізації та цифровізації органів влади детермінують необхідність реформування всіх політичних складових публічного управління. Стабільність та стійкість соціально-економічної та політичної систем пов'язані із забезпеченням національної безпеки держави, де важливою складовою виступає кадрова безпека. Важливу роль у політичному управлінні відіграють ментальні характеристики українського суспільства, історичні установки та програмні цілі, пов’язані з здобуттям перемоги у війні. Підвищення якості політичного управління частково може бути забезпечене завдяки професійному та творчому розвитку людських ресурсів, ефективної реалізації їхнього потенціалу. Так, сучасна практика державного управління показує необхідність переходу на інноваційні технології управління, запровадження яких неможливе без зміни стереотипів мислення та без розвитку людського потенціалу громадян України. Стабільність, надійність, професіоналізм, оперативність функціонування державного апарату – необхідні чинники зниження кадрових загроз національній безпеці, що особливо яскраво сприймається на фоні титанічної боротьби з агресором. Важлива роль у цьому відводиться формуванню якісного складу управлінського рівня але для цього необхідний інноваційний підхід до формування та реалізації сучасної державної кадрової політики та забезпечення кадрової безпеки. Міжнародна обстановка, що змінюється, економічні кризи та розвиток держави в умовах військового протистояння ставить складні завдання передусім перед управлінським корпусом і саме від нього залежить їх вирішення. Тільки високопрофесійні управлінські кадри, орієнтовані на інновації, що працюють на користь держави, здатні знайти правильні рішення, від яких залежить майбутнє держави [1, с. 146].

У цьому контексті систематизація категоріально-понятійного апарату дає можливість розглядати кадрову безпеку, як основну складову забезпечення безпеки органів публічної влади, яка спрямована на задоволення інтересів структур та кадрів шляхом захищеності їх від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, що сприятиме активізації розвитку держави в сферах її діяльності. Визначено, що зростання ролі кадрової безпеки в умовах інституційного розвитку обумовлене, насамперед, такими тенденціями, як демократизація та лібералізація суспільства, зміна технологій управління персоналом, підвищення ролі управління персоналом в управлінні публічною структурою, сучасні виклики в різних сферах діяльності. Відтак, систематизація складових кадрової безпеки, що дає можливість виокремити напрями подальшої протидії загрозам, науково-практичні підходи щодо виявлення, припинення та попередження загроз кадрової безпеки органів публічної влади, що, на відміну від існуючих, базуються на використанні мапи кадрових загроз та ризиків для кадрової безпеки органів публічної влади в умовах інституційного розвитку. Застосування мапи дасть змогу мінімізувати негативний вплив та збільшити позитивний вплив кадрових ризиків, що в майбутньому сприятиме ефективній роботі органів публічної влади на регіональному та місцевому рівнях.

За такого підходу, кадрову безпеку у сфері публічного управління можна визначити як самостійну підсистему корпоративної безпеки. Забезпечення безпеки публічного сектору взагалі та різних її видів зокрема включає кадровий напрямок, що передбачає захист інтересів установи публічного управління від ризиків і загроз, джерелом яких є персонал організації публічного управління. Визначення персоналу як об’єкт забезпечення кадрової безпеки також викликане тим, що він є ключовим ресурсом розвитку установи, який необхідно захищати від загроз та зовнішніх зазіхань [3, с. 55].

Застосовуючи критерій цільової спрямованості держави, можна говорити, що механізми забезпечення кадрової безпеки в системі публічного управління – це сукупність методів, методик, інструментів, засобів, спрямованих на забезпечення без пекових умов як для кадрів в системі публічного управління, так і формування системи захисту від професійно непідготовлених або потенційно небезпечних кадрів саму систему публічного управління. Важливо відзначити, що проблему забезпечення кадрової безпеки як механізму кадрової політики в Україні можна розглядати в двох вимірах: управлінському та політичному. Перший вимір пов’язано з питаннями ефективності та якості бюрократії, що існує, кваліфікації чиновників, наявності та формування кадрового резерву. Другий – із політичною ситуацією, зі зміною еліт тощо [4, с. 193].

Щоправда, говорячи про теоретико-методологічні аспекти наукових дефініцій «кадрова політика», можна зробити такий узагальнюючий висновок: в сучасній літературі відсутня єдність наукових підходів до визначення сутності та змісту кадрової політики, що обумовлено надзвичайно широкою сферою її застосування, а також складною внутрішньо

організаційною структурою. При цьому ми визначили декілька найбільш принципових моментів, які характеризують нинішній стан теоретико-методологічних досліджень аналізованої категорії: по-перше, ототожнення кадрової політики з іншими суміжними поняттями (наприклад, такими, як «кадрова робота», «кадрова стратегія», «управління персоналом»); по-друге, визначення різних ознак кадрової політики (наприклад, таких, як нормативна урегульованість, цілеспрямованість, системність); по-третє, виокремлення в структурі кадрової політики різних елементів (наприклад, таких, як принципи, методи, форми, цілі, завдання); по-четверте, окреслення різних напрямів кадрової політики (наприклад, таких як відбір, підготовка, перепідготовка, прогнозування і планування кадрових потреб); по-п'яте, відсутність єдиного погляду на суб'єктів реалізації та основний об'єкт впливу кадрової політики (наприклад, розгляд в якості об'єктів «кадри», «персонал», «колектив», «трудові ресурси»); по-шосте, обґрунтування різних підходів до визначення цільової спрямованості кадрової політики тощо [5, с. 275].

Таким чином, проблематика кадрової безпеки як чинника публічної безпеки безпосередньо співвідноситься з питанням розроблення та правового забезпечення державної політики.

Список використаних джерел

1. Ковальський Д.В. Кадрова безпека в органах публічного управління як елемент забезпечення національної безпеки. *Актуальні проблеми у сучасній науці.* 2023. № 2(8). С. 144-156.
2. Карковська В.Я. Формування механізмів кадрової безпеки органів публічної влади в умовах інституційного розвитку. а*втореф. дис… доктор. наук. з публічного управління*. Миколаїв. 2020. 40 с.
3. Лень О.О. Стратегія та методи забезпечення кадрової безпеки у сфері публічного управління. *Публічне управління.* 2022. № 3. С. 50-55.
4. Бурик З.М. Правові засади реформування системи кадрової безпеки в органах влади України. *Теорія і практика державного управління.* 2020. № 2(69). С. 191–200.
5. Горяченко Р.І. Сучасний стан теоретико-методологічних досліджень поняття «кадрова політика» та їх значення для розуміння сутності й змісту кадрової політики в органах Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 272-276.

Нізовцев Юрій Юрійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Національна академія Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0002-7641-6403

МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ШКІДЛИВИХ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ

Кількість кібератак з боку російських спецслужб останнім часом має тенденцію до збільшення. Значна частина таких атак здійснюються із застосуванням шкідливих програмних засобів. Найчастіше це – шпигунські програми, адже отримання розвідувальної інформації є пріоритетним під час війни. Але використовуються також і шкідливі програми деструктивної дії – задля виведення з ладу систем керування процесами на різних об'єктах критичної інфраструктури (SCADA [7], MES [8] тощо).

При розслідуванні кібератак важливу (а іноді й ключову) роль відіграють судові експертизи. Враховуючи складність такого виду досліджень, актуальним є пошук рішень щодо підвищення їх ефективності. Зокрема, чи можливо використати для цього потужності штучного інтелекту Chat GPT?

Для початку варто розібратись, що таке «штучний інтелект».

Останнім часом багато говориться про нейромережі, про машинне навчання, штучний інтелект та бігдата (Big Data). Але що означають усі ці слова?

Почнемо з того, що «штучний інтелект», «машинне навчання» та «нейромережі» – це не одне й те саме.

«Штучний інтелект» – це загальне поняття. Воно охоплює усі засоби, які людина використовує для підвищення ефективності своєї інтелектуальної діяльності. Навіть звичайний калькулятор теж сюди відноситься.

«Машинне навчання» – це лише один із підходів до моделювання штучного інтелекту. А «нейронні мережі» – це один із методів машинного навчання. Тобто таким чином ми переходимо від загального до окремого.

Тут варто також згадати «штучний розум», який, на відміну від «звичайного» штучного інтелекту, окрім суто інтелектуальних здібностей передбачає самосвідомість, розуміння, мислення та інші процеси, які наразі притаманні лише живим істотам. Іноді штучний розум вважають різновидом штучного інтелекту, іноді навпаки – вважають штучний інтелект складовою

[7] SCADA (від англ. Supervisory Control And Data Acquisition – диспетчерське управління і збір даних) – програмний пакет, призначений для розробки або забезпечення роботи в реальному часі систем збору, обробки, відображення та архівування інформації про об'єкт моніторингу або управління. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/SCADA

[8] MES (від англ. manufacturing execution system, система управління виробничими процесами) – спеціалізоване прикладне програмне забезпечення, призначене для вирішення завдань синхронізації, координації, аналізу та оптимізації випуску продукції в рамках якого-небудь виробництва. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Manufacturing_execution_system

частиною штучного розуму. Але можна констатувати, що на даний час, при значних успіхах у розвитку штучного інтелекту, до створення штучного розуму ще далеко.

У програмуванні існують два основні підходи.

При першому програміст у коді програми заздалегідь передбачає певні умови, за настання яких програма має зробити певні дії. Схематично це виглядає так: «якщо – то». Або більш масштабовано: «якщо – то, інакше» чи «якщо – то, інакше якщо – то, інакше якщо – то». Такий підхід зветься заснованим на правилах, або «rule based». З одного боку, усі умови та реакція на них програми контролюються програмістом. З іншого боку, не завжди можна передбачити абсолютно всі умови, а масштабування не може бути нескінченним.

Інший підхід передбачає машинне навчання. Адже тут машина вчиться на власному досвіді. В якості навчання машина обробляє величезні масиви вхідних даних (Database) і знаходить в них закономірності. Робота програміста обмежується розробкою ймовірнісно-статистичних алгоритмів, їх налаштуванням та навчанням. Далі алгоритми самі адаптивно покращують свою ефективність, оскільки збільшуються дані, доступні для навчання. Тобто, чим більше даних, тим точнішою буде модель і ефективнішим навчання. З одного боку, навчена машина зможе виконати завдання навіть без заздалегідь встановлених правил, оброблюючи нову для неї інформацію зможе надати новий результат. З іншого боку, надання машиною правильного рішення є вірогідним. Чим досконаліше алгоритми навчання та більший обсяг даних, на яких здійснюється навчання, тим більше ймовірність правильного рішення. Але ймовірність помилки все одно залишається, наскільки б мізерною вона не була.

Підходів для того, щоб машина створювала або пропонувала щось нове на наш запит, безліч. Можна діяти в лоб та використовувати просту статистику. Так працювала, наприклад, система T9. Вона «дивилася» на ту частину слова, яку вже встигли ввести, і знаходила її в спеціальному словнику з найчастіше використовуваними словами, підказуючи те, що й потрібно було писати.

Фактично, Chat GPT (англ. Generative Pre-trained Transformer) недалеко пішов від старого T9 (англ. Text on 9 keys). Що один, що інший дивиться на вже надрукований текст і знаходить найбільш ймовірне наступне слово. Різниця у масштабі. T9 заснований на простій статистиці і словниках слів або букв, що часто йдуть один за одним. А Chat GPT заснований на нейромережі-трансформері, навченій на гігантському масиві текстів. Перші версії GPT ледь могли вловити зв'язок у межах одного речення. Останні ж версії GPT легко запам'ятовують не тільки слова в одному реченні, а навіть те, що було написано в першому повідомленні, і враховуватимуть це у своїх відповідях.

Як і інші нейромережі, трансформери працюють з числами, тому будь-які дані: текст, картинки, відео – повинні бути спочатку перетворені на спеціальні числові об'єкти – токени. У GPT цей процес називається bpe-токенізація. Потім модель підставляє ці токени у величезну математичну

формулу із мільярдом коефіцієнтів. Ці коефіцієнти підбираються під час навчання моделі. У першій версії GPT формула містила 117 млн. коефіцієнтів. Друга уже вдесятеро більше – 1,5 мільярда. А третя – 175 мільярдів. При цьому недавно представлений компанією xAI чатбот «Grok-1» має 314 мільярдів параметрів [1].

Вказані коефіцієнти визначають ймовірності кожного наступного слова. GPT і багато інших текстових моделей беруть повідомлення і прогнозують перше слово відповіді. Потім беруть повідомлення плюс це перше слово своєї відповіді і прогнозують по них друге і так далі. І це реально працює, із цього виходить пов'язаний текст. При цьому, якщо модель має кілька кандидатів на роль наступного слова, остаточний варіант обирається випадковим порядком. Таким чином, в результати моделі вноситься деяка випадковість, відповіді виглядають більш творчими.

Як результат, модель може вести дуже живий діалог. Людям може навіть здаватися, що вони спілкуються з розумною істотою. Звідси виникають питання: чи є у моделей свідомість? Відповідь – ні, свідомості нема. Насправді все це – лише дуже розумні операції теорії ймовірностей.

Розібравшись, як працює Chat GPT, варто визначити, чи може він допомогти під час судово-експертного дослідження шкідливих програмних засобів.

Досліджуючи шкідливі програми, судовий експерт зазвичай досліджує функціональні можливості цих програм. Одним з методів є статичне дослідження, яке передбачає аналіз програмного коду. Програмний код, у свою чергу, може бути різним. Це може бути скомпільований бінарний код, аналізу якого має передувати дизасемблювання. Але це може бути також і скрипт, тобто, код у вигляді команд у текстовому вигляді, який виконується інтерпретатором. При цьому скрипт може бути написаний на різній мові програмування. Для операційних систем сімейства Microsoft Windows це, зазвичай, скрипти Visual Basic [9], Power Shell [10] та пакетні файли [11] для інтерпретації командним рядком cmd [12]. В операційних системах на базі ядра

[9] VBS, VBScript, Visual Basic Scripting Edition – скриптова мова програмування, що інтерпретується компонентом Windows Script Host. Він широко використовується при створенні скриптів в операційних системах сімейства Microsoft Windows. VBScript був створений компанією Microsoft як заміна застарілій пакетній мові, що інтерпретується утилітою COMMAND.COM або cmd.exe. Синтаксис VBScript є дещо спрощеною версією синтаксису мови Visual Basic. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/VBScript

[10] PowerShell – розроблена Microsoft розширювана оболонка з інтерфейсом командного рядка, що поєднує в собі мову сценаріїв і інструментарій управління конфігурацією і автоматизації робіт. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/PowerShell

[11] Пакетний файл є свого роду файлом сценарію(скриптом) в DOS, OS/2 і Windows. Він містить набір команд, які виконуються командним інтерпретатором і зберігається як звичайний текстовий файл. Пакетний файл може містити команди, які інтерпретатор приймає в інтерактивному режимі і надає змогу створення умовних/безумовних переходів та циклів всередині пакетного файлу, наприклад «if», «for», «goto» та мітки. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пакетний_файл

[12] Консоль операційної системи Microsoft Windows (утиліта cmd.exe) – командний рядок, за допомогою якого можна керувати операційною системою Windows та вносити зміни у її налаштування. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Командний_рядок_Windows

Linux, а також в операційних системах Unix це можуть бути скрипти відповідних програмних оболонок, наприклад, Bash-скрипти [13].

Не завжди судовий експерт має достатні спеціальні знання у галузі програмування саме вказаних скриптів, або у галузі програмування взагалі. Пошук у звичайних довідниках з програмування або за допомогою пошукових систем на кшталт Google можуть вирішити цю проблему, але вони не будуть ефективними, адже доведеться вивчати код покроково, по окремих командах та операціях. Натомість особливістю Chat GPT, як ми розглядали вище, є можливість запам’ятати значний обсяг тексту та прослідкувати зв'язки у ньому. Тож можна використати Chat GPT в якості просунутої пошуково-довідникової системи. Таким чином можна встановити, який саме код досліджується, а також значення певних команд у цьому коді. Але не слід забувати, що Chat GPT у даному випадку є лише орієнтовним довідником. Отриману від нього інформацію експерт має перевірити і лише після цього застосовувати у дослідженні.

При цьому можливості Chat GPT все ще залишаються обмеженими. Пояснюється це низкою причин. По-перше, хоч Chat GPT і може аналізувати довгі тексти, але код програм може містити сотні, тисячі, десятки та сотні тисяч рядків, що є завеликим навіть для таких просунутих моделей. По-друге, нерідко код програм піддається обфускації [14], тобто, цілеспрямовано ускладняється його аналіз. На сьогодні аналіз обфускованого коду також є досить проблематичним для систем типу Chat GPT. По-третє, шкідливі програми можуть складатись з кількох модулів, які, до того ж, можуть мати різний формат: двійковий код, скрипт VBS, скрипт Power Shell тощо. Аналіз одного окремого модуля не зможе скласти повної функціональності та алгоритму дії ШПЗ, потрібне комплексне дослідження всіх частин програми у їх взаємозв’язку, додавши сюди також зміни у налаштуваннях операційної системи, спричинені шкідливою програмою.

На даний час можливості Chat GPT все ще недостатні для повноцінного дослідження шкідливих програмних засобів. При цьому у перспективі цілком можливо, що більш просунуті моделі, а особливо – спеціально навчені аналізу програмного коду, стануть ефективними інструментами для дослідження шкідливих програм.

Підсумовуючи викладене можна констатувати, що Chat GPT є одним з видів штучного інтелекту, заснованим на нейромережах. На даний час можливості Chat GPT щодо аналізу програмного коду є обмеженими, але навіть у нинішньому стані його доцільно використовувати при дослідженні програмного коду шкідливих програмних засобів у якості просунутої

[13] bash (від англ. Bourne again shell, букв. перероджена Shell) — вдосконалена й модернізована варіація командної оболонки Bourne shell. Один із найпопулярніших сучасних різновидів командної оболонки UNIX. Особливо популярна в середовищі GNU/Linux, де часто використовується як командна оболонка за замовчуванням. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Bash

[14] Обфуска́ція (від лат. obfuscare – затіняти, затемнювати; англ. obfuscate – робити неочевидним, заплутаним, збивати з пантелику) або заплу́тування чи знечи́тнення коду — приведення початкового коду або виконуваного програмного коду до вигляду, який зберігає його функціональність, але ускладнює аналіз, розуміння алгоритму роботи і модифікації при декомпіляції. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Обфускація_(програмне_забезпечння)

пошуково-довідникової системи. При цьому експерт повинен оцінювати та перевіряти отриману від Chat GPT інформацію перед використанням її у висновку.

Список використаних джерел

1. Ковальова Анастасія. xAI Ілона Маска відкрила вихідний код чатбота Grok-1. AIN.UA. URL: https://ain.ua/2024/03/18/kompaniya-maska-xai-vidkryla-vyhidnyj-kod-svogo-chatbota-grok-1/

Павленко Владислав Юрійович,
слухач магістратури факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України

Науковий керівник: ***Мальцев Віталій Вікторович,***
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України

СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Ключовим елементом системи забезпечення національної безпеки є сектор безпеки і оборони. Цей сектор представляє собою сукупність, що підпорядкована єдиному керівництву органів державної влади, правоохоронних та спеціальних органів і служб, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз шляхом проведення спеціальних заходів, правового примусу або застосування зброї у межах наданих їм повноважень [1, с. 7].

У цій тезі розглядаються проблеми правового та організаційного характеру в секторі безпеки та оборони під час воєнного стану. Основні пріоритети сектору формуються відповідно до Стратегії національної безпеки України. Ситуація воєнного стану наголошує на необхідності підвищення готовності сектору безпеки та оборони для ефективного захисту національних інтересів.

Недоліки у *правоохоронній системі* обмежують права та свободи громадян і порушують принципи правової держави. Відсутність професійної підготовки та корупція серед правоохоронців призводять до помилкових арештів та зловживань владою. Неясна прозорість дій правоохоронних органів ускладнює контроль за ними і може сприяти незаконному втручанню в особисте життя громадян. Додатково, високі витрати, бюрократія та нечіткі закони ускладнюють доступ до справедливого суду. Ці проблеми підривають довіру до системи та загрожують правам людини в правовій державі.

Низька ефективність сил безпеки і оборони та оборонної промисловості ставлять під загрозу обороноздатність країни. Чітка стратегія та ефективна підготовка є ключовими для успішної оборони. Недостатня підготовка може призвести до втрат та жертв серед населення. Корупція в армійських структурах підриває довіру до армії та уряду. Застаріла техніка та проблеми управління знижують бойову готовність і загрожують територіальній цілісності країни. Відсутність адекватної підготовки та фінансування в умовах війни має потенціал призвести до великих втрат та загрози національній безпеці, підриваючи соціальну стабільність країни.

Покращення системи цивільного захисту, зокрема у сфері моніторингу навколишнього середовища. Удосконалення системи моніторингу навколишнього середовища та цивільного захисту важливе через зміни клімату та небезпеки. У воєнний час це дозволяє виявляти та попереджати про небезпеки, організовувати евакуацію, захищати об'єкти та забезпечувати ресурси для виживання. Така система також підвищує готовність населення до дій в екстремальних умовах, навчаючи правилам поведінки в небезпеці та основам першої допомоги.

Посилення розвідувальних та контррозвідувальних структур. Їх ефективна діяльність знижує загрозу для національної безпеки, допомагає в оперативному прийнятті рішень та протистоянні ворожому вторгненню. Посилення розвідувальних та контррозвідувальних структур є ключем до успішної оборонної стратегії та захисту державних інтересів та громадян в умовах загроз.

Кіберзагрози у сучасному світі можуть завдати значної шкоди інформаційним системам, критичній інфраструктурі та економіці. Швидке реагування на ці загрози є ключовим для національної безпеки. Розвідувальні структури повинні ефективно виявляти та нейтралізувати кібератаки на державні об'єкти, такі як урядові системи та енергетичні мережі. Підвищення кібербезпеки потребує освіти населення, розробки захисту від кібератак та підтримки промисловості.

Масштабна корупція: Запобігання та протидія корупції залишається однією з найгостріших проблем сучасного етапу Українського державотворення. Як свідчать дані Transparency International, Україна із 26 балами *(зі 100 можливих)* перебуває на 142 місці (із 175 країн) за Індексом ТІ. Ми залишаємося однією з найбільш корумпованих держав світу і знаходимося на одному щаблі з Угандою та Коморськими островами [2]. Корупція в секторі безпеки підриває довіру до державних інституцій та призводить до втрати ресурсів для підвищення обороноздатності країни. Багато принципів національної безпеки декларативні і не реалізовані. Для успішної реалізації Стратегії потрібні конкретні кроки:

Реформувати сектор безпеки і оборони. Наявність правових прогалин та нечіткостей в законодавстві призводить до некоординації дій між різними структурами сектору безпеки і оборони, втрати часу та ресурсів на недієві заходи, а також до порушення прав і свобод громадян. Така ситуація може підірвати довіру громадян до військово-політичних органів та може призвести до соціальної напруги.

Покращити координацію діяльності органів виконавчої влади в сфері національної безпеки. Вдосконалення механізмів координації між органами виконавчої влади для забезпечення єдиної стратегії дій у сфері національної безпеки.

Стабілізувати стан Збройних сил, зберегти їх професіоналізм і боєздатність В період війни військові з'єднання стають ключовим елементом національної безпеки. Їхня готовність до відповіді на загрози

залежить від регулярного фінансування, високих стандартів навчання та дисципліни в Збройних силах.

Важлива *підтримка ветеранів та їхня інтеграція в суспільство*. Необхідна систематична оцінка потреб у сучасному озброєнні та медичному забезпеченні. Розвиток військової медицини та психологічної підготовки є важливими. Забезпечення професіоналізму Збройних сил потребує комплексного підходу, взаємодії влади та підтримки суспільства.

Реформувати кримінальну юстицію, впровадити нове законодавство. Під час війни стабільність суспільства та правова система стають особливо важливими. Реформування кримінальної юстиції включає модернізацію законів про поліцію, судову систему та кримінальний кодекс. Нове законодавство повинно адаптуватися до військового стану, захищати права громадян та основні свободи. Підтримка правозахисних організацій, доступ до справедливого суду та координація між правоохоронними органами є важливими аспектами в цьому процесі. Таке реформування є ключовим для забезпечення правової держави та захисту прав громадян у воєнний час.

Запровадити антикорупційні заходи та стандарти ЄС у секторі безпеки. Посилення механізмів контролю та нагляду за діяльністю сектору безпеки і оборони з метою запобігання корупції та зловживань.

Зміцнити боротьбу з тероризмом та екстремізмом. Під час війни важливо боротися з терористичною активністю та радикалізацією. Потрібно посилити роботу для виявлення терористичних груп та їхніх джерел фінансування.. Міжнародне співробітництво та обмін інформацією також є ключовими. Додатково, стабільність та підтримка соціально вразливих груп можуть зменшити соціальні конфлікти та ризик радикалізації.

Покращити систему протидії інформаційно-психологічним впливам. Впровадження програм навчання та підготовки для підвищення кваліфікації співробітників сил безпеки та оборони у сфері кібербезпеки та розвідки.

Розвивати оборонну промисловість і використовувати її для економічного розвитку та удосконалення системи цивільного захисту та моніторингу навколишнього середовища.

Для вирішення цих проблем необхідна комплексна реформа, яка враховуватиме правові, організаційні та соціальні аспекти діяльності сектору безпеки і оборони тому що саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки. Тобто захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян. Діяльність органів сектору безпеки і оборони часто пов'язана з обмеженням прав громадян, що обумовлює суспільну чутливість до цих питань [3]

Для покращення ефективності сектору безпеки і оборони потрібно аналізувати існуюче законодавство та виявляти його прогалини. Після цього важливо розробити стратегічні документи для координації роботи між органами. Необхідно посилити антикорупційну політику та впровадити ефективний контроль. Також потрібно інвестувати в підвищення кваліфікації співробітників, зокрема в кібербезпеці. Реформування сектору безпеки та

оборони є невідкладним завданням, яке вимагає співпраці між владою, громадськістю та міжнародними партнерами для захисту національних інтересів та прав громадян.

Список використаних джерел

1. Резнікова О.О., Цюкало В.Ю., Паливода В.О., Дрьомов С.В., Сьомін С.В. *Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України* : аналіт. доп. / НІСД, 2015. 58 с.

2. Джерело: веб-сайт. URL: https://www.transparency.org/ (дата звернення: 27.03.2024).

3."*Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях*". Аналітична записка : веб-сайт. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/stan-ta-perspektivi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni (дата звернення: 27.03.2024).

Пісклова Юліана Сергіївна,
здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Лавренко Дар'я Оленксандрівна,***
викладачка кафедри загальноправових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-2162-7593

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ВИДИ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

У сучасному політико-правовому дискурсі поняття державного ладу відіграє важливу роль у розумінні структури та функціонування держави. Державний лад є важливою основою суспільства, визначаючи спосіб організації влади, взаємодію між різними інституціями та захист прав громадян. Класифікація державних систем є важливим аналітичним елементом для розуміння різноманітності та особливостей політичної системи кожної країни. Україна як сучасна демократична держава також має власні критерії класифікації, що відображають її історичні та культурні особливості. Основними критеріями класифікації політичної системи України є форма правління (президентська, парламентська чи змішана), форма державного устрою (республіканська чи монархічна), а також структура та функціонування державних інститутів [1, с. 8].

Функціонування державного ладу України відображає широкі обов'язки, покладені на державу Конституцією та законодавством. До них належать гарантування прав і свобод громадян, підтримання громадського порядку та безпеки, функції в економіці, освіті, охороні здоров'я та інших сферах суспільного життя.

Сутність і зміст будь-якого соціального чи правового явища, яким є функціонування Української держави, повною мірою можна розкрити лише через дослідження об'єктивних ознак, що характеризують те чи інше явище.

Лише вивчаючи об'єктивні ознаки, що характеризують певне явище, можна повністю розкрити сутність і зміст цього явища. Класифікація - це природне явище, його так звані внутрішні та зовнішні властивості, які гарантують його існування, перебування в системі різних категорій, що можуть бути проаналізовані. Класифікація (від лат. slasis - розряд, клас і facio - роблю, впорядковую) - це система підпонять (об'єктів) певної галузі знань або людської діяльності [2, с. 8].

Критерії класифікації можна зазначити, як:

По-перше, це система влади, яка поділяється на президентську систему - характеризується сильними повноваженнями та авторитетом президента, в той час як парламент та інші органи виконавчої влади мають обмежений вплив на рішення президента, парламентська система - характеризується тим,

що парламент має основну владу, а виконавча влада (уряд) підзвітна парламенту, та змішана система правління - існує розподіл влади між президентом і парламентом, але обидві палати мають свої власні обов'язки і повноваження.

По-друге, це форма держави. Як відомо, форма держави визначається через з'ясування питання державного устрою, форми правління та державного режиму.

Державний устрій України - це територіальна організація, що характеризується певними конституційно-правовими відносинами між державою в цілому та її складовими частинами. Залежно від форми державного устрою, як відомо, держави поділяються на дві групи: унітарні держави (прості держави) та федеративні держави (складні держави). Унітарна держава - це держава, у внутрішньому устрої якої немає іншої держави. Згідно зі статтею 2 Конституції, Україна є унітарною державою. Відповідно до статті 133 Конституції, територія України поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, райони, міста, селища і села в межах областей), які разом утворюють адміністративно-територіальний устрій. У той же час, адміністративно-територіальні одиниці (за винятком міст Києва та Севастополя) не мають власного правового статусу. Відповідно до Конституції України, такий статус надається державній адміністративній владі в особі органів державної виконавчої влади кожної області та представницьким і виконавчим органам місцевого самоврядування в Україні (статті 118, 119, 140 і 141 Конституції) [3, с. 8].

Адміністративно-територіальний устрій також включає Автономну Республіку Крим, яка є невід'ємною частиною України (статті 133 і 134 Конституції). Оскільки в Україні не існує іншої держави, в Україні діє єдина національна правова система, єдиний орган законодавчої влади - Верховна Рада України, єдина виконавча та судова влада, єдина система державного управління, єдина грошова одиниця та єдина податкова система.

Функції державного ладу України - основні напрямки і види її діяльності, в яких проявляються її сутність і призначення в суспільстві.

Одна з основних функцій державного ладу полягає в забезпеченні поваги до прав людини та громадянина. Це включає в себе права на життя, свободу слова, релігії, об'єднання та інші гарантовані Конституцією права. Держава повинна забезпечувати захист цих прав від будь-яких форм дискримінації чи порушень. Державний лад має забезпечити дотримання законів і встановлення правопорядку в суспільстві. Це включає регулювання відносин між громадянами, урядом та іншими суб'єктами, а також запобігання та реагування на правові порушення. Також держава зобов'язана забезпечувати безпеку своїх громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз. Це включає боротьбу зі злочинністю, тероризмом, забезпеченням обороноздатності та захистом від загроз з боку інших держав. Державний лад регулює економічну діяльність країни з метою забезпечення стабільності, зростання та розвитку. Це включає в себе регулювання фінансової системи, податкову політику, контроль за монополіями та захист прав споживачів.

Держава взаємодіє з іншими країнами на міжнародній арені, захищаючи свої національні інтереси, укладаючи міжнародні угоди та утримуючи дипломатичні відносини та забезпечує соціальний захист своїх громадян, зокрема шляхом забезпечення доступу до освіти, медичної допомоги, соціального забезпечення та інших соціальних послуг [4, с. 8].

У сучасному політико-правовому дискурсі поняття державного ладу визначає структуру та функціонування держави, визначає спосіб організації влади та взаємодію між різними інституціями, а також гарантує захист прав громадян. Класифікація політичних систем є важливим аналітичним інструментом для розуміння політичних систем кожної країни, включаючи Україну. Україна, як сучасна демократична держава, має свої власні критерії класифікації, які відображають історичні та культурні особливості. Основними критеріями класифікації політичної системи України є форма правління, форма державного устрою та структура та функціонування державних інститутів. Функціонування державного ладу України відображає широкі обов'язки, покладені на державу Конституцією та законодавством. Серед них - гарантування прав і свобод громадян, забезпечення громадського порядку та безпеки, економічні функції, соціальний захист населення та зовнішньополітична діяльність. Аналіз об'єктивних ознак допомагає розкрити сутність і зміст. Класифікація державного ладу є важливим інструментом для розуміння та аналізу політичних процесів в країні. Отже, функціонування державного ладу України є складним і багатогранним процесом, що визначається не лише Конституцією та законодавством, але й історичними, культурними та соціальними умовами країни.

Список використаних джерел:

1. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель. Харків : Право, 2009. С. 236–238.
2. Компанець К. В. Ознаки гарантій державного ладу: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2013. С. 96–103.
3. Конституційний лад України: загальні засади та основні принципи. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/law/9773/ (дата звернення: 28.03.2024).
4. Помаза-Пономаренко А.Л., Крюков О.І. Теорія та історія державного управління : конспект лекцій. Харків : Навч. вид., 2016. 40 с.

Перегін Аліна Вадимівна,
доктор філософії,
науковий співробітник наукового відділу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0003-2062-5537

Некора Ольга Валеріївна,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукового відділу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0002-5202-3285

Удовенко Максим Юрійович,
старший науковий співробітник наукового відділу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0002-4143-8645

ПОРЯДОК УТВОРЕННЯ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ ЯК ОСЕРЕДОК БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

В сучасних умовах забезпечення безпеки громадян є однією з ключових функцій місцевого самоврядування. Пожежна безпека, зокрема, є однією з найважливіших складових цієї функції. В умовах загострення природних катастроф, техногенних аварій та інших небезпек зміцнення пожежної безпеки на рівні місцевого самоврядування набуває особливого значення. Для цього необхідно створити та організувати ефективну систему пожежної охорони на рівні громад, що включає в себе формування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони.

Пунктом 5 частини другої статті 19, абзацом першим частини першої статті 62 Кодексу цивільного захисту України [2] передбачено обов'язок органу місцевого самоврядування, на території якого відсутні державні пожежно-рятувальні підрозділи, утворити пожежно-рятувальні підрозділи для забезпечення місцевої пожежної охорони, керівництва ними, забезпечення їх діяльності та здійснення контролю за готовністю до дій за призначенням.

Відповідно до пункту 5 частини другої статті 19, абзацу другого частини першої статті 62 Кодексу цивільного захисту України [2] передбачено право органу місцевого самоврядування, на території якого утворені державні пожежно-рятувальні підрозділи, утворити пожежно-рятувальні підрозділи для забезпечення місцевої пожежної охорони та керівництва ними. У разі утворення таких підрозділів органи місцевого

самоврядування забезпечують їх діяльність, здійснюють контроль за готовністю до дій за призначенням.

Серед організаційно-правових форм, які може обрати орган місцевого самоврядування, слід виділити наступні: комунальне підприємство; комунальна організація (установа, заклад); відокремлені підрозділи без статусу юридичної особи: філія (інший відокремлений підрозділ) та Представництво.

Комунальне підприємство – підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади відповідно до статті 63 Господарського кодексу України [1]. Комунальне унітарне підприємство – підприємство утворене компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління. Найменування комунального унітарного підприємства повинно містити інформацію про її організаційно-правову форму, назву, яка береться у лапки та зазначається безпосередньо після організаційно-правової форми суб'єкта господарювання та вказівку на орган місцевого самоврядування, до сфери управління якого входить дане підприємство (стаття 78 Господарського кодексу України) [1].

Комунальна організація (установа, заклад) – утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління. Найменування комунальної організації (установи, закладу) повинно містити інформацію про її організаційно-правову форму, назву, яка береться у лапки перед організаційно-правовою формою [3].

Філія – відокремлений підрозділ юридичної особи, який розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

Представництво – відокремлений підрозділ юридичної особи, що здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи та розташований поза її місцезнаходженням.

Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності. Відомості про філії та представництва юридичної особи включаються до єдиного державного реєстру. Найменування відокремленого підрозділу має містити слова «філія», «представництво» та вказувати на належність до юридичної особи, яка створила зазначений відокремлений підрозділ [3].

Створення пожежно-рятувального підрозділу для забезпечення місцевої пожежної охорони органом місцевого самоврядування у формі комунальної організації (закладу, установи) починається з проведення аналізу техногенно-екологічної та природної безпеки на території територіальної громади протягом останніх 5 років, стану реагування на них та визначення ризиків і небезпек. Висновки на основі аналізу пояснюють необхідність створення пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони, їх кількість в громаді, місце розташування пожежного депо в залежності від стану

наявних доріг та перешкод на них (залізничні переїзди, водні перешкоди, наявність ділянок доріг, на яких пожежно-рятувальна техніка не зможе пересуватися через габаритні розміри або технічні характеристики тощо), з урахуванням забезпечення прибуття у найвіддаленіше від підрозділу місце на відповідній території протягом 20 хвилин з часу отримання повідомлення, а також тип, кількість пожежно- та аварійно-рятувальних автомобілів та оснащення, що необхідні для належного реагування.

Також висновки на підставі вищезазначеного аналізу допоможуть визначитись з: необхідністю будівництва (реконструкції, ремонту) пожежного депо; видатками на утворення та функціонування; кількістю працівників пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони; порядком проведення їх підготовки та забезпечення страхування; порядком їх чергування та оповіщення; порядком оповіщення населення про виникнення пожеж, надзвичайних ситуацій та небезпечних подій; порядком обслуговування пожежних рукавів, апаратів захисту органів дихання та зору (за потреби), іншого обладнання та оснащення [3].

Надалі орган місцевого самоврядування повинен підготувати проєкт рішення і отримати погодження від ДСНС України на утворення пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони та затвердження Положення про нього.

Після цього він має прийняти рішення про: будівництво (реконструкцію, ремонт) пожежного депо; утворення пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної та затвердження Положення; затвердження розділу Програми соціально-економічного розвитку територіальної громади на рік та здійснення відповідних заходів і видатків для утримання місцевої пожежної охорони; підібрати і відібрати працівників пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони, які повинні пройти навчання на базі навчального пункту аварійно-рятувального загону спеціального призначення Головних управлінь ДСНС України в областях та закладах вищої освіти ДСНС України; закупити техніку та матеріальні засоби для функціонування місцевої пожежної охорони; ввести її в оперативний розрахунок та включити до Плану залучення сил і засобів.

Розроблення методичних рекомендацій щодо утворення пожежно-рятувальних підрозділів органами місцевого самоврядування для забезпечення місцевої пожежної охорони є важливим кроком у забезпеченні безпеки громадян на місцевому рівні та сприятиме зменшенню ризику виникнення пожеж та інших небезпек, а також підвищить швидкість та ефективність реагування на них. Подальше використання цих рекомендацій у практичній діяльності місцевої пожежної охорони сприятиме зміцненню безпеки та захисту мешканців на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

3. Методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо створення добровільних пожежних команд. URL: https://dpo.com.ua/gallery/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0%D0%94%D0%9F%D0%9A.docx

Самсін Роман Ігоревич,
кандидат юридичних наук,
адвокат
ORCID ID: 0000-0002-2662-938X

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ: РИЗИКИ ДЛЯ СВІТОВОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

З появою в 2009 році біткойну, зростанням його вартості від нуля до десятків тисяч доларів всупереч всім прогнозам, у світ увійшов новий феномен – криптовалюти, який надавав нечувані переваги користувачам і створював ризики для суспільства в цілому.

Вперше питання про ризики, що можуть виникнути перед суспільством, було підняте у в статті в Time «Онлайн-гроші Bitcoin можуть кинути виклик урядам і банкам», опубліковані в 2011 році, де зазначалося, що біткойн дозволяє їх використання в незаконній діяльності та створює конкуренцію платіжним системам [1].

З того часу питання ризиків, що виникають перед суспільством, у зв'язку з появою та поширенням віртуальних активів, привертає увагу міжнародних організацій (Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського центрального банку, ФАТФ), фінансових регуляторів різних країн (Казначейства його Величності Великобританії, Банка Англії, Національного банку Франції, Центрального банку Кіпру тощо), зарубіжних та вітчизняних науковців (Ш. Фолі, Дж.Р. Карлсена, Т.Дж. Путніньша, Д.С. Уолла, Б. Деревянка, О. Шарова, М. Дученка, Т. Павленка та інших). До таких ризиків, насамперед, відноситься ризик фінансовій стабільності, як світовій фінансовій системі, так і національній.

Враховуючи, що 15 березня 2022 року Президентом України було підписано Закон України № 2074-IX «Про віртуальні активи», особливої актуальності набуває питання щодо того, чи постає зазначений ризик перед Україною, яка, за даними провідної аналітичної блокчейн-компанії Chainalysis, у 2022 році вже посідала третє місце в рейтингу глобального індексу використання віртуальних активів [2].

Фінансова стабільність – це здатність фінансової системи (світової чи національної) виконувати власні функції (фінансове посередництво та забезпечення здійснення платежів) за умови виникнення певних ризиків. Ризики визначаються аналітиками відповідних державних інституцій чи міжнародних організацій щорічно з урахуванням факторів, актуальних на певному етапі.

Забезпечення світової фінансової стабільності на сучасному етапі визнається функцією Міжнародного валютного фонду, а фінансової стабільності на рівні країни – функцією Національних банків різних країн. Як зазначалося раніше, це в 2011 – 2013 роках МВФ та фінансові регулятори багатьох країн визнали ризик неконтрольованого подальшого поширення криптовалют як ризик як світовій, так і національній фінансовій стабільності.

З того часу уряди різних країн, міжнародні організації та наднаціональні інституції (насамперед, ЄС), здійснили ряд заходів, спрямованих на зменшення ризику впливу віртуальних активів на фінансову стабільність:

- в багатьох країнах були прийняті закони, що врегульовували оборот таких активів. Активний розвиток правового регулювання у цій сфері почався вже з 2014 року. Японія, країни Європи, США тощо прийняли закони, спрямовані на врегулювання відносин у сфері обороту таких активів, переслідували, серед інших цілей, забезпечення фінансової стабільності власних країн;

- певні країни для забезпечення власної фінансової стабільності (Китай, Болівія, Бангладеш, Хорватія, Індонезія Алжир, Болівія, Марокко та інші) обрали шлях заборони чи обмеження обороту віртуальних активів у власних юрисдикціях;

- активно розробляються проекти створення офіційних аналогів національних валют з використанням технології блокчейн – цифрові валюти центробанків (англ. central bank digital currency (CBDC)) (цифровий юань (eCNY) в Китаї, цифровий ямайський долар (Jamaica Digital Exchange (Jam-Dex)) в Ямайці, піщаний долар (англ. Sand Dollar) на Багамських островах, е-гривня в Україні тощо). Подібна діяльність цілком схвалюється і підтримується Міжнародним валютним фондом, експерти якого закликають Центробанки країн всього світу засновувати на блокчейні власні цифрові валюти, а сам фонд працює над розробленням платформи для транскордонних операцій з цифровими валютами центральних банків.

До сьогодні ризик ймовірності впливу криптовалют на фінансову стабільність фінансової системи як окремих країн, так і світової фінансової системи не виправдався. Насамперед, це пов’язано з тим, що світова ринкова капіталізація криптовалют та капіталізація криптовалют в жодній країні не досягла такого рівня, за якого фінансова система (як світова, так і національні) не змогла б виконувати свої функції. Навіть на сучасному етапі, коли капіталізація глобального ринку віртуальних активів дорівнюється 1,2 трлн. доларів [3], ця частка є недостатньою, щоб суттєво вплинути на фінансову стабільність як світової фінансової системи, так і національних.

Подальша активна діяльність урядів різних країн, міжнародних організацій та наднаціональних інституцій з правового врегулювання обороту віртуальних активів, встановлення державного регулювання у цій сфері, запровадження на сучасному етапі державних проєктів обороту національних валют на технології блокчейн – все це свідчить, що уряди розуміють ризик ймовірності впливу віртуальних активів на фінансову стабільність фінансової системи як окремих країн, так і світової фінансової системи на сучасному етапі і продовжують впровадження заходів з його запобігання.

Поширення інших видів віртуальних активів, крім криптовалют, зокрема, стейблкойнів, створює ризик ймовірності впливу на фінансову стабільність фінансової системи окремих країн, насамперед тих, до валюти яких стейблкойни «прив’язуються». Аналіз дій урядів таких країн свідчить,

що вони допускають ризик ймовірності впливу стейблкойнів на фінансову стабільність власної фінансової системи і здійснюють заходи з його усунення, насамперед, обмежують появу нових видів стейблкойнів. В 2021 році Міністерство фінансів США випустило звіт про ризики, пов'язані зі стейблкойнами, серед яких – загроза фінансовій стабільності національній фінансовій системі

Щодо ризику впливу віртуальних активів на фінансову стабільність України, зазначимо наступне.

В 2015 році Україна розширила основні функції власного Центрального банку – Національного банку України, доповнивши статтю 6 Закону України «Про Національний банк України» від 22 травня 1999 року № 679-XIV повноваженням сприяння фінансовій стабільності, а статтю 1 цього ж нормативного акту визначенням поняття фінансової стабільності в такій редакції: «це стан фінансової системи, в якому вона здатна належним чином забезпечити можливість ефективно виконувати свої ключові функції, такі як фінансове посередництво та забезпечення здійснення платежів, і таким чином сприяти стійкому економічному зростанню, а також протистояти негативному впливу кризових явищ на економіку» [4]. Отже, Україна обрала змішаний підхід до визначення фінансової стабільності – через закріплення можливості виконувати власні функції, до яких віднесла фінансове посередництво та забезпечення здійснення платежів, з одночасним виокремленням ризиків, які можуть виникнути і вплинути на стабільність фінансової системи України. У Звіті про фінансову стабільність НБУ за 2021 рік до ризиків фінансової стабільності віднесене неконтрольоване розповсюдження віртуальних активів, проте вони визначаються як глобальні ризики, а не ризики фінансовій стабільності України [5].

Таким чином, позиція НБУ щодо ризику здатності національної фінансової системи України виконувати власні функції у зв'язку з оборотом віртуальних активів на сучасному етапі однозначна – НБУ не бачить такого ризику для національної фінансової системи, і взагалі, відносить такий ризик до глобальних, а не до національних.

Список використаних джерел

1. Online Cash Bitcoin Could Challenge Governments, Banks. URL. https://techland.time.com/2011/04/16/online-cash-bitcoin-could-challenge-governments/

2. Україна в топ-3 світового рейтингу користування криптоактивів. URL: https://gwaramedia.com/ukraina-v-top-3-u-sviti-z-vikoristannya-kriptoaktiviv/

3. Що таке капіталізація криптовалют. URL :https://provce.ck.ua/shcho-take-kapitalizatsiia-kryptovaliut/

4. Про Національний банк України : Закон України від 22 травня 1999 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

5. Звіт про фінансову стабільність НБУ за 2021 рік. URL :https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H2.pdf?v=

Свиридюк Наталія Петрівна,
доктор юридичних наук, професор,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
ЦСК ННІ ІБСК НА СБ України
ORCID ID: 0000-0001-9772-1119

ВИКОРИСТАННЯ OSINT В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Широке використання правоохоронними органами та органами державної безпеки аналітичної розвідки (Intelligence) [1; 2] і особливо розвідки з відкритих джерел (Open Source Intelligence – OSINT) відбувається на тлі конфліктів, нестабільності, поширення насильства в різних регіонах світу. Україна не є виключенням, сучасні інструменти пошуку та аналізу інформації особливо актуальними для органів безпеки стали в умовах широкомасштабної агресії рф, посягання на її державний суверенітет та територіальну цілісність.

Обробка великої кількості інформації в OSINT може бути викликом через обсяг даних, які потрібно аналізувати. Щоб ефективно обробляти великі обсяги інформації в рамках OSINT, створюються інструменти, які можуть сприяти цьому процесу. Вони значно полегшують процес обробки великої кількості інформації та дозволяють здійснювати більш ефективний та точний аналіз даних [3]. Також, вони надають можливості для створення комплексних звітів та аналітичних висновків, що допомагає аналізувати інформацію з різних сторін та отримувати більше контексту для прийняття важливих рішень.

Водночас не втрачається актуальність вивчення досвіду розвинених країн світу, які мають можливість більшого зосередження ресурсів та забезпечення на цій основі інноваційного розвитку цього напряму аналітичного процесу у сфері безпеки. Наразі, Велика Британія, як і багато інших країн, перебуває під постійною загрозою реальних і потенційних атак з боку різноманітних небезпек, включаючи організовану злочинність, кіберзагрози та тероризм, які – якщо їх не зупинити - можуть завдати надзвичайної шкоди громадянам, громадам та державам у цілому.

Масштаб і рівень жорстокості терористичних атак, таких як у Парижі, Брюсселі, Ніцці та Мюнхені є холодним і відчутним нагадуванням про дуже реальну загрозу, з якою стикаються різні нації у всьому світу. Одним із загальних чинників, що простежується в тому, як ці загрози реалізуються, є використання інтернет-платформ для спілкування терористами або окремими групами, такими як самопроголошена Ісламська держава. Наприклад, соціальні мережі все частіше стають домінуючою платформою для впливу на іноземних громадян, насамперед через поширення пропаганди, складних методик рекрутингових кампаній [4], маніпулюючи з безпрецедентною простотою та використовуючи доступ до вразливих груп населення. Наразі, мають місце певні статистичні дані, що відображають залучення великої кількості іноземних

громадян, які беруть участь у бойових діях в Іраку та Сирії [5], а також арешти та ув'язнення британських дітей віком від 14 до 17 років за заохочення та організацію терористичних атак [6; 7].

Протягом останніх років OSINT все частіше використовується організаціями приватного сектору як засіб вимірювання лояльності клієнтів, відстеження громадської думки та оцінки сприйняття продукту. Аналогічно, органи державної безпеки визнають необхідність застосування подібних методів для посилення своїх слідчих можливостей та покращення здатності виявляти й реагувати на кримінальні загрози. Кримінальні суб'єкти використовують інтернет для вербування, створення незаконних картелів, передачі інформації та коштів для фінансування та координації своєї незаконної діяльності.

Поширення інтернету переплело континенти, культури і спільноти, а також інтегрувало більшість сучасних технологій. Хоча соціальні мережі залишаються домінуючою онлайн-платформою для кримінальної та екстремістської активності, існує все більша ймовірність того, що вони підуть шляхом інтернету, розгалужуючись, використовуючи ігрові консолі, мобільні додатки, хмарні сховища та інші технології. У той час як соціальні медіа та відкритий інтернет використовуються в основному для психологічної, моральної та емоційної тактики, темна мережа (Dark Web) більшою мірою використовується для фізичної і тактичної сторони операцій, зосереджуючись на зброї та боєприпасах, фальшивих документах, виготовленні вибухових пристроїв, криптовалютному фінансуванні та зашифрованих анонімних стратегічних комунікаціях.

З точки зору національної безпеки, рішення на основі OSINT мають посилити можливості органів безпеки та правопорядку, надаючи доступ до більш дієвих розвідувальних даних, які можуть підтримати існуючі процеси прийняття рішень, постановки завдань та координації діяльності. Ядро будь-якого OSINT-рішення має бути зосереджене на зборі та використанні даних, орієнтованих на інтернет. Останнє включає в себе розробку розширених можливостей і сервісів для збору, аналізу, візуалізації та об'єднання відповідних даних, на основі яких можна генерувати динамічні гіпотези в реальному часі.

OSINT вже використовується як одне з ключових джерел розвідданих для національної безпеки, і його значення тільки зростає. Спектр поточних і потенційних застосувань є величезним. Однак, OSINT не може бути єдиним джерелом, на яке покладаються правоохоронні органи. OSINT є ефективним, коли він здатен доповнити існуючі розвідувальні дані з професійних, відомчих або закритих джерел, надаючи додаткову інформацію та вказуючи напрям подальшої аналітичної розвідки.

Перспективним підходом до забезпечення ефективних та інноваційних рішень і процесів є співпраця між різними державними і приватними суб'єктами та організаціями, такими як, наприклад, органів державної безпеки та правопорядку, бізнесових та наукових фахових осередків. Для прикладу, цей напрям (OSINT Hub) реалізовано у Центрі передового досвіду

досліджень з питань тероризму, стійкості, аналітичної розвідки та організованої злочинності (Centre of Excellence for Terrorism, Resilience, Intelligence and Organized Crime Research), з узагальненою назвою CENTRIC.

З 2012 року CENTRIC створив потужний науково-дослідний потенціал, зосереджений на оперативному використанні OSINT в контексті його застосування щодо боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю, кризового менеджменту, а також ідентифікації та моделювання організованої злочинності.

На початку 2016 року CENTRIC запустив, так званий, OSINT Hub, який набирає обертів як фізичний і віртуальний простір для оперативного використання, поширення і розвитку можливостей CENTRIC. Такі можливості постійно розвиваються і вдосконалюються на основі нових знань та інструментарію. Це відбувається у тісній співпраці з науковими колами, національними, загальноєвропейськими та міжнародними партнерами, державним та приватним секторами. Експертне залучення реалізовано в OSINT Hub на основі прямої співпраці з низкою правоохоронних органів та слідчими групами, що безпосередньо впливають на роботу хабу та розширюють його можливості [8].

Безпечне фізичне середовище в OSINT Hub дозволяє слідчим працювати безпосередньо з командою CENTRIC та їхніми інструментами і робити безпосередній внесок у розробку майбутніх можливостей. Багато з можливостей OSINT Hub для проведення розслідувань були сформовані завдяки такій співпраці й принесли очевидну користь правоохоронним органам завдяки скороченню витрат як на цільові розслідування, так і на стратегічну ситуаційну обізнаність.

Список використаних джерел

1. Користін О.Є., Денисенко Б.А. Зміст та інтерпретація терміна «intelligence» в контексті моделі Intelligence-led policing (ILP). *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2023. С. 72-79. DOI https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.13

2. Користін О., Денисенко Б. Розділ 23. Методологічні засади OSINT. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАЙТ», 2024. 504 с. (С. 371–383).

3. Ісмайлов К., Пєфтієв Д. Розділ 16. Цифрові технології та аналітичні засоби аналізу воєнних злочинів в Україні. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАЙТ», 2024. 504 с. (С. 253-267).

4. Helmus, T.C., York, E., Chalk, P. (2013). Promoting Online Voices for Countering Violent Extremism. (Rand Corporation, Santa Monica, California). Available at: http://www.rand.org/pubs/research_reports/RR130.html.

5. Bartlett, E. (2014). Record number of foreign nationals fighting in Iraq and Syria. The Independent Online. Available at: http://indy100.independent.co.uk/article/record-number-of-foreign-nationals-fighting-in-iraq-and-syria–gk2635auox.

6. BBC. (2015). Anzac Day terror plot: Blackburn boy sentenced to life. Available at: http://www.bbc.co.uk/news/uk-34423984.

7. Dodd, V. (2016). Counter-terrorism detectives arrest east London teenager. The Guardian Online. Available at: https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jun/16/counter-terrorism-detectives-arrest-east-london-teenager.

8. Contest Strategy (2011). The UK's strategy for countering terrorism, Presented to Parliament by the Secretary of State for the Home Department by Command of Her Majesty, July 2011.

Ступак Тетяна Вікторівна,
здобувачка вищої освіти рівня бакалавр
спеціальності правоохоронна діяльність (3 курс)
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Гребененко Ірина Олександрівна,***
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0006-2987-6729

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є надзвичайним станом, який оголошується державою в разі загрози національній безпеці або зовнішньої агресії. В умовах воєнного стану держава має право приймати різноманітні заходи для забезпечення безпеки свого населення та території. Одним з таких заходів є адміністративне попередження, яке може бути важливим інструментом для забезпечення громадського порядку та запобігання небезпеці під час воєнного стану.

Право на застосування адміністративних заходів під час воєнного стану визначено в міжнародних договорах та національному законодавстві кожної держави. Наприклад, Загальна конвенція про права людини та основні свободи, яка є складовою частиною міжнародного права, передбачає можливість обмеження деяких прав та свобод у виняткових обставинах, таких як воєнний стан. У більшості країн право на застосування адміністративних заходів під час воєнного стану надається урядові або військовим владам.

Статтю 8 Закону України «Про Національну поліцію» доповнено частиною четвертою, яка передбачає, що під час дії воєнного стану поліція діє згідно з призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4]. Це означає, що під час воєнного стану поліція має діяти відповідно до особливих умов і вимог, забезпечуючи дотримання законності та збереження порядку відповідно до законодавства.

Необхідно зазначити, що розділ 5 Закону України «Про Національну поліцію» наразі зазнав змін, які стосуються повноважень поліцейських в період воєнного стану [1, с. 87-89].

За період воєнного стану в Україні до статті 40 вищезазначеного Закону законодавцем внесено ряд змін задля корегування роботи поліції під умови сьогодення. Так, нормою визначено, що поліція отримує можливість

використовувати у своїй діяльності безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби для протидії їх застосуванню. Крім того, їй надається доступ до спеціалізованого програмного забезпечення для аналітичної обробки фото- та відеоінформації, зокрема для ідентифікації осіб і номерних знаків транспортних засобів. Ці нові можливості забезпечують поліції більш ефективний контроль та здатність швидко реагувати на різноманітні ситуації з метою забезпечення громадської безпеки та правопорядку [3, с. 133-139].

Також зазначено статтею передбачено можливість застосування поліцією встановлювати фото- та відеотехніку, технічні прилади та засоби для виявлення та реєстрації порушень закону, а також для виявлення потенційних загроз радіації, хімічних, біологічних та ядерних ризиків. Ці засоби можуть бути використані на службових безпілотних літальних апаратах, транспортних засобах поліції, суднах чи інших плавучих засобах, а також розміщені на зовнішньому периметрі доріг і будівель. Це дозволяє поліції здійснювати більш ефективний та широкомасштабний контроль за дотриманням законодавства та вчасно реагувати на будь-які потенційні загрози безпеці громадян і суспільства в цілому [2, с. 11-19].

Також надано правозупиняти транспортні засоби, якщо наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

За необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не тільки ті спеціальні засоби, які передбачені ст. 45 Закону (ч. 5 ст. 42) [4].

Під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені ст. 42 Закону, стосовно осіб, які беруть участь у Збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, які стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї (ч. 9 ст. 42) [4].

Існує класифікація заходів державного примусу, які поділяються на три групи: адміністративне попередження, адміністративне припинення та відповідальність за порушення адміністративно-правових норм. У період воєнного стану найчастіше використовуються заходи адміністративного попередження, такі як перевірка документів, огляд, тимчасове обмеження доступу громадян на певні території, а також обмеження руху транспорту на певних ділянках.

Під час перевірки документів особа, яка зупинена, має право запитати ці документи у перевіряю чої особи. Однак, це може призвести до затримки через необхідність кожного перевіряючого також запитувати документи. У зусиллях заощадити час, перевіряюча особа часто не представляється і не називає своє прізвище та звання, а одразу переходить до перевірки. У воєнний період кожна перевірка пов'язана з ризиком для життя і здоров'я перевіряючого, оскільки

небезпека існує протягом усього процесу. Попередити всі небезпечні ситуації під час таких перевірок є неможливим [2, с. 11-19].

У воєнний період транспортний засіб може бути зупинений при проходженні через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду. Під час такої зупинки водій та пасажири перевіряються на наявність документів, які підтверджують їхню особу, громадянство та спеціальний статус [3, с. 133-139].

Під час цих перевірок суб'єкти владних повноважень діють на власний розсуд і можуть спиратися на свою інтуїцію. Проте відсутні конкретні методичні рекомендації, які допомагали б визначити підозрілих або осіб, які можуть вчинити протиправні дії. Важливо залучити психологів, кримінологів та осіб з досвідом у виявленні та затриманні підозрілих осіб для розробки документу, який пояснював би ситуацію та критерії виявлення підозрілих осіб на місці подій.

Є практика відсутності перевірки документів у дітей, якщо вони знаходяться у супроводі дорослих. Іноді така б перевірка дозволила виявити протиправні дії дорослої особи щодо дитини, законність таких дій, або ж припинила незаконні дії. Документи на дитину перевіряються лише на залізниці і при перетині кордону, що теж є окремою проблемою, яка потребує врегулювання. Особа, у якої відсутні документи, підлягає затриманню до трьох годин з метою встановлення особи, що передбачено ст. 263 КУпАП.

В необхідних випадків, наразі вчинення адміністративного правопорушення, таке затримання може тривати до трьох діб. Підставами для затримання під час перетину блокпосту є такими, що відповідають кримінальним процесуальним у відповідності ст. 208 КПК України і пов’язані із вчиненням особою злочину, замаху на злочин тощо. Таке затримання може тривати до сімдесяти двох годин

Застосуванню заходів публічного примусу відведено першочергову роль при процедурі об’єктивної фіксації кримінальних та адміністративних правопорушень, оскільки, в значній мірі, від фахового реагування правоохоронних органів залежатиме, як і подальший рух публічно конфліктної справи, публічно-правовий статус учасників відповідного провадження, так і, не рідко, доля людини, її фізичний та психологічний стан. В цьому сенсі, особливе місце серед заходів публічного примусу відводиться заходам адміністративного попередження (превенції) [3, с. 133-139].

Узагальнюючи теоретичні концепції адміністративного попередження, оптимальним тлумаченням може бути наступне: діяльність уповноважених представників публічної адміністрації, таких як посадові чи службові особи правоохоронних органів, спрямована на забезпечення правопорядку та громадської безпеки шляхом запобігання можливим адміністративним порушенням, які можуть бути передбачені законом.

Також, розглядаючи всю сукупність даних заходів, необхідно зауважити, що процесс застосування більшої частини із них регулюється нормами ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про правовий режим воєнного стану». Тому, враховуючи мету застосування надзвичайних та воєнних заходів, вважатимемо за доцільне і таке тлумачення заходів

адміністративного попередження – діяльність публічної адміністрації по недопущенню настання негативних матеріальних та фізичних наслідків певної надзвичайної події воєнного, природного та техногенного характерів.

Відповідно пункту 24 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», органи поліції беруть участь відповідно до покладених на них повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості [1, с. 87-89].

Адміністративне попередження є важливим інструментом для забезпечення громадського порядку та безпеки під час воєнного стану. Проте його застосування повинно бути обгрунтованим, прозорим та підкріпленим необхідністю та пропорційністю. Важливо також забезпечити механізми нагляду та контролю за процессом застосування адміністративних заходів для запобігання можливим порушенням прав людини та обмеженням основних свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Гіденко Є. Дії працівників національної поліції України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 6 (106). С. 87-89

2. Новіченко А. Організаційно-правові форми взаємодії поліції і територіальних громад в умовах воєнного стану. *Наше право*. 2022. № 4. С. 11–19.

3. Нікітін А. Деякі питання взаємодії національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану. *Південно український правничий часопис*. 2022. № 1. С. 133–139

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

Ткаченко Олександр Вікторович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0002-3485-6603

ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Сучасний світ зіштовхується з постійними викликами, пов'язаними з агресією окремих країн, що порушують міжнародний порядок та безпеку, що у свою чергу несе загрози миру та безпеці світовій спільноті. Такі обставини примушують до пошуку засобів, необхідних стримування країн-агресорів від порушення світового правопорядку, а в окремих випадках і до відновлення миру. Одним із таких інструментів на сьогоднішній день є запровадження до порушника міжнародно-правових санкцій та обмежень. Через засудження цивілізованою світовою спільнотою силових методів при веденні зовнішньої політики, санкції є одним із альтернативних механізмів відновлення встановленого міжнародного правопорядку, миру та безпеки до застосування воєнної сили.

Реакцією Європейського Союзу, США та багатьох інших країн цивілізованого світу на відкриту збройну агресію росії до нашої країни, стало поступове запровадження до агресора санкційних та обмежувальних механізмів. Для України, санкційний механізм є одним із факторів, який певною мірою стримує росію від досягнення заявлених загарбницьких намірів, а також є чинником, що надає змогу нашій державі відстоювати власні національні інтереси, якими є життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян, а також територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України, що у свою чергу є фундаментальними національними інтересами України [1].

Міжнародно-правові санкції є особливим інструментом в системі міжнародного права, які є виключним засобом врегулювання міжнародних відносин, що застосовуються до держав, які є нехтують міжнародними зобов'язаннями щодо підтримання миру та безпеки. Такі обмежувальні заходи перетворилися на колективний інструмент підтримання миру і безпеки, охорони спільних цінностей, фундаментальних інтересів, а також засіб консолідації демократії, захисту фундаментальних прав, свобод людини та верховенства закону [2]. Мета міжнародних санкцій полягає в тому, щоб змусити порушника міжнародно-правових відносин до відновлення

міжнародного права, припинення відповідного правопорушення та забезпечення безпеки у подальшому.

На сьогоднішній день відносно російської федерації, Радою Європейського Союзу вже ухвалено тринадцять пакетів економічних та індивідуальних санкцій, які орієнтовані на ключові сектори російської економіки, з метою обмеження здатності фінансувати війну та агресивну політику та впливу на політичну еліту, дипломатичну стійкість кремля, економічний та промисловий розвиток росії. Також союзниками нашої країни, зокрема США, Канадою, Швейцарією, Великою Британією, Японією, Австралією, Новою Зеландією, запроваджені повні блокуючі та часткові санкції проти юридичних та фізичних осіб російської федерації та її прихильників, також застосовано візові обмеження до фізичних осіб, причетних до військового вторгнення росії в Україну. Зокрема запроваджено повні блокуючі санкції стосовно найбільших російських банків, фактично всі підприємства російського оборонно-промислового комплексу, запроваджено додаткові митні тарифи на значну кількість товарних груп імпорту з російської федерації, заборонено експорт предметів розкоші, здійснення інвестицій в російську економіку, обмежено або заборонений зовсім імпорт російської нафти та нафтопродуктів. Також застосовані сакнційні обмеження проти значної кількості суб'єктів з різних юрисдикцій, які афілійовані з металургійним, гірничодобувним, військово-промисловим секторами росії, накладені значні обмеження на фінансовий сектор та транспортну сферу зокрема повітряний та морський [3]. Також перебувають на стадії розробки юридичні механізми, які стануть правовою основою для конфіскації російських активів, що знаходяться на території країн цивілізованого світу, зокрема США, Канада, Велика Британія та країнах Європи.

Застосований до росії санкційний тиск має значний негативний вплив на її економіку, зокрема міцність грошової одиниці, притік іноземних фінансових інвестицій, сучасних технологій, промислового обладнання тощо, які поступово виснажують її спроможності. Проте, слід зазначити, застосовані заходи є не настільки дієвими, щоб одразу примусити росію до негайної зупинки агресивної політики, оскільки отримання бажаного результату від запроваджених на сьогоднішній день санкцій та обмежень потребує значного часового проміжку. Це зумовлено практикою санкційної політики, яка, як правило не передбачає досягнення поставлених цілей у короткий строк. Первинні санкції, здебільшого є превентивним заходом, які окреслюють наміри сторони, яка їх запроваджує до порушника.

Незважаючи на те, що російська федерація виключена із значної частини світової економіки, а активи на сотні мільярдів доларів заморожені, її фінансова стійкість виявилася напрочуд сильною завдяки величезній частці країни у світовому енергетичному секторі та секторі критично важливих мінералів [4]. У свою чергу, запроваджені обмеження змусили російську федерацію до пошуку інших ринків збуту товарів та сировини, що перебувають під санкціями. Зокрема, зросла частка товарообороту із Китаєм, КНР, Індією. Окрім цього, щодо товарів, технологій та послуг, доступ до

яких було обмежено в наслідок запроваджених санкцій, російська федерація напрацювала шляхи, які дозволяють обійти такі заборони у тому числі через треті країни та іноземні приватні компанії. Вищезазначені обставини призводять до зменшення ефективності та прогнозований вплив на досягнення мети запроваджених санкцій до російської федерації, її політичної та ділової еліти.

Слід зазначити, що санкції негативно впливають на населення країни, до якої вони застосовуються, у зв'язку з чим, на рівні різних міжнародних організацій, правозахисників, постає питання щодо балансу між досягненням мети та мінімізацією негативних наслідків для громадян такої країни. Проте, на наш погляд, при визначенні формули такого балансу необхідно зважати на настрої, переконання та свідоме відношення громадян країни, щодо якої застосовані санкції до обставин, які призвели до їх запровадження. Так, за даними проведеного опитування Національного центру дослідження громадської думки Чиказького університету (NORC), яке було проведене в листопаді 2023 року та оприлюднено у січні 2024 року, майже дві третини (63%) росіян підтримують агресивні дії своєї країни в Україні, які російський уряд називає «спеціальною воєнною операцією» [5]. Оскільки, агресивна політика політичного керівництва росії свідомо підтримується власним населенням, зволікання до світового співтовариства про не гуманість, а також на те, що санкції не повинні впливати на пересічних громадян, не повинні сприйматися. За таких умов, населення повинне повною мірою солідарно розділяти відповідальність зі своїм політичним керівництвом, а відтак мати відповідні незручності, викликані запровадженими санкціями у тому числі до населення, зокрема візові, задоволення побутових та соціальний потреб на звичному рівні, тощо.

Отже, санкції є важливим засобом сучасної міжнародної політики як інструмент для стримування агресорів та відновлення стабільності, що використовується для реагування на міжнародні кризи, впливу для забезпечення дотримання міжнародного права та безпеки без застосування до сторони, яка їх порушила, заходів воєнного характеру. Їх ефективність прямо залежить від багатьох умов та обставин, зокрема поставленої мети, якої необхідно досягнути при їх запровадженні, а також їх об'ємів та часових проміжків введення.

Цілями застосування санкцій до російської федерації внаслідок збройної агресії проти України є стримання військової агресії та обмеження можливостей розвитку економіки російської федерації, створення умов для відстоювання та відновлення втрачених національних інтересів нашої країни, зокрема територіальної цілісності в межах визнаних світовим співтовариством держаного кордону, забезпечення захищеності державного суверенітету. Окрім, цього, цілями протидії агресії російської федерації у геополітичному вимірі є створення умов, які сприятимуть захисту національної безпеки окремих країн колишнього Радянського Союзу та Європи, які є союзниками України, відстоюють демократичні цінності, засуджують імперську політику кремля, а відтак є висока ймовірність стати

наступною ціллю агресивної політики росії. Відтак, в умовах воєнної агресії, санкційна політика відіграє одну з ключових ролей для відновлення миру, а також інструментом для відстоювання національних інтересів нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2019 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 08.04.2024).
2. Шамраєва В.М. Правові основи санкційної політики Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2022. Ч. 3. С. 205-211. URL: http://surl.li/prrmq (дата звернення: 08.04.2024).
3. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf (дата звернення: 02.01.2024).
4. Бродський А. Санкції не для всіх. Чому захід продовжує купувати російський титан. URL: http://surl.li/prujf (дата звернення: 08.04.2024).
5. Радіо свобода. Майже дві третини росіян підтримують війну проти України – опитування Чиказького університету. URL: http://surl.li/prulh (дата звернення: 08.04.2024).

Ткачов Іван Валентинович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник наукової лабораторії,
Національна академія Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0003-2173-1921

ЩОДО МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВИЛ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Концепція боротьби з тероризмом 2019 року визначає об'єктами можливих терористичних посягань (далі – ОМТП) фізичні особи та громадські об'єднання, державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, ділянки місцевості або території, інформаційний простір та його компоненти, споруди або майнові комплекси, об'єкти транспортної інфраструктури та інші об'єкти, стосовно яких можуть вчинятися терористичні акти [1, ст.1].

Організація роботи з антитерористичного захисту таких ОМТП являє собою цілий комплекс заходів, які мають бути уніфікованими відповідно до встановлених технічних регламентів. Методологічні аспекти забезпечення безпеки та антитерористичного захисту ОМТП в умовах недостатності нормативно-правового регулювання вирішуються виключно шляхом розробки і введення в дію системи стандартів організації, що включає такі складові: стандарти (стосовно вимог до об’єктів капітального будівництва, систем безпеки об’єктів критичної інфраструктури), технічні умови (до інженерних комунікацій, засобів захисту, видів транспорту та т.п.), норми усталеної практики (настанови, правила, зводи правил), відповідно до державних стандартів України та практики Європейського союзу [3, с. 75; 4, с. 256].

У розділі 4 Концепції боротьби з тероризмом 2019 року до основних пріоритетів боротьби з тероризмом віднесено, зокрема, підвищення ефективності систем і режимів охорони найбільш уразливих об'єктів можливих терористичних посягань, у тому числі шляхом розроблення та впровадження уніфікованих стандартів, правил, технічних умов і вимог, обов'язкового оформлення паспортів антитерористичної захищеності таких об'єктів [1, розділ 4 абзац 8]. При цьому, паспорт антитерористичної захищеності об’єкта являє собою документ, що містить, зокрема, відомості про призначення об’єкта, особливості його розташування, основні технічні характеристики та систему захисту та є обов’язковим для врахування під час побудови системи забезпечення антитерористичної захищеності.

На сьогодні існує розроблений фахівцями Штабу Антитерористичного центру при СБУ (далі – АТЦ), Національної академії СБУ у взаємодії із суб’єктами боротьби з тероризмом проект Правил антитерористичної безпеки (далі – Правила АТБ) [5] в якості організаційно-розпорядчого акту (проект постанови, що знаходиться на розгляді в Кабінеті Міністрів України). Цим документом, зокрема, встановлюються: механізм віднесення об’єктів нерухомості до об’єктів можливих терористичних посягань та загальні

обов'язкові вимоги до цих об'єктів, спрямовані на забезпечення їх антитерористичної захищеності. Такий організаційно-розпорядчий акт є обов'язковим до виконання на території України. Зміст цього документу у встановленому порядку через координаційні механізми АТЦ пройшов погодження із суб'єктами боротьби з тероризмом (визначеними в статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»).

З метою зниження ризику виникнення терористичних загроз на ОМТП створюється система забезпечення антитерористичної захищеності. З метою зниження ризику виникнення терористичних загроз на об'єктах можливих терористичних посягань створюється система забезпечення антитерористичної захищеності. Вказана система має виконувати такі завдання:

1) в умовах повсякденного функціонування об'єкту: - підтримка заданих умов комфортності життєдіяльності осіб, що перебувають на об'єкті; - виявлення і усунення причин та умов, що сприяють вчиненню терористичних актів;- завчасне виявлення терористичних загроз та терористичних посягань на об'єкті та передачу інформації суб'єктам боротьби з тероризмом для вжиття відповідних заходів; - проведення підготовки, навчання і тренування (як теоретичних, так і практичних) з питань реагування на терористичні загрози та посягання персоналу об'єкта, який виконує посадові обов'язки, пов'язані із функціонуванням об'єкта, навчання населення, яке може потрапити в зону ураження, а також навчання населення, яке може потрапити у зону ураження (проведення підготовки, навчань і тренувань керівників об'єктів з питань реагування на терористичні загрози та посягання закладами вищої освіти СБУ);

2) в умовах загрози вчинення або вчинення терористичного акту на об'єкті: - зниження ризику завдання шкоди життю та здоров'ю людей, обладнанню, а також об'єкту в цілому; - організація оповіщення та евакуації осіб, що перебувають на об'єкті та прилеглій до нього території; - мінімізація та ліквідація наслідків терористичного акту.

Для виконання цих завдань система забезпечення антитерористичної захищеності об'єкту повинна включати такі складові: - санкціонований (контрольований) прохід (проїзд) осіб (транспортних засобів) на об'єкт; - запобігання несанкціонованому проникненню осіб у зони загального та обмеженого доступу об'єкта (в окремі функціональні зони, поверхи, приміщення, до критично важливих точок тощо); - запобігання створенню передумов для вчинення актів кібертероризму за рахунок несанкціонованого отримання будь-якими особами, групами та організаціями віддаленого чи безпосереднього доступу до комунікаційних та технологічних систем об'єкта з метою порушення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, що в них обробляється (для об'єктів, які підлягають кіберзахисту відповідно до вимог Закону України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України"); - запобігання витоку технічними каналами за межі об'єкта інформації з обмеженим доступом; - запобігання спробам пронесення і провезення на об'єкт заборонених речовин і предметів, які можуть бути

використані для вчинення терористичного акту; - запобігання використанню надзвичайних ситуацій для проникнення на об'єкт; - виявлення змін обстановки, які можуть бути пов'язані з підготовкою до протиправних дій на об'єкті та прилеглій до нього території; - своєчасну передачу інформації суб'єктам охоронної діяльності, що забезпечують охорону об'єкта, та регіональних органам СБУ, Національної поліції, ДСНС, а також у разі потреби іншим суб'єктом боротьби з тероризмом;- своєчасне реагування на надзвичайні ситуації; - термінове оповіщення осіб, що перебувають на об'єкті та прилеглій до нього території, для безпечної та безперешкодної евакуації;- організацію об'єктивного контролю за діями персоналу об'єкта, у тому числі можливих орендарів об'єкта; - відновлення штатного режиму функціонування (відбудови) об'єкта після терористичного акту [5; 6].

Відпрацювання наведених вище складових системи забезпечення антитерористичної захищеності досягаються шляхом створення керівниками об'єктів протягом усього життєвого циклу об'єктів (ОМТП): систем управління доступу та контролю за діями виробничих та інших підрозділів, застосування превентивних дій, використання технічних систем, підсистем і засобів, здійснення на об'єктах заходів з криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту комунікаційних та технологічних систем, протидії технічним розвідкам (за наявності об'єктів протидії), передбачених законодавством у сферах забезпечення кібербезпеки, захисту інформації, електронних довірчих послуг.

Зрозуміло, що вимоги до системи управління доступом та контролю визначаються керівником відповідного об'єкта (ОМТП). Звідси логічно випливає, що відповідальність за забезпечення безпеки ОМТП покладається на керівника юридичної особи, що є власником об'єкта або використовує його відповідно до законодавства, чи фізичну особу, що є власником об'єкта або використовує його на іншій законній підставі.

З метою встановлення диференційованих вимог щодо забезпечення безпеки конкретних ОМТП проводиться їх ідентифікація. Вона становить собою процес віднесення будь-якого об'єкта нерухомості до ОМТП та визначення його категорії з урахуванням масштабів і видів імовірних втрат відповідно до прогнозованої загрози. У свою чергу прогнозована загроза – це певна модель можливих максимально негативних наслідків терористичних посягань відповідно до наявних терористичних загроз щодо об'єкта. Формування прогнозованої загрози та ідентифікація об'єктів здійснюються на підставі рішення певного органу: а) стосовно об'єктів, які належать до сфери управління державного органу або органу місцевого самоврядування – це має бути письмове рішення такого органу; б) стосовно об'єктів, які є власністю юридичних та фізичних осіб або використовуються на інших законних підставах – це має бути розпорядження керівника Антитерористичного центру при СБУ.

Ідентифікація об'єкта проводиться шляхом визначення загального рівня потенційних втрат від можливих терористичних посягань з урахуванням масштабу можливих втрат (для цього використовуються

відповідні заздалегідь розроблені таблиці з показниками людських, економічних та екологічних втрат). При формуванні прогнозованої загрози використовується модель терористичних посягань, спрямованих в найбільш уразливе місце об'єкта, що призводить до максимально можливих втрат, у найбільш незручний час з точки зору функціонування (виробничого циклу) об'єкта та стану його системи забезпечення антитерористичної захищеності, та результати розрахунку потенційних людських, економічних, екологічних, суспільно-політичних втрат внаслідок терористичних посягань щодо об'єкта.

За результатами здійснення заходів з ідентифікації об'єкта та формування прогнозованої загрози комісією готується висновок за формою, визначеною керівником АТЦ. У цьому висновку зазначається прогнозована загроза та категорія об'єкта за результатами його ідентифікації.

Затверджений державним органом або органом місцевого самоврядування висновок надсилається ним до відповідної координаційної групи (далі – КГ) АТЦ при регіональному органі СБУ або до штабу АТЦ (на його вимогу). На підставі затверджених висновків КГ АТЦ формує регіональний перелік ОМТП. КГ АТЦ при регіональних органах СБУ подають регіональні переліки об'єктів до Штабу АТЦ, який за результатами їх аналізу формує загальнодержавний перелік ОМТП, що затверджується керівником АТЦ.

Антитерористичний центр при СБУ інформує державні органи, органи місцевого самоврядування, а також громадськість, зокрема шляхом розміщення відповідної інформації на офіційному веб-сайті СБУ, про включення об'єктів до загальнодержавного переліку ОМТП із зазначенням категорії об'єкта за результатами його ідентифікації.

Об'єкт (ОМТП), включений до загальнодержавного переліку об'єктів, підлягає антитерористичному захисту із безпосереднім залученням сил та засобів суб'єктів боротьби з тероризмом. Державні органи, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать об'єкти, включені до загальнодержавного переліку об'єктів, відповідно до своєї компетенції відстежують обставини, що можуть вплинути на прогнозовану загрозу та ідентифікацію об'єкта, та у разі їх виникнення невідкладно подають до АТЦ відповідну інформацію. АТЦ аналізує та оцінює надану інформацію, в разі потреби одержує від державних органів, органів місцевого самоврядування, а також з інших джерел додаткову інформацію щодо антитерористичного захисту об'єкта.

Забезпечення антитерористичної безпеки на конкретному об'єкті покладається на його керівника. На нашу думку, на рівні ОМТП механізм впровадження Правил АТБ безпосередньо може здійснюватися відповідно до плану основних організаційних (організаційно-технічних) заходів, який складається та затверджується відповідним суб'єктом боротьби з тероризмом.

За впровадженням Правил і додержанням необхідних норм здійснюється контроль. Він являє собою діяльність уповноважених співробітників (з числа керівників або тих, кому такі обов'язки делеговані) державних органів,

спрямовану на встановлення відповідності фактичної поведінки визначеним нормам Правил, спостереження за додержанням цими органами положень і норм Правил у повсякденній діяльності з метою забезпечення інтересів суспільства і держави у безпечному їх функціонуванні [6].

Отже до складових механізму впровадження правил антитерористичної безпеки відносимо: 1) формування прогнозованої загрози та ідентифікація об'єктів можливих терористичних посягань; 2) паспортизація цих об'єктів; 3) розроблення системи забезпечення антитерористичної захищеності конкретного об'єкту можливих терористичних посягань; 4) розроблення вимог до систем управління доступу та контролю за діями виробничих та інших підрозділів, застосування превентивних дій, використання технічних систем тощо на об'єкті; 5) формування переліків об'єктів можливих терористичних посягань (регіональних та загальнодержавного); 6) інформування громадськості про переліки об'єктів можливих терористичних посягань; 7) залучення сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом до діяльності системи забезпечення антитерористичної захищеності конкретного об'єкту; 8) реалізація функції контролю за дотриманням Правил АТБ та надійного функціонування системи забезпечення антитерористичної захищеності конкретного об'єкту.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 05.03.2019 № 53/2019 «Про затвердження Концепції боротьби з тероризмом в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text (дата звернення: 10.10.2023).

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 92 «Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.10.2023).

3. Теоретичні основи та елементи забезпечення антитерористичної безпеки в Україні : моногр. / авт. кол. ; за заг. ред. проф. І. М. Рижова. К. : Нац. акад. СБУ, 2019. 224 с.

4. Рижов І.М. Базові концепти антитерористичної безпеки : монографія; Нац. акад. Служби безпеки України. К.: Нац. акад. СБ України, 2016. 328 с.

5. Проект постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження правил антитерористичної безпеки" реєстраційний номер Секретаріату Кабінету Міністрів України 17321/1/1-22 від 21.07.2022.

6. Особливі правила антитерористичної безпеки. URL: http://www.ryzhov.rv.ua/gallery/Правила%20АТБ.pdf.

Христич Інна Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID ID: 0000-0001-7494-7289

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ГРОМАДЯН ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЬОЮ МЕРЕЖЕЮ[15]

Вулично-дорожня мережа – це система транспортних і пішохідних зв'язків між елементами планувальної структури міста та частинами його території, яка призначається для організації руху транспортних засобів і пішоходів, прокладання інженерних комунікацій та їх благоустрою. До вулично-дорожньої мережі відносять наступні об'єкти – мережу вулиць, доріг загального користування, внутрішньо квартальних та інших проїздів, тротуарів, пішохідних і велосипедних доріжок, а також набережні, майдани, площі, вуличні автомобільні стоянки з інженерними та допоміжними спорудами, технічними засобами організації дорожнього руху тощо.

Задля економії електроенергії, у більшості населених пунктах тривалий час зовсім не вмикали вуличне освітлення. У вечірній час на дорогах панувала суцільна темрява, що стала справжнім випробуванням як для пішоходів, так і водіїв. Поступово у більшості міст відновили вуличне освітлення, як правило, ліхтарі горіли до 21:00, до початку настання комендантської години. Але це у випадку коли не було аварійних відключень. Причиною таких аварійних відключень є масові ракетні обстріли російськими окупантами енергетичних об'єктів– електричних станцій, які виробляють електроенергію, а також підстанцій і ліній через які передається вироблена електроенергія. На жаль, зараз значно збільшилась кількість таких ракетних обстрілів у більшості населених пунктах України.

При цьому тривалий час у прифронтових зонах відключали світлофори, як наприклад, у м. Харкові. На жаль і зараз коли діє графік відключення світла, наприклад, в цьому місті, відключають світлофори. Як наслідок, знижується безпека руху і збільшується кількість дорожньо-транспортних пригод в цілому і з тяжкими наслідками (кількість травмованих і загиблих також збільшується). Тому для забезпечення безпеки пішоходів просять ходити у світлому одязі та зі світловідбивачем. А переходити дорогу на пішохідному переході з увімкненим ліхтариком.

На жаль про збільшення на території України кількості дорожньо-транспортних пригод свідчить і офіційна статистика. За 2023 р. в Україні зафіксовано вражаючу кількість дорожньо-транспортних пригод. При цьому

[15] Тези підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0120U10561).

усі статистичні показники у 2023 р. продемонстрували зростання порівняно до попереднього 2022 р., коли почалась великомасштабна агресія Росії. Так загальна кількість ДТП у 2023 р. склала 23642 фактів проти 18628 у 2022 р., приріст склав 26, 9 %. Внаслідок їх загинуло у 2023 р. 3053 особи (у 2022 р. – 2791 особа), приріст склав 9,4 %. Крім того було травмовано у 2023 р. 29502 особи (23145 осіб у 2022 р.), приріст склав 27,5 %. [4]. Підтримуємо точку зору, що аналізувати потрібно лише за період існування воєнного стану [1, с.155], тому що безпека громадян значно зменшилася внаслідок агресії з боку Росії.

Істотною проблемою є і систематичне включення сигналів повітряної тривоги, тому що в цьому випадку відключаються у всіх транспортних засобах навігаційна система, що істотно ускладнює безпеку руху особливо у темні часи доби та й у незнайомому місці пересування. Автомобільна навігаційна система (Car Navigation System) – це електронний пристрій, який використовується для визначення місцезнаходження автомобіля і подальшого його ведення за маршрутом до визначеної цілі. Її завдання – це обчислення оптимального маршруту проїзду транспортного засобу по дорогах і подальшого ведення за маршрутом за допомогою візуальних і голосових підказок про маневри. Зрозуміло, що коли він відключився, особливо раптово, то водія завжди охоплює паніка, яка може спровокувати як психологічний стрес, так і дорожньо-транспортну пригоду.

Істотно впливає на безпеку дорожнього руху і вимоги щодо відключення автомобільного відеореєстратора. Автомобільний відеореєстратор (реєстратор водіння або запис даних про події) – це бортова камера, яка безперервно записує вигляд через переднє лобове скло автомобіля, а іноді й задні або інші вікна. Деякі відеореєстратори включають камеру для запису салону автомобіля на 360 градусів усередині салону автомобіля, зазвичай у формі кулі, і можуть автоматично надсилати фотографії та відео через 4G. В Україні немає заборони на законодавчому рівні на використання відеореєстраторів у автомобілях, проте використання відеореєстраторів заборонено під час воєнного стану щодо доріг загального користування, об'єктів загального призначення, важливих об'єктів інфраструктури блокпостів та укріплень розташування військових частин (підрозділів) сил оборони [2]. Ще раз підкреслюємо, що в законодавстві не закріплена ні адміністративна, ні кримінальна відповідальність за використання відеореєстраторів, тому поліція не має права вилучати девайс або накладати штраф за користування ним. Але з введенням воєнного стану багато водіїв автомобілів відмовилися від використання цього девайса, щоб не привертати до себе увагу поліції та військових. Таким чином водії реагують на повідомлення від 21 березня 2022 р. [2]. Це також негативно впливає на безпеку громадян на вулицях міст.

Також негативно впливає на безпеку дорожнього руху, на наш погляд, і Постанова Кабінету Міністрів, яка дозволяє українцям складати теоретичний іспит для отримання посвідчення водія без проходження навчання в автошколі [3].

Ми зупинилися лише на основних проблемах забезпечення безпекового середовища громадян при переміщенні вулично-дорожньою мережею.

Список використаних джерел

1. Батиргареєва В.С. Статистичний аналіз правопорушень у сфері дорожнього руху: про коректність співставлення. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 25 лист. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. 257 с. (С. 153-156).

2. В Україні водіям заборонили використання відеореєстраторів. 21 березня 2022 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/NZ221145.

3. Деякі питання підготовки та допуску водіїв до керування транспортними засобами в період дії воєнного стану на території України або окремих її місцевостях : Постанова Кабінеиу Міністрів України від 25 березня 2022р. № 360. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2022-%D0%BF#Text.

4. Статистика ДТП в Україні. Офіційний сайт Патрульної поліції. URL: https:// patrolpolice.gov.ua/statystyka/

Цапович Валерія Андріївна,
курсантка Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

*Науковий керівник:**Хашев Вадим Георгійович,***
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Функціонування сучасної демократичної держави передбачає визнання прав і свобод людини надважливою суспільною цінністю, яка має належним чином охоронятись відповідними державними інституціями, які у своїй сукупності утворюють правоохоронну систему держави, ефективність діяльності якої – показник дієвості державно-владних механізмів, що віднаходять свій вияв у законодавчих інструментах, які в свою чергу – надають можливість правоохоронним органам виконувати завдання, що покладені на них відповідно до компетенції.

Проте, злочинність – це всеохоплююче явище, яким пронизані значна кількість суспільних відносин та яка поширюється на всі соціальні прошарки та професійні групи, незалежно від правового статусу особи, зокрема питання розповсюдженості злочинності серед працівників правоохоронних органів та кримінально-правовий аспект вказаного явище – є актуальним питанням, що досить комплексно висвітлено в наукових роботах вітчизняних науковців-правників.

Реальний стан законності у правоохоронній діяльності, і перш за все у правоохоронних органах, показує, що злочинність їх працівників характеризується ознаками стійкого динамізму, що має явно несприятливі тенденції. Йдеться про кількісні і якісні зміни в динаміці і структурі, збільшенні частки злочинів загальнокримінальної спрямованості, підвищенні ступеня їх організованості і витонченості, зростання заподіюваних ними наслідків. Засоби масової інформації, населення, та і самі працівники правоохоронних органів визнають той факт, що рівень криміналізації усієї правоохоронної системи досяг значних масштабів [1, с. 136]. А тому, предметом нашого дослідження є висвітлення кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення передбаченого статтею 365 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) - перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

Диспозицією норми статті ст. 365 КК України визначено, що перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих

йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб [2]. Проте, зміст статті не обмежується простим складом зазначеного кримінального правопорушення, а й містить кваліфіковані склади, якими визначені такі кваліфікуючі ознаки: супроводження насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування [2] – у ч.2 ст. 365 КК України; та вчинення діянь передбачених частиною першою або другою ст. 365 КК України, якщо вони спричинили тяжкі наслідки [2].

Варто відмітити, що п. 5 Постанови пленуму Верховного Суду України № 15 від 26.12.2003 р., встановлено, що судам необхідно відмежовувати перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем. В останньому випадку службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження [3]. В свою чергу, Хашев В.Г. зауважив, що два склади злочину, які передбачені ст. 364 та ст. 365 КК України, треба розмежовувати, оскільки, по-перше, за них передбачені різні покарання, а, по-друге, суть їх різниться [4, с. 204].

Щодо об’єктивних ознак досліджуваної норми КК України, до суспільних відносин, на які суб’єкт посягає при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365 КК України, тобто є його об’єктом, належить сфера службової діяльності, в рамках якої порушується нормальна діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, окремої організації, установи, підприємства державної або комунальної форми власності, зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій [5, с. 248].

Об’єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365 КК України характеризується вчинення активної дії, що пов’язана з перевищенням службових повноважень або влади, якою наділений суб’єкт кримінального правопорушення. Склад ст. 365 КК України є матеріальним, тобто суспільно небезпечний наслідок пов’язаний з вчиненням суб’єктом кримінально-протиправного діяння, передбаченого нормою ст. 365 КК України. Для кваліфікації діяння як такого, що охоплюється складом ст. 365 КК України, воно має бути таким, що явно виходить поза межі прав та повноважень, якими наділений суб’єкт.

Щодо суб’єктивних ознак кримінально протиправного діяння визначеного ст. 365 КК України, то таке діяння вчиняється тільки з прямим умислом, а до наслідків, передбачених у ч. 1 і ч. 2 ст. 365 КК України ставлення суб’єкта може бути у формі умислу або необережності [5, с.248].

Суб’єктом досліджуваної нами норми ст. 365 КК України безумовно є спеціальним, а саме, працівником правоохоронного органу. Для встановлення належності суб’єкта до працівника правоохоронного органу,

варто звернути увагу на зміст ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», зазначеною нормою визначеного, що правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [6].

Отже, підсумовуючи зміст нашого дослідження, можемо зауважити, що в руслі активних євроінтеграційних процесів, що відбувають в нашій державі попри повномасштабну війну, вкрай важливою функцією держави є саме якісна охорона основоположних прав та свобод людини і громадянина. Для реалізації вказаної функції важливо забезпечити належне функціонування правоохоронних інституції, на яких покладена здійснення зазначеної функції, проте, працівники правоохоронних органів нерідко вдаються до перевищення своїх службових повноважень, внаслідок чого їх дії підпадають під склад досліджуваної нами норми кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Макотченко Л.М. Заходи попередження перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1 (98). С. 135-139
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 23.03.2024).
3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Верхов. Суду України від 26.12.2003 р. № 15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text (дата звернення: 23.03.2024).
4. Хашев В.Г. Проблемні питання розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Науковий вісник *Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2015. № 3. С. 202–209
5. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text (дата звернення: 23.03.2024).

Чалик Вадим Романович,
викладач кафедри загальноправових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРОЦЕС ГЛОБАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

У сучасному суспільстві інформаційно-комунікаційні технології охоплюють усі сфери людського життя. Інформаційно-комунікаційні технології стали невід'ємною частиною розвитку всіх видів діяльності, не тільки в економіці та суспільстві. Інформатизація сучасного суспільства є глобальним процесом, що характеризується такими аспектами, як генерація, обробка, передача, використання та зберігання великих обсягів інформації. Процеси, що відбуваються у зв'язку з інформатизацією суспільства, включають не тільки сприяють інтелектуалізації всіх форм людської діяльності та прискоренню науково-технічного прогресу, а й сприяють створенню якісно нового інформаційного середовища, яке гарантує розвиток творчого потенціалу людини. Вищевикладене свідчить про актуальність особливого змісту використання інформаційних технологій у сфері реалізації та захисту соціальних прав громадян.

На сучасному етапі переходу світового співтовариства до інформаційного суспільства ступінь розвитку інформаційного простору та інформаційних технологій стає безпосереднім чинником становлення активного та свідомого громадянина, національної конкурентоспроможності. Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності у сфері суспільного виробництва є збір, нагромадження, продукування, оброблення, зберігання, передача та використання інформації, здійснювані на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну, що забезпечує: активне використання інтелектуального потенціалу суспільства, зосередженого в друкованому фонді, в науковій, виробничій та інших видах діяльності його членів; інтеграцію інформаційних технологій в наукових та виробничих видах діяльності, ініціюючий розвиток усіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності; високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена суспільства до джерел достовірної інформації, візуалізацію представленої інформації, істотність використовуваних даних [1, с. 114].

Для успішного розвитку суспільства, утвердження верховенства права, визначення соціальних пріоритетів та створення рівних можливостей для всіх громадян необхідно зосередитися на вирішенні проблем соціального забезпечення та соціального захисту, а також створити можливості для адаптації вразливих груп населення в соціальному середовищі - сім'ї, школі, місцевій громаді та суспільстві. Ці завдання можуть бути успішно вирішені лише за умови створення дієвих та ефективних у своїй діяльності соціальних

служб, активної участі в соціальній роботі фахівців соціальної сфери та власне користувачів соціальних послуг [2, с. 175].

Сьогодні впровадження нових інформаційних технологій у суспільне життя призвело до значних змін у соціокультурній реальності. Нові інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного суспільства і мають значний вплив на економічний та соціальний розвиток людства. Наша країна стала на шлях побудови "сервісної держави". Розвиток низки спеціальних практик, ресурсів та програм, спрямованих на полегшення процесу отримання адміністративних послуг, лише позитивно вплине на імідж держави в очах громадян та на світовій арені. Цей процес зумовлений низкою факторів, серед яких зручність отримання послуг онлайн, економія часу та енергії. Оцифрування адміністративних послуг проявляється у запровадженні електронного урядування, яке є вимогою часу та наступним кроком у розвитку суспільних відносин, тому його необхідність та актуальність невикликає сумнівів [3, с. 330].

Активний процес інформатизації впливає на всі важливі сфери суспільної діяльності, в тому числі і на право. Як багатогранне соціальне явище, право постає в багатьох різних формах і виконує важливі функції, а використання цифрових технологій у праві відбувається в різних напрямках. Процес інкорпорації цифрових технологій у право передбачає прийняття відповідних законів, які визначають умови та порядок використання цифрових технологій у певних видах юридичної діяльності [4, с. 117].

Завдяки широті сучасної інформаційної сфери та глибині її насиченості, існує багато різних способів передачі даних і, відповідно, посткомунікаційних каналів, якими вони передаються. Українські ІКТ еволюціонують та намагаються відповідати часу, доносячи до максимальної кількості аудиторії те чи інше повідомлення від певного комуніканта. Дослідники відзначають, що введення і використання нових медіатехнологій призводять до появи нової форми політичної комунікації, яка стає більш керованою громадянином. Характеристика сучасного суспільства як «інформаційного суспільства» стала можливою, оскільки і всі соціальні процеси здійснюються шляхом обміну інформацією [5, с. 45].

Цифрові технології відкривають широкі можливості для трансформації адміністративних систем, зокрема у сфері надання адміністративних послуг. Кожен новий етап інтеграції цифрових технологій та їх розвитку ("цифровізація" процесів, електронне урядування, цифровий уряд) призводить до суттєвих змін у використанні різних технологій, а також в організації діяльності органів публічної влади та їх взаємодії з громадянами [6, с. 15].

Інформаційні технології в системі соціального захисту можна поділити на такі категорії: державні інформаційні системи, що базуються на виконанні запитів з державних реєстрів, автоматизують роботу служб соціальної сфери, дозволяють користувачам самостійно знаходити та отримувати необхідну інформацію, а також технології, що допомагають надавати соціальні послуги та є інструментом для роботи соціального працівника. Саме тому працівники соціальної сфери повинні володіти інструментарієм для роботи з сучасними

інформаційними технологіями. Стратегія цифровізації та запровадження інформаційних технологій в системі соціального захисту орієнтується на задоволення потреб людини, визначених цільових категорій, а також на реалізацію сучасного інструментарію інформаційних систем для автоматизації рутинних процедур надання соціальних послуг, забезпечення соціального захисту, можливості виконання самостійних запитів на інформацію та виплати за допомогою веб-порталів [7, с. 77].

Отже, цифрові технології в праві являють собою особливим чином організований процес застосування засобів комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів, за допомогою яких здійснюється збирання, фіксація, обробка, зберігання та поширення правової інформації, а також створення нових документів в електронній формі.

Прискорена інформатизація суспільств і держав вимагає розвитку національного правового середовища (з урахуванням міжнародного рівня) у сфері інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. Під діджиталізацією розуміється впровадження цифрових технологій в усі сфери життя-від людських відносин до промислового виробництва, від побутових товарів до дитячих іграшок та одягу. Це також перетворення біологічних і фізичних систем на кібербіологічні та кіберфізичні системи (системи, що поєднують фізичні та обчислювальні елементи).

Основними напрямами застосування цифрових технологій у праві є: електронне урядування (публічне управління); електронне правосуддя (судочинство); електронні юридичні послуги (консультації); електронний адвокат; електронна демократія. Видами цифрових технологій у праві є: державні електронні реєстри; інформаційнокомунікаційні системи; інформаційно-пошукові аналітичні правові системи; інформаційні (автоматизовані) системи; електронні комп'ютерні мережі офіційних веб-сайтів державних органів і органів місцевого самоврядування тощо.

Метою сучасної держави є організація взаємодії між державними (адміністративними) інституціями та суспільством в інформаційно-технологічний спосіб, з використанням цифрових технологій для забезпечення найкращого задоволення потреб громадян та надання адміністративних послуг. Цифровізація публічних послуг шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій підвищує ефективність, відкритість та прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування і сприяє формуванню нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Правову основу системи оцифрування адміністративних послуг мають становити нормативно-правові документи, які мають переглядатися та коригуватися відповідно до поточної ситуації. Зокрема, потребує унормування та деталізації процес, спрямований на розширення видів електронних адміністративних послуг «Дія» [8, с. 59].

Таким чином, інформаційні технології стрімко стають важливим рушієм розвитку не лише світової економіки, а й інших сфер людської діяльності.

Сьогодні практично неможливо знайти галузь, де б не використовувалися інформаційні технології. Інформатизація людського життя є одним із чинників, що змінює зміст соціальної роботи. Процес інформатизації соціальної роботи ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій у наданні соціальної підтримки людям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Сучасний стан світового суспільства характеризується широким проникненням комп'ютерних технологій у різні сфери людської діяльності, включаючи економічну, соціальну та адміністративну сфери. Комп'ютеризація прискорила передачу та обмін інформацією між адміністративними та юридичними суб'єктами. Сьогодні робота органів публічної влади немислима без комплексної системи обліку, в якій тісно взаємодіють комп'ютерні підсистеми та комп'ютерні бази даних для обліку нормативно-правових актів, а необхідні дані є миттєво доступними.

Список використаних джерел

1. Шевчук Т.В., Кравчук Г.Т. Стан і перспективи розвитку інформаційних технологій в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. № 9. С. 114-118.
2. Олійник Г.М. Сучасні інформаційні технології у практичній діяльності соціального працівника. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку науки та освіти* : матеріали І всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Полтава, 27-28 квітня 2022 року). Полтава : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022. С. 175-179
3. Краковська А.Є., Бабик М.К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2022. Вип. 70. С.329-334.
4. Петренко Н.О., Машковська Л. В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 112-119.
5. Кочубей Л. Особливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 3. С. 44-70.
6. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія / авт. колектив: С.В. Ківалов, Л.Р. Біла-Тіунова, Т.А. Латковська та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 800 с.
7. Додон О. Інформаційні технології в системі соціального захисту. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. 74–78.
8. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація у сфері надання адміністративних послуг. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії:* зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 53-62.

Чубай Євген Васильович,
здобувач вищої освіти факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України

Науковий керівник: ***Мальцев Віталій Вікторович,***
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМАНДУВАЧА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Правовий статус Командувача Національної гвардії України визначає сукупність його прав, обов'язків, гарантій діяльності, відповідальності та взаємодії з іншими структурами сектору безпеки і оборони згідно з Конституцією та законами України.

Цей статус відображає той факт, що Національна гвардія України є в першу чергу військовим формуванням. Елементи правового статусу Командувача відповідають елементам, характерним для керівників військових структур [1].

У керівників органів військового управління були характерні елементи. Процес розвитку законодавства, яке регулює правовий статус Командувача Національної гвардії України, можна розділити на чотири етапи:

а) встановлення основ функціонування військових формувань і правоохоронних органів України та розподіл повноважень між державними інституціями (1991-1994);

б) уточнення компетенції, структури та підпорядкування внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та Національної гвардії України (1995-2000);

в) протистояння та правові конфлікти, пов'язані зі спробами політичних сил збільшити вплив на Національну гвардію України та її Командувача, що завершилися Революцією Гідності та розформуванням внутрішніх військ (2001-2013);

г) відновлення Національної гвардії України та розширення правового статусу її командувача з гарантіями діяльності та запобіганням узурпації влади (2014 - на сьогодні). Дослідження законодавства, що регулює правовий статус Командувача Національної гвардії України, підкреслює такий момент: існування певних тоталітарних тенденцій у керівництві державою сприяє відкритій формулі правових стандартів, які визначають обов'язки цієї посадової особи.

З іншого боку, розвиток демократичних процесів сприяє конкретизації прав та обов'язків Командувача Національної гвардії України, забезпеченню його діяльності, особливостей взаємин з Президентом України, Головнокомандувачем Збройних Сил України та іншими посадовими

особами, а також встановленню законодавчих запобіжників узурпації влади та стабільності у військовому керівництві [2, с. 36].

Під час російської збройної агресії, удосконалення роботи всіх галузей сектору безпеки та оборони вимагає досягнення чіткої термінології та правового визначення статусів керівників органів військового управління. Однак питання щодо правового статусу керівництва Національної гвардії України залишаються недослідженими, що свідчить про необхідність проведення окремих наукових досліджень. Особливий інтерес представляє вивчення змін у правовому статусі Командувача Національної гвардії України під час формування та розвитку цього військового формування, що виправдовує доречність обраної сфери дослідження.

Згідно з пунктами 3 та 4 статті 17 Конституції України, робота військових підрозділів ґрунтується на забезпеченні державної безпеки та захисті кордонів країни. Ці завдання покладаються на військові формування та правоохоронні органи, які діють у рамках закону.

Збройні Сили України та інші військові формування не можуть використовуватися для порушення прав і свобод громадян, а також для зміни конституційного ладу, влади або перешкоджання їх діяльності. Ці положення Конституції України встановлюють вимоги до діяльності військових формувань, виконання яких потребує постійного вдосконалення національного законодавства, регулюючи сферу безпеки та оборони.

Законодавство, яке визначає правовий статус керівництва Національної гвардії України, постійно розвивалося з часу набуття нашою державою незалежності, проходячи складний шлях для досягнення стандартів функціонування військових формувань у сучасній правовій демократичній державі [3, с. 156].

У результаті прийняття Закону України "Про Національну гвардію України" 4 листопада 1991 року, ця інституція була офіційно визначена як державний озброєний орган, створений на основі внутрішніх військ. Її метою було захищати суверенітет, територіальну цілісність та життя громадян України, їхню особисту гідність, конституційні права і свободи від злочинних посягань та інших антигромадських дій.

Враховуючи сферу компетенції Національної гвардії України та сучасні повноваження суб'єктів сектору безпеки і оборони, видно, що у 1991 році була спроба надати цій структурі характеристики Збройних Сил та Національної поліції, а також підпорядкувати її безпосередньо Верховній Раді України.

Командування Національною гвардією здійснювалось безпосередньо командувачем, який був призначений Верховною Радою України за пропозицією Президента України на термін 5 років. Одна й та ж особа не могла обіймати посаду командувача Національною гвардією більше ніж два терміни поспіль. Заступники командувача Національною гвардією призначалися Президентом України за рекомендацією командувача, що, з одного боку, забезпечувало систему гарантій виконання командувачем своїх

управлінських обов'язків, але, з іншого боку, робило його залежним від Президента України без належних демократичних обмежень [4, с. 16-21].

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII: станом на 16 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text

2. Горбач Д.О. Національна гвардія України: історія становлення та сучасний стан (порівняльно-правовий аналіз). *Право і безпека*. 2014. № 3 (54). С. 36

3. Саунін Р. Адміністративно-правовий статус військових частин Національної гвардії України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12 (250). С. 156.

4. Воробйова І.В. Імідж військовослужбовця Національної гвардії України: основні елементи та процес формування. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 16–21.

Якубчик Тетяна Василівна,
старший науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0003-1415-5372

Бурбій Анастасія Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0003-4866-321X

Пшенична Аліна Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-5678-5180

ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ: НИНІШНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН (ПРИКЛАД ДАНІЇ)

Сьогодні наша держава перебуває в дуже складному періоді свого становлення. «Російсько-українська війна (або ж інша назва – Війна за незалежність України) – це пряме й опосередковане застосування збройної сили російською федерацією проти суверенітету і територіальної цілісності України» [8, с. 97]. Є проблеми, вирішення яких не можна відкладати до закінчення бойових дій. Серед них, зокрема, запобігання проявам корупції.

Після російської анексії Криму та часткової окупації Донбасу у 2014 році корупція стала загрозою існуванню України як суверенної держави. Усвідомлюючи цю небезпеку, наша держава стала на шлях реформ, щоб якомога більше мінімізувати це явище. Прогрес був повільним і з періодичними невдачами, але незаперечним є те, що зараз країна значно відрізняється від України 2014 року. За допомогою Заходу та чіткого запиту суспільства в державі створено низку інституцій, завданням яких є запобігання (НАЗК), розслідування (НАБУ), переслідування (антикорупційна прокуратура) та покарання (антикорупційний суд) корупції. Значно підвищено прозорість: державні закупівлі мають відбуватися через платформу ProZorro, політичні діячі (та їхні сім'ї) повинні розкривати свої доходи та витрати тощо. Реформували також патрульну поліцію, щоб усунути дрібне хабарництво [9].

Слід взяти до уваги дослідження, у якому були опитані українці за кордоном. Тут простежується цікава тенденція [1]. «Більшість наших громадян вказують, що якість адміністративних послуг в Україні суттєво вища, ніж у державах ЄС, де вони перебувають. Сфера надання державних послуг є найтиповішим простором для побутової корупції. Це ніша для буденних зловживань чиновників задля власного збагачення. Висока оцінка

якості адміністративних послуг свідчить про одне – завдяки системі центрів надання адміністративних послуг, дерегуляції та диджиталізації побутову корупцію в Україні мінімізовано» [4].

«Невикоріненою» досі для українців залишається елітарна корупція. До найактуальніших засобів, які зменшують простір для зловживань у вищих прошарках влади слід віднести: державне фінансування партій; декларування чиновників; прозорість партійних фінансів [4].

Результати досліджень, проведених Корж Валентиною Павлівною, доктором юридичних наук, професором, дозволяють зробити висновок про те, що організатори тіньового та злочинного бізнесу заздалегідь планують: корупційні зв'язки з посадовими особами владних, управлінських, фіскальних, митних органів, поліції, прокуратури; корупційні схеми, що забезпечують ефективність і безпеку злочинної акції, тіньового бізнесу; корупційні винагороди («відкати») корумпованим чиновникам за певні дії або бездіяльність у їх інтересах [3].

Йдеться також про інвестування комерційних структур за бюджетні кошти, привласнення державного, комунального майна, бюджетних коштів, кримінальне банкротство державних підприємств та їх привласнення, надання урядом незаконних пільгових кредитів; привласнення міжнародних кредитів тощо [3].

Досить детально розглядає рішення, які могли б суттєво знизити рівень політичної корупції в Україні, Оксана Заболотна, аналітик Центру спільних дій [4]. Окрему увагу вона приділяє поверненню звітування політичних партій та електронному декларуванню чиновників.

Закон України від 23 серпня 2023 року № 3337-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій» набрав чинності лише 26 грудня 2023 року [7].

У 2015 році Верховна Рада вже ухвалила один з найважливіших законів, який мав сприяти боротьбі з політичною корупцією – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції». Йдеться про державне фінансування партій. Партії, які на парламентських виборах набрали не менш ніж 2 % голосів виборців, отримали право на бюджетне фінансування. Вирішувати, чи виділяти кошти, доручили НАЗК. Зрозуміло, що впровадили також систему контролю за використанням коштів партіями.

У 2019 році Верховна Рада залишила державне фінансування лише для парламентських партій, забравши його в тих, хто взяв понад 2 %, але не подолав прохідного бар’єру [6].

Пандемія коронавірусу дала депутатам монобільшості начебто легітимне обґрунтування звільнити партії від обов’язку подавати звіти до НАЗК. Широкомасштабне вторгнення відклало повернення до цього питання. До того ж народні обранці запровадили мораторій на перевірку й тих фінансових звітів, які партії подали добровільно. Майже 2 млрд грн, які

партії витрачали протягом 2020–2022 років, випали із системи контролю НАЗК і громадськості [4].

Запобігання проявам корупції – одна з найбільш складних проблем в умовах розбудови демократичних цінностей сучасних держав. Жодна країна не змогла абсолютно уникнути цієї проблеми. Проте в розвинених країнах досягнутий показник подолання корупції є надзвичайно високим. Згідно з доповіддю міжнародної організації Transparency International, у п'ятірку лідерів у подоланні корупції в 2017 році ввійшли Нова Зеландія, Данія, Фінляндія, Норвегія, Швейцарія. Україна посіла в цьому рейтингу 134-е місце за рівнем корумпованості серед 178 країн світу [2, с. 80].

У Данії суспільство вільне від корупції. Про це свідчать відповідальне та свідоме прийняття рішень, формування антикорупційної політики та, відповідно, доброчесна її реалізацію. «Громадяни, насамперед, поважають себе та оточуючих – порушення їх прав вважається неприпустимим. Будь-які дискримінаційні прояви здебільшого відсутні, оскільки про абсолют у цьому випадку говорити не доцільно, однак стверджувати про ідеал цілком можливо. Данія – це приклад країни, де суспільство реально наділене можливістю впливу на владу шляхом реалізації свого конституційного права на участь у прийнятті різноманітних політичних та економічних рішень. Громадяни і влада підкорені верховенству закону, однак мають право на вільне висловлення своїх думок, чесне і відкрите ЗМІ та на власне морально-етичне право протистояти корумпованим чиновниками» [5, с. 27].

Запорукою позитивних зрушень у досліджуваній сфері є, зокрема, розвиток громадського волонтерства [5, с. 27]. На сьогодні в Україні ця сфера суспільної діяльності розвивається дуже активно. Волонтери дієво допомагають у боротьбі з ворогом, таким чином пришвидшуючи перемогу України в загарбницькій російсько-українській війні, боротьбі за незалежність країни. Паралельно наша держава викорінює корупцію всередині країни. На нашу думку, рушієм у боротьбі із цим явищем можуть стати також чесні, відкриті та незалежні засоби масової інформації, наприклад, від партій, які не подолали прохідний бар'єр до парламенту, зокрема за умови їх державного фінансування.

Список використаних джерел

1. Всеєвропейське дослідження українців у Європі. URL: https://ratinglab.org/research/a-pan-european-study-of-ukrainians-in-europe?fbclid=IwAR0QjmduW426QLgl9-xMoxr1jQNhgdXdC2IBeew99LcxaSCugNFaAj17wx4 (дата звернення: 04.04.2024).

2. Дубчак Л.М. Природа корупції та шляхи її подолання (приклад Польщі). *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі:* матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Част. 2. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://www.researchgate.net/publication/332409337_Priroda_korupcii_ta_slahi_ii_podolanna_priklad_Polsi (дата звернення: 04.04.2024).

3. Корж Валентина Павлівна. Проблеми протидії елітарній корупції в Україні. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b5e3f7af-ff9a-45cd-8874-a705da2dc4c0/content (дата звернення: 04.04.2024).

4. Оксана Заболотна, аналітикиня Центру спільних дій. Чи варто боротися з політичною корупцією під час війни? URL: https://lb.ua/news/2023/10/07/578418_chi_varto_borotisya_z_politichnoyu.html (дата звернення: 08.04.2024).

5. Приходько А.А. Окремі особливості антикорупційної політики Данії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. С. 25–28. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/7-1.pdf (дата звернення: 04.04.2024).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції: Закон України від 19 грудня 2019 року № 410-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-20#Text (дата звернення: 04.04.2024).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3337-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3337-20#Text (дата звернення: 04.04.2024).

8. Циганов О.Г., Рибінська А.П., Мацко А.С. Система забезпечення внутрішньої безпеки держави Ізраїль. *Наука і правоохорона.* 2022. № 2 (56). С. 97–105.

9. Юрій Городніченко. Тимофій Милованов. Спротив російській культурі корупції в Україні: боротьба за верховенство права та емпатії. Вокс Україна. URL: https://voxukraine.org/sprotyv-rosijskij-kulturi-koruptsiyi-v-ukrayini-borotba-za-verhovenstvo-prava-ta-empatiyu (дата звернення: 04.04.2024).

Яшин Олексій Володимирович,
головний судовий експерт сектору досліджень зброї
відділу судової експертизи № 1 (м. Кривий Ріг)
лабораторії судової експертизи (м. Кривий Ріг),
Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЦІВІЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Сучасний світ зазнає масштабних трансформацій. Вони охоплюють практично всі сфери суспільних відносин. Сьогодні перед Україною постала низка загроз безпеці людини, суспільства та держави, як зовнішнього, так і внутрішнього походження. На теперішній час Україна залишається однією з небагатьох країн світу, де досі не врегульоване питання вогнепальної зброї для цивільних. У парламенті його обговорюють ще з 1990-х років [7].

Правову специфіку легалізації обігу вогнепальної зброї за останні роки вивчали О.В.Сивачук, П.Л. Фріс. Міжнародний досвід легалізації та контролю цивільної зброї досліджували Г.Ф. Герега, О.О. Зарубінський, Б.М. Петренко, Р.В. Старовойтенко. На думку багатьох науковців вирішення проблем володіння вогнепальною зброєю потребує негайного вдосконалення. Серед цих науковців – В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Бокій, В. Гуменюк та ін. Згоди поки що не досягнуто. Сьогодні положення про вогнепальну зброю регулюються підзаконними актами МВС України та інших відомств і міністерств.

Дана проблема набула суттєвої актуалізації з початком збройної агресії Росії проти України в 2014 році. Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року ще з більшою гостротою постало питання доцільності та можливості запровадження обігу цивільної вогнепальної зброї для самозахисту, захисту своїх сімей від посягання, однак без сумніву під чітким та прозорим державним контролем такого обігу [1].

На цей час відсутня єдина думка щодо доцільності надавати право цивільним особам володіти вогнепальною зброєю та нормативно-правового регулювання цього питання. Така ситуація створює потенційну загрозу збільшення рівня володіння нелегальною зброєю. За період незалежності України були підготовлені більше ніж 7 проектів з метою регулювання обігу цивільної зброї, але жоден з них не був ухвалений через відсутність єдиного погляду на це питання в політичних колах.

Верховна Рада України за останні роки вже розглянула три законопроекти щодо вогнепальної зброї. Перший - датований 24 листопада 2020 року під назвою «Про цивільну зброю та боєприпаси», також відомий як законопроект 4335-1. Другий - датований 25 червня 2021 року під назвою «Про право на цивільну вогнепальну зброю». Третій – від 13 липня 2021 року – під назвою «Про право на самозахист і володіння цивільною вогнепальною зброєю». Ці закони було створено через суспільний і

науковий інтерес до закупівлі, зберігання, транспортування, використання та застосування вогнепальної зброї [4; 5; 6].

Один з перерахованих вище – «Про право на цивільну вогнепальну зброю» – був ухвалений в першому читанні за день до початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України – 23-го лютого 2022 року.

До другого читання законопроект дійшов майже через два роки – наприкінці грудня 2023 року з'явилася доопрацьована редакція документа.

У процесі підготовки законопроекту до другого читання народні депутати запропонували понад 700 правок. Як наслідок, у документі з'явилося ще більше обмежень. У дискусіях навколо легалізації зброї йдеться насамперед про короткоствольну вогнепальну нарізну (пістолети, револьвери). Інші види зброї, крім автоматичної (мисливська гладкоствольна чи нарізна, цивільні карабіни), дозволені в Україні давно.

Депутати пропонують дозволити легально купувати українцям вогнепальну короткоствольну зброю лише через п'ять років після закінчення воєнного стану і лише тим, кому виповнилося 30 років та хто має не менше п'яти років досвіду легального володіння іншим видом зброї (мисливською чи травматичною) [8].

Природньо, що кожен громадянин України хоче мати законні умови для захисту свого майна, для захисту та забезпечення своїх прав й законних інтересів, і вогнепальна зброя є найефективнішим засобом реалізації громадянами конституційного права на самозахист. Крім того, злочини, вчинені із застосуванням зареєстрованої зброї, буде значно легше розслідувати.

На теперішній час більшість країн світу забезпечили своїх громадян даним правом на захист себе, свого здоров'я й життя від злочинних посягань, і це хоч і не значно, але призвело до зменшення кількості насильницьких злочинів проти особи та власності.

Разом з запровадженням законодавчих підстав обігу нарізної вогнепальної цивільної зброї, насамперед короткоствольної, потребує доопрацювання ведення Єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї в Україні, який почав функціонувати в Україні з червня 2023 відповідно до Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Адже саме наявність чіткої реєстраційної бази, наприклад, з досвіду деяких зарубіжних країн, з моменту забезпечення громадянам права на самозахист за допомогою цивільної вогнепальної зброї, сприяла зменшенню кількості насильницьких злочинів проти особи та корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Оволодіння нашими захисниками, частина з яких була до війни цивільними особами, навичками зберігання, користування та застосування існуючими в Україні та новітніми зразками вогнепальної зброї, які надають нам міжнародні партнери, відкидає скепсис щодо неможливості поширення вогнепальної цивільної зброї серед свідомого населення України, яке досягло певного дозвільного віку. Тому військова агресія тільки сприяла

пришвидшенню необхідності запровадження обігу цивільної вогнепальної зброї, але виключно після завершення воєнного стану.

Натомість, якщо у воєнний час контроль за обігом вогнепальної зброї, яка використовується для відбиття збройної агресії, покладається на військових, тобто на ЗСУ, то в мирний час такий контроль має забезпечувати Міністерство внутрішніх справ, а саме підрозділи Національної поліції.

Тим часом, на сьогоднішній день, підтримка легалізації зброї суттєво зросла і більша частина суспільства готова до цього. Якщо десять років тому право на зброю, за даними групи "Рейтинг", підтримували лише 13% українців, то опитування в застосунку "Дія" у 2022 році показало зростання цієї цифри до 59%. При цьому остання вибірка більш ніж репрезентативна: в опитуванні взяли участь рекордні 1,7 млн осіб.

Водночас, за даними Міністерства внутрішніх справ України, на початку 2021 року в державі налічувалося понад 1,3 млн одиниць легальної вогнепальної зброї. Нелегальної – у рази більше. У 2021 році швейцарська компанія «Small Arms Survey» надавала дані про 4-5 млн незареєстрованої зброї в Україні [8].

Іншими словами, злочинці і так мають доступ до зброї. Натомість законослухняні громадяни обмежені в праві на самозахист, адже мисливська рушниця чи карабін (а тим паче травматична зброя) внаслідок своїх немалих розмірів або тактико-технічних характеристик поступаються зразкам автоматичної нарізної вогнепальної зброї, яку використовують злочинці, та мало чим допоможе в разі нападу озброєних осіб посеред вулиці.

Таким чином слід акцентувати увагу на тому, щоб легалізація права володіння цивільною вогнепальною зброєю повинна запроваджуватись лише в разі наявності чіткого нормативно-правового регулювання та з дотриманням наступних принципів:

- забезпечення легального обігу вогнепальної зброї та жорсткого контролю за її реалізацією в спеціалізованих ліцензованих закладах торгівлі;
- удосконалення, забезпечення повноцінного функціонування та захисту Єдиного державного реєстру вогнепальної зброї;
- максимальна ідентифікація власників такої зброї;
- унеможливлення формальних процедур отримання дозволу на зброю;
- створення можливостей для навчання власників зброї та надання відповідних документів, які підтверджують високий рівень таких знань та вмінь;
- належний контроль за дотриманням умов та правил зберігання, перевезення та використання такої зброї (перевірки не повинні мати формальний характер, походження патронів які використовуються для відстрілу з цієї зброї, повинно бути легальне, патрони повинні бути дозволеного маркування, без дообладнання та переробки з метою посилення бойової дії);
- запровадження процедури зупинення та позбавлення дозволу на зброю;

- використання електронних ресурсів, зокрема мобільного застосунку «Дія» для інформування власників зброї про необхідність продовження терміну дії дозволів на зброю, оформлення договорів страхування, проведення періодичного огляду або відстрілу зброї тощо.

Також необхідно акцентувати увагу на тому, що в Законі потрібно чітко врегулювати деякі питання, наприклад, щодо повноважень суб'єктів єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї, а також прописати чіткі умови використання цивільної вогнепальної зброї для самозахисту свого здоров'я й життя та права власності. Потрібно чітко окреслити загальні засади володіння та користування цивільною вогнепальною зброєю і боєприпасами іноземцями та особами без громадянства на території України, їхні права і обов'язки та передбачити державний контроль у сфері обігу цивільної вогнепальної зброї.

Важливим є і питання щодо ввезення зброї, зокрема цивільної вогнепальної зброї, на територію України в умовах воєнного стану, адже воно важливе для безпеки громадян та держави.

Підсумовуючи викладене, необхідно зауважити, що нормативно-правове регулювання обігу цивільної зброї повинно встановлювати баланс між можливістю законного володіння та використання зброї, а також обмежень на володіння зброєю для цивільних осіб. Поряд з цим ефективність законодавчого регулювання цієї проблеми залежить від врахування специфіки України – наявності повномасштабної війни, проблем з корупцією, високий рівень злочинності та обіг великої кількості нелегальної зброї тощо.

Список використаних джерел

1. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5-450. 2022. С. 34-36.

2. Наказ МВС України від 10.01.2022 року № 2. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 січня 2022 р. за № 90/37426. «Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерство внутрішніх справ».

3. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/64/2022#Text. (дата звернення 20.01.2023).

4. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект закону від 14.09.2022 р. № 5708. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360.

5. Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю: проект закон від 21.07.2021 р. № 5708-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72481.

6. Про цивільну зброю та боєприпаси: проект закону від 24.11.2020 р. № 4335 – 1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70512.

7. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

8. Володимир Рихлицький. «Зброя для обраних. Що не так з новим законопроектом про легалізацію зброї для цивільних?». URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/17/708824/

Roman Martyniuk,
Candidate of Political sciences, Associate professor of the Department of National Security and Political Science
of the National University "Ostroh Academy"
ORCID ID: 0000-0003-4469-7762

Oleksii Datsiuk,
Candidate of Philological sciences, Associate professor of the Department of state and legal disciplines of the National University "Ostroh Academy"
ORCID ID: 0000-0003-2293-6371

THE NATIONAL SECURITY AND DEFENCE COUNCIL OF UKRAINE: FUNCTIONAL NATURE AND PLACE OF THE BODY IN THE STATE MECHANISM

According to Art. 17 of the Constitution of Ukraine, "protection of the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, ensuring its economic and information security are the most important functions of the state, the work of the entire Ukrainian people" [2]. These functions are performed by a whole system of public authorities within its competence. However, the complex and multifaceted task of ensuring the national security and defense capabilities of the state requires coordination of the actions of relevant bodies within a single state policy. The coordination of the activities of public authorities called upon to ensure the national security and defense capability of the state is carried out by the President of Ukraine as the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine, the guarantor of state sovereignty and territorial integrity of Ukraine.

In the field of national security and defense, the President of Ukraine exercises political leadership over the bodies that ensure Ukraine's national security and defense capabilities. Among these bodies, a special place is occupied by the National Security and Defense Council of Ukraine, the legal status of which is defined directly in the Constitution of Ukraine. The legal status of the National Security and Defense Council of Ukraine is enshrined in Art. 107 of the Constitution of Ukraine. The constitutional consolidation of the status of the National Security and Defense Council of Ukraine reflects its fundamental importance in the state mechanism and ensures a certain stability of the existence and functional purpose of this body.

President of Ukraine as a guarantor of state sovereignty and territorial integrity of Ukraine, observance of the Constitution of Ukraine, human and civil rights and freedoms (Part 2 of Art. 102 of the Constitution of Ukraine), which ensures independence and national security (Paragraph 1 of Art. 106 of the Constitution of Ukraine), heads the National Security and Defense Council of Ukraine ex officio. According to Art. 107 of the Constitution of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine is a coordinating body on national security and defense, which was established under the President of Ukraine and is directly subordinate to him. The constitutional status of this body,

its competence derive from the functions and powers of the Head of State in the field of national security and defense of Ukraine. Decisions of the National Security and Defense Council of Ukraine shall be implemented by decrees of the President of Ukraine. The National Security and Defense Council of Ukraine, like the President of Ukraine, does not belong to any branch of state power.

According to Art. 107 of the Constitution of Ukraine, functions of the National Security and Defense Council of Ukraine consist in coordination and control over the activities of executive bodies in the field of national security and defense of Ukraine.

The National Security and Defense Council of Ukraine is an integrative body by nature that ensures the unity of state power. It is through representation in the National Security and Defense Council of Ukraine that the highest political bodies of state power of Ukraine can coordinate their positions and unite efforts in resolving the most important issues of national security and defense capabilities of the state. Therefore, the President of Ukraine may not use the National Security and Defense Council of Ukraine to apply checks and balances to executive bodies controlled by the Council [7, pp. 30-33]. The integrative nature of the National Security and Defense Council of Ukraine is also evidenced by its composition and decision-making procedure. The National Security and Defense Council of Ukraine consists of the Prime Minister of Ukraine, the Minister of Defense of Ukraine, the Minister of Internal Affairs of Ukraine, the Minister of Foreign Affairs of Ukraine, and the Head of the Security Service of Ukraine. Accordingly, the presence of these officials at the sittings of the National Security and Defense Council of Ukraine is their duty. The Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine may take part in the sittings of the National Security and Defense Council of Ukraine. The National Security and Defense Council of Ukraine makes decisions collectively, with at least two-thirds of the votes of its members. The Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine may express an opinion on the decisions adopted by the Rada. This opinion should be enshrined in the minutes of the meeting of the National Security and Defense Council of Ukraine.

Although through the National Security and Defense Council of Ukraine in general and through its individual members the President of Ukraine can purposefully influence the activities of various higher state bodies in the field of national security and defense of Ukraine, it is obvious that the existence of the National Security and Defense Council bodies play a fundamental role in combining the functions of the Head of State primarily with the executive branch. Through the National Security and Defense Council of Ukraine, the President of Ukraine directs government activities in the field of national security and defense of Ukraine. That is why in Art. 107 of the Constitution of Ukraine is stated that "the National Security and Defense Council of Ukraine coordinates and controls the activities of executive bodies in the field of national security and defense" [2]. In essence, the National Security and Defense Council of Ukraine ensures the implementation of the relevant functions and powers of the President of Ukraine through the system of executive bodies. The official position of the President of Ukraine, expressed in the form of decisions of the National Security and Defense

Council of Ukraine on specific issues of the Government, is imperative for the latter. In accordance with Part 4 of Art. 10 of the Law of Ukraine "On the National Security and Defense Council of Ukraine" of March 5, 1998, decisions of the National Security and Defense Council of Ukraine, enacted by decrees of the President of Ukraine, are binding on executive bodies [3].

In Art. 107 of the Constitution of Ukraine, which summarizes the legal status of the National Security and Defense Council of Ukraine, it is called the "coordinating body for national security and defense under the President of Ukraine". The National Security and Defense Council of Ukraine has an exceptional competence in the field of national security and defense of the state. Only the National Security and Defense Council of Ukraine is constitutionally authorized to coordinate and control the activities of executive bodies in the field of national security and defense of Ukraine. Thus, the National Security and Defense Council of Ukraine is not a purely advisory or consultative body under the President of Ukraine. Such subsidiary consultative and advisory bodies the President of Ukraine "creates … for the exercise of his powers", referred to in Paragraph 28 of Part 1 of Art. 106 of the Constitution of Ukraine. The National Security and Defense Council of Ukraine is a body that "coordinates and controls the activities of executive bodies in the field of national security and defense" (Part 2 of Art. 107 of the Constitution of Ukraine) and its competence goes beyond advising and making recommendations to the President of Ukraine. The constitutional competence of the National Security and Defense Council of Ukraine indicates that its activities are not only advisory or consultative.

The functions of the National Security and Defense Council of Ukraine enshrined in the Law of Ukraine "On the National Security and Defense Council of Ukraine" of March 5, 1998 are not limited to coordination and control over the activities of executive bodies in the field of national security and defense of Ukraine. According to the Law, the National Security and Defense Council of Ukraine is the developer and exponent of important political decisions, which it makes in the form of relevant proposals to the President of Ukraine on the implementation of domestic and foreign policy in the field of national security and defense. Considering the possibility of submitting relevant proposals to the President of Ukraine, Part 1 of Art. 4 of the Law of Ukraine "On the National Security and Defense Council of Ukraine" of March 5, 1998 establishes a number of powers of the National Security and Defense Council of Ukraine [3]. In particular, the National Security and Defense Council of Ukraine is called to identify and assess threats to Ukraine's national security and to prepare draft decisions of the President of Ukraine on the prevention or elimination of these threats through collegial discussion [1, p. 98]. In essence, the National Security and Defense Council of Ukraine is a subsidiary body under the President of Ukraine with broad competence in the field of national security and defense of Ukraine. The multifaceted competence of the National Security and Defense Council of Ukraine is designed to ensure the effectiveness of the President of Ukraine in the field of national security and defense of Ukraine. Thus, the legally established

competence of the National Security and Defense Council of Ukraine testifies to the incorrectness of its constitutional definition as a "coordinating body".

The conclusion on the complex functional nature of the National Security and Defense Council of Ukraine is confirmed by the content of its powers enshrined in Art. 4 of the Law of Ukraine "On the National Security and Defense Council of Ukraine". According to the content of these powers, it is possible to establish a real range of functions performed by the National Security and Defense Council of Ukraine. Such functions are, in particular, program, normative, organizational and legal, coordination, control, research, information and analytical, personnel, financial support and logistical functions, as well as the function of strategic planning in the field of national security and defense [8, p. 36].

Thus, the content of the powers of the National Security and Defense Council of Ukraine, established by the Law of Ukraine "On the National Security and Defense Council of Ukraine" dated March 5, 1998, indicates that the real functions of the National Security and Defense Council of Ukraine are wide and not limited to coordination and control authorities in the field of national security and defense of Ukraine. In fact, the main principles on which the competence of the National Security and Defense Council of Ukraine is based are coordination, control, planning and forecasting. In accordance with these principles, the National Security and Defense Council of Ukraine coordinates, monitors and consolidates the activities of all actors in the security and defense sector, exactly public authorities and civil society institutions in the field of national security and defense of Ukraine. The conclusion that the object of the mentioned activity of the National Security and Defense Council of Ukraine is also the institutions of civil society is confirmed by a number of its decisions, in particular the Decision "On urgent measures to counter threats to national security in the sphere of citizenship" dated February 26, 2021 [6], the Decision "Regarding the suspension of the activities of certain political parties" dated March 18, 2022 [5] and the Decision "On the application and introduction of changes to personal special economic and other restrictive measures (sanctions)" dated May 12, 2023 [4].

References

1. Bodrova I. Systema dopomizhnykh orhaniv pry Prezydentovi Ukrainy [System of subsidiary bodies under the President of Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia.* 2012. Issue 23. P. 94-105.

2. Fedorenko V. Konstytutsiino-pravovyi status Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy [Constitutional and legal status of the National Security and Defense Council of Ukraine]. *Biuleten Ministerstva yustytsii Ukrainy*. 2010. № 12. P. 32-39.

3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254/96-vr. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Art. 141.

4. Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy [On the National Security and Defense Council of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 5 bereznia 1998 r. № 183/98-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1998. № 35. Art. 237.

5. Rozumnyi M. RNBO v systemi strymuvan i protyvah [RNBO in the system of checks and balances]. *Narodnyi deputat*. 2008. P. 30-33.

6. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy "Pro zastosuvannia ta vnesennia zmin do personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii)" vid 12 travnia 2023 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 travnia 2023 r. № 277/2023 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the application and introduction of changes to personal special economic and other restrictive measures (sanctions)" dated May 12, 2023: Decree of the President of Ukraine dated May 12, 2023 No. 277/2023]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2023. № 51. Art. 2827.

7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 18 bereznia 2022 roku "Shchodo pryzupynennia diialnosti okremykh politychnykh partii" : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 19 bereznia 2022 r. № 153/2022 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 18, 2022 "Regarding the suspension of the activities of certain political parties": Decree of the President of Ukraine dated March 19, 2022 No. 153/2022]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2022. № 48. Art. 2633.

8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 26 liutoho 2021 roku "Pro nevidkladni zakhody shchodo protydii zahrozam natsionalnii bezpetsi u sferi hromadianstva" [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated February 26, 2021 "On urgent measures to counter threats to national security in the sphere of citizenship": Decree of the President of Ukraine dated March 4, 2021 No. 85/2021]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2021. № 20. Art. 852.

НАПРЯМ № 3
РОЛЬ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Афанасьєв Данило Сергійович,
здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Галенко Юлія Петрівна,***
старший викладач кафедри українознавства
та іноземних мов,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5670-4774

SPECIFIC FEATURES OF ECONOMIC SECURITY CRIME INVESTIGATION

Economic crimes constitute one of the most prevalent categories of offenses in modern society, causing substantial damage to the state, private enterprises, and citizens. Therefore, the effective investigation of such crimes is a crucial task for law enforcement agencies. Investigating crimes in the field of economic security involves several peculiarities related to the specific nature of their character and the use of specialized technical means in their commission. The relevance of the research topic is driven by the increasing prevalence and complexity of economic crimes, inflicting significant societal harm and adversely affecting economic development, especially in times of war when the country is already losing substantial financial resources. Hence, the development of effective methods for investigating economic crimes is a vital in contemporary criminology.

The investigation of crimes in the field of economic security is regulated by the Constitution of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On the National Police" and other legislative acts. The Constitution of Ukraine guarantees the right to personal inviolability and habitation, as well as the right to freedom of entrepreneurial activity. These rights can only be restricted in cases stipulated by law and in the interests of national security, economic well-being, and the rights and freedoms of other individuals. The Criminal Code of Ukraine delineates a list of crimes in the field of economic security for which criminal responsibility is stipulated. Such crimes include, among others, corruption, fraud, unlawful use of funds or property belonging to a legal entity, misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of official position, unlawful use of knowledge obtained in the course of official duties, sale or possession with the intent to sell counterfeit money, securities, or other property, sale or possession with the intent to sell goods

marked with counterfeit excise stamps or without stamps, unlawful appropriation or use of specialized knowledge provided by the state, etc. [4].

The Criminal Procedure Code of Ukraine outlines the procedure for investigating crimes, including those in the field of economic security. According to this Code, investigation of crimes in the sphere of economic security is carried out by the investigative bodies of the National Police of Ukraine. The investigation of crimes in the field of economic security has several peculiarities associated with the specific nature of their character and the use of specialized tools in their commission [5].

Economic crimes can be associated with various types of economic activities, such as trade, manufacturing, finance, credit, taxation, etc. Complex instruments, such as financial schemes, corruption schemes, and illegal financial transactions, are often used to commit economic crimes. Investigating crimes in the field of economic security is a complex and labor-intensive process that requires investigators to have in-depth knowledge of economics, law, and criminalistics. The regulatory framework for investigating crimes in the field of economic security is sufficient to ensure effective investigations, but there are some legislative gaps that need to be addressed.

To enhance the effectiveness of investigations into economic security crimes, it is necessary to:

- develop a unified methodology for investigating such crimes that takes into account their specific features and characteristics;
- provide law enforcement agencies with the necessary economic expertise and other specialized resources;
- improve the qualifications of law enforcement personnel in the field of economic security.

Economic expertise is one of the most important methods for investigating economic crimes. It allows establishing crucial circumstances for crime investigation, such as the fact of the crime, the nature of criminal actions, the extent of damage inflicted, and other relevant details. For example, in investigating fraud, economic expertise can determine whether fraud was committed, the methods used, the extent of the damage caused, and whether other individuals were involved in the fraud. Economic expertise is conducted by specialists with the appropriate education and experience.

Intelligence activities encompass a set of measures conducted to obtain information about criminals, their connections, methods of committing crimes, etc.

Information and analytical work can take various forms, such as Open Source Intelligence (OSINT), involving the collection and analysis of information from open sources. Open sources include any information accessible to the public, such as websites, social networks, news articles, government documents, etc. Examples of such open data sources include: ProZorro; CETAM – an electronic system for the realization of seized property; Unified web portal for the use of public funds; Beneficial owners of companies; Declarations of officials.

OSINT can be applied for various purposes, including intelligence, counterintelligence, investigation and criminalistics. In the field of economic

security, OSINT is employed to detect and investigate economic crimes. OSINT has several advantages compared to other methods of information gathering. Firstly, OSINT is relatively inexpensive and easy to use. Secondly, it allows obtaining information from a wide range of sources, which can be useful for gaining a comprehensive understanding of events. Thirdly, OSINT enables obtaining information in real-time, crucial for operational investigations. However, OSINT also has limitations. Firstly, it may not always ensure the credibility of information. Secondly, it can be a labor-intensive process, especially when analyzing a large amount of information. Thirdly, OSINT may be limited by access to certain sources of information. Despite these limitations, OSINT is an effective information-gathering method that can enhance the efficiency of economic crime investigations.

Here are some specific examples of using OSINT in the field of economic security: (i) Social media analysis can be used to detect signs of corruption or other illegal activities. (ii) Website analysis can be employed to identify signs of fraud or other economic crimes. (iii) Analysis of government documents can be utilized to detect violations of economic laws.

In the future, the use of OSINT in the field of economic security is expected to continue growing due to the increasing amount of information available in open sources [1].

Operational-search activities comprise a set of measures conducted to obtain information about a crime, its participants, and to prevent and stop criminal activities. These activities can take various forms, such as: audio, video, and photo shooting; monitoring correspondence, phone conversations, and other types of communication; special monitoring of individuals suspected of committing a crime.

Operational and investigative actions allow investigators to obtain information that may be inaccessible through other methods. Special investigative actions comprise a set of measures conducted to identify and document crime evidence, as well as to gather proof for criminal proceedings. These actions enable investigators to obtain information that may be unavailable through other methods. In the case of transnational economic crimes, law enforcement agencies can collaborate with the authorities of other countries. International cooperation allows law enforcement agencies to exchange information, conduct joint investigations, and take measures to hold individuals accountable. The use of these methods enhances the efficiency of economic crime investigations, ensuring their timely and comprehensive resolution.

The Central Anti-corruption Bureau of the Republic of Poland (Central Anti-corruption Bureau, hereinafter referred to as CBA) became the first law enforcement agency with which the National Bureau initiated interagency cooperation. Since 2016, NABU and CBA employees have conducted a series of anti-corruption investigations, including the high-profile investigation into the illicit benefits received by the former acting head of the State Agency for Automobile Roads of Ukraine and their legalization in Poland.

Investigating crimes in the field of economic security requires a high level of expertise in various areas, such as finance, accounting, law, technology, and others. An optimal approach involves collaboration among experts from different fields for effective event disclosure and investigation. Due to the constant evolution of technologies, criminals become more inventive and refine methods to bypass protection. Investigations must actively utilize modern technical tools, including big data analysis, artificial intelligence, cybersecurity, etc. to detect and counter-economic crimes. Crimes in the field of economic security often cross national borders. Effective investigation requires close cooperation between law enforcement agencies of different countries and international organizations.

Investigations into economic security crimes sector should be accompanied by a system of prevention and public education measures. Increasing awareness of potential risks and implementing effective vulnerability reduction measures can help overcome economic crimes. Legislation should respond to contemporary challenges in the field of economic security. Ongoing updates and improvements to the legal framework will contribute to effective counteraction against economic crimes.

REFERENCES

1. Bolharenko V.M., Putsakov V.O. “OSINT Technology in the Activity of Operational Subdivisions”. Science Today: From Research to Strategic Decisions. Materials of V International Student Scientific Conference. Chernivtsi, 22.12.2023. P.110-113.

2. Law of Ukraine “On the National Police” No. 3496-IX as of 22.11.2023 (with amendments). URL: https://ips.ligazakon.net/document/T150580?an=1295.

3. The Constitution of Ukraine. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution.

4. The Criminal Code of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

5. The Criminal Procedure Code of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text.

Багаденко Ірина Петрівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та
проблем запобігання злочинності,
Державний науково-дослідний інститут МВС Україн
ORCID ID: 0000-0002-3350-4411

Оцел Валентина Василівна,
науковий співробітник 1-го науково-дослідного відділу науково-дослідної
лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-7708-1086

ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕТИНАННЮ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ, ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

За інформацією Міністерства економіки України, від початку війни за кордон виїхало 6,2 млн українців. Громадянська мережа «Опора» наводить цифру – понад 8 млн співгромадян за межами України [1]. Станом на кінець січня 2024 року через війну за кордоном перебуває 4,9 млн українців. Переважна більшість біженців – це жінки (72% серед повнолітніх та 65% від усіх) та діти (38% від усіх) [2].

Оголошений Указом Президента України воєнний стан у державі передбачив обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, водночас закликаючи до виконання конституційного обов'язку захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України (ст. 65 Конституції України) [3]. На фоні мобілізаційних процесів здійснювались, й немає сумніву, що в майбутньому будуть повторюватися, спроби з боку «не зацікавлених» осіб у виконанні зазначеного обов'язку перед державою шляхом підробки документів (наприклад, про засвідчення інвалідності, багатодітності тощо), внесення неправдивих відомостей до баз даних (типу «Шлях», «Волонтер» тощо). При цьому, на кшталт ринкових законів: подекуди попит породжував пропозицію, а подекуди й надмірно актуальні пропозиції породжували попит, про що можна дізнатись зі змісту судових вироків з інформаційної системи «Єдиний державний реєстр судових рішень», зокрема стосовно кримінальних справ, розглянутих за ст.ст. 332, 332-2, 358 Кримінального кодексу України.

Зважаючи на стрімке зростання кримінальних справ за спроби «легалізації» перетинання державного кордону України особами чоловічої статі призовного віку почала активізуватися діяльність «провідників», які вказують

шлях до Європи поза пунктами прикордонного контролю та пропуску. Й недарма такі «шляхи» в народі отримали назву «смертельні рубежі».

Так, найбільше число смертельних випадків і травм фіксують прикордонники на Закарпатті, оскільки цей регіон межує з чотирма країнами Євросоюзу – Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Протяжність зазначеної лінії кордону становить близько 460 кілометрів. Додатковою перевагою Закарпаття для так званих ухилянтів є те, що вздовж кордону розташовано багато населених пунктів, а також розгалужена мережа доріг. Це сприяє зручному під'їзду до кордону, тут наявні місця вичікування тощо. Значна частина кордону проходить горами та річкою Тисою. Проте, наскільки це безпечно, свідчать цифри. Так, від 24 лютого 2022 року на Закарпатті зафіксовано 27 випадків загибелі військовозобов'язаних чоловіків, які намагалися незаконно перетнути кордон. Із них, як повідомила речниця Мукачівського прикордонного загону Леся Федорова, 22 потонули, переправляючись через Тису. Ще 5 загинули, долаючи засніжені високогір'я, адже, крім замерзання, «ухилянти» можуть наражатися на зустріч із дикими звірами [4].

В кращому випадку не підготовлена до цих небезпек людина отримає травми, що не завжди сумісні з життям. Для прикладу: як повідомив заступник начальника штабу Мукачівського прикордонного загону ДПС України – начальник відділу організації прикордонної служби підполковник Дмитро Куценко, один із чоловіків, якому було 52 роки, тікаючи від охоронців рубежу, зістрибнув з високого бетонного укріплення біля річки. Він, маючи велику вагу, коли приземлився на каміння, зламав обидві ноги в районі стопи, і, вочевидь, суттєво пошкодив хребет. Його доправили до лікарні, але наступного дня чоловік помер від отриманих травм. Прикордонний наряд відділення «Богдан» виявив у горах знесиленого чоловіка без свідомості. Його привели до тями, і той розповів, що понад три доби блукав і нічого не їв. Прикордонники викликали йому «швидку». Лікарі діагностували переохолодження, виснаження та обмороження нижніх кінцівок, а в лікарні виявилось, що в нього ще й ниркова недостатність. Наступного дня 46-річний житель Дніпропетровщини помер [5].

За словами Лесі Федорової, іноді «ухилянти» самі встигають повідомити рятувальників, що загубились у горах і просять допомоги, а іноді не встигають цього зробити, тому доводиться здійснювати вже тільки евакуацію загиблих. Подібна ситуація була у 2023 році, коли два тіла загиблих українців побачили румунські прикордонники. Одного вони змогли зняти з гори на своєму боці, а для того, щоб забрати тіло іншого, треба було залучати гелікоптер.

Для виходу на контакт з так званими провідниками достатньо в соціальних мережах спитати про легкий, швидкий та безпечний перетин кордону з Європою. А далі – за майже або відносно доступну вартість вам прокладуть маршрут. Однак у таких «договірних» відносинах існують певні нюанси. Адже про реальні небезпеки ніхто не попереджає, все начебто легко і головне – перевірено. Проте в більшості випадків для «ухилянта»

прикордонна місцевість невідома, як і її сезонні особливості (наприклад, весняний розлив Тиси, зсуви ґрунтів та землетруси в горах тощо), тим паче, коли час спроби перетину кордону припадає на нічну частину доби.

Як повідомляє заступник начальника гірської пошуково-рятувальної частини ГУ ДСНС України в Закарпатській області Віктор Опаленик, у районі Мармаросів (гірський хребет на території Рахівського району Закарпаття, що межує з Румунією), Чорногірського хребта, Боржавських полонин надзвичайно складний рельєф. Також у цих місцевостях високий ризик сходження лавин, внаслідок чого буквально щорічно гинуть люди. Крім того, останнім часом у Мармаросах виявляють чоловіків, не підготовлених для походів у гори, зокрема одягнених у джинси та легкі кросівки. І це при тому, що, піднімаючись у Карпати взимку, потрібно не просто підбирати відповідний одяг і спорядження, але й належним чином готуватись: вивчити маршрути, запасні шляхи, брати техніку, спеціальні харчі та намети. Адже тут гинуть навіть досвідчені туристи [5].

Таким чином, для органів системи МВС постає проблематичне питання не лише запобігання незаконному перетинанню державного кордону України як такому, а й запобігання травматизму та загибелі «несвідомих» громадян під час таких спроб. На нашу думку, цьому сприятиме посилення як відомчої взаємодії (зокрема, Державної прикордонної служби та підрозділів Національної поліції), так і взаємодії органів системи МВС з громадськістю. Адже регулярно оголошувана інформація про результати роботи в зазначеній сфері, представлені статдані щодо смертей під час незаконного перетинання державного кордону з описом способів і методів його безуспішного вчинення повинні відповідним чином впливати на свідомість не лише тих, хто має намір здійснити незаконний перетин державного кордону, а й тих, хто поруч і кому про це відомо.

Крім цього, з урахуванням положень Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000, доцільно посилити взаємодію Державної прикордонної служби України із громадськими формуваннями, зокрема у сфері охорони державного кордону.

Задля зменшення пропозицій у соціальних мережах «легкого, швидкого та безпечного перетину кордону з Європою» доцільно було б посилити відповідальність як за виконання, так і за організацію, підбурювання чи пособництво незаконному перетину осіб через державний кордон. Адже кількість облікованих кримінальних справ стосовно незаконного переправлення осіб через державний кордон України стрімко зростає від початку війни, про що свідчать статдані Офісу Генерального прокурора: за весь 2022 рік було зафіксовано 1225 справ, за 2023 рік – 2301, у 2024 році вже за перші 3 місяці маємо 1089 таких справ [6].

Список використаних джерел

1. «Мобілізація здорового глузду». Як карати ухилянтів і втікачів за кордон? URL: https://glavcom.ua/publications/mobilizatsija-zdorovoho-hluzdu-ukhiljanti-rjatuvati-chi-karati-948236.html (дата звернення: 20.03.2024).

2. Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. URL: https://ces.org.ua/ukrainian_refugees_third_wave_research/ (дата звернення: 22.03.2024).

3. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 01.04.2024).

4. Вже 22-й: у Тисі на Закарпатті виявили тіло 33-річного чоловіка. https://tsn.ua/ukrayina/vzhe-22-y-u-tisi-na-zakarpatti-viyavili-tilo-33-richnogo-cholovika-scho-vidomo-video-2537956.html (дата звернення: 05.04.2024).

5. Смертельні рубежі: на що йдуть ухилянти, щоб втекти з України. URL: https://www.unian.ua/society/smertelni-rubezhi-na-shcho-ydut-uhilyanti-shchob-vtekti-z-ukrajini-12476541.html https://suspilne.media/508867-edinij-reestr-zbroi-zapracue-v-ukraini-23-cervna-mvs/ (дата звернення: 08.04.2024).

6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 09.04.2024).

Бєлікова Ксенія Григорівна,
доктор наук з державного управління, професор,
старший науковий співробітник науково-організаційного відділу, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: 0000-0001-7475-2115

Потеряйко Сергій Петрович,
доктор наук з державного управління, професор,
заступник начальника науково-організаційного відділу,
Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту
ORCID ID: 0000-0002-3787-0929

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД СТАНУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Необхідність впровадження концептуальних засад управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій (далі – НС) та їх наслідками зумовлена наявністю небезпечних чинників техногенного та природного характеру, зокрема значною кількістю потенційно небезпечних об'єктів на території; високим рівнем травматизму та смертності населення, спричиненого небезпечними подіями та нещасними випадками; високим рівнем ризиків виникнення НС природного характеру, зумовленого глобальними та регіональними змінами клімату, зростанням сейсмічної активності тощо, а також інтенсифікацією впливу техногенної діяльності людини на навколишнє природне середовище; високим рівнем ризиків виникнення НС техногенного характеру, зумовленого критичним ступенем зношеності (60–80 %) основних виробничих фондів у галузях промисловості та в агропромисловому комплексі; недостатнім рівнем розвитку державної системи спостережень за небезпечними чинниками, що зумовлюють виникнення НС [1, 2].

Поділяємо думку А. Качинського, який стверджує, що важливим питанням національної безпеки є оцінка стратегічних ризиків, що базується на критеріях безпеки, заснованих на граничних значеннях [3, с. 79]. Ураховуючи світовий досвід, погоджуємося з думкою П. Волянського, який зазначає, що найбільш ефективним в діяльності органів управління в умовах загрози та виникнення НС є управління ризиками, яке ґрунтується на досягненні певного рівня безпеки, балансу вигод і витрат в межах окремого об'єкта, території і держави загалом [4, с. 134].

Нормативно визначено два основних рівні ризиків: мінімальний і гранично допустимий. Під час визначення рівнів прийнятних ризиків застосовуватимуться значення ризиків, що використовуються в економічно розвинутих державах, а саме: мінімальний ризик – менший або який дорівнює 1×10^{-8}; гранично допустимий ризик – який дорівнює 1×10^{-5} [1].

Ризик, значення якого нижче або дорівнює мінімальному, вважається абсолютно прийнятним. Ризик, значення якого більше гранично допустимого, вважається абсолютно неприйнятним [1].

Вважаємо, що ризик загибелі населення (R_{ZD}) має бути більшим або дорівнювати мінімальному ризику загибелі населення (R_{ZMIN}) та меншим за гранично допустимий ризик загибелі населення (R_{ZGR}), тобто повинна виконуватись нерівність $R_{ZGR} > R_{ZD} \geq R_{ZMIN}$. Водночас, $R_{ZGR}=1\times10^{-5}$, $R_{ZMIN}=1\times10^{-8}$ [5, с. 43].

Відповідно до послідовності виникнення небезпеки життю населення від її ранніх проявів до перетворення в реальну небезпеку, а саме: виклик (малий ризик), потенційна загроза (середній ризик), реальна загроза (великий ризик), реальна небезпека (неприйнятний ризик) здійснюється перехід єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ) до відповідних режимів її функціонування. Алгоритм переходу функціонування ЄДСЦЗ у вищі ступені готовності залежно від ступеня загроз безпеці населення наведено на рис. 1 [5, с. 45]. Відповідно до алгоритму в режимі повсякденної діяльності ЄДСЦЗ можливе виникнення "викликів" безпеці населення, що створює малі ризики загибелі людей в межах прийнятних значень.

За таких умов керівний склад органів управління ЄДСЦЗ організовує та здійснює заходи щодо мінімізації ризиків загибелі населення, зокрема шляхом підвищення якості його навчання діям в умовах НС різного характеру
(блоки 1 та 6).

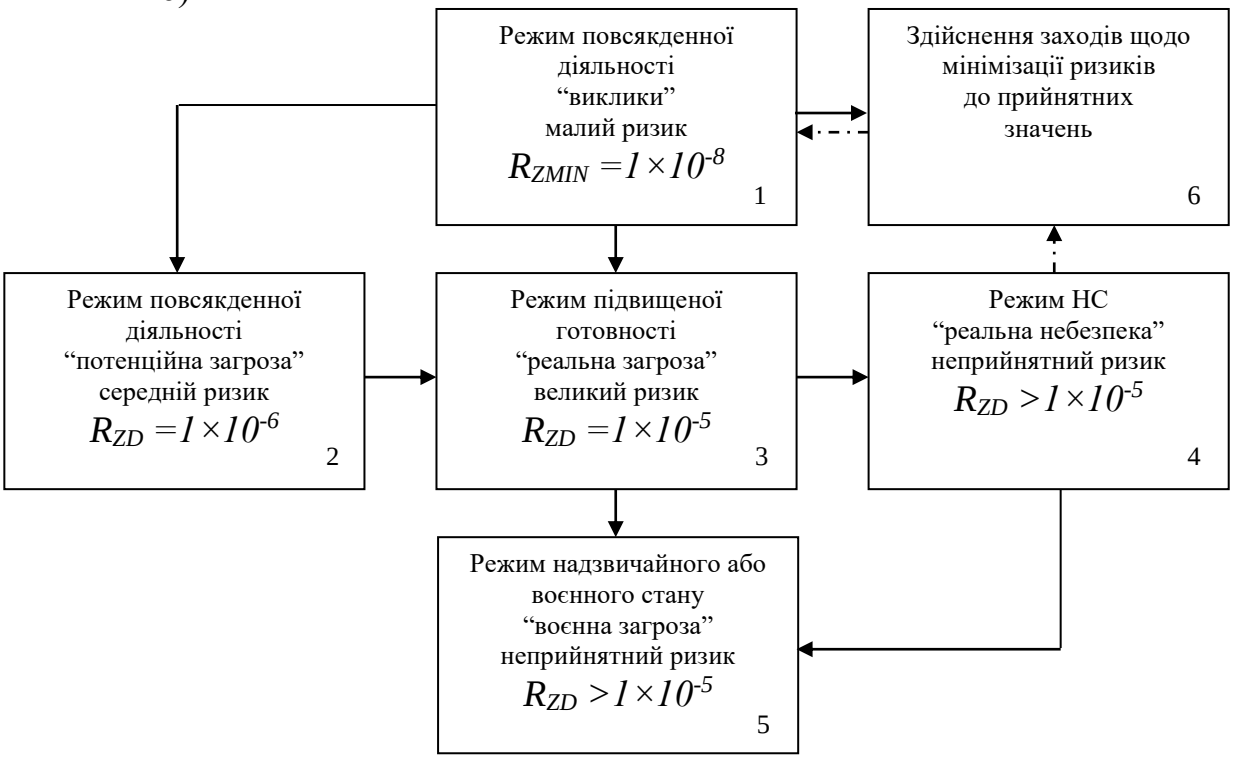

Рисунок 1 – Алгоритм переходу функціонування ЄДСЦЗ у вищі ступені готовності залежно від ступеня загроз безпеці населення [5, с. 45]

У разі виникнення "потенційної загрози", що створює середні ризики

загибелі людей, керівний склад органів управління ЄДСЦЗ організовує та запроваджує практичні заходи щодо мінімізації ризиків загибелі населення та досягнення їх значень до малих ризиків (блоки 2, 6).

Під час виникнення “реальної загрози”, що створює великі ризики загибелі людей, ЄДСЦЗ переходить до функціонування у режим підвищеної готовності, керівний склад органів управління зазначеної системи організовує заходи щодо усунення реальної загрози шляхом запровадження практичних заходів щодо мінімізації ризиків до прийнятних значень (блоки 3, 6).

У разі виникнення “реальної небезпеки”, що створює неприйнятні ризики загибелі людей, ЄДСЦЗ переходить до функціонування у режимі НС. Органи управління переходять на режим цілодобового чергування, здійснюють заходи щодо реагування на НС, організовують роботи щодо її ліквідації та мінімізації ризиків загибелі населення (блоки 4, 6).

За умови ескалації воєнного конфлікту, виникнення “воєнної загрози”, що спричиняє неприйнятний ризик загибелі людей, ЄДСЦЗ переходить у режим надзвичайного або воєнного стану. Органи управління зазначеної системи здійснюють заходи, передбачені означеними режимами функціонування з метою мінімізації ризиків загибелі населення та приведення їх до прийнятних значень (блоки 5, 6).

Запропонований алгоритм, крім взаємопов’язаних блоків, містить прямі та зворотні зв’язки між ними, що забезпечують стійке функціонування ЄДСЦЗ у вказаних режимах та досягнення прийнятного стану безпекового середовища.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.01.2014 № 37-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 10. С. 108.
2. Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій : указ Президента України від 26.03.1999 № 284/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 13. С. 10.
3. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. Київ : НІСД, 2013. 104 с.
4. Волянський П.Б. Методологічні підходи до управління ризиками в процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. *Інвестиції: практика та досвід* : наук.-практ.журн. 2013. № 13. С. 134–136.
5. Потеряйко С. П., Бєлікова К.Г., Твердохліб О. С. Теоретико-методологічне обґрунтування моделі визначення критерію безпеки населення на основі прогнозу функціонування єдиної державної системи цивільного захисту. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 18. С. 40-48.

Васильєв Ігор Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення,
Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

З часу підписання Угоди про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 року в Україні розпочався процес економічного та політико-правового зближення з європейськими міждержавними структурами. На сьогоднішній день укладено цілу низку галузевих угод та актів міжнародно-правового характеру, а саме:

Директиви Ради Європейського Союзу: № 89/391/ЄЕС «Про впровадження заходів для заохочення вдосконалень у сфері безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи»; № 89/654/ЄЕС «Про мінімальні вимоги щодо безпеки і охорони здоров'я в робочих зонах»; № 89/655/ЄЕС «Про мінімальні вимоги щодо безпеки і охорони здоров'я при застосуванні робочого обладнання працівниками під час роботи»; № 87/404/ЄЕС «Про зближення законодавства держав-членів щодо простих посудин, що перебувають під тиском»; № 89/656/ЄЕС «Про мінімальні вимоги безпеки та охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці»; № 89/686/ЄЕС «Про зближення законодавств держав-членів щодо засобів індивідуального захисту»; № 92/58/ЄЕС «Про мінімум вимог до забезпечення знаків безпеки й/або гігієни праці».

Спільні Директиви Європейського Парламенту і Ради: № 98/37/ЄС «Про зближення законодавства держав-членів стосовно машин і механізмів»; № 97/23/ЄС «Про зближення законодавства держав-членів щодо устаткування, яке працює під тиском».

Важливим напрямком діяльності на даному етапі є адаптація національного законодавства до законодавства ЄС про охорону праці, у тому числі Директив Ради Європейського Союзу та Європейського Парламенту.

Сьогодні у європейських країнах вирішення питань охорони праці покладається як на державу так і безпосередньо на суб'єкти господарювання. Державні органи забезпечують реалізацію політики та законодавства країни з охорони праці, у тому числі затверджують правила і стандарти безпеки, координують діяльність державних органів та неурядових установ, здійснюють нагляд і контроль.

Так, у Швейцарії організаційні функції щодо впровадження законодавства про охорону праці покладені на Федеральне бюро

промисловості, мистецтв і ремесел, де функціонує відділ захисту працівників у складі чотирьох інспекцій та дві служби трудової медицини. Крім того місцева влада має в своєму розпорядженні власні служби санітарії та захисту від пожеж.

Законодавство у Великобританії вимагає, щоб роботодавці мали в розпорядженні відповідні механізми та ресурси для управління і контролю безпеки та охорони праці на підприємстві. У Франції промислова безпека перебуває у сфері відповідальності Міністерства з питань праці, соціальних відносин, сім'ї, солідарності та розвитку міст. Німеччина має всесвітню національну систему управління охороною праці, у т.ч. на сьогоднішній день ФРН ратифікувала понад вісімдесяти конвенцій, більшість з яких вступили в силу.

В Австрії охорона праці розуміється як захист життів і здоров'я працівників на робочому місці. Основна ідея цієї концепції полягає в захисті фізичних осіб, які перебувають в ситуації, в якій вони фінансово залежать від свого роботодавця. Фінська структура безпеки та охорони праці на робочому місці створена, як частина європейської інформаційної системи, у тому числі і Національний координаційний центр, який координує та управляє національною системою управління охороною праці. У Польщі основний законодавчий акт, який передбачає право на безпечні та здорові умови праці, є конституція республіки Польща.

Прискіплива увага у європейських країнах приділяється безпосередньо органам контролю, що передбачено Конвенціями Міжнародної організації праці № 81 та 129, у тому числі, персонал інспекцій повинен мати статус державних службовців та умови роботи, які забезпечують стабільність зайнятості і незалежність від будь-яких змін в уряді та небажаного зовнішнього впливу.

Так, у Франції інспекція праці - це державна служба, яка знаходиться під керівництвом міністра праці та підпорядковується Генеральному директорату праці. В Італії два відомства, відповідальні за формування та координацію діяльності з інспекції праці, а саме Міністерство праці та соціальної політики і Головне управління інспекційної діяльності. Система інспекції праці в Іспанії здійснюється через Галузеву конференцію з питань зайнятості та трудових питань, яка є складовою державної адміністрації та органів автономних громад і територіальні комісії в кожній автономній громаді.

Інспектори праці Балтійських країн - це державні службовці, захищені від звільнення. Щорічно інспекція праці відповідно до Закону про державну службу складає план підготовки, на підставі якого новопризначені інспектори праці проходять підготовку за Програмою якій передбачено 420 навчальних годин. У Португалії інспектор праці призначається старшим інспектором лише після успішного проходження річного стажування. А інспекторам праці Словенії необхідно мати вищу освіту в юридичній, економічній, медичній чи іншій відповідній технічній галузі та не менше п’яти років досвіду роботи. Крім складання професійного іспиту при призначенні, інспектори також зобов’язані проходити професійну атестацію кожні три роки для поновлення

контрактів.

У всіх європейських країнах порушення правил охорони праці зумовлює дисциплінарну, адміністративну, майнову, а також кримінальну відповідальність у вигляді штрафу або тюремного ув’язнення. Так, згідно зі статтею 437 кримінального кодексу Італії за порушення правил безпеки на виробництві передбачено до 10 років тюремного ув’язнення.

Завдання працівників служб охорони праці на підприємствах Німеччини не обмежуються контролем за дотриманням норм безпеки. Фактично інженер охорони праці - це експерт в області безпеки на об'єкті, і тому він широко залучається для отримання консультацій при закупці чи модернізації обладнання, технологій, експлуатації машин та механізмів, бере участь у випробуваннях на відповідність нормам безпеки, розробці правил та інструкцій, проведення занять і тренінгів тощо.

У Німеччині інженер з охорони праці спостерігає і консультує виконавців, бере участь в іспиті та введенні в експлуатацію нового обладнання тощо. Він буде нести відповідальність за погану пораду, за пропущену помилку в технічній документації, а начальник цеху – за повноту виконання цих рекомендацій. Тому підготовка фахівця у Німеччині поставлена таким чином, що диплом інженера з охорони праці людина може отримати виключно в системі післядипломної освіти, маючи вже досвід роботи на зазначеному виробництві та базову технічну освіту рівня бакалавра.

У червні 2021 року Європейська Комісія ухвалила Рамкову стратегію ЄС із безпеки та здоров'я на роботі на 2021-2027 роки. У ній викладені ключові дії, необхідні для покращення здоров'я та безпеки працівників протягом наступних років. Ця нова стратегія зосереджена на трьох наскрізних цілях: передбачення та управління змінами у новому світі праці, покращення профілактики професійних захворювань та нещасних випадків на роботі, підвищення готовності до можливих майбутніх загроз здоров’ю людини.

З урахуванням досвіду зарубіжних країн в органах і підрозділах цивільного захисту України впроваджена ціла низка заходів направлених на збереження життя і здоров'я персоналу при виконанні завдань за призначенням.

У першу чергу, на постійній організовано основі навчання особового складу частин та загонів правилам безпеки праці. Розроблені відповідні навчальні та робочі програми з навчання з охорони праці, підготовлена низка наказів, у тому числі затверджені графіки в'їздів на місця для проведення лекцій, практичних занять та тестування особового складу органів і підрозділів ДСНС України науково-педагогічного складу Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту.

До того ж, з урахуванням проблем сьогодення, науковцями зазначеного Інституту сьогодні у прискореному режимі проводяться дослідження стосовно організації проведення занять з охорони праці, а саме відкрито НДР за темою “Особливості проведення навчального процесу в умовах військового стану”.

Також здійснюється плідна науково-дослідна робота щодо розробки та створення нових відомчих правил безпеки праці для органів і підрозділів ДСНС. Одною із складовою цих Правил буде йти «Настанова з організації профілактичної роботи служб охорони праці органів і підрозділів ДСНС», над якою на протязі двох років, у площині виконання цієї роботи, працювали науковці Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту.

Зазначена Настанова передбачає не тільки права, обов'язки та механізми здійснення діяльності щодо запобігання травмування особового складу при виконанні завдань за призначенням, а і встановлює відповідні розрахунки кількості персоналу служби.

Так, другим додатком до Настанови йде «Розрахунок чисельності працівників служби охорони праці органів і підрозділів цивільного захисту»:

Розрахунок чисельності працівників служби охорони праці здійснюється за формулою:

$$M = 2 + \frac{Рср\ Кн + Ro + R}{Ф}$$

де, Рср – чисельність працівників об'єкту (загону, частини, управління, навчального закладу); Кн – коефіцієнт, що враховує небезпечність виробництва; Ro – річні витрати часу на проведення профілактичної роботи одним працівником; R - річні витрати часу на об'їзд об'єктів, розташованих поза території основного об'єкту; Ф – ефективний річний фонд робочого часу одного працівника.

Сьогодні науковцями нашого закладу проводяться дослідження і за іншими напрямками профілактичної діяльності, за результатами яких планується здійснити коригування інших розділів Правил.

І на останок - забезпечення безпеки особового складу завжди залишиться пріоритетним напрямком діяльності служби. Запобігання гибелі та травмування особового складу органів і підрозділів цивільного захисту при виконанні завдань за призначенням особливо в умовах військово стану та підвищеного навантаження потребує:

кропіткої профілактичної роботи з боку керівників всіх рівнів управління;

запровадження в усіх органах та підрозділах проведення на постійній основі проведення занять, навчань і тренувань;

внесення змін і доповнень в законодавчі та нормативно-правові документи стосовно забезпечення безпеки та соціального захисту особового складу та працівників ДСНС щодо виконання завдань за призначенням в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text.

3. Про затвердження Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова КМУ від 17.04.2019 року № 337. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text.

4. Наказ МНС України від 07.05.2007 № 312 «Про затвердження Правил безпеки праці в органах і підрозділах МНС України».

5. Наказ МНС України від 18.08.2006 № 540 «Про затвердження інструкції про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах і підрозділах МНС», зареєстрований в Міністерстві юстиції 10 жовтня 2006 р. за № 1106/12980.

6. Country Profile of Occupational Health System in Germany http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/178957/OSH-Profile-Germany.pdf.

Галілей Яна Валеріївна,
здобувачка вищої освіти рівня магістр
спеціальності правоохоронна діяльність (1 курс),
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС В КОНТЕКСТІ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Перший аспект на який повинна бути звернута увага, це розвиток кадрової політики. Державна кадрова політика є важливою складовою загальної державної стратегії, а кадрова політика в Національній поліції входить у цю загальну кадрову стратегію України. Основні принципи та напрямки кадрової політики поліції визначаються національними політичними рішеннями, які впливають на діяльність всіх органів правопорядку, включаючи МВС. Як зазначає І. Дрок Одним з найважливіших управлінських рішень керівників Національної поліції у період воєнного стану є «підготовка органів та підрозділів до можливих бойових дій, мобілізація особового складу та встановлення конкретних завдань відповідно до обстановки та стратегічних планів» [1, с. 319].

Проблематика професійної підготовки є ключовою у законодавчих актах МВС України, зокрема в концептуальних напрямках, які визначаються в таких документах, як Закон України "Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" [2]. Цільові орієнтири кадрової політики в системі МВС України включають наступне: 1) формування кваліфікованого персоналу; 2) збереження, відновлення та раціональне використання кадрового потенціалу органів внутрішніх справ; 3) підвищення якості кадрового потенціалу для ефективної службової діяльності; 4) виховання та розвиток особистості співробітників органів внутрішніх справ; 5) формування професійної культури та системи протидії корупції та інших правопорушень серед персоналу. З урахуванням даних положень, можна дійти до певного висновку в тому, що процесі досягнення цілей передбачених Законом 2123-IX від 15.03.2022, закладаються основи системи професійної юридичної підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів внутрішніх справ, що забезпечує формування та підтримку їх правових знань на необхідному рівні для якісного виконання покладених завдань. Тобто, на сьогодні законодавчо закріплений обов'язок володіння такими знаннями для кожного працівника, а в систему професійної підготовки додається правова підготовка поряд із службовою та фізичною підготовкою. Також організується система професійної підготовки працівників правових підрозділів системи МВС України в спеціалізованих навчальних закладах відомства. В контексті воєнного часу ці заходи спрямовані на зміцнення знань і умінь працівників, щоб вони ефективно здійснювали свою діяльність в умовах підвищеного напруження та загрози безпеці через повномасштабне вторгнення .

В Концепції реформування системи органів МВД України враховані зазначені питання, де відзначається потреба в перегляді сучасної системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та навчання в навчальних закладах МВД України [3]. Окремо відзначається необхідність покращення якості підготовки фахівців у відомчих вищих навчальних закладах, а також потреба у визначенні державних стандартів щодо підготовки та перепідготовки працівників органів внутрішніх справ. Звісно, що в контексті умов воєнного стану дана реформа дещо нескоригована з урахуванням сучасності, однак, на нашу думку, в умовах воєнного стану система органів МВС повинна здійснювати свої певні функції, та питання скорочення штату працівників та їх перевірка кваліфікації повинна відійти на другий план. В умовах воєнного стану для забезпечення державної безпеки навпаки позитивним показником повинно бути збільшення штабів та здійснення ефективних заходів щодо навчання працівників. Варто погодитися з думкою В.Ю. Цибиноги яка виокремлює реформування МВС як «створення принципово нової моделі підготовки кадрів для поліції з урахуванням досвіду європейських країн» [4, с. 158].

Так, як ми вже торкнулися питання навчання підрозділів МВС, то варто зазначити, що існуюча система підготовки співробітників органів внутрішніх справ має певні недоліки, особливо щодо нормативно-правового забезпечення вимог до кваліфікації та професійної підготовки. Оскільки недостатньо ефективно організований навчально-виховний процес, а система оцінки знань та навичок співробітників часто залишається формальною та необ'єктивною. Необхідний перегляд видів та тематики професійної підготовки, а також покращення відносин як з боку викладачів, так і тих, хто навчається до різних аспектів навчання.

Вважаємо, що на поточному етапі не вистачає належної уваги комплексним науковим дослідженням, присвяченим питанням професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ. Більшість методичних розробок, практичних рекомендацій та публікацій у цій сфері мають переважно публіцистичний характер або стосуються лише окремих аспектів.

Крім того, на сьогодні існує вагома проблема в недоліках професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ які призводять до їхніх нефахових, а іноді й незаконних дій, часто спричиняють поранення та загибель працівників органів внутрішніх справ у процесі виконання службових обов'язків і завдань. Для вдосконалення професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ у Концепції щодо їхньої підготовки мають бути визначені цілі, завдання та принципи професійної підготовки, вимоги до неї, встановлені стандарти підготовки та інші концептуальні аспекти у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Дрок І. Кадрова політика національної поліції України в умовах війни. *Вісник УжНУ*. Серія: Право. 2022. № 70. С. 318–323. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.50 (дата звернення: 31.03.2024).

2. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text (дата звернення: 31.03.2024).

3. Реформа МВС. Результати стратегії 2020. *Портал МВС*. URL: https://mvs.gov.ua/activity/reform-ministry-internal-affairs (дата звернення: 31.03.2024).

4. Цебинога В.Ю, Руколайніна І.Є. Реформування освіти в МВС України. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції*. 2017. С. 157–159.

Дрозд Валентина Георгіївна,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
головний спеціаліст консультатино-контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови,
Національна поліція України
ORCID ID: 0000-0002-7687-7138

Бурлака Владислав Васильович,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу Головного слідчого управління,
Національна поліція України

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНА СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Починаючи з 2014 року, зі сторони російської федерації здійснювалися регулярні протиправні діяння, які посягали на територіальну цілісність і недоторканність України, а з лютого 2022 року вони набули повномасштабного характеру. Жахливі нищівні наслідки таких злочинів призводять до людських жертв з числа цивільного населення (в тому числі дітей), руйнування та знищення об’єктів цивільної інфраструктури, завдають шкоди довкіллю, створюють радіаційну загрозу, тощо.

За даними Офісу Генерального прокурора, з моменту повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, зафіксовано майже 130 тис. воєнних злочинів та інших, пов’язаних зі збройною агресією кримінальних правопорушень.

Забезпечення внутрішньої безпеки держави в умовах існуючого воєнного стану, безпосередньо залежить і від ефективності роботи органів та підрозділі поліції, що зумовлено змістом її завдань і функцій не тільки в умовах воєнного стану, але й тих, які визначені Законом України «Про Національну поліцію».

Слід зазначити, що повноваження поліції після початку війни збільшились майже в двічі за всіма сферами діяльності. Так, положення статті 23 «Основні повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» доповнено новими пунктами, якими передбачено дев’ятнадцять додаткових повноважень, окремі з яких відповідні підрозділи здійснюватимуть тільки під час дії воєнного стану [1].

На сьогодні всі підрозділи поліції, у межах визначених законодавством України повноважень, роблять вагомий внесок направлений, як на відсіч та стримання збройної агресії російської федерації, так і на забезпечення безпекового середовища шляхом протидії злочинності. Адже незважаючи на дестабілізаційні чинники, постійне залучення особового складу Національної поліції до виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та

здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема: 1) документування воєнних злочинів; 2) протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп; 3) несення служби на блокпостах; 4) реагування на заяви і повідомлення в умовах війни; 5) участь в евакуаційних заходах та заходах з розмінування деокупованих територій; 6) забезпечення кібероборони держави, тощо, органами та підрозділами поліції – безпекова ситуація в державі утримується на належному рівні.

Наявні статистичні дані свідчать, що під час воєнного стану кількість загально-кримінальних злочинів зменшилась майже в усіх регіонах, на відміну від воєнних злочинів й інших, пов'язаних зі збройною агресією кримінальних правопорушень. Така тенденція обумовлена посиленням безпекових заходів під час воєнного стану (комендантська година, посилені патрулі, блокпости, забезпечення охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, тощо).

Так, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України в Україні введено воєнний стан і доручено органам виконавчої влади запроваджувати та здійснювати передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [2].

Відповідно до підпункту 5 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військове командування разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування мають право запроваджувати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину, а також установлювати спеціальний режим світломаскування [3].

Однак ураховуючи те, що протягом двох років законодавцем не запроваджено відповідальність за порушення комендантської години, такі факти набувають все більшої кількості, що в свою чергу впливає і на безпекове середовище в країні. На нашу думку, наявність такої відповідальності матиме значну превентивну функцію та додатково дисциплінуватиме громадян.

Важливо відмітити позитивні зміни в цьому напрямі, зокрема в 2023 році у Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану» (реєстр. № 10195 від 23.10.2023), а також альтернативний до нього законопроєкт реєстр. №10195-1 від 13.11.2023.

Метою цих законопроєктів є забезпечення громадського (публічного) порядку під час дії воєнного стану, а також реалізація повноважень поліції у взаємодії з військовими адміністраціями з метою забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [4].

Законопроєкти передбачають:

доповнення Кодекс України про адміністративні правопорушення новою статтею 210^2, установивши адміністративну відповідальність за порушення громадянами комендантської години (заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), та порушення суб'єктом господарювання встановлених на відповідній території спеціального режиму світломаскування або режиму роботи під час дії воєнного стану;

внесення зміни до статті 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення надавши право органам поліції провадити адміністративне затримання щодо порушників комендантської години;

внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» наділивши військові адміністрації повноваженнями із встановлення на відповідній території режиму роботи суб'єктів господарювання.

Дана законодавча ініціатива враховуючи свою актуальність знайшла підтримку й 09.12.2023 законопроєкт реєстр. № 10195 від 23.10.2023 був прийнятий за основу. На сьогодні, згідно відомостей розміщених на офіційному веб порталі Верховної Ради України, до вищевказаного законопроєкту надано порівняльну таблицю до повторного другого читання.

Не зважаючи на окремі зауваження до законопроєкту, вважаємо, що прийняття передбачених ним змін сприятиме забезпеченню громадського (публічного) порядку під час дії воєнного стану та реалізації здійснення поліцією заходів правового режиму воєнного стану шляхом запровадження можливості застосовувати адміністративні стягнення до тих, хто ці заходи не виконує або порушує.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення 03.04.2024).

2. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення 03.04.2024).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 03.04.2024).

4. Проєкти законів про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану (реєстр. № 10195 від 23.10.2023 і № 10195-1 від 13.11.2023): Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43069;
https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills /Card/43126 (дата звернення 03.04.2024).

Зінченко Даніїл Анатолійович,
інспектор сектору протидії домашньому насильству
відділу взаємодії з громадами Вінницького районного управління поліції,
Головне управління Національної поліції у Вінницькій області
ORCID ID: 0000-0002-8089-0511

Науковий керівник: ***Макарова Олена Павлівна,***
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології та педагогіки,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ І МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Умови воєнного стану накладають значні обмеження на звичайний порядок життя суспільства, створюючи унікальний комплекс викликів перед органами правопорядку, зокрема Національною поліцією. Пріоритетним завданням поліції в цей період стає не тільки профілактика злочинності та підтримання громадського порядку, але й захист конституційних прав та свобод громадян, які можуть бути під загрозою.

У період воєнного стану, коли мирне існування суспільства перебуває під загрозою, робота Національної поліції набуває особливої ваги та складності. Це час, коли кожен вимір звичайної діяльності поліції трансформується, адаптуючись до жорстких умов надзвичайної ситуації. На плечі правоохоронців лягає відповідальність не тільки за забезпечення публічного порядку та безпеки, але й за захист фундаментальних прав і свобод громадян, які в умовах воєнних дій особливо вразливі. Специфіка роботи поліції в такі часи вимагає нестандартного підходу та швидкого реагування на змінювані обставини. Правоохоронці стикаються з різноманітними викликами, серед яких - зростання кримінальних проявів, нелегальна діяльність, порушення громадського порядку, а також потреба у захисті цивільного населення від військових загроз. Кожна з цих задач вимагає від поліції не тільки фізичної витривалості та професіоналізму, але й глибокого розуміння суспільних процесів, що дозволяє ефективно взаємодіяти з громадою та іншими державними інституціями [1]. В умовах воєнного стану поліція виступає не лише як орган правопорядку, але й як захисник гуманітарних принципів, намагаючись мінімізувати вплив військових дій на життя звичайних людей. Така робота вимагає від поліцейських високого рівня психологічної стійкості та емпатії, здатності розуміти та передбачати потреби громадян, що знаходяться в екстремальних умовах. Роль Національної поліції в такий період - це не тільки боротьба зі злочинністю, але й підтримка віри в законність та справедливість серед

населення, збереження соціальної стабільності. Поліція стає мостом між державою та її громадянами, демонструючи, що навіть у найскладніших умовах основні права людини залишаються непорушними.

На нашу думку, виконання Національною поліцією своїх обов'язків у період воєнного стану є виявом високої відданості служінню суспільству та захисту його основоположних цінностей. Це - доказ того, що навіть у найважчі часи можливе збереження гуманності, правопорядку та відданості ідеалам справедливості.

Методи профілактики правопорушень вимагають глибокого розуміння не тільки законів та норм, але й людської природи, соціальних процесів та психології. В основі ефективної профілактики лежить не стільки прагнення покарати за порушення, скільки здатність передбачити та нейтралізувати його причини та умови, що сприяють. Гармонійна профілактика правопорушень починається з освіти та виховання. Інформування громадян про закони, їх права та обов'язки, наслідки порушень відіграє ключову роль. Особлива увага при цьому приділяється молоді, адже сформовані в ранньому віці переконання та цінності мають вирішальне значення для формування законослухняної поведінки. Далі йде розбудова ефективної взаємодії між поліцією та громадою. Важливо, аби громадяни вважали поліцію не лише органом покарання, але й партнером, зацікавленим у забезпеченні їх безпеки та добробуту [2]. Співпраця з органами місцевого самоврядування, освітніми та громадськими організаціями дозволяє реалізовувати комплексні програми, спрямовані на профілактику злочинності та відхилень у поведінці. Невід'ємною частиною профілактики є використання сучасних технологій для аналізу та прогнозування кримінальних проявів. Дані з соціальних мереж, відеоспостереження, статистичний аналіз дозволяють виявляти потенційні загрози та вживати відповідних заходів до того, як правопорушення станеться. Проте, найважливішим, безумовно, залишається розуміння та підтримка людських потреб. Задоволення базових соціальних та економічних потреб, доступ до якісної освіти та медичних послуг, створення умов для самореалізації – усе це знижує мотивацію до вчинення правопорушень.

Ми вважаємо, що профілактика правопорушень – це багатогранна робота, що вимагає від правоохоронних органів не лише жорсткості й рішучості, але й мудрості, терпіння та відкритості до діалогу. У сукупності, ці підходи формують стійке суспільство, в якому законність і порядок підтримуються не через страх покарання, а через усвідомлення їхньої важливості для спільного блага.

Захист прав та свобод громадян є фундаментом, на якому тримається будь-яке справедливе суспільство. Це не просто збір правил чи законодавчих норм; це прояв глибокої поваги до людської гідності та взаємної відповідальності між державою і її громадянами. В основі захисту прав лежить ідея про те, що кожна особа має невід'ємні права та свободи, які повинні бути захищені від будь-яких порушень, незалежно від соціального статусу, раси, віросповідання або політичних переконань. У центрі уваги

захисту прав і свобод лежить забезпечення гідності та свободи особистості, які є основоположними цінностями. Досягнення цієї мети вимагає не тільки наявності відповідного законодавчого поля, але й активної роботи усіх гілок влади, правоохоронних органів, громадських інституцій та кожного громадянина [3]. Забезпечення свободи слова, права на справедливий суд, захист від дискримінації, гарантії безпеки та приватності - усе це стовпи, на яких тримається демократія. Водночас, права та свободи не є абсолютними та можуть бути обмежені з метою захисту інтересів безпеки, громадського порядку, здоров'я населення та моральних цінностей суспільства. Важливим є збереження балансу між індивідуальними свободами та загальними інтересами, що дозволяє побудувати справедливе та безпечне суспільство. Роль громадянського суспільства та медіа у захисті прав та свобод не може бути переоцінена. Відкритий діалог, критичне мислення та активна участь громадян у житті держави є ключовими для реалізації та захисту їхніх прав. Це також передбачає обов'язок кожного з нас бути обізнаним про свої права, відстоювати їх та поважати права інших. Захист прав і свобод вимагає від держави створення ефективних механізмів реагування на порушення, включаючи доступність правових засобів захисту, незалежність судової системи та ефективність правоохоронних органів [4]. Також важливою є робота з міжнародними організаціями та дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Отже, роль Національної поліції в контексті профілактики правопорушень та захисту прав громадян, особливо в умовах воєнного стану, є надзвичайно вагомою та багатогранною. Саме в цей час випробовується міцність правової системи країни, ефективність правоохоронних механізмів та глибина зобов'язань перед громадянським суспільством. Національна поліція, виконуючи свої функції, стає не лише захисником публічного порядку та безпеки, але й гарантом збереження основних людських прав та свобод, які можуть опинитися під загрозою в екстремальних умовах. Через впровадження комплексного підходу до профілактики правопорушень, що включає освітні програми, співпрацю з громадськістю та використання сучасних технологій для аналізу та прогнозування кримінальної активності, поліція здійснює значний внесок у підтримку стабільності та порядку. Важливою залишається також їхня здатність адаптуватися до постійно змінюваних умов, забезпечуючи ефективний захист громадян в умовах, що складаються. Захист прав та свобод громадян, як показує практика, є найважливішим аспектом діяльності Національної поліції, що вимагає не тільки високого рівня професіоналізму, але й непохитної відданості ідеалам справедливості та гуманізму. Це стає можливим через постійний діалог з громадянським суспільством, забезпечення прозорості діяльності та відкритість до співпраці з іншими органами влади та міжнародними організаціями. Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану Національна поліція відіграє ключову роль у забезпеченні не тільки безпеки та порядку, але й у захисті та підтримці фундаментальних

прав та свобод кожної особи, демонструючи свою незмінну прихильність служінню громадянам та захисту демократичних цінностей.

Список використаної джерел

1.Будзан Л.Д. Представництво в адміністративному судочинстві як форма захисту прав, свобод та інтересів громадян. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2009. № 4 (47). С. 178-183.

2.Дубенко О.М. Особливості захисту прав громадян в адміністративному судочинстві в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2007. Вип. 37. С. 224-229.

3.Зінченко Д.А, Зінченко О.Д. Роль адміністративно-правових норм у забезпеченні громадської безпеки та порядку під час воєнного стану *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*. 2023. Одеса. ОДУВС. 2023. С. 115-117.

4.Орлов Ю.В. Система протидії злочинності в умовах війни: від дисбалансу до стабілізації. *Право.ua.* 2023. № 1. С. 190-200. *DOI: 10.32782/LAW.UA.2023.1.27.*

Калачик Тарас Олександрович,
начальник відділення поліції № 1
Вінницького районного управління поліції,
Головне управління поліції у Вінницькій області,
підполковник поліції
ORCID ID: 0009-0008-5676-249X

Науковий керівник: ***Макарова Олена Павлівна,***
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології та педагогіки,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

РОЛЬ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Тероризм як глобальна загроза вимагає від держави злагоджених дій всіх силових структур, серед яких особливе місце займають органи Міністерства внутрішніх справ України. Сучасні виклики та загрози змушують постійно адаптувати існуючі механізми протидії, розвивати новітні технологічні та методичні підходи.

Органи Міністерства внутрішніх справ України відіграють стратегічну роль у забезпеченні національної безпеки, що охоплює широкий спектр завдань від підтримки громадського порядку до боротьби з тероризмом, організованою злочинністю, а також надзвичайними ситуаціями. Вони є ключовим ланцюгом у системі внутрішньої безпеки, а їх діяльність має безпосередній вплив на стабільність та інтегритет держави. Забезпечення публічної безпеки та порядку, захист прав та свобод громадян, превенція та виявлення злочинів становлять основу їх повсякденної діяльності. Через широкий арсенал повноважень, які включають оперативно-розшукову діяльність, патрулювання, контроль за дотриманням законів, органи МВС вносять значний вклад у створення умов для безпечного та стабільного розвитку країни. Спеціальна увага приділяється роботі з молоддю та соціально вразливими групами населення, з метою запобігання їх залученню до злочинної діяльності. Освітні програми, спрямовані на підвищення правової обізнаності та соціальної відповідальності, відіграють важливу роль у формуванні культури законності та поваги до правопорядку. В контексті глобалізації та технологічного прогресу, органи МВС активно інтегрують інноваційні рішення та передові технології у свою роботу [1]. Цифровізація, використання систем відеоспостереження та аналітичних інструментів дозволяє збільшити оперативність реагування на загрози, підвищити ефективність розслідувань та забезпечити кращий захист громадськості. Міжнародна співпраця є ще одним ключовим аспектом діяльності МВС, оскільки багато викликів сучасного світу не знають кордонів [2]. Через

участь у міжнародних місіях, співробітництво з поліцейськими та силовими структурами інших країн, обмін досвідом та інформацією, Україна зміцнює свою спроможність протистояти загрозам національній безпеці.

На нашу думку, органи МВС України відіграють фундаментальну роль у системі національної безпеки, адаптуючись до змінюваних умов і викликів, що постають перед сучасною державою, та застосовуючи всі необхідні заходи для забезпечення безпеки та порядку на території України.

Запобігання тероризму є одним з найважливіших завдань для будь-якої держави, що вимагає комплексного підходу, який включає різноманітні стратегії та методи. Ефективність цих заходів залежить від здатності не тільки реагувати на безпосередні загрози, але й передбачати потенційні ризики, а також виявляти та нейтралізувати причини та умови, що сприяють розвитку тероризму. Серед ключових напрямків запобігання тероризму є посилення законодавчої бази, що передбачає розробку та впровадження норм, які дозволяють ефективно протидіяти терористичній діяльності, при цьому забезпечуючи дотримання прав та свобод людини [3]. Розробка міжнародних стандартів та принципів у цій сфері також є важливою, оскільки тероризм не знає кордонів і вимагає координованих зусиль на глобальному рівні [4]. Важливу роль відіграє збір та аналіз інформації, що дозволяє виявляти потенційні загрози на ранніх етапах та ефективно їм протидіяти. Використання сучасних технологій та інновацій, таких як біг дані, штучний інтелект та системи відеонагляду, може значно покращити спроможності виявлення та аналізу інформації, що має відношення до терористичної діяльності. Профілактична робота з населенням, освіта та просвітницька діяльність також є невід'ємною частиною стратегії запобігання тероризму. Це включає розвиток програм, спрямованих на формування стійкості до радикальних ідеологій, підвищення рівня обізнаності громадян про загрози тероризму та способи їх запобігання. Важливим аспектом є також співпраця з релігійними та громадськими організаціями для формування нульової толерантності до тероризму та екстремізму. На міжнародному рівні, співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями є ключовою у боротьбі з тероризмом. Це охоплює обмін розвідувальною інформацією, спільні навчання та операції, а також розробку спільних стратегій протидії тероризму [5]. Така взаємодія дозволяє об'єднати зусилля, ресурси та експертизу для ефективного протистояння загрозам. Запобігання тероризму вимагає комплексного підходу, який залучає широке коло зацікавлених сторін, включаючи державні органи, міжнародні організації, приватний сектор, громадянське суспільство та звичайних громадян. Тільки через спільні зусилля та інтегровані стратегії можна досягти успіху у запобіганні та протидії тероризму.

Отже, розглядаючи комплексну роль органів системи Міністерства внутрішніх справ України у протидії тероризму, можна визначити низку ключових аспектів, які підкреслюють їх значимість у цій сфері. Забезпечення внутрішньої безпеки держави, захист її громадян від терористичних загроз та активна участь у міжнародному антитерористичному співробітництві є

пріоритетними завданнями для МВС. Ефективна протидія тероризму досягається завдяки використанню широкого арсеналу інструментів: від оперативно-розшукової діяльності до сучасних технологічних рішень, від превентивної роботи з населенням до міжнародного правоохоронного співробітництва. Ці дії спрямовані на створення надійної системи захисту, здатної ефективно реагувати на будь-які терористичні загрози. Українські органи МВС демонструють високий рівень адаптації до сучасних викликів, що дозволяє їм не тільки ефективно протидіяти тероризму на внутрішньому рівні, але й активно сприяти глобальній боротьбі з цим явищем. Зусилля органів МВС відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності та безпеки в Україні, сприяючи розвитку демократичного суспільства, заснованого на повазі до прав і свобод кожного індивіда. Їх робота є прикладом того, як комплексний підхід, здатність до інновацій та міжнародне партнерство можуть слугувати міцним фундаментом для ефективної протидії загрозам тероризму.

Список використаних джерел

1.Демченко Н.М. Протидія торгівлі людьми в Україні: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Національного університету цивільного захисту України.* Серія: Юридичні науки 1. 2020. С. 117-121.

2.Завгородня О.Ю. Торгівля людьми в Україні: причини, прояви та методи боротьби. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Правові проблеми захисту прав людини в Україні".* 2019. С. 74-78.

3.Зінченко Д.А., Звірянський Г.В. Інтеграція баз даних кримінальних відомостей як засіб підвищення ефективності розслідування. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності:* матеріали круглого стола 14 грудня 2023 року. С. 101-104.

4. Зінченко Д.А. Психологічна складова оперативно-розшукової діяльності під час пошуку неповнолітнього. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану.* Київ. 2023. С. 195-197.

5. Пелещак О.Р. Протидія торгівлі людьми в кіберпросторі. *Сучасні механізми протидії торгівлі людьми.* Львів. ЛьвДУВС. 2020. 180 с. С. 113-116.

Колесніков Андрій Павлович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний університет
ORCID ID: 0000-0003-3064-4133

ОБМЕЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО AI ACT

У березні 2024 року було прийнято Закон ЄС про штучний інтелект (AI Act) [1], в якому визначено основні принципи, умови та обмеження використання штучного інтелекту. Однією зі сфер, якої ці обмеження стосуються є діяльність правоохоронних органів.

Закон прямо забороняє системи штучного інтелекту, які передбачають:

- використання підсвідомих методів для маніпулювання поведінкою людини таким чином, що може завдати психологічної чи фізичної шкоди;
- використання вразливостей будь-якої групи людей через їхній вік, фізичні чи розумові вади таким чином, що може завдати психологічної чи фізичної шкоди;
- дозвіл урядам використовувати «соціальний кредитний скоринг» загального призначення;
- забезпечення дистанційної біометричної ідентифікації (системи дистанційної біометричної ідентифікації, у якій збір, порівняння та ідентифікація біометричних даних відбувається без значної затримки) в режимі реального часу в загальнодоступних місцях правоохоронними органами (за винятком певних обмежених у часі сценаріїв громадської безпеки).

Згідно Закону використання цих систем для цілей правоохоронної діяльності повинно бути заборонено, за винятком закритого списку з трьох вузько визначених ситуацій, коли використання є абсолютно необхідним для досягнення важливого суспільного інтересу, який переважає ризик. Ці ситуації включають пошук потенційних жертв злочинів, у тому числі зниклих дітей; запобігання певній загрозі життю чи фізичній безпеці фізичних осіб чи терористичному акту; виявлення, визначення місцезнаходження, ідентифікація або судове переслідування злочинців або підозрюваних у скоєнні правопорушень [2], якщо ці злочини караються у відповідній державі-члені вироком у вигляді позбавлення волі або наказом про затримання, що включає позбавлення волі протягом періоду часу, верхня межа якого становить принаймні три роки та визначається законодавством відповідної держави-члена. Цей поріг для покарання у вигляді позбавлення волі або тримання під вартою відповідно до національного законодавства гарантує, що правопорушення є достатньо серйозним, щоб потенційно виправдати використання систем дистанційної біометричної ідентифікації «в реальному часі». Крім того, з 32 правопорушень, перелічених у Рамковому рішенні Ради 2002/584/JHA, деякі можуть бути більш актуальними на

практиці, ніж інші, оскільки використання дистанційної біометричної ідентифікації «в реальному часі» може передбачатися в дуже різному обсязі. Будь-яке використання системи дистанційної біометричної ідентифікації «в режимі реального часу» в публічному просторі для правоохоронних цілей повинно підлягати спеціальному дозволу, наданому судовим або незалежним адміністративним органом держави-члена. Такий дозвіл, як правило, необхідно отримати перед використанням системи, за винятком належним чином обґрунтованих надзвичайних ситуацій, тобто ситуацій, коли потреба у використанні даної системи є такою, що отримати дозвіл перед її використанням фактично та об'єктивно неможливо. У таких надзвичайних ситуаціях використання має бути обмежено мінімально необхідним і має відповідати відповідним запобіжним заходам та умовам, викладеним у національному законодавстві та визначеним у контексті кожного випадку термінового використання самим правоохоронним органом.

Закон вважає систему ШІ високоризиковою, якщо вона використовується як компонент безпеки продукту або якщо на неї поширюється одна з 19 визначених частин законодавства ЄС про гармонізацію єдиного ринку. Відповідно до ст. 6 розділу 2 закону, системи штучного інтелекту високого ризику пов'язані зі здійсненням правоохоронної діяльності в будь-якій із наведених нижче сфер:

- переслідування злочинів: (системи штучного інтелекту, призначені для використання правоохоронними органами для проведення індивідуальної оцінки ризику фізичних осіб з метою оцінки ризику вчинення фізичною особою або повторного вчинення злочину або ризику, якому піддаються потенційні жертви злочину);
- системи штучного інтелекту, призначені для використання правоохоронними органами як поліграфи та подібні інструменти або для виявлення емоційного стану особи;
- системи штучного інтелекту, призначені для використання правоохоронними органами для виявлення контенту, створеного з використанням технологій deepfake;
- системи штучного інтелекту, призначені для використання правоохоронними органами для оцінки надійності доказів під час судового переслідування або розслідування злочинів ;
- системи штучного інтелекту, призначені для використання правоохоронними органами для прогнозування виникнення чи повторення фактичного чи потенційного злочину на основі профілювання фізичних осіб, або з метою оцінки особистісних рис і характеристик або попередньої злочинної поведінки фізичних осіб або груп;
- системи штучного інтелекту, призначені для використання правоохоронними органами з метою профілювання фізичних під час виявлення, судового переслідування або розслідування кримінальних правопорушень;
- системи штучного інтелекту, призначені для використання в аналізі окремих злочинів, які дозволяють правоохоронним органам здійснювати

пошук серед складних, пов’язаних і непов’язаних великих даних, доступних у різних джерелах даних або форматах даних, з метою виявлення невідомих моделей або виявлення прихованих зв’язків між даними;

- системи штучного інтелекту, призначені для допомоги судовому органу в дослідженні та тлумаченні фактів і правових положень, а також у застосуванні закону до конкретної фактичної ситуації (ст. 3(4) Директиви (ЄС) [3].

Отже використання систем штучного інтелекту правоохоронними органами ЄС дозволяє підвищити ефективність їх діяльності в аналізі даних, виявленні закономірностей, прогнозуванні злочинності тощо. Водночас, впровадження ШІ у правоохоронну сфери пов’язане з низкою ризиків та загроз для основоположних прав людини, зокрема права на презумпцію невинуватості, права на недискримінацію. Це вимагає чіткого правового регулювання використання ШІ в цій сфері. Загалом, правове регулювання застосування ШІ в правоохоронній сфері ЄС спрямоване на пошук балансу між ефективним використанням цих технологій та дотриманням основоположних прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. URL: https://artificialintelligenceact.eu/the-act/

2. Рамковоме рішенні Ради 2002/584/JHA. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b17#Text

3. Директиви (ЄС) 2016/680. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016L0680

Кравченко Владислав Валентинович,
здобувач вищої освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Декусар Ганна Геннадіївна,
старший викладач кафедри українознавства та іноземних мов,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-8727-5944

НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ МВС УКРАЇНИ

Основними напрямками вдосконалення організації боротьби зі злочинністю підрозділами внутрішньої служби безпеки є:

- розроблення концепції забезпечення внутрішньої безпеки МВС України;
- зміна моделі та порядку формування штату служби внутрішньої безпеки за професією працівника служби внутрішньої безпеки;
- оцінка роботи підрозділів ДІВ за якісними показниками (кількість попереджених, розкритих та припинених злочинів) [1, с. 78].

Другий і третій напрями визначають концепцію і входять у її зміст. Розроблений науковцями аналіз сучасної нормативно-правової бази формування державної концепції, концепції вдосконалення правоохоронної діяльності в Україні дозволяє визначити складові концепції забезпечення внутрішньої безпеки в системі МВС України, а саме:

1. Загальні положення та мета поняття.
2. Визначення основних понять і категорій.
3. Стан нормативно-правового забезпечення.
4. Загальна характеристика злочинності або аналіз соціально-політичної ситуації в державі на конкретній території та прогноз розвитку.
5. Основні шляхи та напрями реалізації політики.
6. Завдання, механізми реалізації політики.
7. Інформаційне, наукове, кадрове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення [2, с. 93].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє визначити структуру та складові концепції забезпечення внутрішньої безпеки МВС України. Він повинен містити такі елементи: загальні положення (аналіз геополітичної обстановки та оперативної обстановки; ступінь загрози державі, суспільству, інтересам, правам і свободам людини); мету та пріоритетні завдання державної політики щодо забезпечення внутрішньої безпеки в цілому та безпеки системи та персоналу ОПР; засад забезпечення державної політики у сфері внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ; механізми реалізації.

На мою думку, у концепції необхідно підокремити такі основні напрями організації та діяльності органів внутрішніх справ у сфері забезпечення внутрішньої безпеки:

1) організація та здійснення оперативної (секретної, негласної, негласної), адміністративної, процесуальної діяльності та керівництво структурними підрозділами ДВЗ;

2) визначення специфіки діяльності структурних елементів, взаємозв'язків, ієрархії підпорядкованості під час виконання завдань із забезпечення внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ, реалізації прав та обов'язків структурних елементів підрозділу ДВЗ;

3) вирішення питань планування, управління та контролю за виконанням покладених завдань та реалізацією повноважень у сфері внутрішньої безпеки двигунів внутрішнього згоряння;

4) запобігання та протидія корупції та іншим злочинам;

5) інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності керівництва МВС України, ГУ МВС, управлінь МВС та лінійних підрозділів структурних підрозділів МВС. України з питань стратегічної та поточної безпеки, оцінки загроз, що виникають, виявлення джерел небезпеки, підготовки аналітичних матеріалів, прогнозів зміни внутрішніх і зовнішніх факторів і умов, що впливають на стан забезпечення безпеки системи органів внутрішніх справ, його працівники та члени їх сімей;

6) розроблення рекомендацій щодо здійснення заходів щодо захисту поліцейських у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків та членів їх сімей від кримінальних правопорушень;

7) взаємодія з правоохоронними органами при здійсненні заходів, спрямованих на виявлення розслідувань, припинення злочинів та адміністративних правопорушень;

8) запобігання, виявлення та припинення корупційних і службових правопорушень поліцейськими;

9) своєчасне виявлення та припинення проникнення міжнародних терористичних організацій, незаконних збройних формувань та окремих осіб на об'єкти і структури Збройних Сил України з метою створення сприятливих умов для здійснення терористичних актів, захоплення заручників та інших насильницьких дій проти внутрішніх органи у справах, працівники та члени їх сімей;

10) своєчасне виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушень іншими працівниками;

11) удосконалення системи внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ, розроблення та здійснення заходів щодо підвищення рівня взаємодії та злагодженості підрозділів внутрішньої безпеки;

12) забезпечення виконання заходів, передбачених законодавством України щодо підтримання готовності цивільного захисту в МВС України;

13) посилення науково-методичного та консультативного забезпечення та професійної підготовки з питань цивільного захисту;

14) розвиток соціального та правового захисту працівників органів внутрішніх справ, членів їх сімей та пенсіонерів органів внутрішніх справ.

Тому важливою складовою концепції має бути визначення принципів її реалізації [3, с. 150].

Враховуючи наукові праці в галузі слідчої діяльності та інших галузей юридичної науки останніх років, можна визначити основні принципи забезпечення внутрішньої безпеки в системі МВС України:

- законність запланованих заходів;
- верховенство права;
- дотримання прав і свобод людини;
- адекватність заходів щодо загрози;
- активність та пріоритетність заходів запобігання загрозам;
- конспірація, поєднання відкритих і негласних методів і засобів у забезпеченні внутрішньої безпеки;
- поєднання цілей, завдань і практичної діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки із загальними цілями, завданнями оперативно-службової діяльності МВС України;
- комплексне застосування сил і засобів;
- послідовність у реалізації антикорупційної політики;
- дотримання та захист прав, честі та гідності, ділової репутації працівників і державних службовців [4, с. 461].

Крім того, важливою складовою концепції має стати надання службі внутрішньої безпеки органів внутрішніх справ, відповідно до національного законодавства та відомчих нормативно-правових актів, таких функцій:

- розгляд, перевірка та проведення службових розслідувань за заявами громадян про неправомірні дії та зловживання працівників міліції;
- вивчення результатів розслідування з метою аналізу та визначення основних типових схем корупційних та протиправних дій працівників міліції;
- проведення оперативно-розшукової та розвідувально-оперативної діяльності серед особового складу ОВС;
- аналіз даних про отримання працівниками ДВС прибутків, податкових декларацій, іншої платіжної інформації, у тому числі про понаднормову роботу, з метою виявлення можливих корупційних дій; проведення перевірок щодо виявлення ознак корупції;
- пошук іншої інформації від громадян та працівників поліції за фактами корупції [5, с. 537].

Слід зазначити, що основною складовою концепції має стати механізм її реалізації, який полягає у реалізації наступних заходів:

1. Удосконалення законодавства шляхом гармонізації з відповідним європейським законодавством:

- усунення наявних протиріч, неузгодженостей і прогалин у чинних законах та інших нормативно-правових актах щодо актів оперативно-розшукового законодавства;
- удосконалення адміністративного законодавства у сфері управління правоохоронними органами;
- розробка та прийняття на законодавчому рівні «стратегії профілактики», яка полягає у створенні системи виявлення та нейтралізації причин та умов вчинення злочинів працівниками органів внутрішніх справ та захисту їх від злочинних проявів.

2. Забезпечення відповідними інтелектуальними, кадровими, фінансовими, матеріально-технічними, інформаційними та іншими необхідними ресурсами на основі визначення та розподілу функцій, завдань, відповідних структурних складових внутрішньої служби безпеки, системи підготовки кадрів оперативних підрозділів:

- дотримання вимог чинного законодавства з питань забезпечення внутрішньої безпеки, а також запобігання корупційним правопорушенням з можливістю проведення негласно-оперативної діяльності серед особового складу ОВС;

- надання підрозділам внутрішньої безпеки МВС України права перевірки та надання рекомендацій щодо призначення кадрів на оперативні посади в системі ОПР;

- оцінку діяльності підрозділів внутрішньої безпеки здійснювати за кількістю попереджених, розкритих і розкритих злочинів, підготовлених працівниками органів внутрішніх справ, а також іншими особами щодо працівників органів внутрішніх справ;

- зміна моделі та порядку формування штату СВС за професії працівника служби внутрішньої безпеки МВС України;

- створення системи координації та взаємодії служб внутрішньої безпеки правоохоронних органів України для виявлення та нейтралізації загроз нормальному функціонуванню правоохоронних органів та запобігання корупції серед працівників міліції:

- створення інтегрованих баз даних, а також інформаційно-аналітичних систем для поточного та комплексного аналізу процесів, що потребують відповідного реагування підрозділів внутрішньої безпеки.

Під реалізацію концепції охорони підлягають і працівники МВС України, структурних підрозділів органів внутрішніх справ у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також члени їх сімей; будівлі та споруди; машини, обладнання та майно; конфіденційна інформація та інформація, що містить державну та службову таємницю, у тому числі на паперових та електронних носіях; засоби зв'язку, офісне обладнання, локальні мережі тощо.

Список використаних джерел

1. Бандуркі А.М. Судові та правоохоронні органи України: підручник; за ред. А.М. Бандуркі. Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. 350 с.

2. Гель О.П. Правоохоронні органи України: курс лекцій / О.П. Гель, Г.С. Семаков, Д.П. Цвігун. К.: МОУП, 2000. 240 с.

3. Денісюк С.Ф. Громадський контроль як гарантія законності в адміністративній діяльності правоохоронних органів в Україні: монографія / С.Ф. Денісюк. Х.: Золота миля, 2010. 368 с.

4. Музичук О.М. Контроль діяльності правоохоронних органів України: монографія. Х.: ХНУВС, 2010. 654 с.

5. Халільов Р.А. Проблеми формування оперативно-розшукової стратегії України щодо протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних протиріч. *Науковий електронний журнал «Форум права»*. 2010. № 2. С. 537-541.

Кравченко Владислав Валентинович,
курсант 1-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Казначеєв Дмитро Георгійович,***
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Пріоритетом у сучасній державній політиці має бути фізичне здоров'я, якість життя та освіченість населення. Це насамперед стосується студентської молоді. Фізична культура представлена у вищих навчальних закладах, до останнього часу була представлена як навчальна дисципліна та найважливіший компонент цілісного розвитку особистості. Будучи складовою загальної культури та професійної підготовки студента протягом усього періоду навчання, фізична культура повинна входити обов'язковою дисципліною до гуманітарного компонента освіти, значимість якого проявляється через гармонізацію духовних та фізичних сил, формування таких загальнолюдських цінностей, як здоров'я, фізичне та психічне благополуччя, фізичне досконаліть. Розуміння фізичної культури особистості студента як цінності може стати дієвим чинником формування резервів різних видів фізичної культури, формування прогресивних тенденцій у розвитку суспільної думки та потреб у освоєнні цінностей фізичної культури як виду культури майбутнього фахівця.

Ефективність професійної діяльності в умовах стресових навантажень багато в чому визначається рівнем розвитку загальної статичної, силової та координаційної витривалості, спритності. Високий рівень розвитку даних фізичних якостей дозволяє людині як ефективно виконувати роботу, а й швидко орієнтуватися у позаштатних ситуаціях, цим забезпечувати успішне рішення професійних завдань.

В останні роки фізична культура не набуває, а втрачає свою вагу у суспільстві, особливо серед студентської молоді. Виробляються численні кадрові скорочення фахівців у сфері фізичної культури та спорту, у тому числі й у вищих навчальних закладах та найчастіше самі студенти приділяють недостатню увагу своєму здоров'ю. Ця проблема назрівала роками та практично досягла своєї найвищої точки.

В даний час ми бачимо посилення протиріч між вимогами до особистості, функціонування фахівця в певній галузі та фактичним рівнем готовності випускників вищих навчальних закладів до виконання професійних функцій. Існують протиріччя між потребами сучасного

виробництва в фахівцях, які можуть адаптуватися до професійного середовища, що постійно змінюється, та їх недостатньою фізичною підготовленістю.

Заняття фізичною культурою передусім мають нести оздоровчу спрямованість та містити інклюзивний компонент освіти, про який йдеться і на державному рівні. Але при цьому у багатьох закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання навчальна дисципліна "Фізичне виховання" винесена у вигляді заліків. На сьогоднішній день виникає низка проблем: різке зниження відвідуваності, відсутність мотивацій до занять фізичним вихованням та свідомого ставлення до свого здоров'я у студентської молоді, а також можливості ефективно здійснювати навчальний процес щодо формування у студентів особистісної фізичної культури майбутнього фахівця з боку викладачів. Як наслідок, у студентів спостерігається гіподинамія, швидка стомлюваність, зменшення опірності імунітету до респіраторних захворювань, знижується успішність та загальна працездатність [1, с. 157].

У період завершення вікового формування організму важливим фактором є всебічний розвиток фізичних якостей, необхідних для повноцінної фізичної підготовки до майбутньої життєвої практики, і це має відбитися насамперед у виконанні нормативів з фізичної підготовки.

Новий образ сучасної освіти має визначати і нове культурологічне, гуманітарне мислення як студентів, так і викладачів вищих навчальних закладів. Всі ми знаємо, що студентське життя – це унікальний етап становлення людини, пов'язаний з періодом розквіту її фізичних та духовних можливостей, адже у цьому віці відбувається інтенсивна соціалізація особистості та розуміння важливості власного інтелектуального та фізичного розвитку як передумови успішної професійної підготовки до майбутньої професійної діяльності. Щоб знайти себе в нових умовах, молоді необхідно оволодіти не тільки інтелектуальними знаннями, які є результатом самостійного та критичного осмислення фактів та інформації, а також освоїти прикладні навички, які допомагають вирішити проблеми у світі та в соціумі. До них відносять гнучкість, здатність працювати в команді, самостійність, уміння вирішувати проблеми, витривалість, мобільність, швидкість реакцій, культурна та інтелектуальна компетентність. Дисципліну "Фізичне виховання" включає більшість провідних університетів світу у свої робочі плани та програми.

Ставлячи в центр емоційне, фізичне, соціальне благополуччя студентської молоді необхідно проектувати та прогнозувати освітні результати на користь студентів, попереджаючи негативні наслідки, що виникають у процесі інтелектуального та емоційного перевтоми та навантаження. Педагогічні виші мають приділяти особливу увагу фізкультурній освіті. Адже саме педагоги, зобов'язані прищеплювати культуру дозвілля, формувати здоровий спосіб життя учнів, бути прикладом.

Фізичне виховання має ґрунтуватися на останніх досягненнях науки про фізичний розвиток людини. Такий підхід передбачає вдосконалення

організаційних вимог до масової фізичної культури та підвищення якості педагогічного впливу.

Якість підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах залежить від таких умов: забезпечення фундаментальної професійної освіти, а також потенціалу концепції активного навчання – діяльнісного та компетентного підходу до професійної освіти. Зокрема, одним із факторів, що розширюють можливості професійної діяльності майбутніх спеціалістів без шкоди для якості підготовки, є сформоване професійне творче мислення студентів, що сприяє особистому розвитку, що допомагає розвивати інтелект, самостійно отримувати та розширювати загальні та професійні знання, вміти бачити перспективи майбутньої кар'єри та відповідно до цього проектувати та реалізовувати професійні можливості [2, с. 83].

Підготовка майбутніх фахівців є складною багатоплановою системою, спрямованою на отримання та достатню для продуктивного розвитку професійної компетенції.

Турбота про здоров'я людей розглядається як найважливіше із соціальних завдань. Держава приділяє велику увагу розвитку фізичної культури та спорту, покращення матеріально-технічної бази фізкультурного руху, виходячи з реальних об'єктивних умов.

Одним із основних завдань державної політики є створення умов для зростання добробуту населення, національної самосвідомості та забезпечення довгострокової соціальної стабільності. Створення каркасу для покращення фізичного та духовного здоров'я громадян робить величезний внесок у вирішення цього завдання. У той самий час важливим чинником, визначальним стан здоров'я населення, є підтримання оптимальної фізичної активності протягом усього життя кожного громадянина. Роль спорту у світі як чудовий соціальний феномен, а й політичний чинник [3, с. 51].

Залучення курсантів та студентів до фізичної культури та спорту, успіх у міжнародних змаганнях – показник життєздатності нації, а також її військово-політичної сили. Досягти цих показників, покращуючи здоров'я, добробут та якість життя громадян, неможливо без державних структур, які фокусують та здійснюють державну політику у галузі фізичної культури та спорту.

Метою сучасної освіти є забезпечення не тільки освітнього, а й здоров'язберігаючого ефекту: збереження оптимального функціонального стану при стійкому рівні працездатності учнів. Я вважаю важливим враховувати аспекти освітньої діяльності для забезпечення реалізації особистісних та творчих здібностей учнів щодо створення здоров'язберігаючого середовища у вузах [4, с. 203].

Сфера фізичної культури та спорту розвивається дуже інтенсивно. Особливо актуальними є нові підходи до розробки освітніх програм та педагогічних технологій у підготовці кадрів майбутніх фахівців. Професійна діяльність фахівців у сфері фізичної культури та спорту пов'язана із здійсненням ефективного тренувального процесу з різними групами населення та у різних структурних підрозділах галузі: спорту вищих досягнень, юнацького спорту, фізичної культури в системі освіти. Активне

навчання пов'язане з такою організацією навчального процесу, коли відбувається активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів. Необхідно враховувати той факт, що активізація пізнавальної діяльності відбувається при використанні певних методів та прийомів, а також раціоналізації організаційних та управлінських інструментів.

Глобальний характер проблем зумовлює потребу у пошуку нових альтернативних форм фізичного виховання, які б сприяли формуванню основної людської цінності – здоров'я та сприяли утвердженню духовних орієнтирів, ціннісних уявлень та моральних настанов [5, с. 139].

Вирішення проблеми громадського здоров'я вимагає покращення визначальних його детермінант, скорочення поширеності факторів ризику, впровадження сучасних стратегій профілактики та формування здорового способу життя.

Фізична культура є ключовим інтегративним засобом зміцнення здоров'я та профілактики захворювань (у тому числі психічних), веде до значного скорочення негативних явищ серед підростаючого покоління (стрес, гіподинамія, наркоманія тощо). У галузі фізичної культури та спорту є важливим фактором врівноваження, носієм етичних цінностей, сприяє моральній підготовці, виховуючи мужність, володіння собою, витримку, ініціативу, почуття солідарності, колективізму, дружби, поваги.

З урахуванням вищесказаного перед курсантами та студентами у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання постає завдання глибшого розкриття привабливості цінностей, насамперед здоров'я, які формуються у молоді, що навчається, завдяки заняттям фізичною культурою та спортом.

Встановлено, що цілеспрямовані заняття фізичною культурою та спортом забезпечують становлення особистості, її біосоціальних принципів, суттєвих характеристик тілесної та духовної природи людини з можливостями соціальної реалізації її інтересів, потреб та амбіцій.

Список використаних джерел

1. Грибан В.Г., Мельников В.Л., Хрипко Л.В., Казначеєв Д.Г. Фізичне виховання : підручник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 232 с.

2. Апанасенко Г.Л., Михайлович С.О. Фізіологічні основи фізичної культури та спорту. Ужгород: УжНУ, 2004. 144 с.

3. Голяка С.К., Возний С.С. Фізіологічні основи фізичної культури та спорту: навчально-метод. посібник для студентів. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2015. 230 с.

4. Круцевич Т.Ю., Воробйов М.І., Безверхня Г.В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків та молоді. Київ: Олімпійська літ., 2011. 224 с.

5. Плахтій П.Д., Зубаль М.В., Мисів В.М. Біологічні основи фізичного виховання студентів. Кам’янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2008. 232 с.

Лісна Каріна Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти рівня бакалавр
спеціальності правоохоронна діяльність (1 курс)
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Гребененко Ірина Олександрівна,***
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-2987-6729

ЗАХОДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, як суверенна держава, зазнає складних випробувань у зв'язку з воєнним станом на своїй території. У таких небезпечних умовах робота правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, набуває особливого значення. Умови воєнного стану вимагають від правоохоронних органів особливої уваги до забезпечення безпеки громадян та утримання громадського порядку.

В умовах воєнного стану змін у повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядках та процедурах зазнають майже всі державні інституції.

Національна поліція не є винятком: до нормативно-правових актів, які регулюють її діяльність, внесено значну кількість змін, які регулюють функціонування цього органу в період воєнного стану.

Статтю 8 Закону України «Про Національну поліцію» доповнено частиною четвертою, яка передбачає, що під час дії воєнного стану поліція діє згідно з призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Необхідно зазначити, відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 32 Закону поліція отримала можливість здійснювати перевірку документів та фіксувати дані, що містяться в документах, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених [1, с. 87-89].

Також поліція має право зупиняти транспортні засоби, якщо наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

Відповідно до нової редакції статті 40 вищезазначеного закону поліція зможе використовувати у своїй діяльності такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати, та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки

фото- й відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб і номерних знаків транспортних засобів [3, с. 133–139].

Необхідно зазначити, що поліція має право використовувати «фото- та відеотехніку, технічні прилади та технічні засоби з виявлення та/або фіксації правопорушень, а також з виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз, поліція має змогу закріплювати на одностроїї, у/на безпілотних літальних апаратах, службових транспортних засобах, суднах чи інших плавучих засобах, у тому числі тих, що не мають кольорографічних схем, розпізнавальних знаків та написів, які свідчать про належність до поліції, а також монтувати або розміщувати їх по зовнішньому периметру доріг і будівель» [2, с. 11–19].

Поліція може встановлювати фото- та відеотехніку, технічні прилади та засоби для виявлення та реєстрації порушень закону, а також для виявлення потенційних загроз радіації, хімічних, біологічних та ядерних ризиків. Ці засоби можуть бути розміщені на службових безпілотних літальних апаратах, транспортних засобах поліції, суднах чи інших плавучих засобах, а також на зовнішньому периметрі доріг і будівель.

У мирний час поліцейським дозволено використовувати фізичний вплив, спеціальні засоби, такі як кийки, кайданки, аерозольні засоби тощо, а також вогнепальну зброю відповідно до встановлених законом процедур і обмежень. Однак, під час дії воєнного стану, якщо поліцейському необхідно відбити напад або затримати особу, яка вчинила правопорушення або чинить опір, він має право використовувати заходи примусу та підручні засоби.

Також під час дії воєнного стану поліцейським надається право застосовувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без попередніх обмежень, передбачених законом, що означає можливість застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, передбачені статтею 42 Закону України «Про Національну поліцію».

Необхідно зауважити, що у разі застосування такого примусу, внаслідок чого зазначеним особам було спричинено тілесне ушкодження, каліцтво, вогнепальне поранення, поліцейський за можливості має усно або за допомогою засобів комунікації повідомити про це свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора (ч. 10 ст. 42 Закону) [4].

Також, варто зазначити, що здійснення органами Національної поліції України наведених вище додаткових повноважень, сприятиме стабілізації оперативної обстановки з огляду на особливий правовий режим виконання службових обов’язків. Переважна більшість заходів, що вживаються поліцейськими в межах реалізації додаткових повноважень, мають оперативний характер, окремі заходи – превентивний та профілактичний характер, проте всі вони спрямовані на забезпечення публічного порядку та прав громадян.

Відповідно пункту 24 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», органи поліції беруть участь відповідно до покладених на них

повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості [1, с. 87–89].

Отже, під час дії воєнного стану в Україні повноваження Національної поліції суттєво розширено шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію».

На мою думку, завдяки своїй самовідданій роботі поліцейські роблять значний внесок у захист України та її громадян.

Умови воєнного стану ставлять перед Національною поліцією України великі виклики, але завдяки компетентності та професіоналізму поліцейських, вживаються ефективні заходи для забезпечення громадського порядку та безпеки громадян. Постійна співпраця з іншими правоохоронними органами та військовими є ключовою та дуже важливою у цьому процесі. Дослідження та вдосконалення заходів Національної поліції в умовах воєнного стану є важливим завданням для забезпечення національної безпеки та стабільності.

Список використаних джерел

1. Гіденко, Є. Дії працівників національної поліції україни в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. 6 (106). С. 87-89.

2. Новіченко А. Організаційно-правові форми взаємодії поліції і територіальних громад в умовах воєнного стану. *Наше право*. 2022. № 4. С. 11–19.

3. Нікітін А. Деякі питання взаємодії національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1. С. 133–139

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

Муліванова Альона Анатоліївна,
інспектор сектору взаємодії з громадами
відділення поліції № 1 Вінницького районного управління поліції,
Головне управління Національної поліції у Вінницькій області,
капітан поліції
ORCID ID: 0009-0006-1314-0530

Науковий керівник: ***Звірянський Геннадій Володимирович,***
кандидат юридичних наук,
декан факультет,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-6687-8575

АНАЛІЗ ВНЕСКУ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПІДТРИМАННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ

Україна, як суверенна держава, переживає складний період свого розвитку, що охоплює економічні трансформації, політичну нестабільність та безпекові виклики. В цьому контексті, поліція України відіграє вирішальну роль у підтримці громадського порядку і безпеки, адаптуючись до змінюваних умов та нових загроз.

В історичній перспективі, поліцейські сили України пройшли довгий шлях еволюції, віддзеркалюючи зміни в політичному та соціальному житті країни. Починаючи з періоду набуття незалежності у 1991 році, Україна опинилася перед необхідністю створення власних правоохоронних структур, які б відповідали новим викликам суверенної держави. Перші роки незалежності характеризувалися спробами адаптації радянської системи правопорядку до демократичних стандартів та потреб суспільства, що трансформувалося. Протягом 90-х та на початку 2000-х років, у контексті загальної економічної та політичної нестабільності, поліція зіштовхнулася з низкою складнощів, включаючи корупцію, недостатнє фінансування та втрату довіри з боку громадськості. Ці виклики стали каталізатором для розуміння необхідності глибоких реформ у сфері правопорядку. Події Євромайдану в 2013-2014 роках стали переломним моментом у відносинах між поліцією та суспільством, висвітливши гостру потребу в реформуванні правоохоронної системи [1]. Відповіддю на ці виклики стало запровадження реформи поліції в 2015 році, що мала на меті не тільки покращення іміджу та ефективності поліції, але й зміцнення довіри громадян до правоохоронних органів. Завдяки цій реформі, було введено нові стандарти відбору, навчання та роботи поліцейських, що мало на меті забезпечити прозорість, професіоналізм та відповідальність перед громадою.

На нашу думку, історичний розвиток поліції України відображає динаміку змін у суспільстві, відповідь на виклики нових часів та постійне прагнення до покращення якості правопорядку та безпеки громадян.

У сучасному світі, що швидко змінюється, поліція України стоїть перед безліччю викликів, які вимагають негайного реагування та стратегічного підходу. Від кіберзлочинності, що не знає кордонів, до тероризму, організованої злочинності та внутрішніх протестів, сфера діяльності поліції значно розширилася. Зростаюча загроза кібератак та інтернет-шахрайства вимагає від правоохоронців глибоких знань у технологічній сфері та здатності швидко адаптуватися до нових методів кіберзлочинців. У відповідь на ці виклики, Україна запровадила ряд стратегічних ініціатив та реформ, спрямованих на посилення здатності поліції протидіяти сучасним загрозам. Зокрема, велика увага приділяється розвитку кіберполіції, яка спеціалізується на боротьбі з кіберзлочинністю, а також впровадженню передових технологій для збору даних і слідства. Водночас, розуміння важливості громадянської довіри та підтримки спонукає поліцію до впровадження практик відкритості та залучення громадськості. Це означає не тільки прозорість у роботі поліції, але й активну участь громадян у підтримці громадського порядку через програми співпраці та громадських ініціатив. Ще одним аспектом стратегічної відповіді на сучасні виклики є міжнародна співпраця. У світі, де злочинність все більше стає транснаціональною, ефективне протистояння потребує злагодженої взаємодії між країнами та міжнародними організаціями [2]. Українська поліція активно співпрацює з міжнародними партнерами в обміні інформацією, навчанні та координації зусиль у боротьбі з глобальними загрозами. Осмислення та впровадження цих стратегій вимагає від поліції не тільки засобів і ресурсів, але й постійного оновлення знань, підвищення кваліфікації та адаптації до змінюваного світу. Такий комплексний підхід дозволяє Україні ефективно протистояти сучасним викликам у сфері громадської безпеки та порядку.

У відповідь на виклики сучасності та вимоги громадянського суспільства, поліція України пройшла через значні реформи та впровадження інновацій, метою яких було не лише покращення ефективності правоохоронної діяльності, але й збільшення рівня довіри населення до правоохоронних органів. Запровадження новітніх технологій, оновлення методів роботи, а також зміни у правовій базі стали ключовими елементами цього процесу. Однією з найважливіших ініціатив стало створення Національної поліції України, яка прийшла на заміну міліції, символізуючи не просто зміну назви, а радикальну перебудову системи правопорядку. Це стало початком відходу від радянських традицій у правоохоронній сфері, наближення до європейських стандартів роботи поліції та залучення до служби висококваліфікованих фахівців. Значну увагу приділено технологічному оновленню, включаючи автоматизацію процесів, використання систем відеоспостереження та аналітичного програмного забезпечення, що дозволяє поліції оперативно реагувати на злочини, аналізувати великі масиви даних та ефективно використовувати ресурси для забезпечення громадського порядку. Особлива увага приділяється підвищенню професіоналізму поліцейських, що включає посилення вимог до кандидатів, покращення програм підготовки та перепідготовки, а також

введення системи менторства та навчань, які допомагають адаптуватися до сучасних викликів у правоохоронній діяльності. Значне місце в реформах займають заходи, спрямовані на підвищення прозорості діяльності та відкритості для громадськості [3]. Це досягається через запровадження публічних звітів, доступу до інформації про діяльність поліції, а також через активізацію діалогу з громадою.

Ми вважаємо, що інновації та реформи в поліції України є відповіддю на сучасні виклики та вимоги часу, що не лише сприяють покращенню якості правоохоронної діяльності, але й зміцнюють зв'язок між поліцією та суспільством, будуючи основу для створення безпечного та стабільного суспільного середовища.

Ефективна взаємодія з громадою стала одним з кутових каменів сучасної стратегії поліції України, відіграючи ключову роль у забезпеченні громадської безпеки та підтриманні порядку. Розуміння того, що довіра та підтримка населення є необхідною умовою успішної роботи правоохоронних органів, спонукало до пошуку нових форм і методів співпраці між поліцією та громадянським суспільством. Центральним аспектом цього процесу стало залучення громад до активної участі в забезпеченні безпеки, через ініціативи громадського контролю, волонтерські програми та партнерства з громадськими організаціями. Такі підходи дозволяють не лише підвищити ефективність поліцейської діяльності, але й сприяють відновленню довіри між поліцією та населенням. Інноваційним кроком у цьому напрямку стало впровадження концепції поліцейського офіцера громади, чия діяльність спрямована на побудову прямих, відкритих відносин з мешканцями, розв'язання конкретних проблем безпеки в локальних громадах та запобігання злочинності через профілактичну роботу. Поліція також активно використовує цифрові технології для взаємодії з громадою, зокрема соціальні мережі та мобільні додатки, які дозволяють громадянам швидко повідомляти про правопорушення, отримувати важливу інформацію та навіть брати участь у громадських опитуваннях щодо роботи поліції [4]. Це не лише забезпечує оперативне реагування на звернення громадян, але й сприяє формуванню відкритого діалогу між поліцією та суспільством. Водночас, проведення спільних з громадою навчальних програм та семінарів з питань правопорядку, профілактики злочинності та основ самозахисту відкриває нові можливості для зміцнення взаєморозуміння та співпраці між поліцією та громадянами, залучаючи мешканців до активної ролі у забезпеченні власної безпеки та безпеки свого оточення. Таким чином, взаємодія з громадою виявилася не тільки необхідністю, але й ефективним інструментом у забезпеченні громадського порядку та безпеки, формуючи основу для будівництва взаємоповаги та довіри між поліцією України та населенням, що є запорукою створення стабільного, безпечного суспільного середовища [5].

Отже, аналіз діяльності поліції України у контексті підтримання громадського порядку і безпеки виявляє комплексний та багатогранний внесок цієї інституції у забезпечення стабільності та законності в українському суспільстві. Через роки трансформацій та реформ, поліція

адаптувалася до сучасних викликів, втілюючи в життя інноваційні підходи та стратегії для ефективного реагування на злочинність, зміцнення громадської довіри та забезпечення захисту прав та свобод громадян. Впровадження технологічних інновацій, розвиток професіоналізму серед працівників поліції, а також активна взаємодія з громадою стали ключовими елементами у підвищенні ефективності правоохоронної системи. Незважаючи на існуючі виклики та потребу в подальших реформах, поліція України продемонструвала здатність до постійного розвитку та вдосконалення, підкреслюючи свою роль як незамінного гаранта безпеки та стабільності в державі. Визнаючи значення та необхідність подальшого прогресу, можна стверджувати, що поліція України зробила і продовжує робити вагомий внесок у підтримку основоположних принципів громадського порядку і безпеки, стаючи опорою для забезпечення правопорядку та спокою в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Звірянський Г.В., Зінченко Д.А. Сучасні підходи Національної поліції України до забезпечення громадського порядку і безпеки. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави.* МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 30–32.

2. Зінченко Д.А. Адміністративні процедури в сфері міграції: відповідність міжнародним стандартам. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України.* Одеса. ОДУВС. 2023. С. 112-115.

3. Зінченко Д.А. Засоби юридичної техніки в контексті захисту прав людини. *Мова і право.* Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 87-89.

4. Зінченко Д.А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. *Питання сучасної науки і права. МВС України.* Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185–187.

5. Зінченко Д.А., Зінченко О.Д. Роль адміністративно-правових норм у забезпеченні громадської безпеки та порядку під час воєнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України.* Одеса. ОДУВС. 2023. С. 115–117.

Рудик Микола Миколайович,
доктор юридичних наук,
начальник Головного сервісного центру МВС України

ТРАНСФОРМУЄМО СЕРВІС – СТВОРЮЄМО БЕЗПЕЧНУ ТА ІННОВАЦІЙНУ КРАЇНУ

Інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору є фундаментальними національними цілями України, про що зазначено в преамбулі Конституції України від 28 червня 1996 року [1].

Україна підтверджує свою відданість спільним європейським та євроатлантичним цінностям, у тому числі політичним і правовим, принципам верховенства права, належного врядування та сталого розвитку, зокрема у частині розбудови ефективної, незалежної та неупередженої судової системи, сприяння розгортанню інклюзивного політичного процесу та забезпечення відображення в ньому демократичних цінностей, поваги до прав людини, втілення найефективніших європейських практик [2, с. 1].

Відповідно до Положення про Головний сервісний центр МВС, затвердженого наказом МВС від 07 листопада 2015 року № 1393 (у редакції наказу МВС від 24 квітня 2020 року № 354), основним завданням Головного сервісного центру МВС є реалізація державної політики у сферах надання адміністративних та інших послуг, безпеки дорожнього руху та перевезення небезпечних вантажів, забезпечення у визначеному порядку державного контролю за додержанням суб'єктами правовідносин вимог Конституції і законів України в цих сферах. [3, с. 2]

Головний сервісний центр МВС як орган, що реалізує державну політику у сфері надання адміністративних послуг, сприяє розгортанню зазначених вище процесів, зокрема втілюючи принцип «Держава як сервіс» у частині забезпечення ефективного та неупередженого надання доступних сервісних послуг. Фізичні та юридичні особи мають отримувати державні послуги в зручний для них спосіб: у будь-який час, будь-де, на будь-якому пристрої чи платформі й почуватися при цьому захищеними. Зарегульованість, багаторівнева бюрократія, ускладнення будь-яких процесів та створення штучних перешкод і зволікань мають назавжди відійти в минуле. У цьому напрямі вже зроблено чимало, але вкрай важливо постійно аналізувати досягнуті результати та адаптувати дії з формування безпекового середовища до повсякденних викликів воєнного стану.

З огляду на зазначене, основна увага Головного сервісного центру МВС сфокусована на завданнях посилення спроможностей сектора безпеки та оборони України і розвитку відповідних систем управління, планування та контролю. Зазначені завдання реалізуються за такими траєкторіями: цифрова трансформація, нульова толерантність до корупції, безбар'єрність, безпекоорієнтованість.

Так, серед іншого, пріоритетними векторами розвитку Головного сервісного центру МВС визначено такі:

- *Оновлення тестових питань до екзаменаційних тестових білетів для складання теоретичного іспиту для отримання права на керування транспортними засобами відповідної категорії.* Це передбачає ґрунтовний аналіз міжнародного досвіду підготовки та формування екзаменаційних білетів (візуалізація, інформаційне наповнення, доступність для сприйняття, рівень безбар'єрності тощо), визначення оптимальної для сприйняття структури і технічних вимог до бази оновлених тестових питань (допустима кількість питань та оптимізація змістового наповнення такої бази, зокрема з урахуванням викликів воєнного стану, відсоткове співвідношення теоретичних питань на знання правил дорожнього руху, графічних ситуаційних завдань, відеороликів тощо). Впровадження рандомного вибору послідовності варіантів відповідей. Це дасть можливість підвищити якість підготовки водіїв та забезпечити об'єктивне оцінювання здібностей кандидата у водії задля формування безпечного середовища для учасників дорожнього руху.
- *Облаштування чотирма відеокамерами автомобілів для складання практичного іспиту на право керування транспортними засобами категорій «В» та «С».*
- *Запровадження трирівневого (на рівні територіальних, регіональних та Головного сервісного центру МВС) моніторингу та аналізу відеозаписів складання теоретичних, практичних іспитів для отримання права на керування транспортними засобами.* Головним завданням вищезазначених проєктів є повне викорінення будь-яких проявів корупції в сервісних центрах МВС. Адже саме корупція чинить руйнівний вплив на свідомість всіх суб'єктів звернення, на їх ставлення до системних новацій, на сприйняття роботи МВС України загалом. Саме об'єктивність та прозорість контролю складання іспитів у сервісних центрах МВС наблизить нас до досягнення найвищого показника їх роботи – довіри населення.
- *Розширення географії надання послуги з міжнародної доставки посвідчення водія засобами поштового зв'язку у тісній взаємодії з Державним підприємством «ІНФОТЕХ».* Це максимально спростить запитуваний сервіс з обміну (видачі) посвідчення водія для громадян України, які вимушено виїхали та перебувають за межами нашої держави через збройну агресію рф, допоможе створити відчуття державного піклування навіть поза межами України.
- *Запровадження обов'язкового первинного навчання майбутніх екзаменаторів сервісних центрів МВС, а також щорічного кваліфікаційного іспиту таких працівників.* Це перша спроба в цілому унормувати професійну діяльність екзаменаторів сервісних центрів МВС, запровадити їх обов'язкове первинне навчання, саме як осіб, на яких згідно з посадовими обов'язками буде покладено функції з прийняття практичних іспитів для отримання права на керування транспортними засобами. У зв'язку з цим потрібно визначити

строки і форми навчання. Та головне – забезпечити змістове наповнення такого навчання, сформованого на засадах випередження, з адаптацією до нових безпекових, соціальних, інформаційних, технічних і технологічних вимог, із вивченням обов'язкових навчальних компонентів, зокрема: основ забезпечення прав і свобод людини; толерантності; дотримання антикорупційного законодавства; гендерної рівності; основ психології, стресостійкості, первинної домедичної допомоги тощо.

- *Впровадження онлайн-сервісу відновлення втраченого свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу та можливості його доставки з використанням засобів поштового зв'язку.*
- *Впровадження послуги з онлайн-призначення юридичними особами належних користувачів транспортних засобів.* Це забезпечить надання високоякісних та доступних адміністративних послуг суб'єктам звернення, скоротить їхні часові витрати, зокрема через відсутність потреби у реєстрації в системі керування чергою та безпосередньому зверненні до сервісного центру МВС. Також це зменшить навантаження на адміністраторів сервісних центрів МВС.
- *Передислокація працівників сервісних центрів МВС у підвальні або цокольні приміщення для забезпечення безпечного надання адміністративних послуг.* Дотримання вимог безпеки – невід'ємна вимога сьогодення. Саме на виконання правил, встановлених Державною службою України з надзвичайних ситуацій та з метою забезпечення безперервності робочого процесу і обслуговування суб'єктів звернення під час тривалих повітряних тривог, особливо у прифронтових регіонах, вишукуються можливості для розміщення представників сервісних центрів МВС у приміщеннях, що відповідатимуть вимогам цивільного захисту.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне продовжувати трансформацію державної політики у сфері надання сервісних послуг виключно крізь призму основоположних норм Конституції та законів України і найкращих світових практик, основними цілями яких є забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та формування безпекового середовища в Україні в умовах воєнного стану та в повоєнний період. Створення належного нормативного підґрунтя, зокрема, для імплементації окремих вимог законодавчих актів Європейського Союзу до національного законодавства та підсилення ролі сервісних центрів МВС у системі надання електронних послуг і забезпечення функціонування потужних інформаційних ресурсів, залучення населення до моніторингу та контролю роботи сервісних центрів, реалізації дієвої системи комунікації, є ключовими складниками глобальної інноваційної візії Головного сервісного центру МВС та вагомим кроком до демонстрації потенціалу держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Адаптована Річна національна програма на 2024 рік : Документ Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України від 27.11.2023. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/komisiia-z-pytan-koordynatsii-ievroatlantychnoi-intehratsii-skhvalyla-perelik-vidpovidalnykh-orhaniv-za-vykonannia-adaptovanoi-rnp-na-2024-rik

3. Про внесення змін до Положення про Головний сервісний центр МВС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.04.2020 № 354. URL: https://hsc.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/polojenia_GSC_MVS.pdf?fbclid=IwAR3JPJYb9m_ZHUReQZ7oiIS0VDitEnfqU8rxzKdwujVYiS4pdRTKBrKuH0c

Рядінська Валерія Олександрівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-2210-5933

РОЛЬ МВС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Безпека є базовою потребою людини згідно піраміди Маслоу.

Кожна людина хоче жити у безпеці.

Кожна країна прагне створити в межах власної юрисдикції безпекове середовище – стан в суспільстві, в якому люди почували б себе в безпеці, що ставало б підґрунтям їх бажанню продовжувати жити в ньому.

Безпечне середовище можна визначити як стан захищеності від загроз внутрішнього та зовнішнього характеру умов життєдіяльності людей, функціонування громад, підприємств, установ, організацій, суспільства, держави, за якого забезпечується захист і реалізація прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, важливі національні інтереси або досягається їх мінімізація чи нейтралізація шляхом прогнозування, виявлення, запобігання та припинення.

До 2014 року стан безпеки в Україні можна було вважати задовільним, що підтверджується, серед іншого тим, що міграція з України була переважно трудовою. Люди, які виїзжали з країни, прагнули жити краще, а не побоювалися за власну безпеку.

Хоча і говорити, що в нашій країні було створене повністю безпечне середовище, було б невірним, бо умовам життєдіяльності суспільства в Україні в той час загрожували загрози внутрішнього характеру, до яких відносилися, серед іншого, порушення в результаті протиправних посягань прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, публічної безпеки і порядку.

Проблеми в діяльності МВС як основного органу, який забезпечував охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, впливали на сприйняття як суспільством в цілому, так і окремими особами стану безпеки в країні та викликали незадоволення ефективністю діяльності органів та підрозділів системи МВС.

В 2014 з окупацією РФ частини території України (Донецької та Луганської області), і особливо з повномасштабним вторгненням в 2022 році з’явилися та загострилися зовнішні загрози – обстріли, бойові дії, надзвичайні ситуації тощо, які суттєво вплинули на стан безпеки в країні – зараз в Україні ніхто не може відчувати себе захищеним, відчувати себе в безпеці.

Крім цього, у воєнний час загострилися та виникли нові внутрішні загрози:

- посилюються міграційні процеси – частина населення для забезпечення власної безпеки імігрувала в інші країни, частина – стали внутрішніми мігрантами (зокрема, покинули зону бойових дій або надзвичайних ситуацій);

- поширюється економічна криза, обумовлена падінням виробництва, зменшенням трудового потенціалу, зниженням конкурентоспроможності українських виробників або припиненням їх діяльності, зростанням тіньової економіки, інфляції, бюджетного дефіциту та рівня державного боргу тощо.

- система цивільного захисту України виявилася не в повній мірі готовою до нових загроз (недостатня кількість захисних споруд цивільного захисту для населення, недосконаліть системи оповіщення на окремих територіях; незадовільний стан захисту об'єктів критичної інфраструктури за умов впливу загроз будь-якого виду);

- посилюються негативні соціальні процеси і явища, що обумовлюють вчинення кримінальних та інших правопорушень або створюють сприятливі умови для їх вчинення, спостерігається сплеск організованої злочинності, незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів до неї та вибухових речовин; незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речових, їх аналогів та прекурсорів; правопорушень у сфері господарської діяльності, кібербезпеки, корупційних правопорушень; домашнього насильства тощо вимагає вжиття посилених і системних заходів з боку органів правопорядку і т.ін.

Спроможність органів та підрозділів МВС мінімізувати негативні впливи таких загроз, здатність ефективно реагувати на них і обумовить значення МВС у створенні безпекового середовища в України як в період воєнного стану, так і в період відбудови після закінчення воєнних дій.

Після реформ 2014 року МВС зазнало суттєвих змін. За визначенням А. Авакова, позбавившись статусу «міністерства міліції», Міністерство внутрішніх справ України стало багатопрофільним цивільним відомством європейського типу, що координує діяльність органів, які реалізують державну політику у сфері внутрішніх справ [1].

Згідно Положення про МВС, воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

- забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

- захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

- міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [2].

З огляду на загрози, що постають перед українським суспільством у зв'язку воєнними діями та загрози, що можуть виникнути в період відбудови після закінчення воєнних дій, перед органами та підрозділами МВС постають нові завдання або актуалізуються чи в іншому аспекті загострюються чинні, а саме:

- забезпечення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях України, відновлення на деокупованих територіях України конституційного ладу, діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, відновлення захисту і охорони державного кордону та забезпечення публічної безпеки та громадського порядку на деокупованих територіях України тощо;

- захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій і подій, ліквідація їх наслідків, надання допомоги постраждалим;

- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій у разі їх виникнення, організація та здійснення під час виникнення надзвичайних ситуацій евакуаційних заходів;

- здійснення контролю за виконанням вимог законодавства України щодо створення, використання, утримання та реконструкції об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту;

- захист життєво важливих для суспільства та особи прав, свобод і законних інтересів від можливих протиправних посягань, системна протидія злочинності, зокрема організованій злочинності;

- виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, запобігання їм, виявлення і усунення причин та умов їх настання, у тому числі щодо незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, домашнього насильства;

- захист та охорона державного кордону та суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні, забезпечення безпеки публічних просторів, дорожнього руху, громадської безпеки та інших сфер життєдіяльності людини та суспільства.

Реалізація цих завдань забезпечить важливу роль МВС у забезпеченні безпекового середовища в Україні.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL. https://mvs.gov.ua/upload/files/strategiya.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

2. Положення про Міністерство внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text (дата звернення: 01.04.2024).

Сачко Яна Миколаївна,
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Галенко Юлія Петрівна,***
старший викладач кафедри українознавства
та іноземних мов,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5670-4774

PECULIARITIES OF THE NATIONAL POLICE OPERATION DURING THE STATE OF WAR IN UKRAINE

In accordance with Art. 1 of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", martial law is a special legal regime introduced in Ukraine or in certain areas in the event of armed aggression or threat of attack, danger to Ukraine's state independence, its territorial integrity, and involves granting relevant authorities of state power, military command, military administrations and local self-government authorities the powers necessary to prevent threats, repel armed aggression, ensure national security, eliminate threats to Ukraine's state independence, its territorial integrity, as well as temporary restrictions on constitutional rights and freedoms of individuals and citizens and the rights and legitimate interests of legal entities, specifying the duration of these restrictions. On February 24, 2022, at 05:30, martial law was introduced for the first 30 days. The decision was made due to the military aggression of the Russian Federation against Ukraine.

According to the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine, put into effect by the President of Ukraine in the prescribed manner, military formations formed in accordance with the laws of Ukraine are involved together with law enforcement agencies in solving tasks related to the introduction and implementation of the legal regime of martial law, in accordance with their purpose and the specifics of their activities, as stipulated in Part 1 of Art. 16 of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" [1].

The work of the National Police of Ukraine (hereinafter referred to as the NPU) has somewhat changed, namely, their powers have been expanded during the state of war. The NPU is authorized to receive information free of charge from state authorities, local self-government bodies, legal entities, including information regarding prisoners of war, according to Part 36 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police" [2].

Additionally, the National Police gains the right to escort individuals detained on suspicion of committing a criminal offense, taken into custody, accused or convicted of imprisonment, and also guards them in the courtroom, according to Part 37 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police" [2].

They are also authorized for operational demining, in terms of detecting, neutralizing and destroying explosives that are means, objects or instruments of committing administrative or criminal offenses; technical-and-forensic support for the examination of the crime scene; organization of activities for granting, revoking and confirming the access of police officers to conduct special explosive-technical work, which is stipulated by para. 39, 40 and 41 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police" [3].

Law enforcement authorities are expanding cooperation with the European Police Office (Europol) and act as the National Contact Point between competent authorities of Ukraine and Europol; they represent and ensure the fulfillment of Ukraine's obligations in the International Criminal Police Organization – Interpol, acting as the National Central Bureau of Interpol; they collect biometric data of individuals in accordance with para. 42, 43 and 45 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police" [2].

Police certification is not conducted during the state of war, as stipulated in Part 6 of Art. 57 of the Law of Ukraine "On the National Police". Police officers of conscription age receive deferment from conscription for the entire period of their service (para. 2, Part 6 of Art. 59 of the Law of Ukraine "On the National Police"). Public oversight of police activities, as defined by Art. 86, 88, and 90 of the Law of Ukraine "On the National Police", is not carried out during the state of war (Part 1 of Art. 90-1 of the Law of Ukraine "On the National Police").

Police officers are guaranteed to receive free medical care in healthcare facilities of any ownership form during the state of war, according to Part 10 of Art. 95 of the Law of Ukraine "On the National Police". It is worth noting that before the introduction of martial law, police officers were also guaranteed free medical care, but only in healthcare facilities of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Considering the above, it can be affirmed that the employees of the National Police are doing everything possible and even more, going beyond their duties during the state of war. The police have demonstrated that they can ensure internal order, starting from cooperation with military command and ending with clearing cities after liberation from Russian occupiers, voluntarily joining the patrol police unit. It can be confidently stated that the police truly show how qualified they are as professionals, performing their direct professional duties and even more than people of Ukraine could expect from them.

References

1. Art. 16 of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" No. 389 as of May 12, 2015.

2. Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police" No. 580 as of July 2, 2015.

3. Friesendorf Cornelius. Police Reform in Ukraine as Institutional Bricolage. *Problems of Post-Communism.* No. 66.2. 2019. P. 109-121.

Таран Анастасія Андріївна,
судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень,
Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

НОВІТНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАХИСТУ АВСТРАЛІЙСЬКОГО ДОЛАРУ, ЯК ПРОФІЛАКТИКА ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА

Перші паперові гроші з'явилися в Китаї ще у VIII ст., зроблені у формі чотирикутних пластинок, вони містили різноманітні знаки й печатки. Ці гроші мали різну купівельну спроможність і під страхом смертної кари були обов'язкові до приймання. З плином часу, методика виготовлення та використання грошей виготовлених з паперу розійшлася світом, а з ним і безліч можливостей для фальшивомонетництва. З історії відомо, що підробка грошей була поширеною ще у часи Римської імперії. З того часу методи підробки стали значно складнішими, шахраї удосконалювали свої знання щодо виготовлення грошових коштів та шукали все нові способи підробки. Так, наприклад, у 19 столітті злочинці часто використовували техніки гравіювання та друку для створення копій металевих монет та паперових банкнот.

На сьогодні, завдяки цифровим технологіям, та відкритості медійного простору, злочинці досягли такого рівня, що можуть створювати високоякісні фальшиві банкноти, які важко відрізнити від справжніх. Фальшивомонетництво – це кримінально каране діяння, відповідальність за який передбачена ст. 199 КК України [1], який полягає у виготовленні з метою збуту, а також збут підроблених державних скарбничих білетів (в Україні їх не випускають), банкнот Національного банку України, металевої монети, державних цінних паперів (акції, облігації, ощадні сертифікати, векселі, приватизаційні папери, скарбничий зобов'язання) або іноземної валюти. Якщо зазирнути в історію та визначення самого поняття «фальшивомонетництво», то воно походить від латинського «falsus», що означає «підроблений, неправдивий, фальшивий». В українській мові «фальш» — означає «підробка, обман, шахрайство, неправда», а фальшивомонетництво дослівно означає виробництво підроблених монет. Будь-яка держава світу не може повноцінно функціонувати без власної національної валюти, цінних паперів та важливих документів (паспорти, посвідчення, дипломи, проїзні квитки тощо), а тому кожна суверенна держава зацікавлена, щоб дана категорія документів виготовлялась централізовано, під суворим контролем та за спеціальними новітніми засобами захисту від підробки, які відповідають сучасним технологіям, адже світ не стоїть на місці та постійно розвивається.

Сукупність таких засобів захисту постійно удосконалюється, оскільки злочинці дуже зацікавлені у підробці паперових грошових знаків найбільших стабільних валют світу, однією з яких є молода світова валюта

австралійський долар, перша дата випуску в обіг австралійського долара була в 1966 році. Австралійський долар (міжнародний код AUD) - офіційна валюта Австралії та незалежних тихоокеанських держав Кірибаті, Науру і Тувалу. Австралійський долар одна із стабільних валют на світовому ринку, він має високий рівень захисту від підробок та майже відсутність підробок високої якістю з моменту введення в обіг. З 1988 року в Австралії почали випускати пластикові грошові кошти замість паперових, що надавала пластику (поліпропілену) перевагу перед папером, а саме: має високий рівень зношеності купюри, а головне це захист купюр від підробки, оскільки поліпропілен дозволяє використовувати новітні засоби та методи захисту від фальшивомонетчиків. Запровадження використання поліпропілену, як основи для виготовлення австаралійського долару був присвячений 200 рокам заселення Австралії європейцями. В даний час всі купюри австралійського долара номіналами (5, 10, 20, 50, 100) зроблені з полімеру. Для захисту своєї валюти в Австралії був розроблений спеціальний поліпропілен «Guardin» завдяки чому спеціальні фарби, можуть проникати та прилипати до поліпропіленової заготовки та зберігати всі свої захисні якості. В Австралії використовують такі види друку: металографський спосіб - для нанесення написів, портретів, факсиміле, підписів офіціальних осіб і т.п., офсетний спосіб -для нанесення фонової сітки з лицьового та зворотного боків банкноти, а також для кілець Омрона (Omron rings), високий спосіб –для нанесення серійного номеру купюри зі зворотного боку банкноти, трафаретний спосіб друку з оптично-перемінної фарби «Spark».

Більш того, за 30 років експериментів Резервний банк Австралії прийшов до нового формату грошей. На полімерних банкнотах нового зразку, з’явилася чотирьох ступінчата анімація, яка знаходиться у захисному елементі прозорому вікні, розташованому вертикально та виготовлене за допомогою технології «KINEGRAM.ZERO.ZERO.», всередині якого розташовані множині різнобарвні кінеграми. Технологія «KINEGRAM.ZERO.ZERO» – це високоякісне дифракційно-оптичне зображення [5, с. 651], яке передає зображення на полімер з високою деталізацією дрібних деталей зображення [2].

Технології захисту австралійського долару є видимими або машинозчитаними елементами безпеки, загальнодоступними для населення, легковпізнаним, але важкодоступними для підробки. Практика Резервного банку Австралії із запровадження використання пластику для виготовлення банкнот, вдосконалення елементів захисту банкнот та дизайну, призводить до позитивних тенденцій. Запроваджені заходи Резервного банку Австралії дали свої позитивні результати та призвели до того, що на даний час австралійський долар є самою непопулярною валютою у фальшифомонетчиків.

Аналізуючи вище вказане, можна дійти до висновків, що для швидкого та якісного розкриття злочинів, пов’язаних із виготовленням банкнот з метою збуту, а також збут підроблених державних скарбничих білетів, банкнот Національного банку України, металевої монети, державних цінних паперів

(акції, облігації, ощадні сертифікати, векселі, приватизаційні папери, скарбничий зобов'язання) або іноземної валюти, сприяє своєчасне виявлення підроблених банкнот та запобігання розповсюдження підробки серед населення, швидке призначення та проведення судово-технічної експертизи документів для встановлення факту підробки [3, 4], а також вжиття превентивних заходів із попередження вказаного злочину та опереджаючий злочинність розвиток і вдосконаліть елементів захисту банкнот на державному рівні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
2. Reserve Bank of Australia. URL: https://www.rba.gov.au/.
3. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text.
4. Закон України «Про судову експертизу». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.
5. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : «Юридична думка», 2012. 1020 с.

Ткачова Тетяна Петрівна,
головний судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень,
Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України
ORSID ID: 0009-0002-6231-7911

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДБОРУ КОМПЛЕКСУ ПОРІВНЯЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова почеркознавча експертиза належить до числа найскладніших видів експертиз та на сьогоднішній день є однією із найбільш поширених та затребуваних на практиці. Вона допомагає, перш за все, розкрити економічні злочини, вирішити цивільні та господарські спори.

Під час призначення експертизи перед ініціатором її проведення постає важливе завдання – це відбір зразків почерку (підпису) перевіряємої особи, оскільки від наданого порівняльного матеріалу залежить не лише хід проведення дослідження, а й надання об'єктивного та достовірного висновку експерта. Для того, щоб експерт зміг вирішити запитання по суті, провести повне та всебічне дослідження, він повинен дати якісну оцінку сукупності виявлених ідентифікаційних загальних та окремих ознак. А це залежить від наданого комплексу порівняльного матеріалу.

Як показує практика, далеко не кожний знає, які бувають зразки, як правильно їх відібрати, які є особливості та вимоги до їх відбору. Тому слід розглянути основні поняття та визначити найважливіші проблемні аспекти.

На практиці розрізняють три види зразків [1, с.48]: вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку (підпису) перевіряємої особи, а саме:

- вільні зразки – це рукописні тексти (записи) та (або) підписи, достовірно виконані певною особою у різних документах і які не пов'язані з обставинами провадження (справи). Як приклад, такими документами можуть бути нотаріально посвідчені документи, автобіографії, заяви, договори, тощо;
- умовно-вільні зразки – це зразки почерку та (або) підпису, виконані безпосередньо особою, почерк (підпис) якої досліджується, до відкриття провадження (справи), але пов'язані з обставинами цього провадження (справи) або виконані після відкриття провадження (справи), але не у зв'язку з її обставинами. Як приклад, другі примірники до досліджуваних документів, клопотання, скарги, заяви, тощо;
- експериментальні зразки – це зразки, виконані за завданням ініціатора експертизи безпосередньо особою, почерк (підпис) якої досліджується, у зв'язку з необхідністю проведення почеркознавчої

експертизи. Як приклад, текст та (або) підписи, виконані особою в різних умовах.

Стосовно ж кількості наданого порівняльного матеріалу, слід зауважити, що, згідно атестованих та зареєстрованих методик проведення судової почеркознавчої експертизи, вільні зразки почерку та (або) підпису надаються по можливості не менше, ніж на 15 документах, експериментальні зразки – у кількості не менше, ніж 5 – 8 аркушів, умовно-вільні – при їх наявності. Ця кількість не є обов'язковою та може змінюватися від встановлених обставин під час проведення конкретного дослідження (відсутність експериментальних зразків почерку та (або) підпису може бути обґрунтована ініціатором проведення експертизи відмовою особи, що перевіряється, від їх надання, а також смертю останньої).

Важливим є те, що для відбору зразків почерку та (або) підпису необхідно враховувати ряд факторів, які могли впливати на виконавця, а також різні аспекти провадження (справи).

Існують вимоги до зразків, які необхідно знати та враховувати при їх відборі. Основні вимоги щодо вільних зразків почерку: достовірність (безсумнівність належності особі) походження; відповідність досліджуваному об'єкту (близькі за часом виконання, писемністю та мовою документу, виконані аналогічним письмовим приладдям на аналогічному матеріалі письма та ін.), достатність зразків за кількістю [2].

Перш за все, вільні зразки повинні бути близькі за часом виконання до рукописного тексту (запису) чи підпису, що досліджується. Потрібно враховувати, яким видом матеріалу письма (кулькова (гелева) ручка, олівець, фломастер, тощо) виконано досліджуваний об'єкт; яка форма та вид документа (довідки, накладні, відомості, квитанції, договори, тощо); його зміст та цільове призначення.

Що стосується експериментальних зразків почерку та (або) підпису, то вони також повинні відповідати досліджуваному документу за матеріалом письма, письмовим приладдям і бути надані у достатній кількості. Окрім того, експериментальні зразки можуть бути як звичайні – для відбору яких не створюються спеціальні умови (ті, які виконі особою у звичному для неї темпі, звичною для письма пишучою рукою та у звичній позі), так і спеціальні – для відбору яких створюються умови, максимально наближені до умов виконання рукопису (підпису), що підлягає дослідженню (ті, що виконані у сповільненому або прискореному темпі, не звичною для письма рукою (зазвичай – це ліворуке письмо), у незвичній позі – стоячи, зі зміною нахилу письма, з установкою на старанне або ж виконані спеціальним шрифтом (якщо це пов'язано з професійною діяльністю).

Сьогодні існує гостра проблема відбору зразків, так як ініціатором здебільшого не враховується сама ситуація, в якій був написаний (підписаний) документ (умови, стан особи), не звертається увага на те, чим саме (тип пишучого приладу) виконаний рукописний текст (підпис) та на чому саме (матеріал, на якому виконаний досліджуваний об'єкт). В експертній практиці почастішали випадки, коли вільні зразки почерку та

(або) підпису надаються у документах, не наближених за часом виконання до досліджуваного об’єкта, що унеможливлює виключення факту варіаційності (проявляється при зміні умов написання та оволодіння письмо-рухової навички), що відбувається з часом. Також непоодинокими є факти надання порівняльного матеріалу (вільних зразків) у документах сумнівного походження – документах, створених після порушення провадження (справи) спеціально для проведення даної експертизи (на розмовному рівні експерти їх називають «зробленими вчора»).

Під час проведення відбору експериментальних зразків трапляються епізоди відбору зразків почерку та (або) підпису неякісно та в недостатній кількості, тобто коли не враховується зміст спірного тексту (зразки почерку часто не відповідають за змістом досліджуваному документу, є не співставними з об’єктом дослідження), не враховуються умови, в яких був виконаний досліджуваний об’єкт, тощо. Зустрічаються випадки, коли ініціатор проведення експертизи для відбору експериментальних зразків показує особі досліджуваний документ для подальшого змальовування (копіювання) спірного тексту (підпису), що є недопустимим.

Слід зауважити, що переважна більшість направлених на експертизу експериментальних зразків не завіряються ініціатором. Як свідчить практичний досвід, процедура підтвердження достовірності зразків проводиться формально, а у цивільному процесі – не проводиться взагалі.

Вирішення проблемних аспектів якості та кількості комплексу порівняльного матеріалу є найважливішим під час проведення судової почеркознавчої експертизи. Успішне вирішення задач, поставлених перед судовим експертом, можливе тільки при правильно зібраному комплексі порівняльного матеріалу передбачуваного виконавця (в ідеалі, наявність підтверджених перевіряємою особою вільних зразків почерку та (або) підпису, умовно-вільних зразків почерку та (або) підпису, а також правильно відібраних та завірених ініціатором проведення експертизи експериментальних почерку та (або) підпису).

Адже, як свідчить багаторічний експертний досвід, найпоширенішою причиною помилкових висновків судового експерта може стати «сфабрикований» під провадження (або ж справу) порівняльний матеріал.

Список використаних джерел

1. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. / Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І., за заг. ред. Красюка І. П. Київ : Укр. Центр духовн. культури. 2007. 280 с.

2. Шепітько В.Ю. Криміналістика : підручник. URL: https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitko.pdf (дата звернення: 27.03.2024).

Чернишов Максим Сергійович,
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Галенко Юлія Петрівна,***
старший викладач кафедри українознавства
та іноземних мов,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5670-4774

ENSURING PUBLIC ORDER AND COMBATING CRIME DURING MARTIAL LAW

With the imposition of martial law in Ukraine, nearly all institutions of the state, including law enforcement agencies, have undergone changes. Amendments were made to the Law of Ukraine "On the National Police", expanding the powers of the police during the period of martial law and 60 days after its conclusion or cancellation. The National Police is tasked with maintaining public safety and order, protecting the rights and freedoms of individuals, the interests of society and the state, combating crime, and providing assistance to individuals in need due to various reasons or emergencies [4].

The declaration of martial law has provided the National Police with additional powers to strengthen security, deemed necessary and lawful. However, certain challenges persist in the operation of the National Police, and the list of additional powers defined by law requires further expansion to accommodate the real conditions faced by law enforcement during martial law [3].

Martial law is introduced across the entire territory of the state or in specific parts in the event of armed aggression or a threat of attack posing a danger to Ukraine's state independence and territorial integrity. It involves granting relevant authorities of state power, military command, military administrations, and local self-government authorities the necessary powers to prevent threats, repel armed aggression, ensure national security, and eliminate threats to Ukraine's state independence and territorial integrity. Martial law also entails temporary restrictions on constitutional rights and freedoms of individuals and citizens, as well as the rights and legitimate interests of legal entities for a specified period, determined in connection with these restrictions [2].

Following the imposition of a special legal regime, corresponding changes were made to the Law of Ukraine "On the National Police" [1], expanding the powers of the law enforcement sector during martial law. These changes include:

1. The right of the police to receive free written requests from state bodies, local self-government authorities, and legal entities of state ownership for necessary information to fulfill their tasks, particularly regarding prisoners of war. Such requests must be fulfilled within a three-day period, or, if not possible, within

a maximum of ten days from the date of receipt. If there are reasons hindering the fulfillment of the request, the police must communicate these reasons (para. 36 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

2. The right to escort detained individuals suspected of committing a criminal offense, individuals in custody, accused, or convicted of imprisonment, as well as their protection in the courtroom (para. 37 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

3. The right of the police to detain individuals arrested for committing criminal or administrative offenses, individuals subject to detention as a preventive measure, as well as accused and convicted individuals in temporary detentions (para. 38 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

4. The right to carry out operational demining, including the detection, neutralization, and destruction of explosive objects (para. 39 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

5. Ensuring technical and forensic examination of incident scenes, including fires, and conducting special explosive ordnance disposal work in cases of explosions or reports of suspicious explosive objects (para. 41 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

6. Representation and fulfillment of Ukraine's obligations in the International Criminal Police Organization – Interpol (para. 42 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

7. Cooperation with the European Police Office (Europol) (para. 43 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

Collection of biometric data, including fingerprints, is allowed in cases specified by the Criminal Procedure Code of Ukraine (para. 45 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police").

Administrative supervision is conducted in accordance with the law (para. 46 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police") [1].

Within their powers, the police carry out operational demining for the detection, neutralization, and destruction of explosive objects that could be used for administrative or criminal offenses. The police also provide technical and forensic support for examining incident scenes, including fires, and conducting special explosive ordnance disposal work in cases of detecting suspicious explosive objects or threats of explosion [3].

These additional powers granted to the National Police contribute to stabilizing the operational situation, especially in the context of performing duties under specific legal regimes. While most actions taken by the police within these additional powers are operational, some also have a preventive and proactive nature. All these measures aim to ensure public order and protect citizens' rights.

According to Art. 24 of the Law of Ukraine "On the National Police", the police participate in ensuring and implementing measures of the legal regime during martial or emergency situations, as well as in areas of environmental emergencies if such regimes are introduced across the entire territory of Ukraine or in specific regions [1]. Art. 24 of this law defines additional powers of the police

during the imposition of martial law, including their involvement in carrying out territorial defense tasks and ensuring measures of the martial law legal regime.

Therefore, the improvement of police activities during martial law, particularly the significant contribution made by police officers, is evident. Changes to the Law of Ukraine "On the National Police", adopted on March 15, 2022 by the Verkhovna Rada of Ukraine, aimed to optimize police operation under martial law. These changes include additional points to Art. 23 of the Law of Ukraine "On the National Police", providing the police with necessary powers to fulfill their tasks, especially under the conditions of martial law [3].

Under martial law, the National Police protect national interests, including ensuring constitutional rights and freedoms of citizens, participating in maintaining social stability, environmental safety, and combating terrorism to resist military threats.

Measures encompassed in "ensuring and implementing measures of the legal regime during martial law" in the Law of Ukraine "On the National Police" include the following:

1. Strengthening the regime of public order and safety.
2. Combating sabotage and reconnaissance forces.
3. Protecting strategically important objects and vital communications.
4. Ensuring cooperation with territorial defense units.
5. Supporting the activities of military administration, courts, prosecutors, and judicial authorities during martial law.

It is considered advisable at the legislative level to regulate the procedure for interaction and cooperation between the National Police and other entities of Ukraine's security and defense sector and territorial communities to jointly counteract the state aggressor.

REFERENCES

1. Bezpalova O. Priority Directions of Police Activity in Ensuring Citizens' Rights under the Legal Regime of Martial Law in Ukraine. *Law and Security*, 3. 2022. P. 13-24.
2. Hidenko Y. Actions of the National Police Officers under Martial Law. *Young Scientist*, 6. 2022. P. 87-89.
3. Novichenko A. (2022). Organizational and Legal Forms of Police Interaction with Territorial Communities under Martial Law. *Our Law*, 4. 2022. P. 11-19.
4. The Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" No. 389-VIII, as of September 29, 2022.

Шамша Діана Денисівна,
курсантка 3-го курсу Навчально-накового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Нагорна Олена Олександрівна,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як важливої частини сектору безпеки і оборони країни на період 2023 – 2027 роки. Введення цього плану стало реакцією на виклики, що виникли у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, під час якої органи правопорядку зіткнулися з безпрецедентними труднощами. Серед виявлених проблем були визначені організаційні недоліки, які вплинули на ефективність виконання відповідних органами своїх функцій, особливо в аспекті забезпечення Національної безпеки України [1].

У контексті зазначених викликів, Комплексний стратегічний план передбачає низку заходів, спрямованих на посилення структури та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Ці заходи включають, але не обмежуються, переосмисленням структури управління, оптимізацією внутрішніх процесів, удосконаленням навчання персоналу, забезпеченням адекватного технічного оснащення та впровадженням новітніх технологій.

З метою оптимізації діяльності поліції, зокрема під час дії воєнного стану законодавець в березні 2022 року вносить зміни та доповнення до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [2].

В свою чергу, на Національну поліцію України покладено обов'язок забезпечення внутрішнього правопорядку в країні в умовах воєнного стану, проте під час виконання завдань покладених на поліцію, необхідно дотримуватися дещо іншого алгоритму дій. Тому Верховна Рада розпочала маштабну зміну законодавства України, щоби воно базувалося саме на особливому правовому режимі воєнного стану.

Варто відзначити, що вагому роль в діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану слід надати підрозділам патрульної поліції, оскільки саме ці поліцейські є першими хто здійснює реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події, а також ці поліцейські безпосередньо здійснюють забезпечення встановленого правового режиму [3].

Так, патрульні поліцейські з перших годин вторгнення загарбницьких військ на територію нашої країни, несуть службу за щільним графіком чергувань, патрульні залучаються на блокпости, на охорону важливих інфраструктурних та промислових об‘єктів. Також, патрульні здійснюють негайне реагування на всі повідомлення громадян. Зокрема борються зі злочинністю, мародерами, затримують членів ДРГ, стежать за безпекою на дорозі, надають гуманітарну допомогу громадянам, координують гуманітарні колони та евакуюють людей.

Найбільших змін стаття 23 закону «Про Національну поліцію», зокрема поліцейський отримав більше десяти додаткових повноважень, котрі матимуть тимчасову дію, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф та/або інших держав проти України та 60 днів після цього [4].

Ухвалення Закону № 7147 стало важливим кроком у зміцненні правової основи для діяльності Національної поліції, надавши їй засоби для адекватного виконання завдань з охорони публічного порядку та безпеки громадян, особливо в умовах підвищеної загрози та нестабільності. Таке законодавче рішення відображає зростаючу увагу до потреб правоохоронної сфери та її роль у захисті суспільства в часи кризи та нестабільності.

Дія додаткових повноважень вважаються тимчасовою, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф та/або інших держав проти України та 60 днів після цього. Зрештою, абсолютна більшість відповідних додаткових повноважень є беззаперечно необхідними для якісного виконання поліцейськими своїх службових обов’язків, а особливо на територіях, де проводяться активні бойові дії та на деокупованих територіях [5].

Отже, діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану зазнала змін, що вимагають адаптації структури та функцій цього органу до екстремальних умов. Насамперед, це стосується посилення ролі поліції в забезпеченні публічного порядку, прав і свобод громадян, а також в протидії військовим загрозам і злочинності, що набуває особливої актуальності в контексті воєнних дій.

Список використаних джерел

1. Комплексний стратегічний план рефор-мування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки: Указ Президента України від 11 травня 2023 року No 273/2023. URL: https://www.president.gov .ua/ docu-ments/2732023-46733.

2. Про внесення змін до Законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2123-IX#Text

3. Бондар В. Діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану. The 17th International scientific and practical conference “System analysis and intelligent systems for management”(May 02–05, 2023) Ankara, Turkey. International Science Group. 2023. 482 p.. 2023.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov .ua /laws/show/580-1

5. Плахотний А.П., Швець Є.В. Додаткові повноваження поліцейського в умовах воєнного стану. Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ. 2023. 273 с.

Шопіна Ірина Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-3334-7548

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОРПОРАТИВНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Виконання складних завдань, які поставило перед Національною поліцією України виконання правоохоронних функцій в умовах повномасштабної збройної російської агресії, вимагає підвищення вимог до кадрового забезпечення цієї інституції. Поліцейські нині вимушені виконувати свою діяльність в умовах підвищених ризиків, що потребує удосконалення кадрового відбору на службу до Національної поліції, професійної підготовки, формування кадрового резерву тощо. Водночас динаміка відношення населення до корупції (94% громадян вважають її широко розповсюдженою в державі [1]) свідчить про існування великої кількості проблем, пов'язаних з іміджем правоохоронних органів в очах громадськості. Однією з таких проблем є недостатня ефективність системи управління Національної поліції щодо мінімізації негативного впливу корупційних ризиків, притаманних поліцейській діяльності. Вказане обумовлює важливість дослідження проблеми корпоративної доброчесності у системному зв'язку з цілями кадрового забезпечення Національної поліції України та слугує підтвердженням актуальності здійснення наукових досліджень за даним напрямом.

Взаємодія різних факторів під час адаптації особового складу до діяльності в органах та підрозділах Національної поліції знаходить свій вияв на рівні формування корпоративної культури. Кожному правоохоронному органу притаманні власні корпоративні цінності, які можуть носити як писаний, так і неписаний характер, і відображати місію та принципи діяльності певної інституції, її персоналу, а також діяння, які є неприпустимими з точки зору корпоративних стандартів. Останнім часом норми корпоративної етики знаходять свої відображення в різноманітних етичних кодексах, окремих для різних інституцій, разом з тим слід сказати, що норми, закріплені в таких документах, і реальні корпоративні норми можуть бути нетотожними. Етичні кодекси містять у собі ідеальний стан розуміння корпоративної культури і корпоративних стандартів, стан, до якого мають прагнути системи управління та персонал установи, підприємства організації. У той же час реальні корпоративні норми можуть передбачати значне відхилення від такого ідеального стану, і складатися з прийнятних з точки зору персоналу організації варіантів поведінки, які можуть відхилятися від нормативної, межувати з деліктною або навіть нести у собі ознаки правопорушення.

Роль корпоративної культури у формуванні особистості професіонала є надзвичайно високою, оскільки навіть за умови наявності у молодого фахівця необхідних задатків для здійснення діяльності відповідно до високих морально-етичних стандартів, тривале перебування у середовищі, в якому такі стандарти знецінені, сприяє виникненню деформацій, які достатньо добре досліджені у наукових роботах [2].

Особливо важливою сферою, в якій корпоративні стандарти відіграють надзвичайно велику роль, є сфера доброчесності та здійснення діяльності на основі суворого додержання правових принципів верховенства права та справедливості [3]. Корпоративна доброчесність є необхідною умовою формування та підтримання в Національній поліції України інтелерантності до корупції як внутрішнього стандарту діяльності, який знаходить свій прояв у всіх формальних, і, головне, неформальних відносинах, що виникають у середині управлінської системи. За таких умов зменшується потреба у зовнішньому контролі за діяльністю поліцейських з точки зору мінімізації корпоративних ризиків та корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень.

Якщо корпоративна доброчесність набуває сталого характеру, всі елементи управлінської системи починають витісняти явища непотизму, фаворитизму, суб'єктивності під час оцінювання результатів діяльності. Підлеглі починають виконувати функцію контролю за своїм керівником з точки зору додержання ним антикорупційного законодавства, і у випадку порушення ним правових приписів звертаються до компетентних антикорупційних органів з вимогою припинити такі порушення.

Безумовно для української корпоративної поліцейської культури таке явище не є органічним, однак слід враховувати, що майже століття правоохоронна діяльність на українських землях відбувалася у межах радянської, корумпованої на централізованому рівні моделі. Тобто декілька поколінь правоохоронців сформувалися із сталим переконанням щодо цінності корупційного способу поведінки як невід'ємного елементу діяльності правоохоронного органу, при цьому найбільш небезпечною рисою таких переконань було толерантне ставлення до підміни правових вимог вимогами керівництва (так зване телефонне право). Таке деформоване розуміння законності розповсюджувалося як на правоохоронну, так і на судову систему, про що свідчать численні вироки правозахисникам, поміщення здорових осіб на примусове лікування до психіатричних лікарень у разі, якщо вони не поділяли позицію щодо керівної ролі комуністичної партії, тощо. Отже, за три десятиліття які минули з моменту проголошення Незалежності, наша держава зробила досить великий крок на шляху розбудови антикорупційної системи. Але не слід очікувати, що антикорупційна корпоративна культура легко та безперешкодно сформується після багатьох десятиліть примусового насадження корупції в її радянському розумінні. Це складний і тривалий процес який потребує здійснення комплексу послідовних дій, перш за все на рівні державної антикорупційної політики.

Отже, поняття доброчесності слід розуміти як послідовну реалізація у професійній та приватній сфері визнаних державою і суспільством морально-етичних цінностей, принципів та стандартів. Доброчесність має два основних рівня реалізації: індивідуальний (особистий) і корпоративний. Корпоративну доброчесність слід розуміти як закріплення на рівні свідомості більшої частини персоналу органу (підприємства, установи, організації) думок, уявлень та переконань про неприпустимість корупції, непотизму та фаворитизму. Формування корпоративної доброчесності як мета кадрового забезпечення управління в органах Національної поліції України уявляє собою узгоджену систематичну діяльність із закріплення та сприяння інтеріоризації у персоналу інтолерантності до корупції, принципів верховенства права та справедливості.

Список використаних джерел

1. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL: https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/ (дата звернення: 20.08.2023)

2. Боднар В.Є. Детермінанти професійної деформації працівників Національної поліції України. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 283–291.

3. Zaitsev M., Shopina I., Khrystynchenko N., Koropatnik I., Khomiakov D. Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. Vol 11, No 3. Pp.112-120. DOI: https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112.

НАПРЯМ № 4
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Авдєєва Галина Костянтинівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID ID : 0000-0003-4712-728x

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

На сьогодні штучний інтелект використовується в різних галузях. В медицині системи штучного інтелекту (ШІ) використовуються для діагностики хвороб, прогнозування їх розвитку та підтримки лікарів у прийнятті рішень щодо лікування. В економіці такі системи здійснюють прогнозування ринкових тенденцій та аналіз фінансових даних. У сфері освіти ШІ дозволяє організувати персоналізоване навчання, проводити оцінювання знань та створювати складні інтерактивні навчальні матеріали. Крім того, на основі ШІ розроблено автопілоти для транспортних засобів, різноманітні роботи, центри управління енергоефективними будівлями та системи розпізнавання осіб за різними ознаками, такими як відбитки рук, зовнішній вигляд, райдужна оболонка ока, голос і багато іншого.

Сьогодні системи ШІ ефективно вирішують завдання щодо ідентифікації осіб за фотознімками, відеозаписами та пробами ДНК. Зокрема, за допомогою американської системи розпізнавання осіб Clearview AI, яка використовує базу даних з 30 млрд фотопортретів із соціальних мереж та стрічок новин, ідентифіковано понад 1 000 осіб (живих і загиблих) та встановлено особи окремих громадян РФ, які скоїли злочини на території нашої держави [1, с. 66]. Можливості і сфери використання ШІ постійно розширюються. При цьому у світі відомо багато прикладів про помилки у роботі систем ШІ, які привели до порушення фундаментальних прав і свобод людини [2].

Оскільки більшість систем ШІ здійснюють обробку персональних даних, це може привести до порушення прав людини на приватне життя, яке гарантується такими статтями Конституції України: ст. 31 (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), ст. 32 (заборона втручання в особисте і сімейне життя), ст. 28 (заборона без вільної згоди людини застосовувати до неї медичні, наукові чи інші досліди), ст. 54 (захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів) та ін. [3].

Різні аспекти захисту прав людини під час використання ШІ є

предметом особливої уваги юристів в усьому світі. Міжнародною групою експертів Європейської комісії у галузі ШІ (AI HLEG) опубліковано посібник «Етичні настанови для надійного ШІ» [4], в якому сформульовані концептуальні правила роботи систем ШІ (законність, етика, відповідальність, надійність, прозорість, безпечність та ін.).

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) опублікований стандарт ISO/IEC 42001:2023, в якому містяться вимоги до створення, тестування, впровадження, підтримки та постійного вдосконалення систем ШІ [5].

Перший у світі закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act) [6] був прийнятий парламентом ЄС у червні 2023 р. Оновлений текст закону опубліковано 2 лютого 2024 року [7]. Цей закон встановлює правила та вимоги для розробників систем штучного інтелекту та спрямований на забезпечення безпеки, прозорості, екологічності й етичності використання штучного інтелекту в ЄС. Основні положення цього закону включають класифікацію систем ШІ за рівнями ризику, яким відповідають певні регуляторні заходи. Забороні підлягають приховані технології маніпуляції емоціями людей. Розробники таких систем зобов'язані надавати можливість користувачам вільно отримувати інформацію про те, як вони працюють і приймають рішення. В законі також передбачені заходи щодо запобігання дискримінації, упередженості та несправедливості в системах ШІ. Для систем ШІ, які, зокрема, здійснюють обробку персональних даних та інформації щодо об'єктів критичної інфраструктури запроваджується обов'язкова сертифікація. В законі визначено 8 типів систем ШІ високого ступеню ризику. Для систем, які потенційно можуть становити ризик для прав людини або державних інтересів (дискримінація, дезінформація, маніпуляції в інформаційному просторі та ін.), передбачені певні обмеження.

Закон про штучний інтелект (AI Act), який має стати прикладом уніфікації юридичних правил у галузі ШІ, викликав безліч дискусій у юридичних спільнотах різних країн Європи та всього світу. Частина юристів наголошують на тому, що закон повинен обмежувати застосування деяких технологій ШІ, які можуть становити небезпеку для прав і свобод людини. Інші, навпаки, вважають, що будь-які обмеження у застосуванні технологій ШІ перешкоджають розвитку інновацій і соціальному прогресу загалом. Однак усі одностайні в тому, що технології ШІ потребують справедливого правового регулювання.

В Україні також розпочався процес правового регулювання ШІ з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері. Міністерство цифрової трансформації України опублікувало «Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні» [8], видало методичні матеріали «Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання» [9]. Спеціалісти у галузі ШІ дискутують з приводу визначення винної особи у разі завдання шкоди системою ШІ, яка працює автономно. «Хтось вважає, якщо подія викликана дефектами конструкції пристрою зі ШІ – винним є виробник пристрою, а якщо стався програмний збій – розробник ШІ. Дехто вважає, що всі перелічені

суб'єкти є винними одночасно. Для кожного випадку має бути правова основа для розв'язання цього питання та вироблені відповідні підходи залежно від ступеня небезпеки й інших характеристик системи ШІ» [9, с. 27].

На сьогодні в українському законодавстві відсутні норми, які б дозволяли контролювати системи ШІ та вимагати звіти від суб'єктів, що відповідають за їх розроблення або використання. Для формування законодавчої бази щодо використання ШІ в Україні важливо встановити чітку систему відповідальності для осіб, які розробляють, впроваджують або використовують системи ШІ. У таких системах на законодавчому рівні має бути забезпечена можливість людського втручання для виправлення помилок під час аналізу персональних даних, критичного підходу до обрання джерел інформації та запобігання можливому порушенню прав людини.

Список використаних джерел

1. Авдєєва Г.К. Проблеми використання систем штучного інтелекту у правозастосовній діяльності. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2023. Вип.2(102). С. 63-80. DOI:10.33766/2524-0323.102.63-80
2. Богдана Гайворонська. Тріумф та загрози штучного інтелекту - як нейромережі впливають на наше життя і як вони законодавчо регулюються. 04.09.2023. URL : https://cityhost.ua/uk/blog/triumf-ta-zagrozi-shtuchnogo-intelektu-yak-neyromerezhi-vplivayut-na-nashe-zhittya-i-yak-ce-zakonodavcho-regulyu-tsya.html#the-top-5-major-failures-of-AI
3. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. Редакція від 01.01.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
4. The Ethics Guidelines for Trustworthy Artificial Intelligence (AI). European Commsssion. Publication 08 April 2019. URL : https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai
5. ISO/IEC 42001:2023 (E). Information technology — Artificial intelligence - Management system. First edition 2023-12. International standard. Geneva, 2023. URL : https://webstore.iec.ch/preview/info_isoiec42001%7Bed1.0%7Den.pdf
6. Artificial Intelligence Act. Amendments adopted by the European Parliament on 14 June 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-06-14_EN.html#sdocta6
7. Artificial intelligence act: Council and Parliament strike a deal on the first rules for AI in the world. Council of the EU : Press release. 2 February 2024. URL : https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/
8. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. Міністерство цифрової трансформації України. URL :

https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B7_%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A8%D0%86_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_compressed.pdf

9. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. Методичний матеріал. Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2024. 44 с. URL : https://drive.google.com/file/d/1YLb1X8wCMQi3g8LjPsERa2b58GM1fRS2/view

Басиста Ірина Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
член Науково-консультативної ради при Верховному Суді
ORCID ID: 0000-0001-9707-7386

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПЕРЕБІГУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ та ЗАХИСТ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ (ПРОДОВЖЕННЯ ОГЛЯДУ)

Продовжуючи дискурс можливостей ШІ, перспектив його використання, ймовірних загроз та ризиків, а також сучасного стану регулювання задля захисту фундаментальних прав [1, с. 19-38; 2], варто підкреслити, що машинний інтелект одним із перших досліджував англійський математик Алан Тюрінг. Вважається, що термін «штучний інтелект» ввів американець Джон Маккарті у 1965 році. «Проте українець Олексій Івахненко почав першим у світі використовувати багатошарові нейронні мережі, які сьогодні мають велике значення та широко застосовуються в системах штучного інтелекту» [3]. РБК-Україна (проєкт Styler) розповідає більше про цього відомого українського вченого [3].

На сьогодні йдеться про постійне розширення сфер застосування ШІ та, відповідно, значні розміри інвестицій у ШІ. У дописах ЗМІ йдеться й про роль Саудівської Аравії, яка вважається найбільшим у світі інвестором у ШІ; відбувається залучення фінансування для ініціативи на збільшення світових потужностей з виробництва чипів і розширення можливостей ШІ [4]. А японська дослідницька група, що отримує фінансування від уряду Японії, уклала угоду про співпрацю з американським стартапом Tenstorrent для розробки свого першого передового чипа для штучного інтелекту [5].

Своєю чергою «…OpenAI готується випустити п’яту версію своєї моделі для ChatGPT» [6]. Також й «…LinkedIn надав новий огляд того, як він вимірює свої останні генеративні функції штучного інтелекту з метою покращення взаємодії з цими інструментами, а не сприяння введенню в оману, неправдивим уявленням через контент, створений роботами...З усіх основних соціальних додатків LinkedIn найбільш активно впроваджує генеративні функції ШІ…» [7].

Звісно, що такий бурхливий розвиток не може обходитися й без судових процесів, зокрема у попередніх наукових розвідках вже йшлося про позови за звинуваченнями у порушенні авторських прав та незаконному розпоряджанні інтелектуальною власністю, які мають місце, як у перебігу навчання ШІ, так і його застосування [1, с. 19-38]. Є й судові процеси за звинуваченнями у крадіжці технологій [8]. Вже неодноразово зазначалося, що «…фінансова підтримка корпорацією Microsoft компанії-розробника чат-бота ChatGPT OpenAI може підпадати під дію правил ЄС щодо злиття» [9]. Також констатувалося [1, с. 19-38], що ведуться й судові розгляди через

«відступ від первинної місії – сприяти гуманітарному прогресу» [10], хоча важко сказати, що є їх першопричиною та метою.

Ми вже вдавалися до розлогого огляду цієї проблематики та визначали, як змінюються правоохоронна та правнича сфери, з огляду поширення та все більшої доступності ШІ; у чому полягає роль держави, як регулятора та реалізації відповідної функції; яких правил мають дотримуватися розробники та користувачі; які аспекти використання ШІ вже доступні для правничої сфери та як може допомогти ШІ із прийняттям рішень (залишаючи, при цьому, саме за людиною провідну роль у їх постановленні та у виборі за наявних альтернатив) у перебігу кримінального провадження тощо [1, с. 19-22].

Також маємо результати розлогого дослідження, що проводилося Центром Дністрянського та Fama за підтримки ЄС та Міжнародного Фонду «Відродження». У ньому, серед іншого важливого, значиться й про можливості використання ШІ для аналізу підбірок документів [11, с. 25, 27]; констатовано, що «програмне забезпечення Palantir Technologies вже використовується Офісом Генпрокурора України в розслідуваннях воєнних злочинів, але наявні і ризики» (див. Дарина Бойко, Іван Городиський. Штучний інтелект у сфері оборони: виклики регулювання. Центр Дністрянського, 2024: https://bit.ly/3vyQhcr) [11, с. 27]; ШІ перспективний для «…розшифровки записів судових слухань чи допитів, мультимедійних записів; перекладів тексту з української та на українську; підготовки типових юридичних текстів (повістки, повідомлення, договори etc.)» [11, с. 27]; «технологія розпізнавання обличь може використовуватись в розслідуваннях зокрема для ідентифікації підозрюваних, підтвердження присутності на місці події, спростуванні чи підтвердженні алібі etc. Органи прокуратури вже використовують програмне забезпечення Clearview AI для розшуку та ідентифікації підозрюваних шляхом розпізнавання обличь на фото з соціальних мереж та із записів камер відеоспостереження…» [11, с. 31]; співставлення слідів папілярних узорів та зразків ДНК [11, с. 30]; «3D моделювання ситуації стає все більш важливим інструментом у судовій практиці…» [11, с. 32]; наявні й пропозиції щодо таких експертиз, як «… товарознавча експертиза, містобудівна експертиза, щодо аналізу бухгалтерських документів та інші фінансові розвідки, аналізу тілесних ушкоджень etc.» [11, с. 30].

Схиляємося до того, щоб віднести до сфери ШІ та до максимуму автоматизувати перебіг (сам процес) обробки інформації задля подальшого обґрунтованого ухвалення рішень людиною [2], а також цілком погоджуємося із тими дослідниками, які вірно акцентують, що в Україні наразі відсутні норми щодо регулювання використання ШІ в кримінальному проваджені загалом, та правосудді зокрема, не дивлячись на те, що, як вірно стверджують дослідники, в Концепції розвитку штучного інтелекту [12] все ж є розділ «Правосуддя», який, зокрема, допускає «винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики [13, с. 11; 14]. Автори також

обґрунтовано резюмують, що План заходів до Концепції теж не містить потрібної конкретики щодо розробки та впровадження правових стандартів застосування технологій ШІ [13, с. 11; 14]. Маємо й крайню правову позицію Верховного Суду від 8 лютого 2024 року у справі № 925/200/22, де резюмовано наступне: «… дії заявника у сукупності (подання завідомо безпідставної заяви на роз'яснення постанови касаційної інстанції, право на роз'яснення якої не передбачено статтею 245 ГПК України, апелювання до «позиції» ШІ «ChatGPT», згенерованого ним у відповідях з окремого питання, що вже розглянув суд) є виявом неповаги до суддів Верховного Суду, не спрямовані на ефективний захист прав, свобод та інтересів позивача від імовірних порушень з боку відповідача…» [15]. При цьому, як вже відзначалося [2], наявна окрема думка судді, в якій підкреслено, що « …пославшись на відповіді, згенеровані ШІ «ChatGPT», з метою обґрунтування своєї позиції, зважаючи зміст заяви, наведені в ній доводи та аргументи, Заявник не виявив неповагу до Суду та не поставив під сумнів його висновки, навпаки – прагнув з'ясувати та уточнити окремі висновки з питань, щодо яких висловився Верховний Суд….» [16].

Очевидно, що кримінальне провадження, як діяльність із властивими для неї правилами, учасниками та рішеннями, не є винятком для застосування ШІ, але як помічника. При цьому, для створення належного правового підґрунтя такого застосування, як і встановлення його правил, відповідальності за «шкідливий» ШІ чи інші порушення, мали б, національним законодавцем, бути враховані надбання інших країн та інституцій. Так, ще «у жовтні 2023 року президент США Джо Байден підписав указ, який зобов'язує наукову спільноту усувати ризики, пов'язані зі ШІ. У законі викладено вісім основних принципів і пріоритетів відповідального використання ШІ, включно з безпекою, захищеністю, конфіденційністю, справедливістю, цивільними правами, захистом споживачів, розширенням прав і можливостей працівників, інноваціями, конкуренцією та глобальним лідерством» [17].

Також представники 28 країн світу збиралися в Британії для розробки спільної стратегії щодо викликів, які може створити широке впровадження штучного інтелекту…Було укладено «Блетчліську декларацію», в якій країни-учасники зобов'язалися співпрацювати у визначенні ризиків, пов'язаних зі штучним інтелектом та дійшли згоди щодо: необхідність максимальної прозорості з боку приватних розробників ШІ, а також розробки показників оцінки, інструментів для перевірки безпеки та про розвиток відповідних можливостей у державному секторі для наукових досліджень [18].

А вже 13 березня поточного року «Європейський парламент на засіданні у Страсбурзі ухвалив закон, який регулюватиме правила використання штучного інтелекту, йдеться на офіційному сайті законодавчого органу» [19], про що розлоге повідомляє Радіо Свобода.… Нові правила забороняють: нецільове вилучення зображень обличчя з інтернету або з камер відеоспостереження для створення баз даних

розпізнавання обличь; розпізнавання емоцій та ШІ, який маніпулює людською поведінкою або експлуатує вразливості людей [19]. «Визначено сфери з високим рівнем ризику для застосування штучного інтелекту – це критично важлива інфраструктура, освіта та професійна підготовка, працевлаштування, основні приватні та державні послуги (наприклад, охорона здоров'я, банківські послуги), певні системи в правоохоронних органах, міграції та управлінні кордонами, правосудді та демократичних процесах (наприклад, вплив на вибори)…Такі системи повинні оцінювати та зменшувати ризики, вести журнали використання, бути прозорими та точними, а також забезпечувати людський нагляд. Громадяни матимуть право подавати скарги на системи штучного інтелекту та отримувати роз'яснення щодо рішень, ухвалених на основі систем штучного інтелекту з високим ступенем ризику, які впливають на їхні права», – йдеться на сайті Європарламенту. Також рішення передбачає, що штучні або змінені зображення, аудіо- та відеоконтент («deepfake») мають бути чітко позначені як такі» [19]. «Закон ще має бути офіційно схвалений Радою ЄС. Він набуде чинності через двадцять днів після опублікування в офіційному віснику і буде повністю імплементований через 24 місяці після набуття чинності» [19].

Список використаних джерел

1. Басиста І.В., Удовенко Ж.В., Кулинич М.-М.А. Огляд тенденцій щодо штучного інтелекту та його перспективність для процесуальних рішень у перебігу кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО.* 2024. Випуск 80: частина 3. С. 19–38. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/81_part-3.pdf DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.3
2. Удовенко Ж.В., Басиста І.В. Використання штучного інтелекту у кримінальному провадженні: ілюзія чи реальність. Матеріали круглого столу «*Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості*» (15 березня, м. Львів). 2024. Львів: ЛьвДУВС. 2024.
3. Юлія Гаюк Українець, без якого не було б штучного інтелекту. Як Івахненко став хрещеним батьком нейромереж. 12.03.2024. URL : https://www.rbc.ua/rus/styler/ukrayinets-kogo-bulo-shtuchnogo-intelektu-1710167417.html
4. Саудівська Аравія створить фонд розміром $40 млрд для інвестицій у ШІ. 21.03.2024. URL : https://inventure.com.ua/uk/news/world/saudivska-araviya-stvorit-fond-rozmirom-dollar40-mlrd-dlya-investicij-u-shi
5. У Великій Британії хочуть замінити частину держслужбовців штучним інтелектом. UA.NEWS. 1.03.2024. URL : https://ua.news/ua/world/u-velikij-britaniyi-hochut-zaminiti-chastinu-derzhsluzhbovtsiv-shtuchnim-intelektom
6. Андрій Неволін OpenAI анонсувала вихід нової версії ChatGPT. 21.03.2024. URL : https://t4.com.ua/tech/openai-anonsuvala-vyhid-novoyi-versiyi-chatgpt/

7. Штучний інтелект LinkedIn тепер вміє шукати кращих кандидатів на вакансії. 7.03.2024. URL : https://www.proidei.com/linkedin-ai-0803/

8. Станіслав Ткацевіч Інженер Google викрадав технології ШІ для стартапу в Китаї. Тепер йому загрожує до 10 років в'язниці. 7.03.2024. URL : https://hromadske.ua/posts/inzhener-google-vikradav-tehnologiyi-shi-dlya-startapu-v-kitayi-teper-jomu-zagrozhuye-do-10-rokiv-vyaznici

9. Нова вразливість. Знайдено спосіб змусити штучний інтелект розмовляти на заборонені теми. jour12. 4.04.2024. URL : https://ua.news/ua/technologies/nova-vrazlyvist-znajdeno-sposib-zmusyty-shtuchnyj-intelekt-rozmovlyaty-na-zaboroneni-temy

10. Ілон Маск подав до суду на розробника ChatGPT: що вимагає мільярдер. 1.03.2024. URL : https://informator.ua/uk/ilon-mask-podav-do-sudu-na-rozrobnika-chatgpt-shcho-vimagaye-milyarder

11. Перспективи та межі використання штучного інтелекту в кримінальному процесі (підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Європейське Відродження України»). Центр Дністрянського, Fama. agency. 2024. URL : https://dc.org.ua/uploads/material/ai.pdf?f

12. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/491020___735042

13. Lex ex machina: Правові, етичні та світоглядні виклики застосування штучного інтелекту в правосудді. Аналітичний документ / І.М. Городиський. Львів: Центр Дністрянського, Український католицький університет 2023. 21 с.

14. Іван Городиський, Вікторія Кулиняк Штучний інтелект і правопорядок. 26 вересня 2023. URL :https://justtalk.com.ua/post/shtuchnij-intelekt-i-pravoporyadok#_ftn1

15. Ухвала Касаційного господарського суду ВС у справі 925/200/22 від 8.02.2024. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639

16. Окрема думка судді Верховного Суду Вронської Г.О. від 8.02.2024. у справі № 925/200/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074064

17. Ірина Рефагі ШІ зможе створити зброю, яка зітре людей з лиця землі: як цього не допустити. 9.03.2024. URL : https://focus.ua/uk/digital/632132-shi-zmozhe-stvoriti-zbroyu-yaka-zitre-lyudey-z-licya-zemli-yak-cogo-ne-dopustiti

18. Ілон Маск подав до суду на розробника ChatGPT: що вимагає мільярдер. 1.03.2024. URL : https://informator.ua/uk/ilon-mask-podav-do-sudu-na-rozrobnika-chatgpt-shcho-vimagaye-milyarder

19. Європарламент ухвалив закон, який регулює роботу штучного інтелекту. 13.03.2024. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/news-shtuchnyy-intelekt-yevroparlament-zakon/32860293.html

Богдан Дарина Олександрівна,
здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Галенко Юлія Петрівна,***
старший викладач кафедри українознавства
та іноземних мов,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5670-4774

EXPERIENCE OF THE EU COUNTRIES IN ESTABLISHING A DEMOCRATIC STATE

The experience of the European Union countries in establishing a democratic state is extremely valuable and can provide important lessons for other countries developing their democracy. The European Union brings together diverse countries with different histories and traditions, and in this context, democracy is one of the core values on which common identity and cooperation are based.

One of the key aspects of the EU's experience is the development of a legal system that guarantees citizens' rights and freedoms and ensures the independence of the judiciary. It is important that the rules of the game are the same for all citizens and that the courts are independent of political interference. This creates conditions for fair trial and protection of human rights [1, p. 5].

The second important aspect is the development of civil society. This means that citizens have the opportunity to actively participate in the political process, express their opinions and views, organize public associations and provide full support for their rights and interests. Civil society plays an important role in controlling the government and ensuring openness and transparency in decision-making.

In a number of the EU countries, various mechanisms and advisory bodies have been established to promote democratic participation of citizens and effective work of parliaments [3, p. 7].

Hungary has a National Council for Sustainable Development, which has been operating since 2008. Its tasks include informing members of parliament about the possible consequences of legislative proposals and disseminating information about the national sustainable development strategy to the public.

Romania has two advisory bodies to the parliament: The Legislative Council and the Economic and Social Council. The Legislative Council systematizes and coordinates legislation, while the Economic and Social Council advises both the parliament and the government in specialized areas.

In Poland, there is the Labor Protection Council, which has the important task of monitoring compliance with labor laws and safety in the workplace, as well as keeping official records of legislation.

Portugal has a number of advisory bodies in the field of biomedicine, whose members are appointed by both the parliament and the government. These councils specialize in artificial insemination, DNA databases and life sciences ethics.

Croatia established the National Council for Monitoring the Implementation of the Anti-Corruption Strategy in 2006, which includes representatives from various fields to fight corruption [3, p. 61].

Some countries, such as Bulgaria, the Czech Republic, Germany and Slovenia, have parliamentary committees responsible for receiving and reviewing public complaints, although their impact may vary from country to country.

In addition, it is important to note that information technology helps to improve communication between citizens and parliaments. In some countries, the introduction of online petitions has led to an increase in their number.

Parliaments also use a variety of media to publicize their activities, including parliamentary TV channels, print media and online resources.

These examples show a variety of approaches to engaging citizens in the parliamentary process and ensuring greater transparency and openness in the work of the parliaments of the European Union [2, p. 59].

In addition, the EU emphasizes the importance of creating an effective system of governance and fighting corruption. To ensure the sustainable development of a democratic state, it is necessary to establish effective mechanisms of control over the authorities and ensure openness and accessibility of information to the public.

Another important aspect is to support civic education and information literacy. Informed citizens are better able to participate in the political process and make grounded decisions. Thus, the experience of the European Union member states shows that in order to successfully create a democratic state, it is necessary to work on the development of legal institutions, civil society, an effective governance system and guarantee citizens access to information and education. These principles can serve as important guidelines for other countries working to establish a democratic state.

REFERENCES

1. Karchevska, O.V., Lytvyn L.A. Gender Parity in Politics as a Factor of Consolidation of Democracy: the Experience of European Countries. *Gilea: Scientific Bulletin* No. 128, 2018. 320-324 p.

2. Pihul N.H., Liuta O.V. Foreign Experience of Decentralization Reforms. *Global and National Problems of Economy.* 2016. 684-688 p.

3. Shevchuk M.M. Openness of National Parliaments: Experience of the European Union Countries. *Efficiency of Public Administration.* 2018. 38 p.

Дзюбенко Марія Олександрівна,
начальник сектору протидії домашньому насильству
відділу взаємодії з громадами Вінницького районного управління поліції,
Головне управління Національної поліції у Вінницькій області,
капітан поліції
ORCID ID: 0009-0008-6168-3104

Науковий керівник: ***Джафарова Олена В'ячеславівна,***
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та
публічного адміністрування,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
підполковник поліції
ORCID ID: 0000-0003-4201-0218

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан завжди створює непередбачувані виклики для психологічного та соціального благополуччя населення. Конфлікт, загроза безпеці, економічні труднощі та руйнування інфраструктури – усе це створює стресові умови, які впливають на психічний стан та соціальну адаптацію індивідів.

Психологічний вплив воєнного конфлікту є складною та багатогранною проблемою, яка відчутна як серед тих, хто безпосередньо переживав бойові дії, так і серед цивільного населення, яке живе в зоні конфлікту. Воєнний конфлікт створює надзвичайні стресові умови, що можуть призвести до різних психологічних проблем [1]. Серед основних психологічних наслідків воєнного конфлікту можна виділити посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожність, депресію та інші психічні розлади. Люди, які пережили війну або були свідками жахливих подій, можуть відчувати постійний стрес та тривожність, що негативно впливає на їхню якість життя та здоров'я [2]. У деяких випадках, ці психологічні проблеми можуть бути настільки серйозними, що потребуватимуть професійного психологічного втручання. Крім того, воєнний конфлікт може викликати в людей втрату віри в мир і порушити їхні відносини з іншими. Багато людей, які пережили воєнні події, можуть відчувати відчуженість від оточуючих та відчуття невпевненості у майбутньому.

На нашу думку, психологічний вплив воєнного конфлікту є серйозною проблемою, яка потребує уваги та комплексного підходу для вирішення. Важливо забезпечити доступ до психологічної підтримки та терапії для тих, хто цього потребує, а також проводити профілактичну роботу серед населення для зменшення ризику виникнення психологічних проблем у разі воєнного конфлікту.

Психологічна підтримка в умовах воєнного конфлікту відіграє надзвичайно важливу роль у допомозі людям подолати психологічні труднощі, які виникають у зв'язку з військовими подіями [3]. Її основною метою є забезпечення емоційної підтримки, допомога у відновленні психічного здоров'я та підтримка індивідуального розвитку. Психологічна підтримка може включати різноманітні методи, такі як індивідуальні консультації з психологом, групові сесії підтримки, психотерапію та різноманітні психологічні програми реабілітації. Важливо, щоб психологічна підтримка була доступною для всіх, хто її потребує, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання [4]. Також важливо, щоб ця підтримка була надана з урахуванням культурних та індивідуальних особливостей кожної людини, щоб забезпечити її ефективність та прийняття.

Соціальна адаптація в умовах воєнного конфлікту є ключовим аспектом підтримки населення. Воєнний конфлікт може спричинити значні зміни в соціальному середовищі, порушити звичні соціальні структури та викликати проблеми із встановленням та збереженням міжособистісних відносин. Соціальна адаптація полягає у здатності індивіда адаптуватися до нових соціальних умов, знаходити своє місце в суспільстві та встановлювати стабільні відносини з іншими людьми [5]. Це може включати відновлення робочих місць, підтримку у відкритті власного бізнесу, надання доступу до освіти та професійної підготовки, а також сприяння в інтеграції в суспільне життя.

Ми вважаємо, що програми соціальної адаптації були спрямовані на підтримку різних груп населення, включаючи ветеранів, біженців, людей з інвалідністю та інші уразливі категорії. Також важливо враховувати культурні та індивідуальні особливості кожної групи та забезпечити індивідуалізований підхід до підтримки соціальної адаптації.

Для успішного подолання викликів, пов'язаних із психологічними та соціальними наслідками воєнного конфлікту, необхідно розробляти та впроваджувати комплексні стратегії. Однією з ключових стратегій є розвиток мережі психологічної підтримки, включаючи забезпечення доступу до кваліфікованих психологів та психотерапевтів як у великих містах, так і у віддалених районах. Крім того, необхідно створити інфраструктуру для соціальної адаптації, що включає розвиток програм професійної підготовки, підтримку підприємництва та реінтеграційні програми для ветеранів та постраждалих. Важливо також проводити просвітницьку роботу, збільшуючи обізнаність суспільства щодо психологічних проблем, з якими стикаються люди, що пережили воєнний конфлікт, та зменшуючи стигматизацію, пов'язану з цим [5]. Застосування цих стратегій допоможе створити сприятливі умови для психологічної реабілітації та соціальної інтеграції населення, яке пережило воєнний конфлікт.

Отже, психологічна підтримка та соціальна адаптація населення в умовах воєнного стану є критично важливими аспектами забезпечення благополуччя та відновлення суспільства після воєнного конфлікту. Розуміння і врахування психологічних потреб населення, а також надання

ефективної психологічної підтримки можуть допомогти індивідам подолати стрес, тривогу та інші психологічні проблеми, що виникають в результаті воєнного конфлікту. У той же час, розвиток програм соціальної адаптації та створення умов для інтеграції постраждалих у суспільство сприяє відновленню соціальних зв'язків та стабільності. Важливо пам'ятати, що успішна підтримка та адаптація вимагає комплексного підходу, що враховує культурні, соціальні та індивідуальні особливості кожного індивіда та групи. Тільки шляхом спільних зусиль громадянського суспільства, урядів та міжнародних організацій можна забезпечити повне відновлення та стабілізацію після воєнного конфлікту і забезпечити стійкий розвиток суспільства.

Список використаних джерел

1.Зінченко Д.А. Бутко А.О. Психоемоційний стан працівників поліції під час воєнного стану в Україні. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України. МВС України.* Харків. НА НГУ. 2023. С. 134-137.

2.Зінченко Д.А. Гопко Д.О. Психологічне здоров’я працівників в підрозділах безпеки і оборони України. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України.* МВС України. Харків. НА НГУ. 2023. С. 131-134.

3.Зінченко Д.А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС України.* Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 242-244.

4.Зінченко Д.А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. *Питання сучасної науки і права.* Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185-187.

5.Зінченко Д.А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. *Питання сучасної науки і права. МВС України.* Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185-187.

6.Зінченко Д.А, Висоцький М.О. Вплив війни на психологічний стан працівників правоохоронних органів: *Аналіз проблеми. Збірник Матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів».* (м. Київ, 31 жовтня 2023 року). с. 156-158. С. 223.

Дуняшенко Олександр Олександрович,
курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Логвиненко Борис Олексійович,***
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан вносить зміни у функціонування суспільства, що призводить до активізації адміністративно-правового механізму для забезпечення стабільності та безпеки. Однак, у таких умовах існує ризик порушення прав людини, тому умови сьогодення спонукають негайно вирішувати проблему захисту прав людини, оскільки дане питання є надзвичайно актуальним в сучасний час. Це обумовлено тим, що, незважаючи на існування великої кількості міжнародних та внутрішніх правових актів, які регулюють права людини, увага до них з боку держави залишається недостатньою в контексті загальнополітичних, міжнародних, соціальних та культурних проблем. Багато науковців, досліджували в різних аспектах питання забезпечення прав людини та їх обмеження з урахуванням викликів у суспільстві, а саме: М.Ф. Анісімова, В.І. Євтушенко, А.М. Колодій, О.В. Осинська, С.В. Максименко, В.Л. Федоренко тощо. Однак, зважаючи на великий внесок в юридичну науку вищезазначених авторів, реалії сьогодення свідчать про необхідність запровадження нових механізмів забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Як демократична, соціальна, правова держава, Україна, яка взяла євроінтеграційний вектор, зумовила необхідність утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина відповідно до міжнародних стандартів у всіх сферах суспільного життя. Наша країна є учасницею міжнародних договорів, які передбачають взяття державою-учасницею на себе позитивних та негативних зобов'язань, а саме: до позитивних зобов'язань належить обов'язок держави-учасниці у запровадженні системи ефективних гарантій прав і свобод людини; негативні зобов'язання ж у свою чергу встановлюють для держави норми-заборони порушення прав і свобод людини. Указом Президента України від 24 березня 2021 року була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини, метою якої стало удосконалення діяльності щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. В своїх

положеннях вищезазначена Стратегія закріпила стратегічні напрями в сфері прав і свобод людини; цілі; актуальні проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям; завдання, спрямовані на досягнення цілі; очікувані результати. Запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, узгодженості дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом – очікуваний результат даної Стратегії. Однак, повномасштабне вторгнення Російської федерації на територію України (24 лютого 2022 року) зумовило істотні негативні наслідки щодо реалізації конституційних прав і свобод людини, тому Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 на території України введено особливий правовий режим воєнного стану, з подальшим його продовженням, який передбачає певні обмеження конституційних прав і свобод людини. Тому питання, щодо реалізації прав і свобод в умовах воєнного стану зазнали істотних перешкод, а в деяких випадках виявились неможливими та пов'язане насамперед з відсутністю спеціальних роз'яснень і рекомендацій, щодо норм права, які регламентують реалізацію прав людини у період дії правового режиму воєнного стан [5].

До прикладу наведемо, як може бути порушено одне з прав людини в умовах воєнного стану. Так, ст. 34 Конституції України регламентує: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір». Однак, здійснення цих прав обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для запобігання розголошенню інформації тощо [1].

В умовах воєнного стану особливу актуальність набуває питання забезпечення правового захисту громадян, адже це період, коли суспільство зазнає найбільших випробувань і ризиків для своєї стабільності і безпеки. Тому окреслимо основні шляхи оптимізації адміністративно-правового механізму у для забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян:

По-перше, необхідно розробити та впровадити спеціальні нормативно-правові акти, які регулюватимуть діяльність урядових органів та правоохоронних структур у період воєнного стану та повинні забезпечувати необхідний рівень правової захищеності громадян, відповідно до умов воєнного стану.

По-друге, важливо забезпечити доступ громадян до правосуддя та забезпечити їх можливість звернутися за захистом своїх прав у судовому порядку. Це можливо, забезпечивши функціонування судової системи у воєнний період та забезпечивши безпеку суддів, адвокатів та інших учасників правового процесу.

По-третє, важливим є здійснення контролю за діяльністю правоохоронних органів та уникнення можливих випадків порушень прав громадян з їх боку. Це можливо, забезпечивши ефективний механізм контролю за діяльністю цих органів та вжити заходів для попередження можливих зловживань.

Отже, можна зробити висновок, що загалом, шляхи оптимізації адміністративно-правового механізму в цей складний період полягають у створенні ефективних і збалансованих правових механізмів, які забезпечать захист прав і свобод громадян та є важливим завданням для української держави в умовах воєнного стану та повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 10.04.2024).

2. Лазарєв В.В., Малиновська Т.М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні URL: https://univd.edu.ua/science-issue/issue/5213 (дата звернення 10.04.2024).

3. Нікітін А. А. Деякі питання вдосконалення адміністративно-правового механізму захисту прав дитини в умовах військової агресії. URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/90202d35-527d-4885-a6e0-5ecd7ae963fe/content (дата звернення 10.04.2024).

4. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 381-384.

5. Славна О.В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/9.pdf (дата звернення 10.04.2024).

Ірха Юрій Богданович,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
начальник науково-дослідного відділу,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0002-6442-0974

ПОСИЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини, можливості з їх реалізації, охорони та захисту є мірилом сучасного цивілізаційного розвитку суспільства, показником рівня демократичності функціонування держави, діяльності її інститутів. Будь-яка демократична держава зобов'язана формувати та розвивати таку правову систему, в якій кожному забезпечується не тільки вільний та безпечний розвиток особистості, але й впевненість у своєму правовому становищі та правовій захищеності від неправомірного чи свавільного втручання з боку держави, фізичних чи юридичних осіб.

Обравши незворотній шлях на європейську та євроатлантичну інтеграцію Україна зобов'язалась посилено утверджувати та захищати демократію, верховенство права та права і свободи людини, які в країнах – членах Європейського Союзу та НАТО визнаються фундаментальними демократичними цінностями. Цей обов'язок держава має виконувати щоденно, незважаючи на труднощі політичного, економічного чи іншого характеру. Навіть збройна агресія російської федерації проти України не є підставою для відмови від цих зобов'язань. Наша держава лише встановила додаткові обмеження прав і свобод людини, що дозволено Конституцією і законами України та узгоджуються із положеннями Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

В умовах війни Україна зобов'язана не тільки здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, але й посилено захищати тих, хто їх здійснює. На сьогодні Збройні Сили України, інші військові формування та Національна поліція України відіграють фундаментальну роль у захисті Вітчизни, її незалежності, територіальної цілісності, підтримці правопорядку в державі.

Військовослужбовці та поліцейські під час виконання покладених на них службових обов'язків є представниками держави і перебувають під її правовим захистом, який доцільно розглядати як систему юридичних засобів, спрямованих на реалізацію, охорону та захист їхніх прав, свобод та законних інтересів під час проходження служби та у неробочий час.

На нашу думку, законна професійна діяльність військовослужбовців і поліцейських має бути законодавчо захищена, насамперед від свавілля та протиправних втручань, від порушення їх трудових, соціально-економічних

прав та інтересів, а також від деструктивного інформаційно-психологічного впливу, які можуть здійснюватися з боку безпосередніх керівників, керівництва відповідних військових формувань, поліції, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських та релігійних організацій, засобів масової інформації, окремих громадян тощо.

Системний аналіз законодавства України дає нам підстави стверджувати, про наявність низки законодавчих прогалин, які унеможливлюють ефективну реалізацію, охорону та захист окремих прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців і поліцейських.

По-перше, упродовж довго часу недостатньо врегульованим залишається питання захисту честі, гідності та ділової репутації військовослужбовців та поліцейських.

Відповідно до Конституції України честь та гідність людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1].

Згідно статей 297, 299 Цивільного кодексу України кожен має право на повагу до його гідності та честі; гідність та честь фізичної особи є недоторканними; фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі; фізична особа має право на недоторканість своєї ділової репутації; фізична особа може звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації [2].

Склавши Присягу на вірність Українському народові, військовослужбовці та поліцейські свідомо йдуть на обмеження окремих їхніх конституційних прав і свобод на період роботи в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, Національній поліції України. Крім того, вони беруть на себе підвищені зобов'язання щодо дотримання службової дисципліни, як у службовий, так і позаслужбовий час. Водночас, особа, ставши військовослужбовцем або поліцейським не позбавляється честі, гідності та ділової репутації, які є невід'ємними та невідчужуваними правами людини, якими вона володіє довічно починаючи від народження.

На сьогодні, у зв'язку з необхідністю посилення мобілізації військовослужбовці та поліцейські стали об'єктами агресії з боку деяких громадян через їх небажання виконувати конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни. Така агресія проявляється у вживанні нецензурної лексики, образливих і лайливих слів, а також у поширенні недостовірної інформації. На вулиці, в Інтернеті, соціальних мережах та месенджерах можна простежити надзвичайно велику кількість негативу, спрямованого на приниження честі, гідності та ділової репутації військовослужбовців та поліцейських. Наведене, не тільки порушує права цих осіб, але й дискредитує їх роботу, що однозначно здійснює дезорганізуючий вплив на їх морально-психологічний стан, демотивує професійно та законно виконувати свої службові обов'язки. Під час війни наш ворог може використати це в своїх

інтересах, а тому держава має цьому запобігти за допомогою відповідних юридичних засобів.

У випадку образи, поширення недостовірної інформації тощо військовослужбовці та поліцейські можуть захищати свою честь, гідність та ділову репутацію лише в судовому порядку, що є затратним, та досить довготривалим процесом. При цьому задоволення позовних вимог навряд чи матиме стримуючий характер для інших. З огляду на це доцільно, на нашу думку, внести зміни у законодавство України, передбачивши адміністративну відповідальність за діяння, що очевидно порушують честь, гідність та ділову репутацію військовослужбовців та поліцейських. Крім того, варто законодавчо визначити випадки, коли Збройні Сили України, інші військові формування та Національна поліція України можуть самостійно звертатися до суду за захистом честі, гідності та ділової репутації військовослужбовців та поліцейських.

По-друге, під час проходження служби військовослужбовці та поліцейські опиняються у ситуаціях, коли права, свободи та законні інтереси можуть порушуватися їхнім безпосереднім або вищестоящим керівництвом. Це може проявлятися, наприклад у недотриманні вимог щодо розподілу службового часу і часу відпочинку, а також створенні перешкод у призначенні, переведені та звільненні, забезпеченні житлом, отриманні всіх складових грошового забезпечення чи повного їх розміру.

З огляду на ієрархічний характер військової та поліцейської служби, підлеглим досить важко, а інколи й неможливо, захистити свої права, свободи та законні інтереси без ризику бути покараним за такий активізм. У зв’язку з цим, доцільно було б створити в Україні окремий інститут із захисту військовослужбовців, поліцейських та членів їх сімей – військового омбудсмена, який би від імені Верховної Ради України посилено займався правовим захистом цих осіб.

По-третє, існують непоодинокі випадки, коли військовослужбовці та поліцейські змушені доказувати законність своїх дій у межах дисциплінарного провадження, адміністративного, кримінального чи цивільного судочинства. Представництво їх інтересів, як правило, здійснюють адвокати. При цьому їх роботодавець – Збройні Сили України, інші військові формування та Національна поліція України фактично відмежовуються від своїх працівників та не надають їм правничих послуг – насамперед правової інформації, консультацій та роз’яснень положень законодавства України, у тому числі відомчих нормативно-правових актів, а також не здійснюють представництва інтересів особи в судах, інших державних органах. Такі дії мотивуються, зокрема, необхідністю уникнення конфлікту інтересів, а також неможливістю забезпечити якісне представництво всіх, хто цього потребує.

Безумовно, неможливо та недоцільно створювати у військових формуваннях та Національній поліції України юридичні підрозділи щодо надання правничої допомоги усім військовослужбовцям та поліцейським. Однак, на рівні закону можна визначити випадки, коли військові формування

та Національна поліція України зобов'язані надавати таку допомогу військовослужбовцям та поліцейським, наприклад при розгляді у Верховному Суді справ, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, становлять значний суспільний інтерес або мають виняткове значення для учасника справи.

Підсумовуючи наведене, вважаємо, що держава зобов'язана створювати належні правові та організаційні механізми з реалізації, охорони та захист прав, свобод та законних інтересів військовослужбовців та поліцейських. Військовослужбовці та поліцейські мають бути впевненими, що вони захищені з боку закону, особливо в умовах правового режиму воєнного стану. Ефективний правовий захист мотивує цих осіб до належного виконанню службових обов'язків щодо відсічі російської збройної агресії, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності. У зв'язку з цим посилення правового захисту військовослужбовців та поліцейських сприятиме покращенню оборонних і безпекових спроможностей України, зміцненню її безпекового середовища.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.04.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 10.04.2024).

Логвиненко Борис Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-1894-4889

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Варто розпочати з того, що здоров'я було і лишається надважливою соціальною цінністю для кожної людини. На всіх етапах розвитку людської цивілізації здоров'я питанням забезпечення і підтримки громадського здоров'я приділялася значна увага. Достатній рівень громадського здоров'я безпосередньо впливає на сталий розвиток держави, забезпечує збереження генофонду, стабільність її економіки та стан обороноздатності [1, с. 6].

При цьому, у статті 49 Конституції України закріплено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [2]. У свою чергу, право на охорону здоров'я, попри свою важливість не відноситься до категорії прав і свобод, що не підлягають обмеженню в умовах воєнного стану. Стаття 64 Конституції України допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, окрім обмеження прав і свобод, передбачених статтями: 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 [2]. Таким чином, реалізація права на охорону здоров'я в умовах воєнного стану може відрізнятися від такого у звичайний період.

Сукупність цих прав, повторює аналогічні положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, відображає покликання Конституції захищати ті права і свободи, реалізація яких ніяк не може заважати досягненню мети і цілей влади при воєнному чи надзвичайному стані, і які повинні дотримуватися при будь-яких обставинах [3, с. 150].

Важливо відмітити, що згідно дослідження STEPS, основна частина фізичного навантаження в Україні припадає на час, проведений на роботі чи транспорті. Показник години, витраченої на фізичну активність у вільний час, був найбільшим серед людей віком 18–29 років і складав 50,2 хв на день. Приблизно 73,3% населення не займалися інтенсивною фізичною активністю. У воєнний час зменшилася кількість людей, для яких фізична активність була пов'язана з роботою, і тому зросла кількість тих, хто не приділяє фізичної активності достатньо часу. А це, разом зі стресом, негативно впливає на стан фізичного та психічного здоров'я [4].

Так само це стосується ментального (психічного) здоров'я, адже такі чинники, як участь у бойових діях або перебування в прифронтовій зоні з постійними ракетними та артилерійськими обстрілами, бомбовими ударами, перебування в окупації, значно підвищують уразливість до психосоціального стресу, сприяють поширенню психічних розладів (депресія, тривога,

постстресові розлади тощо). Так само наслідками можуть бути: утрата почуття безпеки внаслідок вразливості практично всієї території країни для ракетних обстрілів та атак БПЛА; переміщення в інші регіони або країни й пов'язані з цим утрата роботи й звичного, комфортного середовища; побутові негаразди; фінансові труднощі; соціальна ізоляція; невпевненість у майбутньому і тривога за рідних та близьких [5].

Тут важливо згадати про положення окремих актів законодавства, які визначають особливості забезпечення права на охорону здоров'я в умовах воєнного стану. Так, згідно статті 24 Закону України «Про систему громадського здоров'я», надзвичайні ситуації у сфері громадського здоров'я можуть бути зумовлені небезпечною подією або безпосередньою загрозою виникнення небезпечної події воєнного характеру. Відповідні заходи готовності, запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у сфері громадського здоров'я здійснюються функціональними і територіальними підсистемами єдиної державної системи цивільного захисту відповідно до Кодексу цивільного захисту України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом. Ведення обліку надзвичайних ситуацій у сфері громадського здоров'я та здійснення аналізу їх наслідків забезпечує головна експертна установа у сфері громадського здоров'я. У разі запровадження правового режиму воєнного стану, на відповідних територіях для регулювання діяльності органів державної влади, суб'єктів господарювання та громадян тимчасово, на строк дії відповідного правового режиму, у разі неможливості забезпечення дотримання державних медико-санітарних нормативів та здійснення евакуації людей замість державних медико-санітарних нормативів та правил можуть застосовуватися допустимі параметри впливу на організм людини фізичних, хімічних та біологічних факторів у надзвичайних ситуаціях [6].

У свою чергу, п. 15) ч. 2 статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено надання військовим адміністраціям населених пунктів на відповідній території повноваження щодо управління закладами освіти, установами освіти, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, надавачами соціальних послуг, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними, підлітковими закладами за місцем проживання; організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організації надання ними послуг, у тому числі соціальних [7].

Підсумовуючи, слід зазначити про те, що в умовах воєнного стану питання забезпечення права на охорону здоров'я потрібно приділяти належну увагу. Насамперед, це зумовлено тим, що воєнні дії спричиняють значні руйнування медичної інфраструктури, створюють дефіцит медичних кадрів та лікарських засобів, унеможливлюють або перешкоджають належному доступу громадян до якісної медичної допомоги. З іншого боку, суттєво зростає потреба в медичній допомозі, протезуванні, фармацевтичній допомозі, через численні травми, поранення, посилення проявів хронічних захворювань та ментальних (психічних) проблем.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» / Борис Логвиненко. Київ: ВД «Дакор», 2021. 272 с.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 05.04.2024).

3. Конституція України. Науково-практичний коментар. / за заг. ред. Чижмарь К.І., Лавриновича О.В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 290 с.

4. Важливо зберегти здоров'я під час війни. Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» URL: https://phc.org.ua/news/vazhlivo-zberegti-zdorovya-pid-chas-viyni (дата звернення: 05.04.2024).

5. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny (дата звернення: 05.04.2024).

6. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text (дата звернення: 05.04.2024).

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 05.04.2024).

Пелех Катерина Богданівна,
старший інспектор відділу організації взаємодії
з територіальними громадами управління взаємодії з громадами
Департаменту превентивної діяльності,
Національна поліція України

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ЗСУ

Актуальність цієї теми полягає в тому, що військовослужбовці, мають право на захист своїх прав та свобод, оскільки вони здійснюють службу у сфері правопорядку, їх права постійно піддані ризику порушення стосовно їх службових обов'язків.

Військовослужбовці служби правопорядку Збройних Сил України (далі - ЗСУ) знаходяться у складних та відповідальних ситуаціях, де їх дії можуть бути предметом різних правових конфліктів. Забезпечення їхніх професійних інтересів через правовий захист є важливим аспектом забезпечення ефективного функціонування правоохоронних органів.

Метою є забезпечення прав та інтересів у всіх аспектах служби військовослужбовців та життя, зокрема під час виконання службових обов'язків та у післяслужбовий період.

Завданням є дослідження особливостей забезпечення відомчого правового захисту прав та інтересів осіб, які знаходяться у складі служби правопорядку ЗСУ.

Ключові слова: військовослужбовець, Збройні сили України, правовий захист, захист прав та свобод, підтримка.

Правовий захист військовослужбовців є не тільки обов'язком перед державою, але й суб'єктивним правом кожної особи на захист її прав і свобод. Згідно з Конституцією України, кожна особа має право захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань. Тому держава зобов'язана створити належні організаційно-правові умови для забезпечення повної реалізації прав і свобод військовослужбовців у специфічних умовах військової служби.

Правовий захист військовослужбовців служби правопорядку ЗСУ ґрунтується на законодавстві України та міжнародних договорах, які гарантують їх права та інтереси. Основними джерелами правового захисту для військовослужбовців служби правопорядку ЗСУ є:

– визначення основних прав та свобод кожного громадянина України, включаючи військовослужбовців. Конституція забезпечує їм право на життя, свободу, гідність, особисту недоторканність та інші конституційні гарантії;

– Україна має ряд законів, які регулюють військову службу та забезпечують права військовослужбовців, а саме: Закон України «Про Збройні Сили України», «Про статус військовослужбовців», «Про правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» тощо.

Правовий захист військовослужбовців служби правопорядку ЗСУ спрямован на забезпечення їх прав та свобод під час виконання службових обов'язків та в позаслужбовий час.

Правова робота у сфері забезпечення прав військовослужбовців та членів їх сімей здійснюється за різноманітними напрямками і включає різні адміністративно-правові форми. Ця робота регулюється Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, які визначають права і обов'язки військовослужбовців та механізми їх захисту у разі порушення [3].

Корупція серед військовослужбовців розглядається як адміністративне правопорушення, за яке передбачена відповідальність згідно із Законом України «Про боротьбу з корупцією». Проте, варто зазначити, що для військовослужбовців можуть бути застосовані специфічні правові норми та процедури, наприклад, до них не можуть бути застосовані заходи, такі як адміністративний арешт та виправні роботи на строк до двох місяців.

При притягненні військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності, командир повинен дотримуватися процесуальних гарантій, пов'язаних з правами військовослужбовців. Тому необхідно забезпечити їх право на захист і чітко дотримуватись процедур, встановлених законодавством [5].

Призначаючи службове розслідування по факту порушення військової дисципліни, здійснюючи контроль за його здійсненням командир обов’язково, враховує положення ст. 63 Конституції України і неухильно дотримується відповідних положень Дисциплінарного статуту Збройних Сил України.

Серед важливих юридичних гарантій, які унеможливлюють порушення прав і свобод військовослужбовців, або, принаймні, мінімізують можливі негативні наслідки є вимоги Дисциплінарного статуту про те, що при притягненні військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності на нього можуть бути покладені лише ті дисциплінарні стягнення, які визначені Дисциплінарним статутом ЗСУ і відповідають військовому званню військовослужбовця та дисциплінарній владі командира, що вирішив накласти на винну особу дисциплінарне стягнення [2]. Проте, Статут не містить імперативної норми про проведення службового розслідування при вирішенні питання щодо дисциплінарної відповідальності військовослужбовців.

Недопустимо також принижувати гідність підлеглого (зривати погони та інші елементи форми одягу, ображати військовослужбовця, вживати ненормативну лексику). Необхідно пам’ятати, що за перевищення дисциплінарної влади командир несе відповідальність відповідно до законів України, включаючи відповідальність кримінальну. Так, отримавши належним чином інформацію про заподіяння шкоди, командир призначає розслідування, яке проводиться компетентною уповноваженою за наказом командира особою [2].

Головною метою розслідування є встановлення обставин інциденту та вжиття необхідних заходів для відновлення порядку і відповідальності за події, що сталися. У разі виявлення порушень чинного законодавства або недоліків у виконанні службових обов'язків, застосовують відповідні дисциплінарні або інші заходи відповідно до закону.

Забезпечення законності при притягненні військовослужбовців до адміністративної, дисциплінарної чи матеріальної відповідальності має дуже велике значення. Адже при цьому безпосередньо зачіпаються права і свободи військовослужбовців, їх честь і гідність, переважно єдиноначальним рішенням командира по відношенню до винного військовслужбовця застосовуються юридичні санкції у формі вимушеного обов’язку перетерпіти негативні наслідки особистого, організаційного та матеріального характеру [4].

Також, варто зазначити, що оскарження незаконних рішень та дій або бездіяльності посадових осіб у службовому порядку є одним із засобів адміністративно-правового захисту прав і свобод військовослужбовців. Цей механізм дозволяє військовослужбовцям звертатися до відповідних органів чи судів для захисту своїх прав та інтересів у випадках, коли вони вважають, що їх права були порушені або їм було завдано неправомірна шкода.

Цей вид захисту є важливим засобом забезпечення законності та дотримання прав людини і громадянина, в тому числі в контексті військової служби. Кожен військовослужбовець має право на захист своїх прав у разі незаконних дій або рішень, що стосуються його службової діяльності або прав особи. Такий захист є гарантованим Конституцією України і відображає принцип верховенства права та забезпечення доступу до справедливості для всіх громадян, у тому числі і для військовослужбовців [3].

Військовослужбовці можуть особисто звертатись до посадових осіб, органів військового управління, військового командування, органів управління правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, а також до інших державних органів і органів місцевого самоврядування [1]. Це право є важливим механізмом захисту військовослужбовців від можливих порушень їх прав та забезпечує можливість вирішення конфліктних ситуацій через адміністративний шлях. Звернення військовослужбовців може сприяти виявленню недоліків у роботі посадових осіб та удосконаленню системи військового управління для забезпечення дотримання законності та прав людини.

Отже, можна зробити такі висновки, що військовослужбовці мають право на повноцінний правовий захист відповідно до законодавства України, що свідчить про захист їх прав та інтересів від будь-яких порушень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text

2. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24.03.1999 № 551-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

4. Особисті права і свободи. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/42-osobysti-prava-i-svobody

5. Права, свободи і обов’язки людини і громадянина. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4-prava-svobody-i-obovyazky-lyudyny-i-gromadyanyna

Максименко Олена Василівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-3039-1773

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ НА БЕЗПЕКУ

Право дитини на безпечні умови проживання гарантовано нормами Міжнародних стандартів та Конституцією України. На основі законодавства в Україні створено систему адміністративно-правових відносин щодо реалізації права дітей на безпеку.

Окремі вчені розглядають право людини, в тому числі й дитини, на безпеку в широкому та вузькому значенні. Зокрема, Тихий В.П. наголошує, що у широкому значенні безпека людини охоплює такі види безпеки: біологічну, фізичну, психологічну, екологічну, економічну, майнову, соціальну, природну, технічну, політичну, інформаційну тощо. Окрім того, Конституція України закріплює право людини на безпеку в її власному (вузькому), буквальному розумінні слова, тобто право на безпеку життя і здоров'я людини, право людини на їх захищеність, охорону життя і здоров'я (частини 2 і 3 ст. 27, ч. 1 ст. 49). Це право конкретизовано іншими нормами Конституції України і передбачає право кожної людини на: безпечність продукції та всіх видів послуг і робіт (ч. 4 ст. 42), безпечні умови праці (ч. 4 ст. 43), безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушеннями цього права шкоди (ч. 1 ст. 50). Тому під безпекою людини у вузькому значенні слова вчений розглядає безпеку життя і здоров'я людини від фізичних та/або психологічних загроз, існування людини, вільне від загроз її життю і здоров'ю, захищеності від них [1]. За своєю сутністю реалізація всіх прав людини, в тому числі й дитини, можлива лише в безпечних умовах.

Забезпечення безпеки дітей в Україні є обов'язком її батьків та пріоритетним напрямом у формуванні політики держави. Із початком повномасштабного вторгнення на територію України військ держави агресора та веденням бойових дій, все складніше відбувається реалізація державної політики та формування адміністративних правовідносин щодо реалізації права дитини на безпеку.

За даними журналістів, станом на 30 травня 2023 року, внаслідок військової агресії РФ в Україні загинули щонайменше 483 дитини, 989 – були поранені, 394 – вважаються зниклими безвісти. У грудні 2023 року близько 120 тисяч дітей зареєстровано постраждалими від збройного конфлікту в Україні. Інформація про дітей, а також про шкоду, завдану їм агресором, міститиметься в Державному реєстрі дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту проти України. Дані Реєстру використовуватимуться

для організації подальшого мультидисциплінарного супроводу кожної дитини органами влади в системі Кабміну - для надання допомоги та відновлення дитині, відповідно до її індивідуальних потреб [2]. За даними платформи «Діти війни», станом на 6 березня 2024 року: 531 дитина загинула, 1231 дитина отримала поранення, 2111 дітей вважаються зниклими безвісти, 19546 дітей примусово переміщені та депортовані [3]. Нажаль, із кожним днем цифри лише збільшуються, що свідчить про не доопрацювання держави у даній сфері.

Зазначені дані свідчать про те, що прояви повномасштабної війни позбавили відчуття безпеки кожного українця, а особливо дітей. Діти не здатні самостійно прийняти рішення щодо вчасної евакуації чи зробити інші важливі кроки. Саме тому, держава покладає обов'язок на батьків та державні органи, які мають дбати про безпечні умови життя кожної дитини. Серед суб'єктів, які наділені владними повноваженнями забезпечення і реалізації права дітей на безпеку: Уповноважений Президента України з прав дитини, Кабінет Міністрів України, суди, органи місцевого самоврядування, органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей, Національна поліція та її спеціальні установи (приймальники-розподільники для дітей), загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, Центри медико-соціальної реабілітації дітей, Центри соціально-психологічної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби, притулки для дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), громадськість.

Адміністративні правовідносини згідно з положеннями Конституції України, повинні формуватися за принципом відповідальності держави в особі її суб'єктів перед людиною за свою діяльність, а її головним обов'язком є захист і забезпечення реалізації прав і свобод людини. Тобто усі державні інституції, які захищають права людини, в тому числі й дитини, повинні служити їх інтересам. Такий підхід до формування адміністративних правовідносин в сфері забезпечення і захисту прав дитини є сучасним. Тож, В.Б. Авер'янов визначає, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємозв'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами. Вони повинні бути переважно публічно-сервісними, тобто відносинами, у межах яких і завдяки яким держава обслуговує правомірні потреби й інтереси приватних осіб [4].

У своєму дослідженні Турченко О.Г. приходить до висновків, що держави, повинні підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях, вони являються основним відповідальним суб'єктам за безпеку їх населення. Окрім того, кожна сторона збройного конфлікту має дотримуватися зобов'язань, щодо захисту цивільних осіб, а особливо дітей [5].

Отже, потреба в безпеці є базовою для розвитку людини, а особливо дитини. Її сутність полягає в захищеності почувати себе у стані, за якого

відсутня загроза для життя і здоров’я. Реалізація права дитини на безпеку здатна забезпечити низку інших прав дитини, тому що в умовах небезпеки для життя та здоров’я дитини відбувається комплексне порушення її прав. Особливо зараз, коли на території нашої країни відбувається збройний конфлікт, діти потребують найвищої допомоги держави. На нашу думку необхідним є удосконалення адміністративно-правового механізму та система адміністративно-правових відносин забезпечення прав дітей на безпеку. Прогалини в адміністративно-правовому забезпеченні прав дітей – відсутність спеціальних норм або неузгодженість їх між собою а також низький рівень людяності у суб’єктів адміністративних правовідносин, щодо забезпечення прав дітей на безпеку, а також антисоціальна поведінка і безвідповідальність батьків також є тими факторами, які перешкоджають реалізації права дитини на безпеку і часто призводить до летальних наслідків.

Список використаних джерел

1. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 2. С. 31–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_2_5. (дата звернення: 14.03.2024).
2. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3800750-v-ukraini-zareestruvali-120-tisac-ditej-kotri-postrazdali-vid-vijni-i-ih-bilsae-zolnovic.html (дата звернення: 14.03.2024).
3. Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/ (дата звернення: 06.03.2024).
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. Том 1. Загальна частина. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с. URL : http://uristinfo.net/adminpravo/155-vb-averjanov-administrativne-pravo-ukrayini/3814-glava-5 (дптп звернення: 06.03.2024).
5. Турченко О.Г. Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту. «*ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ*». № 2. 2019. С. 6-14. DOI 10.31558/2519-2949.2019.2.1.

Мельник Геннадій Геннадійович,
аспірант відділу аспірантури і докторантури,
Національна академія Служби безпеки України
ORCID ID: 0009-0000-0891-629X

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СБ УКРАЇНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Питання дотримання прав і свобод людини і громадянина в контррозвідувальній діяльності правоохоронних органів є нагальною проблемою в Україні. Саме ефективне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх практичної реалізації у діяльності правоохоронних органів є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому та відображається євроатлантичний вектор інтеграції України на сучасному етапі. На сьогодні ст. 5 Закону України (далі – ЗУ) «Про контррозвідувальну діяльність» визначає Службу безпеки України спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності[1]. Серед завдань у ст. 2 ЗУ «Про Службу безпеки України» значиться попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [2].

Водночас, у цьому ж ЗУ вказані також і гарантії прав, свобод та законних інтересів людини, які забезпечуються у діяльності Служби безпеки України, зокрема такі, що визначають засади діяльності СБ України (ст. 3), правову основу діяльності СБ України (ст. 4), діяльність СБ України щодо прав людини (ст. 5), позапартійність СБ України (ст. 6), право громадськості на інформацію про діяльність СБ України (ст. 7) тощо.

Базовими ж міжнародними актами, які регламентують діяльність СБ України у сфері гарантій прав людини, є Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. , Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, схвалена Урядами держав – членів Ради Європи 4 листопада 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р тощо.

Стаття 11 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» стосується гарантій дотримання законності під час здійснення контррозвідувальної діяльності СБ України, серед яких основними є нерозголошення інформації, що стосується особистого життя, честі та гідності людини, яка стала відома у процесі контррозвідувальної діяльності. Крім того, громадяни мають право у встановленому законом порядку отримувати письмові пояснення з приводу обмеження в ході здійснення контррозвідувальної діяльності їх прав і свобод та оскаржувати ці дії [1].

Аналіз чинного законодавства та практики його застосування дає підстави для висновку, що контррозвідувальна діяльність, яка здійснюється за допомогою контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, пов'язана більшою мірою із втручанням у приватне спілкування, та необхідністю дотримання під час конспіративного проведення цих заходів загальновизнаних, гарантованих вітчизняним законодавством і нормами міжнародного права гарантій прав і свобод людини. Слід виокремити такі проблемні питання, що стосуються дотримання прав людини при використанні матеріалів КРД СБ України, зокрема під час розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку:

1. Чинний порядок отримання дозволу на окремі контррозвідувальні заходи (ст.7 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність») передбачає погодження відповідного клопотання оперативного підрозділу з прокурором, що в окремих випадках ускладнює своєчасність і невідкладність отримання ухвали слідчого судді. Питання ж щодо можливості розпочати у невідкладних випадках проведення контррозвідувальних заходів без ухвали слідчого судді з наступним її отриманням не передбачено у чинному законодавстві.

2. Чинним законодавством не передбачено використання результатів (матеріалів) контррозвідувальної діяльності як доказів у кримінальному провадженні. Відсутність чіткої правової норми, яка б дозволяла використовувати такі матеріали як докази у кримінальному провадженні (за аналогією з матеріалами ОРД) призводить до неоднакового розуміння доказового значення цих матеріалів слідчими, прокурорами та суддями.

3. У ст. 11 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» зазначено, що особа лише має тільки право отримувати письмові пояснення з приводу обмеження її прав і свобод в ході здійснення контррозвідувальної діяльності, про проведення якої вона може і не здогадуватися. Водночас, закон не покладає на уповноважених осіб обов'язку повідомляти про застосовані тимчасові обмеження конституційних прав і свобод людини, як це передбачено у ст. 253 КПК України «Повідомлення осіб щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії».

З огляду на вищевикладене, варто звернути увагу, що законодавець здійснює певні послідовні кроки щодо вирішення цих питань. Зокрема, у Верховній Раді України був поданий на розгляд законопроєкт про внесення змін до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», яким пропонувалося у ст.7-2 надати контррозвідувальним підрозділам право застосовувати контррозвідувальні заходи, які тимчасово обмежують конституційні права і свободи людини на підставі ухвали слідчого судді, яка отримується за клопотанням оперативного підрозділу. При цьому погодження такого клопотання з органами прокуратури запропонованою редакцією ст.7-2 вказаного законопроєкта не передбачено [3].

Вирішення зазначених вище актуальних правових питань, пов’язаних із проведенням контррозвідувальних заходів, що обмежують права і свободи людини і громадянина та використанням їх результатів як доказів у кримінальному провадженні, на нашу думку сприятиме ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень слідчими СБ України в умовах правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text (дата звернення: 30.03.2024)

2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 року № 2230-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text (дата звернення: 30.03.2024)

3. Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України : проєкт Закону № 3196 від 10.03.2020. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?pf3511=68347 (дата звернення 31.03.2024)

Негребецький Владислав Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник лабораторії використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю,
Наково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
доцент кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В СФЕРІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА НОВИН

В Україні відбувається поступова цифровізація та поступова інтегрується в Європейський простір, в тому числі в галузі інформаційних технологій. Але у зв'язку з цим правоохоронні органи і все Українське суспільство зіштовхнулися із проблемою поширення неправдивої інформації.

Для ефективної боротьби з поширенням неправдивої інформації за допомогою інноваційних цифрових технологій необхідно використовувати досвід провідних європейських країн, підвищити роль цифрових інструментів в роботі правоохоронних органів, суспільства зробити це основним пріоритетом розвитку права в умовах інтеграційних процесів. В Україні 11 травня 2023 року було схвалено «Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки» [4]. Цим документом передбачено комплексну цифрову трансформацію, зокрема впровадження в діяльність органів правопорядку та оборони інноваційних технологічних досягнень, що забезпечують гнучкість операційних процесів, ІТ-рішення, цифрову спроможність оперативно реагувати на події та зміни й здобувати результат, орієнтований на інтереси суспільства. Ця тенденція спостерігається і в діяльності всіх державних органів, і в першу чергу тих, що забезпечують інформаційну безпеку нашої держави.

В той же час і компанії-постачальники інформаційних послуг приймають активну участь в забезпеченні інформаційної безпеки. Так, нещодавно інформаційна мережа Telegram анонсувала нові функції, спрямовані на захист користувачів від небажаних повідомлень та фейкових новин [6]. Користувачі з України зможуть використовувати систему фільтрації спаму на основі штучного інтелекту. Ця система буде автоматично виявляти та блокувати підозрілі повідомлення. Завдяки у кожного з'явиться можливість обмежувати коло тих, хто може надсилати їм особисті повідомлення. Ця функція допоможе їм уникнути небажаного контакту з незнайомцями та ботами.

Компанія Google в 2023 році впровадила технологію Search Generative Experience (SGE) [2]. Цей пошуковий сервіс ретельно розроблений та

навчений виявляти й представляти користувачеві високоякісні результати, які відповідають інформації у видачі та підтримують її. Об'єднавши найсучасніші поєднання мовних моделей і цілеспрямовані методики навчання, компанія Google створила пошукову систему, яка надає надійну і підтверджену інформацію. Google прагне запобігати демонстрації шкідливого, образливого або відвертого контенту у своїх системах ранжування. Технологія Search Generative Experience (SGE), на які ґрунтуються пошук, створена саме для цього. Основна увага приділяється створенню інформативних відповідей, підтверджених надійними джерелами, щоб користувачі отримували правдиву і перевірену інформацію. У випадках, коли системи Google мають меншу довіру до джерела або стикаються з інформаційними прогалинами, мета полягає в тому, щоб уникнути надання знімків, згенерованих штучним інтелектом. Крім того, відверті або небезпечні теми навмисно уникаються, щоб підтримувати відповідальне та безпечне середовище пошуку.

Безумовно технології персоніфікованого підбору відомостей мають велике майбутнє, надають багато переваг особам, що навчаються або підвищують свій професійний рівень. Але нажаль будь-який інструмент в руках правопорушника може перетворитись на зло. І якщо йдеться про інформаційні технології, то сила цього лиха збільшується у багато разів. Так, месенжери, а також соціальні мережі, доступ до яких має майже кожний, надають найбільше можливостей для поширення практично будь-якої інформації. Є можливість не просто одноразово поширити новину, а запустити «ланцюжкову реакцію», коли новина багаторазово пересилається користувачами соц. мережі від однієї особи до цілою групи осіб, або навіть до інших соц. мереж.

Нажаль не всі пошукові сервіси та інформаційні ресурси здатні виявляти ненадійні джерела інформації. Новини та повідомлення можуть не відповідати дійсності. Фейк у перекладі з англійської «fake» означає − «фальшивка», «підробка», «обман». Таким чином, фейк − це завідомо неправдива інформація. Дезінформація – відомості, що розраховані на введення особи в оману [1, с.158].

Особливого значення набуває питання про відповідальність за поширення інформації, яка загрожує Національній безпеці України, а саме спрямованої на заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці держави. Таким чином, ворог намагається методично і послідовно підірвати авторитет держави і органів влади, і послабити обороноздатність країни. Так, Службою безпеки України виявлено та припинено функціонування за 2022 рік - 45 ботоферм, загальною потужністю понад 4 млн. ботів, діяльність яких поширювалась на багатомільйонні аудиторії користувачів соціальних мереж у різних регіонах України (і не лише). Разом з тим, вжитими заходами було викрито та заблоковано близько 11 тис. облікових записів, що використовувались на користь російських окупантів. Непоодинокими стали і випадки, коли користувачі облікових записів

(акаунтів) видають себе за інших осіб, зокрема за представників влади, інших публічних осіб, до яких прикута особлива увага, і від імені цих осіб розміщують і поширюють в соцмережах та на інших інтернет-платформах різну неправдиву, маніпулятивну інформацію. На жаль, соцмережі не дуже реагують на повідомлення про фейкові профілі і сторінки, які причетні до інформаційних атак. Тому існує необхідність підвищити контроль з боку правоохоронців. Якщо інформація розміщена у вільному доступі, є можливість використовувати методику збирання й аналізу інформації з відкритих джерел (*Open source intelligence, OSINT*).

Центр протидії дезінформації є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України, утвореним відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року "Про створення Центру протидії дезінформації", уведеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 106 [3]. Центр підпорядкований Раді національної безпеки і оборони України [5]. Центр забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою.

Зокрема, до завдань Центру належать :

виявлення та протидія дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою;

проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, стану інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному просторі.

Інформаційний імунітет − це здатність ідентифікувати маніпуляцію, фейк, оцінити рівень їх небезпеки і як їм можна запобігти. Для протидії дезінформації необхідно виробити у суспільства інформаційний імунітет.

Для повноцінної боротьби з поширенням фейків і інформації, що загрожує національній безпеці країни необхідно вдосконалити законодавство, і передусім підвищити роль цифрових інформаційно-аналітичних технологій в сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина в сфері розповсюдження інформації та новин.

Список використаних джерел

1. Велика українська юридична енциклопедія: У 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол. В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2018. 952 с.

2. Новий алгоритм пошуку Google на основі AI: чого очікувати. (19.05.2023) URL: https://livepage.ua/blog/the-new-ai-powered-google-search-what-to-expect.html (дата звернення 12.04.2024)

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації»: Указ Президента України від 19.03.2021 р. № 106/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421 (дата звернення 12.04.2024).

4. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733 (дата звернення: 24.01.2024).

5. Центр протидії дезінформації. URL: https://cpd.gov.ua/ (дата звернення: 24.01.2024).

6. Telegram додасть функцію з обмеження кола тих, хто може надсилати особисті повідомлення. 29.03 2024. URL: https://mind.ua/news/20271479-telegram-dodast-funkciyu-z-obmezhennya-kola-tih-hto-mozhe-nadsilati-osobisti-povidomlennya (дата звернення 12.04.2024).

Новицький Андрій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0001-6860-9654

Новицька Наталія Борисівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет
ORCID ID: 0000-0003-4753-7625

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ДЕРЖАВИ

Військова агресія, з якою зіткнулася наша держава і всі громадяни показала на скільки важливими є координуюча та забезпечуюча роль публічної влади в кризовій ситуації. Починаючи з перших днів повномасштабного воєнного вторгнення на терени нашої держави ми усвідомили, що задля належного забезпечення прав і свобод усіх громадян держави потрібно багато різнопланових адміністративних інструментів, що забезпечують функціонування єдиного організму державної влади, забезпечують гарантії, які взяла на себе держава, та побачили можливість їх виконання.

Сьогодні більшість громадян нашої держави стали заручниками ситуацій порушення нормального існування. Громадяни не відчувають себе у безпеці, існує постійна загроза обстрілів, люди занепокоєні тривогою про власне життя. Це негативні чинники воєнного періоду, які негативно впливають на загальну ситуацію дотримання та забезпечення прав і свобод людини в нашій державі в умовах воєнного стану.

В той же час необхідно зазначити, що державний механізм забезпечення належних прав і свобод, хоч і в умовах воєнного стану, все ж забезпечується інститутами публічної влади. Зауважимо, що інституційної кризи публічної влади не спостерігали навіть у самі складні часи перших днів активної фази воєнної агресії у лютому 2022 року. Ми побачили активну роботу Парламенту держави, як основного законотворчого органу, який забезпечив прийняття термінових, невідкладних нормативно-правових актів. Прийняття цілого ряду невідкладних законів дозволило створити правове поле для функціонування багатьох інституцій громадянського суспільства в воєнний час.

Значну роль в забезпеченні прав громадян відіграла діяльність Міністерства внутрішніх справ, співробітники якого, виконуючи свої функціональні обов’язки змогли правильно реагувати на злочинні дії військового агресора, забезпечити належний рівень роботи служби з надзвичайних ситуацій, які під обстрілами проводять рятувальні операції,

розбирають завали, рятують людей. Співробітники Національної поліції забезпечують правопорядок, фіксують та розслідують воєнні злочини, здійснюють всю повноту повноважень, покладених на них чинним законодавством.

В Україні за роки війни багато громадян постраждало від військової агресії: одні отримали каліцтва, поранення, інші втратили майно, багато наших співвітчизників змушені були переселитися в більш безпечні регіони держави або тимчасово виїхати за межі країни. Наявність мільйонів внутрішньо переміщених осіб в державі створили значні проблеми із соціальним забезпеченням. Держава взяла на себе значні фінансові навантаження пов'язані із виплатами внутрішньо переміщеним особам, із компенсаційними виплатами за винайм житла, компенсаційними виплатами за втрату здоров'я при пораненнях, особам що боронили свою державу, компенсаційні виплати родинам загиблих воїнів, відшкодування за відновлення нерухомого майна, яке було пошкоджене в наслідок бойових дій тощо [1].

Визнаючи проблеми діяльності органів публічної влади в кризовому стані, а саме в умовах воєнного стану, коли фактично паралізована робота економіки, коли енергетична сфера зазнає постійних ударів та руйнувань, в той же час ми констатуємо і те що всі державні інституції працюють. Всі державні органи надають публічні послуги громадянам.

Системно структуруючи забезпечувальну функцію державних інституцій в сфері дотримання прав і свобод людини можемо визначити такі наступні складові:

- Законотворча діяльність: забезпечення належної роботи законотворчого органу дало можливість сформувати нові норми права, які мінімізували негативний вплив від військової агресії та створили належні умови для забезпечення роботи всіх інституцій громадянського суспільства у воєнний період.
- Соціальна складова: державні гарантії учасникам бойових дій. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб, е-відновлення, створення умов для осіб, що постраждали від військової агресії, державні програми психологічної допомоги та інші.
- Регулююча складова: держава в період воєнного стану ввела цілий ряд обмежень прав громадян, що стосуються воєнного стану в державі: обмеження права на інформацію (заборона на створення контенту пов'язаного із обстрілами, прильотами, пересування воєнних підрозділів, техніки тощо), обмеження права на вільне пересування (заборона вільне пересування в межах безпосереднього місця ведення бойових дій, обмеження щодо виїзду за межі держави осіб чоловічої статі призовного віку тощо), обмеження щодо вільного пересування в певний час доби (встановлення комендантського часу); заборона на здійснення певних видів діяльності (наприклад заборона запуску феєрверків) та інші обмеження [3].
- Створення додаткових механізмів захисту прав і свобод громадян: в Україні активно реалізується проект «держава в смартфоні» щодо надання публічних адміністративних послуг в електронному вигляді.

Розширення можливості кожного громадянина впливати на рішення всіх органів публічного управління через систему забезпечення доступу до публічної інформації,, через інститут звернення громадян, через державні інститут омбудсменства.

- Громадянське суспільство як дієва складова що забезпечує контроль за діяльністю органів публічної влади в частині дотримання прав і свобод громадян. Саме діяльність громадських організації, активна суспільна та політична діяльність окремих громадських діячів створили довіру до інститутів громадянського суспільства, які стали належним елементом забезпечення загальної системи дотримання прав і свобод громадян в суспільстві [2].

Таким чином можемо говорити про налагоджену систему механізмів забезпечення дотримання прав і свобод громадян в Україні в умовах воєнного стану. Безперечно, воєнна агресія триває, недостатність коштів на соціальні потреби та відбудову економіки держави, на подолання наслідків збройної агресії, на відбудову знищеного майна та інфраструктури, на задоволення соціальної сфери – на лікування поранених, на допомогу постраждалим, сім'ям що втратили членів родини – це ті проблеми які потребують вирішення. Відповідно, тільки чітка робота всіх складових управлінського механізму публічної влади разом із активним громадянським суспільством зможуть подолати всі проблеми.

Список використаних джерел

1. Новицька Н.Б., Пунда О.О., Добрянська О.Д. Принципи інформаційної політики в умовах війни та їх нормативно-правове закріплення. *Соціологія права*. 1-2 (40-41) 2022. С. 71-76.

2. Новицький А.М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні: монографія. Ірпінь: НУ ДПС України, 2011. 444 с.

3. Новицький А.М., Новицька Н.Б., Приймаченко Д.В. Організація публічно-правового контролю за використанням коштів державного бюджету України, що виділяються на потреби національної безпеки та оборони держави і підтримки малого підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 1. 2024. С. 430-433.

Плугатар Тетяна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
учений секретар секретаріату Вченої ради,
Державний науково-дослідний інститут МВС України
ORCID ID: 0000-0003-2082-5790

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СТАНОВИТЬ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Право на доступ до достовірної, точної та повної інформації є одним з основних прав людини. Це право не лише сприяє забезпеченню свободи слова та думки, але й є необхідним для здійснення інших прав та свобод людини. Водночас в умовах правового режиму воєнного стану в Україні багато державних сервісів призупинили роботу або працюють з обмеженнями як через загрозу національній безпеці, збереження територіальної цілісності, захисту демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів держави від реальних та потенційних загроз, а також і через відсутність реальної можливості належного функціонування, проте доступ громадян до інформації, що становить суспільний інтерес може врятувати їм життя, оскільки завчасне інформування громадян про загрозу нападу, окупації може сприяти своєчасній евакуації населення, запобігти гуманітарній катастрофі тощо. З огляду на зазначене, в умовах воєнного стану забезпечення прав громадян на доступ до інформації потребує особливої уваги та врахування обмежень, необхідних та пропорційних до загроз, яким вони повинні запобігти.

Відповідно до ч. 2 ст. 34 Конституції України «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово, або в інший спосіб – на свій вибір» [1].

Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях, або відображені в електронному вигляді» [2]. Що ж стосується суспільно необхідної інформації, то нею є інформація, яка виступає предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу може бути інформація, яка: свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо [2]. З огляду на характер суспільно необхідної інформації законодавство не надає вичерпного переліку такої інформації. Дійсно поняття «суспільний інтерес» є досить абстрактним і оціночним, і визначення його може варіюватися в залежності від контексту, соціокультурних чинників, політичних умов та інших факторів. Суспільний інтерес може охоплювати широкий спектр

питань, від загальновизнаних потреб суспільства до індивідуальних прав та свобод.

На думку О. Нестеренко, «суспільно значимою інформацією є будь-яка інформація державно-політичного характеру, а також інформація, що належить приватноправовим юридичним особам, якщо це інформація про корупцію чи інші зловживання посадових та службових осіб; використання бюджетних коштів; екологічна інформація; фінансова інформація, що здатна негативним чином вплинути на фінансовий стан та доходи громадян; інформація щодо охорони здоров'я населення, продуктів харчування, косметологічної продукції, інформація про засновників та власників ЗМІ та інша інформація, що значною мірою може вплинути на життя суспільства» [3].

Це визначення суспільно значимої інформації широко враховує різні аспекти, які можуть мати значний вплив на життя суспільства.

Отже, під суспільним інтересом слід розуміти коло питань, що виникають у суспільних відносинах під час реалізації права кожного на доступ до інформації, яка є суспільно необхідною, при цьому забезпечує дотримання та реалізацію конституційних прав і свобод людини, надаючи пріоритет праву громадськості знати певну інформацію над потенційною шкодою від її поширення, якщо мета поширення такої інформації є легітимною, необхідною та доцільною в демократичному суспільстві.

Інформація, яка становить суспільний інтерес, може бути за режимом як відкритою, зокрема інформація про порушення прав людини чи то про незаконні дії влади, так і віднесеною у випадках, передбачених законом до інформації з обмеженим доступом. Як відомо, обмеження доступу до інформації здійснюється виключно для захисту одного з таких інтересів: національна безпека; територіальна цілісність; громадський порядок; запобігання заворушенням чи злочинам; охорона здоров'я населення; захист репутації або прав інших людей; запобігання розголошенню конфіденційно одержаної інформації; підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Якщо жоден із згаданих законних інтересів не постраждає від розкриття інформації, відповідна інформація має бути відкритою, а доступ до неї не може обмежуватися. Обмежувати доступ до інформації потрібно також, якщо її розголошення може завдати істотної шкоди зазначеним інтересам, тобто якщо шкода від оприлюднення інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні, то така інформація може бути обмежена. За відсутності цього інформація має бути відкритою. Крім того, згідно з п. 2 ст. 14 Закону «Про доступ до публічної інформації» суспільно-необхідна інформація підлягає оприлюдненню і наданню за запитами не лише органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами, але і суб'єктами господарювання – якщо така інформація перебуває в їхньому володінні [4].

Відповідно до правових позицій Європейського суду з прав людини, які він виклав, зокрема, у таких рішеннях, як «Case of Bucur and Tota v. Rornania», «Case of Guja v. Moldova», якщо розголошена інформація з обмеженим доступом становить суспільний інтерес, право людей знати цю

інформацію переважає над правом держави цю інформацію втаємничити, й відповідно право викривача оприлюднювати цю інформацію знаходиться під захистом ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що під інформацією, що становить суспільний інтерес слід розуміти інформацію, яка є життєво значимою для значної частини населення держави і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Відповідно до пункту 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 (затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» реєстр. № 2102-IX від 24.02.2022) у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Зокрема частково діє обмеження конституційного права громадян вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Так, у ряді регіонів заборонено будь-яку відео- та фотозйомку доріг загального користування, об'єктів загального призначення, об'єктів інфраструктури, блокпостів, укріплень, тощо.

Водночас з метою об'єктивного висвітлення подій, забезпечення інформування населення та світової спільноти про воєнні злочини, які вчиняються РФ в ході її широкомасштабної збройної агресії проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року, а також попередження витоку інформації з обмеженим доступом, запобігання поширенню представниками засобів інформації (у тому числі іноземними) та публічними особами, до думки яких прислуховується громадськість (лідери думок, блогери тощо) відомостей, наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 03 березня 2022 року № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» [6], визначено перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. Тобто зазначеним наказом, заборонено поширювати самостійно, копіювати, робити репост, інформації, що стосується, зокрема: найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань,

географічні координати місць їх розташування; чисельність особового складу військових частин (підрозділів); кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання тощо. Оскільки, визначені у наказі відомості (інформація) є інформацією з обмеженим доступом, яка підпадає під дію Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, поширення яких заборонено законом. При цьому хотілося б звернути увагу на те, що з метою належної фіксації та документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених російською армією в Україні, Офісом Генерального прокурора створено ресурс warcrimes.gov.ua – головну державну платформу для збору доказів, який заохочує громадян, якщо є така можливість, збирати та обробляти дані. Зокрема, громадяни можуть збирати дані про: пересування та застосування ворожої військової техніки у межах міст, селищ; уламки снарядів у межах населеного пункту; використання ворогом цивільної інфраструктури з воєнною метою під прикриттям цивільних; захоплення майна, пограбування окупаційними силами, умисне нанесення ударів по персоналу, транспорту, обладнанню, пов’язаному з наданням гуманітарної допомоги та інше.

Підсумовуючи викладене вище можна зробити висновок, що держава самостійно встановлює перелік відомостей, особливо у період правового режиму воєнного стану, на який не розповсюджується конституційне право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Водночас реалізація права громадян на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес має здійснюватися з урахуванням вимог чинного законодавства, якщо така інформація є суспільно необхідною, спрямована на забезпечення безпеки громадян, збереження життя, здоров’я людей та майна, а також на попередження та запобігання негативним наслідкам бойових дій, аварійних ситуацій техногенного характеру, вчиненню злочинів тощо.

Інформацію можна вважати суспільно необхідною, якщо її поширення сприяє інформуванню громадян з життєво важливих питань, зокрема щодо: впровадження обмежувальних заходів правового режиму воєнного стану; захисту прав та інтересів внутрішньо-переміщених та інших осіб, що постраждали внаслідок війни, надання психологічної допомоги і реабілітації; місць укриття, прихистку, а також щодо наявності в таких місцях лікарських та медичних засобів, питної води, продуктів харчування, санвузлів; маршрутів та руху евакуаційного транспорту; загроз обстрілу чи бомбардування з боку агресора та необхідності евакуації населення з певної території; режиму та особливостей функціонування органів, підприємств та установ, які надають адміністративні та інші послуги в умовах правового режиму воєнного стану; забезпечення в умовах воєнного стану реалізації державних гарантій, визначених законами України; правових особливостей здійснення підприємницької діяльності в умовах правового режиму воєнного стану; захисту навколишнього середовища, виявлення завданої або можливої шкоди екології, обізнаності суспільства про дійсний стан довкілля та чинники, які на нього впливають, а також про способи захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими надзвичайними ситуаціями;

підзвітності і підконтрольності процесу доставки, розподілу та розповсюдження гуманітарної допомоги; викриття недоліків у діяльності органів публічної влади, їхніх працівників під час вжиття заходів щодо забезпечення правового режиму воєнного стану тощо.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 04.04.2024).

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 04.04.2024).

3. Нестеренко О.В. Суспільно необхідна інформація (Що це означає в контексті теорії та практики застосування?) URL: http://stop-x-files-ua.org/?p=5669. (дата звернення: 04.04.2024).

4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 04.04.2024).

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 04.04.2024).

6. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf (дата звернення: 04.04.2024).

Татунько Євген Валерійович,
старший інспектор сектору протидії домашньому насильству
відділу взаємозв'язків з громадами
Вінницького районного управління поліції,
Головне управління Національної поліції у Вінницькій області,
капітан поліції
ORCID ID: 0009-0008-2838-8808

Науковий керівник: ***Макарова Олена Павлівна,***
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри педагогіки та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
майор поліції
ORCID ID: 0000-0002-5480-5942

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІННОВАЦІЙ У РОБОТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У воєнний та повоєнний період, забезпечення прав і свобод громадян значно ускладнюється. Водночас, застосування технологічних інновацій у роботі Національної поліції відіграє ключову роль у підвищенні їхньої ефективності та оперативності. Сучасні технології дозволяють не лише виявляти та реагувати на загрози безпеці, але й забезпечувати дотримання прав людини.

У сучасному світі технологічні інновації невпинно трансформують ландшафт багатьох сфер людського життя, у тому числі й діяльність правоохоронних органів. Прогрес у цій області відкриває нові горизонти для підвищення ефективності роботи поліції, забезпечуючи високий рівень безпеки громадян і оптимізацію внутрішніх процесів. Використання дронів стає звичним явищем для моніторингу громадських місць і природних зон, де ризик злочинності є високим. Ці небесні помічники дозволяють поліції швидко оцінювати ситуацію на великих територіях, не вдаючись до масового використання людських ресурсів, що, у свою чергу, збільшує оперативність реагування на можливі загрози. Системи відеоспостереження з розвиненими аналітичними функціями стають невід'ємною частиною урбаністичного ландшафту, забезпечуючи не тільки відстеження та превенцію злочинів, але й збір важливих даних для подальшого аналізу. Розумні камери, здатні визначати нестандартну поведінку або незвичайні події, стають очима правоохоронних органів у найвіддаленіших куточках міст. Іншою важливою інновацією є розвиток мобільних додатків та платформ, які дозволяють громадянам в реальному часі повідомляти про інциденти, надсилаючи фото, відео або текстові повідомлення безпосередньо до найближчого відділення поліції [1]. Така взаємодія не тільки спрощує процес звернення за

допомогою, але й зміцнює довіру та відкритість між громадянами та правоохоронцями.

На нашу думку, інтеграція цифрових баз даних і систем управління кейсами робить процес розслідування злочинів більш організованим та ефективним. Це не лише прискорює обмін інформацією між різними підрозділами поліції, але й підвищує шанси на швидке розкриття злочинів, враховуючи історичні дані та патерни поведінки. Завдяки технологічним інноваціям, правоохоронні органи мають можливість не тільки ефективніше захищати громадян, але й адаптуватися до постійно змінюваних умов сучасного світу, гарантуючи при цьому повагу до особистих свобод і прав людини.

У новітній епосі безпеки, де динаміка міського життя вимагає новаторських підходів до патрулювання та моніторингу, дрони стають невід'ємною частиною арсеналу правоохоронних органів. Ці літаючі апарати, що колись належали лише до сфери високих технологій або розваг, сьогодні перевтілюються у надійних помічників у боротьбі за забезпечення громадського порядку та безпеки. Здатність дронів до швидкого переміщення над великими територіями, їхня можливість досягати важкодоступних місць і надавати зображення високої резолюції в реальному часі революціонізує практики патрулювання. Так, вони стають очима правоохоронців у небі, дозволяючи виявляти порушення і небезпеки, які могли б залишитися непоміченими. Неоціненним є внесок дронів у моніторинг натовпів під час масових заходів, де потрібен нагляд за дотриманням порядку та швидке реагування на можливі інциденти. Вони надають унікальну змогу оцінити ситуацію з висоти, плануючи дії без необхідності проникнення в гущу подій, що іноді може спричинити додаткові ризики. Дрони також відіграють ключову роль у пошукових операціях, здійснюючи пошук зниклих осіб у великих або важкодоступних районах [2]. Їхня здатність до швидкого покриття великих площ і передачі зображення в реальному часі допомагає сконцентрувати ресурси там, де вони найбільше потрібні, значно підвищуючи шанси на успіх місії. Крім того, використання дронів у патрулюванні та моніторингу дозволяє зменшити ризики для життя та здоров'я поліцейських, надаючи їм можливість вести спостереження з безпечної відстані. Це не тільки забезпечує безпеку правоохоронців, але й підвищує ефективність виконання ними своїх обов'язків. Втім, разом з перевагами, використання дронів у правоохоронній діяльності ставить перед суспільством питання про баланс між ефективністю таких методів і правами людини на приватність [2]. Саме тому критично важливим є розроблення чітких правил та протоколів використання дронів, щоб забезпечити їх ефективне та відповідальне застосування.

Ми вважаємо, що усе це свідчить про те, що дрони становлять значний потенціал для розвитку та оптимізації правоохоронної діяльності. Проте їх впровадження вимагає не лише технологічного, але й етичного підходу, що враховує як потреби безпеки, так і права людини, гарантуючи гармонійне співіснування технологій та основоположних свобод.

У світі, де питання безпеки набуває все більшої актуальності, системи відеоспостереження та розпізнавання облич відіграють ключову роль у захисті громадського порядку. Ці технології, втілення яких стало можливим завдяки розвитку сучасних методів обробки зображень, змінюють підходи до забезпечення безпеки в громадських місцях, на транспорті, у торговельних центрах та інших місцях масового перебування людей [3]. Системи відеоспостереження дозволяють вести неперервний моніторинг об'єктів, забезпечуючи збір відеоданих у великих обсягах. Це, у свою чергу, сприяє швидкому реагуванню на будь-які порушення або нештатні ситуації, дозволяючи оперативно вживати необхідних заходів. Важливим аспектом є і той факт, що наявність камер відеоспостереження сама по собі виступає як сильний стримуючий фактор для потенційних порушників. Функція розпізнавання облич розширює можливості систем відеоспостереження, дозволяючи не тільки фіксувати зображення, але й ідентифікувати осіб. Така технологія знаходить застосування у боротьбі зі злочинністю, допомагаючи впізнати та відстежити осіб, які перебувають у розшуку або мають стосунок до вчинення правопорушень. Водночас, вона стає ефективним інструментом у забезпеченні безпеки громадських заходів, а також у системах контролю доступу, де ідентифікація особи відіграє ключову роль. Однак, поряд із безперечними перевагами, використання технологій розпізнавання облич порушує питання щодо права на приватність. Саме тому важливим є забезпечення прозорого регулювання цієї сфери, встановлення чітких правил збору, зберігання та використання персональних даних. Розуміння та дотримання цих принципів є ключовим для підтримки довіри громадськості та забезпечення ефективного балансу між потребами безпеки та особистими свободами [4]. Таким чином, системи відеоспостереження та розпізнавання облич є важливими елементами сучасної системи забезпечення безпеки, втілюючи в собі потенціал для створення більш безпечного та впорядкованого суспільства. Розвиток цих технологій вимагає відповідального підходу, що гармонійно поєднує технічні можливості з повагою до прав і свобод кожної особи.

Отже, застосування технологій та інновацій у роботі Національної поліції відіграє вирішальну роль у забезпеченні прав і свобод громадян у воєнний і повоєнний періоди. Сучасні технологічні рішення, такі як дрони, системи відеоспостереження, інноваційні програмні платформи, значно підвищують ефективність правоохоронної діяльності, забезпечуючи оперативне реагування на загрози безпеці та злочинність. Ці інструменти дозволяють не тільки ефективніше виявляти і протидіяти злочинам, але й забезпечувати більшу прозорість та відкритість у взаємодії поліції з громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1.Зінченко Д.А. Стратегія боротьби з кіберзлочинністю в умовах глобалізації інформаційних просторів. *Застосування інформаційних*

технологій у правоохоронній діяльності. МВС України. Харків. ХНУВС. 2023. 105-107.

2.Зінченко Д.А., Висоцький М.О. Заходи забезпечення кібербезпеки в системах обміну інформацією правоохоронних органів. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності.* Матеріали круглого стола. 2023 року. С. 98-100. С. 173.

3.Зінченко Д.А., Джафарова О.В. Інформаційно-психологічне забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного конфлікту. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану.* МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 220-222.

4.Зінченко Д.А., Сидоренко В.М. Створення автономних інформаційних систем для оперативного реагування на кіберзагрози під час воєнних дій. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану.* МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 205-207

Федченко Світлана Миколаївна,
доктор філософії,
науковий співробітник наукового відділу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0003-3294-2214

Землянський Олександр Миколайович,
кандидат технічних наук, доцент,
начальник наукового відділу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0002-1305-0387

Пелипенко Микола Миколайович,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник наукового відділу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0003-1961-5008

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЧЛЕНІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Проблемні питання соціального захисту стали об’єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. В умовах воєнного стану соціальний захист громадян, діяльність яких пов’язана із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від військової агресії, надзвичайних ситуацій та їх наслідків, є одним з головних об’єктів суспільної критики.

Забезпечення соціальних гарантій для працівників пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони (МПО) та членів пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення добровільної пожежної охорони (ДПО) сприятиме належному комплектуванню даних підрозділів та ефективному їх функціонуванню для забезпечення пожежної безпеки у віддалених населених пунктах.

Метою роботи є огляд законодавчої бази України щодо соціального захисту працівників та членів пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення МПО та ДПО.

Соціальні гарантії працівників та членів пожежно-рятувальних підрозділів регламентуються постановами Кабінету Міністрів України від 7.04.2023 № 314 «Про затвердження Порядку утворення та функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення добровільної пожежної охорони» та № 315 «Про затвердження Порядку утворення та

функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони».

Громадяни України, які зараховуються до зазначених підрозділів, підлягають особистому страхуванню. Відповідно до статті 62 Кодексу цивільного захисту України [2] основні працівники пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення МПО в обов'язковому порядку підлягають особистому страхуванню, що здійснюється за рахунок коштів відповідних органів місцевого самоврядування, які утворили такі підрозділи відповідно до статті 36^1 Закону України «Про місцеве самоврядування». Органи місцевого самоврядування, які утворили підрозділи для забезпечення МПО, зобов'язані укладати договори страхування життя, здоров'я та працездатності основних працівників за класами страхування 1 і 2, визначеними статтею 4 Закону України «Про страхування» [5].

Відповідно до статті 63 Кодексу цивільного захисту України [2] члени пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення ДПО в обов'язковому порядку підлягають особистому страхуванню, що здійснюється за рахунок коштів суб'єктів, які утворили такі підрозділи відповідно до статті 36^1 Закону України «Про місцеве самоврядування».

Суб'єкти господарювання зобов'язані укладати договори страхування життя, здоров'я та працездатності осіб, які є членами ДПО, за класами страхування 1 і 2, визначеними статтею 4 Закону України «Про страхування» [5]. Порядок та умови такого страхування визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Відповідно до пунктів 11, 12 статті 63 Кодексу цивільного захисту України органи місцевого самоврядування, громадські організації, суб'єкти господарювання, інші юридичні особи можуть встановлювати додаткові гарантії соціального захисту членам пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення ДПО, які залучалися до гасіння пожеж або проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, може бути виплачена винагорода за рахунок коштів місцевого бюджету, громадських організацій, суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб та інших не заборонених законодавством джерел [2].

Відповідно до частини 3 статті 126 Кодексу цивільного захисту України винагорода особам, які забезпечують ДПО, за час їх участі у гасінні пожеж, здійсненні пожежно-профілактичних заходів та чергувань, громадянам, які залучалися в індивідуальному порядку до робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, здійснюється згідно з укладеними цивільно-правовими договорами між такими особами та місцевою державною адміністрацією або органом місцевого самоврядування, суб'єктом господарювання, які їх залучали до проведення зазначених робіт, за рахунок коштів, що виділяються для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, з розрахунку середньомісячного заробітку за місцем основної роботи, але не менше десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2].

Наголосимо, що укладання членом пожежно-рятувального підрозділу для забезпечення ДПО цивільно-правового договору з органами, які їх залучали, є необхідною умовою для отримання винагороди за участь у гасінні пожеж. Варто зауважити, що за виконання інших обов’язків членами пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення ДПО (не пов’язаних з безпосередньою участю у гасінні пожеж), оплата не передбачається, тому їх неможливо передбачити у цьому договорі. Звертаємо увагу, що одночасне укладання цих двох договорів з одною особою законодавством не обмежується.

Відповідно до частин 1 та 2 статті 119 Кодексу законів про працю України на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватися у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку. Працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених Кодексом цивільного захисту України, законами України «Про військовий обов'язок і військову службу» і «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів [1].

Це означає, що на період залучення працівників, які є членами ДПО, до гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, проходження підготовки, перепідготовки та щорічного медичного огляду за ними зберігається місце роботи (посада) та середня заробітна плата за основним місцем роботи.

Відповідно до пункту 19 статті 25 Закону України «Про відпустки» за бажанням працівників надається в обов'язковому порядку відпустка без збереження заробітної плати, якщо вони є членами пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення ДПО не менше року, – тривалістю до 5 календарних днів щороку, а членам добровільних формувань цивільного захисту – тривалістю до 5 календарних днів у рік залучення їх до виконання завдань із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільних формувань цивільного захисту.

Працівникам, які є членами пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення ДПО не менше року, щорічні відпустки за їх бажанням надаються в зручний для них час. Це передбачено пунктом 9^1 частини 14 статті 10 Закону України «Про відпустки» [3]. Також відповідно до пункту 11 частини 2 статті 42 Кодексу законів про працю України при скороченні чисельності чи штату працівників у зв’язку із змінами в організації виробництва за рівних умов продуктивності праці і кваліфікації перевага в залишенні на роботі надається працівникам, які є членами пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення ДПО не менше року [1].

Відповідно до статей 62 та 63 Кодексу цивільного захисту України порядок проведення та періодичність медичних оглядів представників пожежно-рятувальних підрозділів встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров’я у відповідності до вимог Наказу МОЗ України від

21.05.2007 № 246 «Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій» [4].

Загалом, прийняті за останні роки зміни в законодавстві є справді довгоочікуваними і важливими. Їх актуальність полягає у тому, що основою розвитку та ефективного функціонування мережі підрозділів МПО та ДПО є матеріальна спроможність територіальних громад, що дає можливість забезпечити соціальний захист місцевим жителям, працівникам та членам пожежно-рятувальних підрозділів, який в свою чергу створює мотивацію для них.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII (станом на 24.12.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.02.2012 № 5403-VI (станом на 29.03.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

3. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 505/96-ВР (станом на 24.12.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій : Наказ від 21.05.2007 р. № 246 (станом на 23.03.2012). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07#Text

5. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX (станом на 01.01.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text

Шаройко Дар'я Олегівна,
студентка Навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: ***Лавренко Дар'я Оленксандрівна,***
викладач кафедри загальноправових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Протягом останнього десятиріччя світ стикався з жорстокими військовими конфліктами, які призвели до втрати життя мільйонів цивільних осіб. Під час цих конфліктів сталися серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Актуальність теми порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів стає особливо очевидною у зв'язку з подіями, що розгортаються у сучасному світі. Зокрема, війна, яку розпочала Російська Федерація проти України з 24 лютого 2022 року, є відображенням небезпеки та жорстокості військових конфліктів сьогодення.

Цей конфлікт приніс страхітливі наслідки для місцевого населення, зокрема масові порушення прав людини, викрадення, жорстоке поводження з військовополоненими, а також знищення мирних поселень та інфраструктури. Велика кількість цивільних жертв та поранених, включаючи жінок і дітей, свідчать про безпрецедентний рівень гуманітарної кризи, яка виникла внаслідок цього конфлікту.

Тому питання захисту прав людини та дотримання міжнародного гуманітарного права в умовах збройних конфліктів є надзвичайно актуальним і потребує негайних та ефективних заходів з боку міжнародної спільноти для запобігання подальшого порушення прав та забезпечення захисту цивільного населення.

Протягом багатьох років було укладено численні міжнародні договори, спрямовані на захист осіб як у мирний час, так і під час конфліктів. У сучасних умовах ці норми не забезпечують повний захист прав цивільних та військових осіб під час війни та не гарантують їх від авторитарних режимів. Порушення цих норм можна кваліфікувати як акти геноциду, військові злочини та злочини проти людяності [5, с.133].

Під час виступу у Раді з прав людини у 2016 році Верховний комісар ООН з прав людини Зейд Раад аль-Хусейн заявив: "Військові дії не повинні скасовувати основні зобов'язання міжнародного права в галузі прав людини. Під час збройного конфлікту або окупації додатковий захист забезпечується спеціальним зведенням правових норм - міжнародним гуманітарним правом, яке захищає права учасників конфлікту, а також цивільних осіб, хворих і поранених, а також тих, хто відклав зброю".

Міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право спрямовані на гарантування гідності всіх осіб та гуманного ставлення до них. Міжнародне гуманітарне право традиційно застосовується під час війни між державами, тоді як міжнародне право прав людини було створено для захисту людей у мирний час. Але зараз відбувається зближення норм обох цих галузей. Норми міжнародного гуманітарного права все частіше застосовуються під час збройних конфліктів, а регіональні механізми захисту прав людини все більше звертаються до правил міжнародного гуманітарного права при оцінці порушень прав людини.

Основним напрямом міжурядової співпраці є захист прав людини у зв'язку з положеннями статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах міжнародних та регіональних військових конфліктів [3]. Міжнародне співтовариство, ООН, ЄС, НАТО засуджують збройні конфлікти, війни та інші акти агресії проти країн у межах міжнародного права, а загарбницькі війни взагалі заборонені [4, с. 47]. На жаль, необхідно підкреслити, що міжнародні та неміжнародні збройні конфлікти в усьому світі є об'єктивною реальністю на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", воєнний стан в Україні або в окремих її регіонах може бути введений у випадку збройної агресії або загрози нападу, що становить небезпеку для державної незалежності та територіальної цілісності країни. В цей час відповідні органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування надаються спеціальні повноваження для запобігання загрози, відсічі агресії та забезпечення національної безпеки. У цей період тимчасово обмежуються конституційні права і свободи людини і громадянина, а також права і законні інтереси юридичних осіб, у встановлені строки, що визначаються.

Під час введення воєнного стану в Україні тимчасово обмежуються конституційні права і свободи, визначені в Конституції України, а також права і законні інтереси юридичних осіб, щоб забезпечити ефективність заходів воєнного стану, визначених відповідно до законодавства.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового

режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 "Про введення воєнного стану в Україні") [2].

Воєнні конфлікти порушують практично всі аспекти життя людини, включаючи її права та свободи. В таких ситуаціях люди стають жертвами насильства, дискримінації, тортур та інших форм порушень прав. Забезпечення прав людини під час війни є надзвичайно складним завданням, яке вимагає комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін.

Найчастіше під час війни основне право людини - право на життя - стає найбільш беззахисним. Збройна агресія призводить до вбивств, тілесних ушкоджень, викрадень людей на захоплених територіях, примусового вивезення, катувань та інших форм насильства. Це безпосередньо порушує право на життя, а також права на гідність та недоторканність. Крім того, порушення права на охорону здоров'я стає наслідком травм та обмеженого доступу до медичної допомоги. Пошкодження майна, порушення права власності, обмеження прав людини на окупованих територіях, відібрання дітей та розлучення з батьками - це лише деякі з порушень, які можуть виникнути внаслідок війни.

Система захисту прав людини під час війни включає різноманітні правові заходи, передбачені як національним, так і міжнародним правом. Основний закон країни надає кожному право захищати свої права та свободи будь-якими не забороненими законом засобами. Для цього створено систему органів держави, призначених для надання допомоги громадянам у реалізації та захисті їх прав.

Конституція України передбачає можливість громадян здійснювати різні дії для захисту їх прав та свобод, включаючи захист життя та здоров'я, участь у політичних та громадських організаціях, проведення зборів та мітингів, звернення до державних органів, захист у суді, звернення до уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також звернення до міжнародних установ та органів для захисту своїх прав і свобод.

Конституція України виступає основним документом, що гарантує і захищає права та свободи громадян, навіть у період дії воєнного стану. Вона містить низку принципів, які не підлягають обмеженню навіть у найскладніших часах [1].

Одним з таких невід’ємних прав є право на рівність перед законом, незалежно від расової, політичної, релігійної чи іншої приналежності. Жодна особа не може бути позбавлена громадянства або права на зміну громадянства. Важливим є також забезпечення права на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність, що є непорушними навіть у найскладніших умовах.

Крім того, громадяни мають право звертатися до владних органів та місцевого самоврядування з індивідуальними або колективними зверненнями. Право на житло, на шлюб та рівність у сім’ї є також гарантованими. Неприпустиме порушення рівності дітей у їхніх правах, а

також обмеження права на захист у суді та компенсацію шкоди, заподіяної незаконними рішеннями влади.

Конституція надає гарантії на професійну правову допомогу, презумпцію невинуватості та право не бути притягнутим до відповідальності двічі за одне і те ж правопорушення. Також вона забезпечує право на відмову свідчити або давати пояснення щодо себе чи своїх близьких.

Отже, Конституція України визначає невід'ємні права громадян, які залишаються недоторканими навіть під час найважчих періодів для країни. Вона є основою для побудови справедливого та демократичного суспільства, де права людини є найвищим пріоритетом.

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на різницю у регулюванні норм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, вони взаємодоповнюються та зміцнюють один одного. Права людини повинні бути захищені в однаковому обсязі незалежно від того, чи відбувається мирний час, чи збройний конфлікт. Важливо, щоб міжнародне право прав людини залишалося дієвим в умовах збройних конфліктів, з урахуванням ситуацій, коли міжнародне гуманітарне право застосовується як lex specialis, тобто спеціальний нормативний акт.

Список використаних джерел:

1. Алямкін Р.В. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 6. 2014. С. 47–51.
2. Закон України "Про правовий режим воєнного стану". *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/ show/995_004
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
5. Ногас Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Актуальні проблеми правознавства*. № 4 (32). 2022. С. 132–136.

Яремчук Вікторія Олегівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України
ORCID ID : 0000-0001-8015-9166

ІННОВАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни рф проти України ми все частіше стикаємося із порушеннями прав і свобод людини на території України. При розслідуванні таких кримінальних правопорушень необхідно застосовувати криміналістичні знання і проводити велику кількість судових експертиз щодо великої кількості об`єктів, вилучених як на територіях ведення активних бойових дій так, і на великій частині території України внаслідок ракетних обстрілів.

Так, департамент Офісу Генерального прокурора координує роботу поліції та Служби Безпеки України з розслідування воєнних кримінальних правопорушень. Їх від початку війни рф проти України зареєстрували понад 70 тисяч. Так, вбивства, сексуальне насильство, катування розслідує поліція. Служби Безпеки України розслідує кримінальні правопорушення щодо вищого керівництва рф, обстріли інфраструктури, масштабних об'єктів [1].

Для допомоги українським судовим експертам залучаються й іноземні фахівці. Спеціалісти інституту судових експертиз Нідерландів, який є однією з провідних лабораторій судової експертизи в світі увійшли до групи, яка розслідуватиме воєнні кримінальні правопорушення в Україні. Дана група складається з детективів з нідерландської військової поліції, співробітників нідерландського інституту криміналістичної експертизи [4]. Якщо говорити про судові експертизи, то поширеними експертизами в умовах війни є такі: щодо розрахунку збитків внаслідок військової агресії. Великий обсяг роботи мають експерти-будівельники, експерти-економісти, експерти-товарознавці щодо зруйнованого майна громадян. Судові експерти, які працюють у державних експертних установах виконують судові експертизи щодо визначення збитків, які були завдані війною, в рамках відкритих кримінальних проваджень [3]. В Харкові використовують 3D-сканування як спосіб експертизи зруйнованих обстрілами, авіабомбардуваннями, ракетними ударами [2].

Велику кількість судових експертиз виконують судові експерти за спеціальностями дослідження зброї та вибухотехнічна експертиза. Таким чином, інновації у криміналістиці обов’язково варто використовувати при захисті суб`єктивних цивільних прав людини в Україні в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Бурдига І. Воєнні злочини РФ в Україні: про тонкощі розслідування URL: https://www.dw.com/uk/ofis-genprokurora-pro-tonkosi-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini/a-64919471

2. Сімакова-Єфремян Є.Б. В Україні застосовують 3D-сканування наслідків війни: як це працює *Юридична Газета.* URL: https://yur-gazeta.com/search/tag/48079/

3. Стародубов І. Актуальні питання та перспективи розвитку судової експертизи в умовах війни. *Всеукраїнська громадська організація «Союз експертів України»*. URL: https://seu.in.ua/last_news/aktualni-pytannya-ta-perspektyvy-rozvytku-sudovoyi-ekspertyzy-v-umovah-vijny/

4. Фахівці Інституту судових експертиз Нідерландів (NFI) увійшли до команди, яка розслідуватиме воєнні злочини в Україні. *Мультимедійна платформа іномовлення України.* URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3470873-voenni-zlocini-rf-niderlandi-vidpravlat-v-ukrainu-sudovih-ekspertiv.html